

3276

ΠΑΥΛΟΥ Δ. ΒΑΛΔΙΚΗ

βε-15

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΥΠΟ ΤΩΝ ΦΡΑΓΚΩΝ

ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΚΑΘ' ΗΜΑΣ ΧΡΟΝΩΝ

Διὰ τὴν Γ' τάξιν τῶν Ἐλληνικῶν σχολείων καὶ τὴν
ἀντίστοιχον τάξιν τῶν λοιπῶν Σχολείων
τῆς Μέσης Ἐκπαιδεύσεως.

21.5.1945

ΕΚΔΟΣΙΣ ΔΕΥΤΕΡΑ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚΔΟΤΗΣ : ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ «ΕΣΤΙΑΣ»
44—Ἐν ὁδῷ Σταδίου—44
1923

Τὰ γνήσια ἀντίτυπα φέρουσι τὴν σφραγῖδα τοῦ βιβλιοπωλείου
τῆς «Ἐστίας».

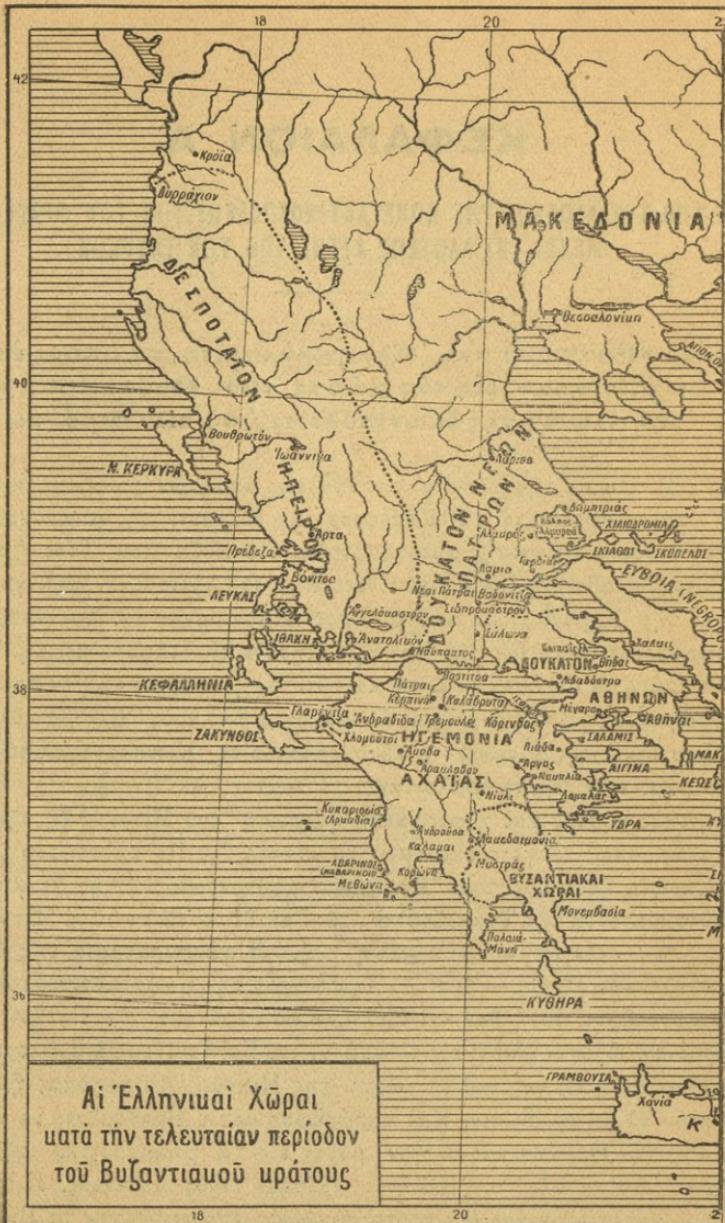
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ^{ΣΥΠΟ} ΤΩΝ ΦΡΑΓΚΩΝ
ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΑΥΤΗΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ

§ 1. Φραγκικὰ καὶ Ἐλληνικὰ κράτη, τὰ ὅποῖα ἐσχηματίσθησαν εἰς τὰς χώρας τοῦ Βυζαντίου, μετὰ τὴν ἀλωσιν τῆς Κωνσταντινούπολεως^{τῶν Φράγκων.}

Ἡ ἀλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ [τῶν σταυροφόρων τῆς Δ' σταυροφορίας τῷ 1204 ἐπέφερε τὴν διάλυσιν τῆς μακροχρονίου καὶ ἐνδόξου Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Βυζαντίου. Τότε ἡ αὐτοκρατορία αῦτη, ἡ ὅποια ἔχεται νετο ἀπὸ τὸ Ἀδριατικὸν πέλαγος μέχρι τῆς Ἀρμενίας καὶ ἀπὸ τὸ ὅρος Αἴμον μέχρι τοῦ Ταινάρου καὶ τῆς νοτίας παραλίας τῆς Κρήτης, διηρέθη εἰς διάφορα κράτη. Ἀπὸ τὰ κράτη ταῦτα ἐπτὰ ἦσαν τὰ κυριώτερα, ἃς τέσσαρα^{μὲν} ὑπὸ τοὺς Φράγκους (ἡ Δατίνους, δπως ὠνομάζοντο ἀπὸ τοὺς Ἐλληνας ὅλοι οἱ Χριστιανοὶ τῆς Δύσεως) : ἡ αὐτοκρατορία τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὸ βασίλειον τῆς Θεσσαλονίκης, τὸ κράτος τῶν Ἐνετῶν εἰς τὰς Ἑλληνικὰς νήσους καὶ ἡ φραγκικὴ ἡγεμονία τοῦ Μωρέως (ἡ τῆς Ἀχαΐας, δπως ἐλέγετο ἐπισήμως τὸ κράτος τῆς Πελοποννήσου) τρία δὲ κράτη ἦσαν ὑπὸ τοὺς Ἐλληνας : ἡ αὐτοκρατορία τῆς Νικαίας, ἡ αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζούντος καὶ τὸ δεσποτάτον τῆς Ἡπείρου.

Α'—Φραγκικὰ κράτη.—1. Ἡ αὐτοκρατορία τῆς Κωνσταντινουπόλεως.—Ἄφ' οὖ ἔκυρέ ευσαν τὴν Κωνσταντινούπολιν οἱ σταυροφόροι, συνήλθον καὶ ἔξελεσαν αὐτοκράτορα τὸν Γάλλον Βαλδουΐνον· ὥρισαν δὲ ὅτι εἰς τὸ κράτος τοῦ Βαλδουΐνου θὰ συμπεριλαμβάνωνται ἡ Θράκη καὶ αἱ χώραι τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, δισας ἡτο δυνατὸν νὰ καταλάβωσιν. Καὶ κατώρθωσε μὲν ὁ Βαλδουΐνος νὰ καταλάβῃ τὴν Θράκην καὶ διλίγον μέρος εἰς τὰ βορειοδυτικὰ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας· ἀλλ' οἱ Ἐλληνες ἐμίσουν τοὺς Δατίνους, οἱ ὅποιοι τοὺς κατεπίεζον καὶ διὰ τοῦτο συχνάκις ἐπανεστάτουν οἱ Βούλγαροι ἔκαμνον πολλὰς ἐπιδρομὰς καὶ λεηλασίας· οἱ Ἐνετοί, οἵτινες

Αἱ Ἑλληνικαὶ Χῶραι
ιατὰ τὸν τελευταῖαν περίοδον
τοῦ Βυζαντιανοῦ μράτους

έγκαθίδρυσαν πατριάρχην εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τὸν Ἐνετὸν Μοροζίνην, εἶχον ἐν τμῆμα τοῦ λιμένος αὐτῆς εἰς τὴν ἀποκλειστικήν των κατοχὴν καὶ πολλὰ ἐμπορικὰ προνόμια· δι' ὅλα αὐτὰ οἱ Δατίνοι αὐτοκράτορες εἶχον μικρὰν δύναμιν καὶ ἔζων μὲ διαρκεῖς ἀγῶνας καὶ ἀθλιότητα.

2. Τὸ βασιλείου τῆς Θεσσαλονίκης. — Ἀρχηγὸς τῶν σταυροφόρων, οἵτινες ἐκυρίευσαν τὴν Κωνσταντινούπολιν ἦτο ὁ Ἰταλὸς **Βονιφάτιος** αὐτὸς κατέλαβε τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τὴν ἔκαμε πρωτεύουσαν τοῦ νέου του βασιλείου, τὸ ὅποιον περιελάμβανε τὴν Μακεδονίαν, καὶ ἐξέτεινε τὴν ἀρχὴν του εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ τάνατοικὰ μέρη τῆς Στερεάς Ἐλλάδος μέχρι τοῦ Ἰσθμοῦ. Ἐπειδὴ δὲ τὰ μέρη αὐτὰ δὲν ἥδυνατο νὰ τὰ ἔξουσιάζῃ ἀπ' εὐθείας, ὡρισεν ὡς ἀρχοντας, ἐξαρτωμένους ἀπὸ αὐτόν, διαφόρους γενναίους εὐγενεῖς, οἱ ὅποιοι τὸν ἑδονήθησαν εἰς τὴν κατάκτησιν· δ σπουδαιότερος ἀπὸ αὐτοὺς ἦτο δ "Οὐδων Δελαρός, δστις ἦτο ἀρχων τῶν Θηδῶν καὶ τῶν Ἀθηγῶν." Άλλὰ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βονιφάτιου ἡ φραγκικὴ ἀρχὴ διετηρήθη δλίγον μόνον χρόνον εἰς τὴν Θεσσαλονίκην· τῷ 1222 δ "Ἐλλην ἀρχων τῆς Ἡπείρου Θεόδωρος" Ἀγγελος ἐκυρίευσεν αὐτὴν καὶ κατέλυσε τὸ βασίλειον τῆς Θεσσαλονίκης.

3. Ἡ φραγκικὴ ἡγεμονία τοῦ Μωρέως. — Οτε δ Βονιφάτιος ἐφθιασεν εἰς τὸν ἴσθμὸν τῆς Κορίνθου, ἡσαν εἰς τὴν Πελοπόννησον διάφοροι ἀρχοντες "Ἐλληνες, ἐκ τῶν ὅποιων ἔκαστος κατεῖχεν ἐν μικρὸν μέρος. Κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον δ **Βιλλεαρδουτῖνος**, Γάλλος ἡγεμών, ἀπειβάσθη εἰς τὴν Μεθώνην, διὰ νὰ λάβῃ καὶ αὐτὸς ἐν τεμάχιον ἀπὸ τὸ κράτος τοῦ Βυζαντίου. "Άλλ' ἐπειδὴ δὲν ἥδυνατο μόνος νὰ διποτάξῃ τοὺς "Ἐλληνας τῆς Πελοποννήσου, συνηνώθη πρὸς τοῦτο μὲ ἄλλον εὐγενῆ τῆς Καμπανίας, τὸν **Γουλιέλμον Σαμπλίτην**. Καὶ οἱ δύο δὲ ἡγεμένοι ἐνίκησαν τοὺς "Ἐλληνας διὰ τὸν **Χαμάρετον** πλησίον τῶν Καλαμῶν, καὶ μετὰ μακρὰς πολιορκίας ἐκυρίευσαν τὰς διαφόρους πόλεις καὶ φρούρια τῆς Πελοποννήσου, μεταξὺ τῶν ὅποιων ἦτο καὶ τὸ φρούριον τοῦ **Ἄρακλοβουν** αὐτὸ διερήσπιζεν δ γενναῖος **Δοξαπατρῆς**, κρατῶν μακρὰν σιδηρᾶν φάδον, τὴν ὅποιαν κανεὶς ἄλλος δὲν ἥδυνατο νὰ διψάσῃ διὰ τῆς μιᾶς χειρὸς καὶ φέρων σιδηροῦν θώρακα 150 λιτρῶν (περὶπου 50 δικάδων), δπῶς ἡσαν ὠπλισμένοι ἔλοι οἱ "Ἐλληνες ἀρχοντες τῶν χρόνων ἐκείνων. Τοιουτοτρόπως διπετάχθη εἰς τοὺς Φράγκους δλη σχεδὸν ἡ Πελοπόννησος, ἐκτὸς δρεινῶν τινων

μερῶν· Ιδίως δὲ η Μονεμβασία ἔμεινεν ἀνεξάρτητος καὶ μόνον μετὰ
35 ἔτη ὑπετάχθη, ἀφ' οὗ ἐπὶ τρία ἔτη ὑπέμεινεν δλα τὰ δεινὰ τῆς
πολιορκίας.

‘Η Πελοπόννησος τότε διηγρέθη εἰς 12 τμήματα, ὁνομαζόμενα
βαρωνίας, ἔκαστον τῶν δποίων ἐδόθη εἰς ἓνα ἀνώτερον εὐγενῆ,
ὁνομαζόμενον βαρῶνον· οἱ δὲ βαρῶνοι ἦσαν ὑποχρεωμένοι 4 μῆ-
νας κατ’ ἕτος νὰ ἐκστρατεύωσι μὲ τὸν ἡγεμόνα καὶ ἄλλους 4 μῆ-
νας νὰ φυλάττωσιν εἰς τὰ φρούρια.’ Εκαστος βαρῶνος ἐμοίρασε τὴν
βαρωνίαν του εἰς μικρότερα τμήματα, τὰ φέουδα, τὰ δποῖα ἔδωκεν
εἰς κατωτέρους εὐγενεῖς, τοὺς ἀπλοῦς ἵπποτας, οἱ ὅποιοι ἦσαν ὑπο-
τελεῖς εἰς τοὺς βαρώνους. Τότε ἐκτίσθησαν εἰς πολλὰ ὑψηλὰ μέρη
φρούρια καὶ πύργοι μὲ λιχνιὰ τείχη, πυργίσκους καὶ ἐπάλξεις,
ὅπως ἦσαν καὶ οἱ φεουδαλικοὶ πύργοι κατὰ τοὺς χρόνους τούτους
εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην, καὶ εἰς πολλὰς πόλεις ἀνηγέρθησαν με-
γαλοπρεπῆ μέγαρα. ‘Η Ἀνδραβίδα εἰς τὴν Ἡλιδα ἦτο ἡ πρω-
τεύουσα τῆς ἡγεμονίας καὶ ἡ Γλαρέντζα τὸ ἐπίνειον αὐτῆς· εἰς
τὴν πρωτεύουσαν ἐγίνοντο λαμπροὶ ἀγῶνες ἱπποτῶν καὶ ἐπιφανεῖς
ἔνοι προσήρχοντο· τὸ ἐμπόριον ἥκμαζε· καὶ νομισματοκοπεῖον δὲ
ἔγινεν, εἰς τὸ ὅποιον ἐκοπτον ιδιαίτερα νομίσματα.’ Άλλα οἱ ‘Ελ-
ληνες, ἀφ' οὗ ἀνέκτησαν τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἔστειλαν στρα-
τόν, ὅστις ἔκτισε διάφορα φρούρια καὶ ἀνεζωγόνησε τὸ ἐθνικὸν
φρόνημα τῶν ‘Ελλήνων τῆς Πελοποννήσου, οἱ ὅποιοι μὲ τὸν και-
ρὸν ἐνίκησαν τοὺς Φράγκους. Οὕτως ἡ Πελοπόννησος ἔγινε δεσπο-
τᾶτον, περὶ τὰ 1350, ὅποιοντα στελλόμενον ἀπὸ τὴν Κωνσταν-
τινούπολιν, μὲ πρωτεύουσαν τὸν Μυστρᾶν ἐν τῇ Δακωνίᾳ, εἰς
ἀπόστασιν μιᾶς ὥρας ἀπὸ τῆς Σπάρτης.

4. Τὰ ‘Ελληνικὰ μέρη, τὰ δποῖα ἔλαβον οἱ ‘Ἐνετοί. — ‘Η
ἐνετικὴ δημοκρατία, ἐπειδὴ ἐγνώριζε καλύτερον ἀπὸ τοὺς ἄλλους
σταυροφόρους τὰς χώρας τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους, ἔλαβε κατὰ
τὴν διανομὴν αὐτοῦ τὰ ἐμπορικώτερα μέρη· δμοίως ἔλαβε καὶ τὰς
νήσους, τὰς ὅποιας μὲ τὸν στόλον τῆς ἥδυνατο νὰ καταλάβῃ· ἀλλὰ
δὲν εἶχε στρατὸν νὰ διποτάξῃ τόσας χώρας. Διὰ τοῦτο ἀπὸ τὴν
Πελοπόννησον κατέλαβε μόνον τὴν Μεθώνην καὶ τὴν Κορώνην, ἀπὸ
δὲ τὴν Εὔβοιαν μόνον τὴν Χαλκίδα. Εἰς δὲ τὰς Κυκλαδας ἐπέ-
τρεψε νὰ ἐγκατασταθῇ ὁ Μάρκος Σανούδος, εὐγενής ‘Ἐνετός, ὁ
ὅποιος ἔμεινεν εἰς τὴν Νάξον, καὶ ἔδωκε τὰς λοιπὰς Κυκλαδας εἰς
ἄλλους ‘Ἐνετούς, ως διποτελεῖς του. Μόνον εἰς τὴν Κρήτην ἔστει-

λεν ἰδικόν της στρατὸν καὶ καθυπέταξεν αὐτήν· ἔπειτα ἔστειλεν ἀποίκους· Ἐνετούς, τοὺς ὄποιους ἐτοποθέτησε μὲ τὰς οἰκογενείας των εἰς τὰ διάφορα φρούρια τῆς νήσου, τὰ ὄποια ἔκτισε, καὶ ἔδωκε καὶ γαίας εἰς αὐτούς μὲ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἔχστρατεύωσιν ἐν καιρῷ πολέμου.

B' — Ελληνικὰ κράτη. — Ως βλέπομεν ἐκ τῶν ἀνωτέρω, οἱ Φράγκοι δὲν ἡδυνήθησαν νὰ καταλάβωσιν ὅλας τὰς χώρας τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους· ἀρκεταὶ ἀπὸ αὐτὰς διετήρησαν τὴν ἀνεξαρσίαν των ὑπὸ Ἑλληνας ἄρχοντας καὶ ἀπετέλεσαν ἰδιωτερα κράτη.

1. Ἡ αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζοῦντος. — Ο Ἀλέξιος Α' Κομνηνός, ἔγγονος τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου Ἀνδρονίκου Α' Κομνηνοῦ, ἤδρυσε τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Τραπεζοῦντος. Αὕτη διετηρήθη καὶ μετὰ τὴν ἀλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων μέχρι τοῦ 1461, διε ὁ σουλτάνος Μωάμεθ Β' ἐκυρίευσε τὴν Τραπεζοῦντα, κατέλυσε τὴν αὐτοκρατορίαν ταύτην καὶ ἐφόνευσε τὸν τελευταῖον αὐτῆς αὐτοκράτορα Δαυὶδ Κομνηνόν.

2. Τὸ δεσποτάτον τῆς Ἡπείρου. — Ο Μιχαὴλ Ἀγγέλος ἤδρυσε τὸ δεσποτάτον τῆς Ἡπείρου, τὸ ὄποιον ἔξετείνετο ἀπὸ τοῦ Δυρραχίου μέχρι τῆς Ναυπάκτου καὶ εἶχε πρωτεύουσαν τὴν Ἀρταν. Τὸν Μιχαὴλ διεδέχθη ὁ ἀδελφός του Θεόδωρος, διστις κατέλαβε τὴν Ἀλβανίαν, τὴν Θεσσαλίαν καὶ πλεῖστα μέρη τῆς Μακεδονίας καὶ κατέλυσε τὸ φραγκικὸν κράτος τῆς Θεσσαλονίκης, κυριεύσας τὴν πρωτεύουσαν αὐτοῦ. Ἐπολέμησε δὲ καὶ τοὺς Βουλγάρους, ὑπὸ τῶν ὄποιων ἐνικήθη καὶ ἡχιαλωτίσθη. Ἀλλὰ μετά τινα ἔτη οἱ Ἑλληνες τῆς Νικαίας ἐκυρίευσαν τὰ περισσότερα μέρη τῆς Μακεδονίας καὶ κατέλαβον τὴν Θεσσαλονίκην. Τασσούτορόπως τὸ δεσποτάτον τῆς Ἡπείρου περιωρίσθη εἰς τὴν Ἡπειρον, Ἀκαρνανίαν, Κέρκυραν καὶ ὀλίγα μέρη τῆς δυτικῆς Μακεδονίας ὑπὸ τὸν Μιχαὴλ Β' Ἀγγελον, ἀγεψιὸν τοῦ Θεοδώρου. Τὸ δεσποτάτον τοῦτο, τὸ ὄποιον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μιχαὴλ διηγρέθη εἰς δύο μέρη, διετηρήθη ἐπὶ ἀρκετὰ ἔτη, ἔως οὐ διετάχθη ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας αὐτοκράτορας τῆς Κωνσταντινουπόλεως τῷ 1334 καὶ ἔπειτα ἀπὸ τοὺς Ἀλβανούς.

3. Ἡ αὐτοκρατορία τῆς Νικαίας. — Οτε ἐκυριεύθη ἡ Κωνσταντινούπολις ὑπὸ τῶν Δατίνων, οἱ καταγόμενοι ἀπὸ τὸ Τουρκεστάν Σελτσουκίδαι Τούρκοι κατεῖχον τὸ κέντρον καὶ τὰ νότια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἔχοντες πρωτεύουσαν τὸ Ἰκόνιον. Ο δὲ Θεόδω-

Φος Λάσκαρις, δστις ἔξελέχθη αὐτοκράτωρ ἐν Κωνσταντινουπόλεις τὴν τελευταίαν νύκτα πρὸ τῆς ἀλώσεως, ἀφ' οὗ δὲν ἡδυνήθη νὰ σψη τὴν πόλιν, κατέψυγεν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ ὥρυσε τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Νικαίας, ἡ ὁποία περιέλαβε τὴν Βιθυνίαν καὶ τὰ ΒΔ. τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Εἰς τὴν Νικαίαν συνῆλθον πλειστοὶ λόγιοι καὶ εὐγενεῖς Ἐλληνες, ἔγκατεστάθη τὸ ἑλληνικὸν πατριαρχεῖον καὶ ἔγινεν αὐλὴ βασιλεική, ὅπως ἦτο πρότερον καὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Φράγκοι ἐνόησαν, δτι ἡ αὐτοκρατορία τῆς Νικαίας θὰ ἐπροσπάθει νὰ ἐπανακτήσῃ τὴν προτέραν πρωτεύουσαν, ἤρχισαν καὶ ἀυτῆς σφοδροὺς ἀγῶνας. Ἐπὶ δέκα δικτὼ ἔτη ὁ ἀείμνηστος Λάσκαρις ἀδιακόπως μαχόμενος πρὸς τοὺς Φράγκους, τοὺς Τσούρκους καὶ προσέτι πρὸς τοὺς Ἐλληνας τῆς Τραπεζούντος, κατώρθωσε νὰ παραδώσῃ ἵσχυρὸν τὸ κράτος του, δτε ἀπέθανε τῷ 1222, εἰς τὸν γαμβρόν του Ἰω. Βατάτζην.

Ο Ἰω. Βατάτζης ἦτο ἀνὴρ ἐμπειροπόλεμος καὶ συνετός· κατεσκεύασε στόλον, μὲ τὸν ὄποιον περιώρισε τοὺς Δατίνους καὶ κατέλαβε τὰς νήσους, αἵτινες εἶναι πλησίον τῆς Μικρᾶς Ἀσίας· ἔπειτα διειδέσθη εἰς τὴν Εύρωπην καὶ κατέλαβεν ὥρκετὸν μέρος τῆς Θράκης, τὴν Θεσσαλονίκην καὶ διῆγε τὴν νότιον Μακεδονίαν. Μετὰ βασιλείαν δὲ 33 ἔτῶν ἀπέθανεν ὁ ἔνδοξος βασιλεὺς, δστις γῆραισεν δχι μόνον τὴν δύναμιν τοῦ κράτους του διὰ τῶν νικῶν του, ἀλλὰ καὶ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν εὐτυχίαν τῶν ὑπηκόων του μὲ τὴν συντὴν διείκησίν του καὶ τὰς ἐπιτυχεῖς του συνθήκας πρὸς ἄλλους ἥγεμόνας.

Τοῦτον διεδέχθη ὁ υἱός του Θεόδωρος Β' Λάσκαρις· οὗτος καὶ λόγιος ἦτο καὶ ἴκανὸς πολεμιστής· κατενίκησε δὲ τοὺς Βουλγάρους. Ἀλλ' ἦτο φιλύποπτος ἥγεμών καὶ συμπεριεφέρθη κακῶς πρὸς τοὺς στρατηγούς του καὶ ἴδιας πρὸς τὸν Μιχαήλ Παλαιολόγον, ἔνεκα τῆς νόσου του, ἢτις μετὰ τεσσάρων ἔτῶν βασιλείαν τὸν ἔφερεν εἰς τὸν τάφον. Τοῦτον δὲ διεδέχθη ὁ ὀκταετῆς υἱός του Ἰωάννης, τοῦ ὄποιος ἐπίτροπος ἀγενηρύχθη ὁ Μιχαήλ Παλαιολόγος· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον οὔτος παρηγκώνισε τὸν δυστυχῆ Ἰωάννην καὶ ἐστέφθη μόνος αὐτὸς βασιλεὺς ἐν Νικαίᾳ.

§ 2. Ἀνάκτησις τῆς Κωνσταντινουπόλεως
ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων.

Ο Μιχαὴλ Παλαιολόγος πρῶτον μὲν ἐπολέμησε καὶ ἐνίκησε τὸν δεσπότην τῆς Ἡπείρου Μιχαὴλ Β' καὶ ἐπειτα ἐπεχείρησε νὰ κυριεύσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν, τῆς ὁποίας ὁ Λατīνος αὐτοκράτωρ Βαλδουΐνος Β' εἶχε κατατήσει εἰς τόσην ἀδυναμίαν, ὥστε ὡς ἐπαίτης ἐξήτει ἀπὸ τὸν ἔνα καὶ τὸν ἄλλον ἀρχοντα τῆς δυτικῆς Εὐρώπης βοήθειαν, διὰ νὰ σώσῃ τὸ κράτος του. Κατέλαβε λοιπὸν δι Μιχαὴλ τὰ περίχωρα τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐπειτα, προτοῦ ἐπιτεθῇ κατ' αὐτῆς τῆς πόλεως, ἔστειλεν ἀπὸ τὴν Νίκαιαν τὸν Ἀλέξιον Στρατηγόπουλον εἰς τὴν Θράκην, διὰ νὰ περιορίσῃ περισσότερον τὸν δεσπότην τῆς Ἡπείρου παρήγγειλε δὲ εἰς αὐτὸν νὰ διέλθῃ ἀπὸ τὰ προάστεια τῆς Κωνσταντινουπόλεως, διὰ κατασκοπεύση τὰ πέριξ αὐτῆς καὶ νὰ μάθῃ τὴν κατάστασιν τῆς πόλεως.

Ο Στρατηγόπουλος πλησιάσας εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐπληροφορήθη ἀπὸ τοὺς ἐντοπίους Ἐλληνας, οἱ ἐποίοι ἔμενον ἐκτὸς τῶν τειχῶν, διτὶ δλοὶ οἱ ἵπποται τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀφῆσαντες ἐν αὐτῇ τὸν Βαλδουΐνον εἰχον πλεύσει ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἐνετοῦ στρατηγοῦ ἐπὶ τῶν πλοίων, δσα εἰχον, διὰ νὰ καταλάδωσι μικρὰν νησίδα, καλούμενην Δαφνουσίαν, εἰς τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας. Ἄφ' οὗ δὲ ἐδεῖαιώθη διτὶ ἡ πόλις ἦτο ἔρημος ὑπερασπιστῶν, καὶ διτὶ κάτωθεν τῶν τειχῶν αὐτῆς ὑπῆρχεν ὅπῃ ὑδραγωγείου, ἡ ὁποία ἔφερεν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς πόλεως, ἀπεφάσισε νὰ τὴν κυριεύσῃ. Τὴν νύκτα λοιπὸν τῆς 25 Ἰουλίου 1261 εἰσήγαγε διὰ τῆς ὁπῆς ταύτης τὸν ἔνα μετὰ τὸν ἄλλον 50 ἄνδρας, οἱ ὁποῖοι κατέλαβον τὸ ἄνωθεν τοῦ ὑδραγωγείου μέρος τῶν τειχῶν, ἐπειτα ἤνοιξαν πύλην τενά αὐτῶν, ενρισκομένην ἐκεῖ πλησίον, καὶ εἰσήγαγον τὸν στρατὸν τοῦ Στρατηγούπουλου. Μόλις ἐξημέρωσεν, δι Βαλδουΐνος βλέπων διτὶ οἱ Ἐλληνες κατέλαβον τὴν πόλιν, ἔψυγε διὰ πλοίου ἀμέσως οἱ δὲ Φράγκοι, οἱ δοποῖοι εἰχον πλεύσει εἰς Δαφνουσίαν, μόλις ἔμαθον τὴν κατάληψιν, ἔσπευσαν μὲν νὰ ἐπανέλθωσι μετ' ὀλίγας ὥρας* ἀλλὰ τίποτε δὲν ἤδυνήθησαν νὰ κατορθώσισι καὶ ἀνεγάρησαν καὶ οὕτοι εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην.

Ο Παλαιολόγος, ἀφ' οὗ ἔμαθε τὸ χαρμόσυνον ἄγγελμα, εἰσῆλθε μετὰ μεγάλης πομπῆς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐστέφθη δὲ ἐκ

δευτέρου αὐτοκράτωρ εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας ὑπὸ τοῦ δρθιόδοξου πατριάρχου, ὅστις ἐπανήλθεν εἰς τὴν ἔδραν του ἀντὶ τοῦ Δατίνου, ὁ ὁποῖος ἦτο ἕως τώρα πατριάρχης τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τὸ διάστημα τῆς φραγκοκρατίας· εὗτας ἀνιδρύθη τὸ πρὸ 57 ἑτῶν καταλυθὲν ὑπὸ τῶν Φράγκων κράτος τοῦ Βυζαντίου.

Ἄλλ' ὁ Μιχαὴλ Η' Παλαιολόγος δὲν ἦδυνήθη ν' ἀνακτῆσῃ ὅλας τὰς χώρας τῆς προτέρας Βυζαντιακῆς αὐτοκρατορίας, ἃτις τώρα περιωρίσθη εἰς τὴν Θράκην, τὴν Μακεδονίαν, μέρος τῆς Θεσσαλίας, μερικὰς νήσους καὶ τὰς βορειοδυτικὰς χώρας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Καὶ ἥρχισε μὲν ὁ Παλαιολόγος τὴν ἀνάκτησιν τῆς Πελοποννήσου, ἀλλὰ δὲν κατώρθωσε νὰ ἐλευθερώσῃ αὐτὴν ὅλην· ἐπολέμησε δὲ καὶ πρὸς τοὺς δεσπότας τῆς Ἡπείρου καὶ πρὸς τοὺς Βουλγάρους μὲ πολλὴν ἴκανότητα καὶ μὲ πολλὰς ἐπιτυχίας. Διὰ νὰ ἐμποδίσῃ δὲ ἐκστρατείαν τῆς Δύσεως κατὰ τοῦ κράτους του, ἥθελγε νὰ ὑποτάξῃ τὴν δρθιόδοξον Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν εἰς τὴν Δυτικήν, ἀναγνωρίζων τὸν πάπαν ὡς ὑπερτάτην κεφαλὴν τῆς Ἐκκλησίας· ἀλλ' οἱ ἐπιφανέστεροι ἄνδρες τοῦ ἔθνους μας ἀντέστησαν· δι' αὐτὸν ὁ Παλαιολόγος προέδη εἰς πολλὰς καταπίέσεις καὶ τυραννίας κατ' αὐτῶν. Ἐν τούτοις ὅμως διὰ τῆς συνέσεως του κατώρθωσε νὰ ἐμποδίσῃ τὸν κίνδυνον τῆς ἐπιθέσεως ἀπὸ τῆς Δύσεως καὶ νὰ καταβάλῃ τὰς δυνάμεις, τὰς ὁποίας ἵσχυροι ἄρχοντες ἔστειλαν ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν ἐναντίον του. Ἀπέθανε δὲ τῷ 1282 μετὰ βασιλείαν 23 ἑτῶν.

Μιχαὴλ Παλαιολόγος

§ 3. Οἱ γεέτονες τοῦ Βυζαντέου λαοῦ.

Ἡ ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Λατίνων ἐπέφερε πολλὰς καταστροφὰς εἰς τὸ κράτος ἥμῶν· καὶ ἀφ' οὗ δὲ κατελύθη ἀπὸ τὸν Μ. Παλαιολόγον ἡ λατινικὴ αὐτοκρατορία τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὸ κράτος μας δὲν ἦδυνήθη νὰ ἀποκτῆσῃ πλέον τὴν παλαιάν του δύναμιν καὶ δόξαν. Ἐκτὸς τοῦ ὅτι δὲν ἀνέκτησεν ὅλας τὰς προτέρας του χώρας, δὲν εἶχε πλέον οὔτε τὸν παλαιόν του

πλοῦτον, οὕτε τὸ ἐμπόριον] καὶ τὴν βιομηχανίαν του, ἀλλὰ κάθε ἡμέραν ἔγινετο ἀσθενέστερον. Οἱ κατοικοῦντες δὲ πέριξ αὐτοῦ λαοὶ ἥρχισαν νὰ γίνωνται ἴσχυρότεροι.

1. **Οἱ Βούλγαροι.**—Οἱ Βούλγαροι καὶ οἱ Βλάχοι, οἱ ὅποιοι ἦσαν ὑποτεταγμένοι εἰς τὸ Βυζάντιον, ἐπανεστάτησαν ἐναντίον του ἀπὸ του 1186 καὶ ἥρχισαν τὰς ἐπιδρομάς των εἰς τὸ κράτος μας. Ἰδίως ηὕτησεν ἡ δύναμις των ἐπὶ του βασιλέως των Ἰωαννίση (1197—1207), ὁ ὅποιος καὶ τοὺς "Ελληνας καὶ τοὺς Φράγκους ἐπολέμησε καὶ ἔκαμε πολλὰ κακὰ εἰς αὐτούς. Μετὰ τὸν θάνατόν του ἥλαττώθη μὲν ἡ δύναμις τῶν Βουλγάρων, ἀλλὰ οἱ ἄρχοντές των ἐμειναν ἀνεξάρτητοι.

2. **Οἱ Σέρβοι.**—Μὲ τὴν ἔξασθένησιν του κράτους μας καὶ οἱ Σέρβοι εἰχον γίνει ἀνεξάρτητοι. Ὁ σπουδαιότερος ἀπὸ τοὺς ἡγεμόνας των ἥτο ὁ Στέφανος Δουσάν (1336—1355), ὁ ὅποιος ὑπέταξε τὰ περισσότερα μέρη τῆς Μακεδονίας. Μετὰ τὸν θάνατον τούτου ὅμως τὸ κράτος του διηγέρθη εἰς πολλὰς ἀνεξαρτήτους ἡγεμονίας.

3. **Οἱ Αλβανοί.**—"Αλλη φυλὴ ἀναφαίνεται τῷρα πρῶτον εἰς τὴν Ἰστορίαν· εἶναι οἱ 'Αλβανοί· αὐτοὶ κατώκουν ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων εἰς τὴν ἵδιαν χώραν καὶ ἔζων εἰς αὐτὴν διηγημένοι εἰς φυλάς. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἥρχισαν νὰ ἔκτείνωνται ἀπὸ τῆς Ἡπείρου εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ Ἀκαρνανίαν καὶ πολλοὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ εἰς τινας νήσους καὶ μὲ τὸν καιρὸν ἔξελληντισθησαν.

4. **Οἱ Ὀθωμανοί.**—Ἐν φοῖ οἱ Σελτσουκίδαι Τούρκοι κατείχον τὸ κέντρον τῆς Μικρᾶς Ασίας (ἴδε σ. 8), ἥλθον κατὰ τὸ 1200 μ. Χ. ἐκ τῆς ἀνατολικῆς Ασίας οἱ Μογγόλοι, οἵτινες κατέλαβον τὴν κεντρικήν Ασίαν καὶ κατέκτησαν καὶ τὴν Ῥωσίαν προσέβαλον δὲ καὶ τοὺς Σελτσουκίδας καὶ ἡγάγκασαν πολλὰς τουρκομανικὰς ἡ τουρκικὰς φυλάς, αἱ δοποῖαι κατώκουν πρότερον πρὸς ἀνατολὰς καὶ νότον τῆς Κασπίας θαλάσσης, νὰ μεταναστεύσωσι πρὸς δυσμάς. Εἰς ἐκ τῶν φυλάρχων αὐτῶν ἥτο καὶ ὁ Ἐρτογρούλ, ὃς τις ἥλθε μὲ 400 οἰκογενείας εἰς τὴν Μικρὰν Ασίαν, καὶ ὡς ὑποτελῆς του Σελτσουκίδου σουλτάνου ἔλαβε μικρὰν χώραν περὶ τὸ ὅρος Τήμινον, διὰ νὰ ὑπερασπίζῃ τὸ μέρος τοῦτο ἀπὸ τὰς ἐπιθέσεις τῶν Ἑλλήνων τῆς Νικαίας. Ἐκεῖ ἔζη ὁ Ἐρτογρούλ μετὰ τῶν ποιμνίων καὶ τῶν ἀνθρώπων του ὡς μέγας ποιμὴν (τσέλιγκας) ἐπὶ 50 ἔτη. Ὁ δὲ υἱὸς αὐτοῦ ὁ Οσμάν ἡ Ὀθωμάν ἐπολέμησε πολλάκις πρὸς τοὺς Βυ-

ζαντηγούς καὶ ἐπεξέτεινε τὸ κράτος του μέχρι τοῦ Ὀλύμπου. Κατὰ τοὺς χρόνους δὲ τούτους (περὶ τὸ 1300 μ. Χ.) κατελύθη τὸ σελτσουκικὸν κράτος ἀπὸ τοὺς Μογγόλους. Διὸ τοῦτο ἀπέδησαν ἀνεξάρτητοι καὶ δὲ Οσμᾶν ὡς καὶ περὶ τοὺς δέκα ἄλλοι δυνάσται Τούρκοι, οἱ δοποῖοι κατέλαβον τὰς χώρας τοῦ σελτσουκικοῦ κράτους. Ἐνῷ δὲ τὸ μικρότερον ἀπὸ αὐτὰ τὰ κράτη ἦτο τὸ ἀνήκον εἰς τὸν Οσμᾶν, ἐν τούτοις αὐτὸ ἔγινε κατὰ μικρὸν τὸ Ισχυρότερον καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ τουρκικοῦ κράτους. Οἱ Οσμᾶν κατέλαβε καὶ τὴν Προσαν, τὴν δοποίαν ἔκαμε πρωτεύουσαν τοῦ κράτους του· ἀπ’ αὐτοῦ δὲ οἱ Τούρκοι ὠνομάσθησαν καὶ Οσμανίδαι ἢ Οθωμανοί.

Διάδοχος αὐτοῦ ἦτο ὁ υἱός του Οὐρχάν (1323) αὐτὸς ἥψατο σε νὰ διοργανώῃ τὸ κράτος του· ἔκοψε νομίσματα· ὕρισεν ἰδιαίτερον κάλυμμα τῆς κεφαλῆς, διὰ νὰ διακρίνωνται οἱ Οσμανίδαι. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Τούρκομάνοι ἦσαν ἀπειθεῖς στρατιῶται, διὰ τοῦτο ἐδέχθη τὴν πρότασιν τοῦ ἀστυνόμου τοῦ στρατοῦ, νὰ κάμη στρατὸν ἀπὸ χριστιανόπαιδες· ὠνομάσθησαν δὲ οἱ στρατιῶται οὗτοι γενίτσαροι, ἦτοι νέος στρατός. Οἱ παῖδες ἡρπάζοντο ἀπὸ τοὺς οἰκους των εἰς ἡλικίαν 7 ἑτῶν ἔγινοντο Μωαμεθανοί, ἀνετρέφοντο μὲ σκληραγωγίαν καὶ ἐγυμνάζοντο· δὲν ἔγνώριζον ἄλλον πατέρα ἀπὸ τὸν σουλτάνον· ἔμενον εἰς τοὺς στρατῶνας καὶ δὲν ἐνυμφεύοντο· ἀπέδησαν δὲ αὐτοῖς, οἱ πρώην χριστιανόπαιδες, οἱ φανατικώτεροι Μωαμεθανοί καὶ οἱ ὁρμητικώτεροι εἰς τὰς μάχας στρατιῶται. Καὶ δὲν ἀπετέλουν μὲν οὗτοι τακτικὸν στρατόν, διποτανούντες σήμερον, διότι τότε δὲν ὑπῆρχε τοιοῦτος· ἐν τούτοις οἱ γενίτσαροι φέροντες μακρὸν καὶ πλατὺν χιτῶνα καὶ ἐπὶ τοῦ μετώπου τὸ πτερόν τοῦ ἑρωδίου, μὲ τὸ μακρόν των τουφέκιον· καὶ τὴν κυρτὴν σπάθην των ἐπετίθεντο, ἵδιας κατὰ τοὺς μετὰ ταῦτα χρόνους, κατὰ τῶν ἀντιπάλων των ἀκράτητοι καὶ πολλάκις ἐνίκων. Ἀλλ’ οἱ Οσμανίδαι καὶ ἄλλους Χριστιανοὺς ἐξειλάμισαν. Ἀλλους μὲν διὰ τῆς βίας, ἄλλους δὲ μὲ τιμᾶς καὶ ἀξιώματα κατώρθωσαν· νὰ κάμωσιν ἀρνησιθρήσκους καὶ νὰ αὖξησωσι τόσον πολὺ τοὺς Τούρκους, ὥστε ἐντὸς ὀλίγων ἑτῶν οὗτοι νὰ κατακτήσωσι τόσας ἐλληνικὰς χώρας καὶ νὰ γίνωσι τόσον ἐπίφεσοι.

§ 4. Οἱ μετὰ τὸν Μεχμήλ Η' αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου.

1. [']Ανδρόνικος Β' Παλαιολόγος (1282—1328). — Οὗτος ἀπέρριψεν, ἂμα ἐδασίλευσε, τὴν ἴδεαν τῆς ἐνώσεως τῆς Ἀνα-

τολικής Ἐκκλησίας μὲ τὴν Δυτικήν, ἀφ' οὐ μάλιστα παρῆλθεν δικινδυνος τῆς ἐπιθέσεως ἀπὸ τοὺς Φράγκους. Καὶ ἡτο μὲν λόγιος, ἀλλ' ὅπως καὶ οἱ περὶ αὐτὸν μερφωμένοι, ἡτο ἀπειρος εἰς τὸ νὰ κυβερνῇ τὸ κράτος καὶ εἰς τὰ στρατιωτικά ἐπειδὴ δὲ δὲν ἥδυνατο ν' ἀποκρούσῃ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Τουρκομάνων δυναστῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, οἱ ὅποιοι ἐλεγχάτουν δεινῷς τὰς ἑλληνικὰς ἐν αὐτῇ χώρας, ἐμίσθωσεν 6500 Ἰσπανοὺς τυχοδιώκτας, οἵτινες καὶ πρότερον ἐπολέμουν εἰς τὴν Δύσιν, τοὺς λεγομένους Καταλανούς, ὑπὸ τὴν ἀρχηγὸν τοῦ Ῥογῆρου Δεψφόρο. Καὶ ἐπέφερον μὲν οὗτοι εἰς τρεῖς μάχας πανωλεθρίαν εἰς τοὺς Τούρκους ἀλλὰ καὶ ἐλεγχάτησαν ἀνηλεῶς τὰς ἑλληνικὰς χώρας τῆς Ἀσίας, ἔσφαζον τοὺς Χριστιανούς καὶ ἀλλα πολλὰ κακὰ ἐπροξένησαν. Διὰ τοῦτο ἐπανῆλθον κατὰ πρόσκλησιν τοῦ αὐτοκράτορος εἰς Καλλίπολιν.

Ἐνεκα δὲ τῶν λεγλασιῶν, τὰς ὁποίας ἔκαμνον, δι Μιχαήλ, δι οὗτος τοῦ αὐτοκράτορος, ἐμίσει αὐτούς· διτε δὲ δι οὐρῆρος ἡθέλησε νὰ ἐπισκεφθῇ τὸν Μιχαήλ εἰς Ἀδριανούπολιν, οὗτος διέταξε τὸν φόνον του καὶ τὴν σφαγὴν τῶν 300 ἵππεων καὶ 1000 πεζῶν, οἵτινες τὸν συνάδευον. Οἱ Καταλανοί τότε ἀποφασίσαντες νὰ γίνωσι φωνεροὶ ἔχθροι τοῦ κράτους ἡμῶν, ὠχύρωσαν τὴν Καλλίπολιν καὶ ἔκαμαν φοβερὰς σφαγὰς καὶ λεγλασίας εἰς δληγ τὴν Θράκην. Ἀφ' οὐ δὲ τὴν ἡρήμωσαν φρικωδῶς ἐπὶ δύο ἔτη, μὴ εὑρίσκοντες πλέον τίποτε νὰ ληγστεύωσιν, ἐτράπησαν εἰς τὰς ἀλλας ἑλληνικὰς χώρας. Εἰσέβαλον εἰς τὴν Μακεδονίαν, τὴν ὁποίαν ἐπὶ ἐν ἔτος ἐλεγχάτησαν· ἔπειτα ἐπροχώρησαν εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ ἐκείθεν εἰς τὴν Βοιωτίαν, διποὺ ἐνίκησαν πληγίσιον τῆς Κωπαΐδος (1311) τὸν Φράγκον δυνάστην τῶν Ἀθηνῶν. Οὕτως ὑπέταξαν τὰς Θήβας καὶ τὰς Ἀθήνας καὶ 70 ἔτη εἰχον αὐτὰς ὑπὸ τὴν ἔξουσίαν των. Μετὰ ταῦτα δι πλουσιώτατος Νέριος Ἀτζαϊόλα, στοις κατήγετο ἀπὸ τὴν Φλωρεντίαν καὶ εἶχε καταλάβει τὴν Κόρινθον, κατώρθωσε νὰ κυριεύσῃ τὰς Ἀθήνας (1387) καὶ τὰς Θήβας, τὰς ὁποίας οἱ ἀπόγονοὶ του ἐκυδέρνησαν ἡπίως ἐπὶ 70 ἔτη, ἔως οὐ ἐπῆλθον οἱ Τούρκοι κατ' αὐτῶν.

2. Ἀνδρόνικος Γ' (1328—1341). — Οὕτως ἡτο οὗτος τοῦ Μιχαήλ, τοῦ φονέως τοῦ Ῥογῆρου ἐπειδὴ δὲ δι πατήρ του ἀπέθανεν ἐνωρίς, ὠρίσθη αὐτὸς διάδοχος τοῦ θρόνου, τὸν ὁποῖον κατέλασε τῷ 1328. Καὶ ἐπολέμησε μὲν δι αὐτοκράτωρ οὗτος τοὺς Βουλγάρους καὶ τοὺς Σέρβους, καὶ ἡνωσε τὴν Ἡπειρον μὲ τὸ Βυζάν-

τιον, ἀλλὰ δὲν γῆδυνήθη νὰ ἐμποδίσῃ τὴν πρόοδον τῶν Τούρκων ὑπὸ τὸν Οὐρχάν, οἱ δόποιοι κατέλαβον τὴν Νίκαιαν. Ἐν τούτοις ἡγαπᾶτο ἀπὸ τοὺς ὑπηκόους του ὡς ἀγαθὸς καὶ ἐπιεικὴς ἀρχῶν καὶ ὑπέρμαχος τῆς ἔθνεικῆς ἰδέας κατὰ τῶν ἐχθρῶν· διὰ τοῦτο ἦτο γενικὴ ἡ θλιψία, ὅτε ἀπέθανε, τῷ 1341.

3. 'Ιωάννης Ε' Παλαιολόγος (1341—1391) καὶ **'Ιωάννης ΣΤ' Καντακουζηνὸς** (1341—1354).—Ο 'Ιωάννης ἦτο ἐννέα ἑτῶν, ὅτε ἀπέθανεν ὁ πατήρ του· διὰ τοῦτο ἐπίτροπός του ἦγιεν ὁ 'Ιωάννης Καντακουζηνός, ὁ δόποιος καὶ τοῦ πατρός του ἥτο σύμβουλος πιστός. Ἐν φὲ δὲ προσεπάθει νὰ διοργανώσῃ τὰς δυνάμεις τοῦ κράτους ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν, Βουλγάρων, Τούρκων καὶ Σέρβων, περιήλθεν εἰς ἔριδας πρὸς τὴν βασιλομῆτορα καὶ ἐπανεστάτησεν. Ὁ ἐμφύλιος αὐτὸς πόλεμος διήρκεσε πέντε ἔτη, κατὰ τὰ δόποια ὁ Καντακουζηνὸς ἐζήτησε καὶ ἔλαβε βοήθειαν ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους, τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς Σέρβους, οἱ δόποιοι ἔκαμαν μεγάλας καταστροφὰς εἰς τὴν χώραν. Τέλος δὲ ὁ Καντακουζηνὸς κατώρθωσε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐστέφθη σύμβασιεὺς μετὰ τοῦ 'Ιωάννου τοῦ Ε'. Ἄλλ' ὁ ἐμφύλιος αὐτὸς πόλεμος, δυστις καὶ μετὰ ταῦτα ἐξηκολούθησεν, ὡφέλησε δυστυχῶς τοὺς Τούρκους, οἱ δόποιοι κατ' ἀρχὰς κατέλαβον ὅλας τὰς ἐν Ἀσίᾳ κτήσεις τοῦ Βυζαντίου, ἐκτὸς τῆς Φιλαδελφείας, ἔπειτα διήλθον τὸν Ἑλλήσποντον καὶ κατέλαβον τὴν Καλλίπολιν καὶ μετὰ ταῦτα ὅλην τὴν Θρακικὴν Χερσόνησον.

Καὶ μετὰ τὴν παραίτησιν δὲ τοῦ Καντακουζηνοῦ (1354), ὅτε ἔμεινε μόνος αὐτοκράτωρ ὁ 'Ιωάννης Ε', οἱ Τούρκοι ἐξηκολούθησαν νὰ προχωροῦν εἰς τὴν Εὐρώπην. Ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Οὐρχάν **Μουράτ Α'**, ἀνὴρ δραστήριος καὶ τολμηρός, ἐκυρίευσε τῷ 1360 τὸν Τζουρουλόν, δχυρὸν φρούριον μεταξὺ Ἀδριανούπολεως καὶ Κωνσταντινουπόλεως, τὸ Διευμβοτειχον, τὴν Ἀδριανούπολιν, τὴν ὄποιαν ἔκαμε πρωτεύουσαν τοῦ κράτους του, καὶ τὴν Φιλιππούπολιν. Ὁ 'Ιωάννης Ε' ἦλθεν δὲ διδοῖς εἰς τὴν Δύσιν καὶ μὲ πολλὰς ταπεινώσεις ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τῶν ἡγεμόνων αὐτῆς κατὰ τῶν Τούρκων· ἀλλὰ δὲν ἔλαβε καμμίαν ἐπικουρίαν. Διὰ τοῦτο ἡναγκάσθη νὰ συνάψῃ ἐξευτελιστικὴν συνθήκην μὲ τὸν Μουράτ γενόμενος διποτέλης του.

Ο Μουράτ ἔπειτα ὑπέταξε τὸ περισσότερον μέρος τῆς Θράκης καὶ τῆς Μακεδονίας, ἐνίκησε τοὺς Βουλγάρους καὶ ἔπειτα τοὺς Σέρ-

δους. Ἐνῷ δημως ἐπολέμει ἐν Ἀσίᾳ πρὸς ἄλλους Τούρκους, ἡγώθησαν κατ' αὐτοῦ οἱ Βόσνιοι, οἱ Βλάχοι, οἱ Ἀλβανοὶ καὶ ἄλλοι Χριστιανοὶ μὲ τὸν ἥγεμόνα τῆς Σερβίας Δαζαρόν, ὅστις εἶχε τὰς περισσότερας δυνάμεις· ἐναντίον αὐτῶν ἐπῆλθε μὲ δλον τὸν στρατόν του ὁ Μουράτ^τ τὰ ἀντίπαλα στρατεύματα συνηντήθησαν τῷ 1389 εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Κοσσυφοπεδίου, ἡ δόποια εἶναι εἰς τὰ σύνορα Βοσνίας καὶ Σερβίας· ἡ μάχη ὑπῆρξε φοβερὰ καὶ χιλιάδες πτωμάτων ἔστρωθησαν εἰς τὴν πεδιάδα. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς μάχης εὐγενῆς Σέρβως προσποιηθεὶς δτι αὐτομολεῖ πρὸς τοὺς Τούρκους καὶ δτι ἔχει νὰ εἴπῃ μυστικὸν εἰς τὸν σουλτάνον, ἐπληγάσεν αὐτὸν καὶ τὸν ἐπλήγωσε θανασίμως. Ὁ δὲ βασιλεὺς Δάζαρος αἰχμαλωτισθεὶς ἐφέρθη ἐνώπιον τοῦ σουλτάνου, ὅστις διέταξε νὰ τὸν φονεύσωσι καὶ ἐπειτα καὶ αὐτὸς ἐξέπνευσεν. Εἰς τὴν μάχην ταύτην οἱ Τσερκοτένικησαν καὶ ὑπέταξαν ἐντελῶς τὴν Βουλγαρίαν καὶ τὴν Σερβίαν.

4. Μανουήλ Β' (1391—1425). — Τὸν Ἰωάννην Ε' διεξέχθη ὁ υἱός του Μανουήλ· αὐτὸς δημως περιωρίσθη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὴν Θεσσαλονίκην καὶ ὀλίγας τινὰς πόλεις πλησίον τῆς πρωτευούσης, διότι δλα τὰ ἀλλα μέρη εἶχον κυριεύσει οἱ Τούρκοι. Ὁ δὲ Βαγιαζήτ, υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Μουράτ, ἀπέκλεισε μὲ τὰ στρατεύματά του ἀπὸ ξηρᾶς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐπὶ ἐπὶ τὰ ἔτη.

Ἡ μεγάλη αὕτη ἐπέκτασις τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους ἔπεισε τοὺς ἥγεμόνας τῆς δυτικῆς Εὐρώπης, δτι ἔπρεπε νὰ, τὸ καταπολεμήσωσιν. Ὁ βασιλεὺς τῆς Οδγγαρίας Σιγισμούνδος, μὲ τὸν δόποιον ἡγώθησαν Γερμανοὶ καὶ πλεῖστοι Γάλλοι ἵπποται, ἐπέρχεται κατὰ τῶν Τούρκων καὶ πολιορκεῖ τὴν Νικόπολιν τῆς Βουλγαρίας πλησίον τοῦ σημερινοῦ Τσερνόβου (1396). Ἐσπευσε δὲ ἐκεῖ καὶ ὁ Βαγιαζήτ καὶ συνήψθη ἡ φοβερὰ μάχη τῆς Νικοπόλεως· οἱ Γάλλοι ἵπποται ἐπιτεθέντες διέσπασαν τὴν πρώτην γραμμήν, φονεύσαντες 10 χιλιάδας γενιτσάρους, καὶ τὴν δευτέραν, φονεύσαντες 5 χιλιάδας σπαχῆδες, δηλαδὴ τακτικούς ἵππετς. Ἄλλ' δτε εἰσῆλθον εἰς τὴν μάχην 40 χιλιάδες ἔφιπποι τοῦ Βαγιαζήτ, οἱ Γάλλοι ἡναγκάσθησαν νὰ ὀπισθοχωρήσουν· δλος ὁ στρατὸς τοῦ Σιγισμούνδου ἐνικήθη καὶ οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς Χριστιανοὺς ἐφονεύθησαν, ἀφ' οὗ ἐθυσίασαν 60 χιλιάδας ἔχθρων.

Ο Μανουήλ, ἐπειδὴ δὲν ἦδυνατο νὰ ἀντισταθῇ εἰς τὸν Βαγιαζήτ, ἐξήτησε τὴν βοήθειαν τῆς Δύσεως· μετέδην εἰς τὴν Ἐνετίαν, Φλωρεντίαν, Παρισίους καὶ Λονδίνον, δπου τὸν ὑπεδέχθησαν οἱ

ήγεμόνες μὲ μεγάλας τιμάς· ἐν φὶ δὲ συνενοεῖτο διὰ τὴν βοήθειαν, ἔμαθε τὸν θάνατον τοῦ Βαγιαζῆτ καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, μετὰ ἀπουσίαν τριῶν καὶ ἡμίσεος ἐτῶν.

Ἐν φὶ δηλαδὴ ὁ Βαγιαζῆτ κατεπολέμει τοὺς ἄλλους Τουρκομάνους ἡγεμόνας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἀνεφάνη νέος τρομερὸς κατακτητής, ὁ Ταμερλάνος· αὐτὸς εἶχε τὸ κράτος του πέραν τοῦ "Ωὗου ποταμοῦ" ἀφ' οὗ ὑπέταξε τὴν Περσίαν, τὸ Ἀφγανιστάν, τὴν Μεσοποταμίαν, τὴν Νότιον Ρωσίαν καὶ τὴν Συρίαν, ἐπῆλθε κατὰ τοῦ Βαγιαζῆτ. Φοβερὰ δὲ μάχη ἔγινεν εἰς τὴν Ἀγκυραν, τῷ 1402^ο μεταξὺ τοῦ Βαγιαζῆτ, ἔχοντος 100 χιλιάδας στρατοῦ καὶ τοῦ Ταμερλάνου, ἔχοντος 800 χιλιάδας· ὁ Ταμερλάνος ἐνίκησε καὶ συνέλαβεν αἰχμάλωτον τὸν Βαγιαζῆτ, ὁ δόποιος ἀπέθανε μετ' ὀλίγον. Τὰ στίφη τοῦ Ταμερλάνου διέτρεξαν καὶ ἐλεηλάτησαν ἐπὶ ἐν ἕτος ὅλην τὴν Μικρὰν Ἀσίαν· ίδιως ἡ καταστροφὴ τῆς Σμύρνης ἀπὸ αὐτὰς ὑπῆρξε φοβερά.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βαγιαζῆτος οἱ Τούρκοι περιῆλθον εἰς ἐμφυλίους ἔριδας καὶ ἀδυναμίαν διὰ τοῦτο ἀφῆκαν ἥσυχον τὸ Βυζαντιον ἐπὶ 20 ἔτη.

"Οτε δὲ ἔγινε σουλτᾶνος ὁ *Mουράτ B'*, ὥρμησε κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως τῷ 1422^ο ἐλεηλάτησε πρῶτον τὰ πέριξ, ἐν φὶ συγχρόνως ἔσφαξε καὶ ἡγμαλώτιζε τοὺς Χριστιανούς. Ἐπειτα μὲ ἀμετρον πλῆθος στρατοῦ ἐπῆλθε κατὰ τῶν τειχῶν αὐτῆς καὶ ἔκαμεν ἀλλεπαλλήλους ἐπιθέσεις. Ἰδίως εἰς τὴν τελευταίαν ἐπίθεσιν οἱ Τούρκοι ὥρμησαν λυσσώδεις καὶ ἥρχισαν, νὰ διοσκάπτουν τὰ τείχη, ν' ἀνατινάσσωσι τοὺς πύργους μὲ διπονόμους καὶ ξιφήρεις ν' ἀναβαίνουν μὲ κλίμακας εἰς τὰ τείχη. Ἀλλ' οἱ Χριστιανοὶ ἐτρεξαν ὅλοι καὶ αἱ γυναῖκες ἀκόμη εἰς τὰ τείχη καὶ ὡς λέοντες ἐπολέμησαν. Μετὰ ἔξ ὡρῶν λυσσώδη πάλην οἱ Τούρκοι διπεχώρησαν καὶ ἔλυσαν τὴν πολιορκίαν.

5. Ἰωάννης Η' Παλαιολόγος (1425—1449). — Ὁλίγα ἔτη ἀφ' ὅτου δι' Ἰωάννης Η', υἱὸς τοῦ Μανουῆλ, ἔγινεν αὐτοκράτωρ, δι*Μουράτ* συνεπλήρωσε τὴν κατάκτησιν τῆς Μακεδονίας κυριεύσας τὴν Θεσσαλονίκην (1430), ἡ δόποια ἐλαφυραγωγήθη ἀνηλεῶς, ὅλοι δὲ οἱ κάτοικοι τῆς ἡγμαλωτίσθησαν· ἐπειτα κατέλαβε τὴν Θεσσαλίαν μέχρι τῆς Δαμίας, μετὰ ταῦτα τὰ Ἰωάννινα καὶ ἐπροχώρησεν ἔως εἰς τὴν Ἀλβανίαν καὶ Οδγγαρίαν.

Ο αὐτοκράτωρ βλέπων ὅτι δὲν ἥδυνατο νὰ ἀντισταθῇ κατὰ τῶν

Π. Βαλάκη Έλλ. Ιστορία ἔκδεσ. δευτέρα

Τούρκων, διὰ νὰ λάβῃ βοήθειαν ἀπὸ τὴν Δύσιν, ἐπεξήγησε τὴν ἔνωσιν τῆς Ἀνατολικῆς μὲ τὴν Δυτικὴν Ἐκκλησίαν πρὸς τοῦτο μετέδην μὲ τὸν πατριάρχην καὶ πλείστους μητροπολίτας καὶ λογίους Ἐλληνας εἰς τὴν σύνοδον δἰων τῶν ἐπιφανῶν Ἱερωμένων, ἡ ὁποία ἔγινεν εἰς τὴν Φλωρεντίαν. Ἐκεῖ μετὰ πολλὰς συζητήσεις ἀνεγνώρισε τὸν πάπαν ὡς κεφαλὴν τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὑπέγραψε τὴν ἔνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν ἀλλὰ ὀλίγας μόνον βοηθείας ἔλαβεν, ὅτε μετὰ δύο ἑτῶν ἀπουσίαν ἐπανήλθεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Οἱ περισσότεροι διμώς τῶν Ἐλλήνων δὲν ἐδέχθησαν τὴν ἔνωσιν ταύτην καὶ μεγάλη διχόνια καὶ ἔχοιδες προσῆλθον μεταξὺ τῶν λεγομένων ἔνωντεκνῶν καὶ ἀνθενωτεκνῶν.

Ἐν τῷ μεταξύ ὁ βασιλεὺς τῆς Οὐγγαρίας καὶ Πολωνίας Λαζίσλαος Β' καὶ ὁ στρατηγός του Ἰωάννης Οὐνυάδης βοηθούμενοι ἀπὸ Σέρβους καὶ Βοσνίους ἤρχισαν τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Τούρκων καὶ τοὺς ἐνίκησαν εἰς διαφόρους μάχας ἀλλ᾽ εἰς τὴν μεγάλην μάχην τῆς Βάρνας (1444) ἐνίκηθησαν οἱ Χριστιανοὶ καὶ ἐφεύθη καὶ ὁ Λαζίσλαος.

Ἄλλος φοβερὸς ἀντίπαλος τοῦ Μουράτ ήτο ὁ Γεώργιος Καστριώτης ἢ Σκεντέρμπεης, ὁ ὁποῖος ἐξήγειρε τὴν πατρίδα του Ἀλβανίαν κατὰ τῶν Τούρκων καὶ ἔχων ὄρμητήριον τὴν ὁχυρὰν Κρόσιαν ἐνίκησε πολλάκις τοὺς Τούρκους καὶ τὸν ἔδιον τὸν Μουράτ δύο φοράς, χωρὶς ποτε αὐτὸς νὰ νικηθῇ, καὶ συνέλαβεν αἰχμαλώτους πολλοὺς πασάδες.

5. **Η κοινωνικὴ καὶ πνευματικὴ κατάστασες τῶν Ελλήνων κατὰ τοὺς χρόνους τούτους.**

Η Κωνσταντινούπολις.— Ὁτε ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος εἰσῆλθεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, εὑρε πλείστα ἔρείπια ἀπὸ τὴν πυρκαϊὲν τῆς ἀλώσεως αὐτῆς ὑπὸ τῶν Φράγκων καὶ μεγάλην ἀθλιότητα πολλὰ δὲ ἀπὸ τὰ καλλιτεχνήματα καὶ κοσμήματα αὐτῆς εἰχον διαρπαγῆ ἀπὸ τοὺς κατακτητάς. Καὶ ἐπεχείρησε μὲν τὴν διόρθωσιν, ἀλλ᾽ ή πόλις δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ φθάσῃ εἰς τὴν ἀρχαίαν λαμπρότητα. Ἐν τούτοις διμώς ἐντὸς 60 ἑτῶν ἐκτίσθησαν ὥρατα κτίρια, διωρθώθησαν πολλὰ παλαιὰ καὶ ἡ Κωνσταντινούπολις ἦτο μία ἀπὸ τὰς μεγαλυτέρας καὶ ὡραιοτέρας πόλεις τῆς Εὐρώπης τὰ ἀνάκτορα τῶν Βλαχερνῶν εἰς τὰ ΒΔ. τῆς πόλεως, ὅπου κατώκησαν οἱ Πατά-

λαιολόγοι, ήσαν ώραῖα, αἱ ἀγόραι εἰχον πλεῖστα ἀγάλματα, οἱ ναοὶ καὶ τὰ λουτρὰ ήσαν μεγαλοπρεπῆ, αἱ δημόσιαι ἀποθήκαι σίτου ήσαν ἀρκεταὶ τὰ νοσοκομεῖα, γηροκομεῖα καὶ πτωχοκομεῖα⁴ προσηρητημένα εἰς τὰ μοναστήρια, ησαν πολλά· τὰ ναυπηγεῖα καὶ αἱ ἐμπορικαὶ ἀποβάθραι καὶ ὁ οἰκος τῶν λαμπτήρων, δπου ἐφωτίζοντο τὴν νύκτα μὲ ἀπλετον φῶς τὰ ἐμπορεύματα. Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως, ἐδείκνυσαν τὴν ἐμπορικὴν κίνησιν. Ἀλλ' οἱ κάτοικοι αὐτῆς ὠλιγόστευον κατὰ μικρόν· ἐν φασὶ τρισαρχίᾳ πρότερον εἶχε 500 χιλιάδας κατοίκων, ἐπὶ τοῦ τελευταίου αὐτοκράτορος εἶχε 80 χιλιάδας μόνον· ἐν φασὶ ἀλλοτε (ἐπὶ Μαγνησίᾳ τοῦ Κομνηνοῦ) τὸ κράτος εἶχε κατ' ἔτος εἰσοδήματα ἀπὸ τὴν πόλιν μόνον 7 200 000 χρυσῶν νομισμάτων (τῶν ὅποιων ἡ ἀξία ἦτο τότε ἵση πρὸς ἐν δισεκατομμύριον σημερινῶν δραχμῶν) ἐπὶ τῶν τελευταίων ἡμερῶν (ἐπὶ Ἰωάννου Στ' Κατακούζηνος) εἰσέπραττε μόνον 30 χιλιάδας χρυσῶν (ἰσοδυναμούντων μόλις πρὸς ὃ ἐκατομμύρια σημερινῶν δραχμῶν).

Οἱ ἑντὸς τοῦ κράτους ἕνεοι.—Ἀλλὰ δυστυχῶς, δτε δ αὐτοκράτωρ κατέλαβεν ἐκ νέου τὴν Κωνσταντίνουπολιν, ἥγανγκάσθη νὰ παραχωρήσῃ εἰς τοὺς Γενουγησίους, δηλαδὴ τοὺς ὑπηκόους τῆς Γενούης, ητις ἦτο πόλις τῆς Ἰταλίας ἔχουσα ἵσχυρὸν ναυτικὸν καὶ ἀγτίπαλος τῆς Ἐνετίας, Ιδιαίτερον μέρος τῆς πόλεως μὲ πρατήρια, ἀποθήκας καὶ ἀποβάθρας καὶ ίδιαν τῶν ἀρχοντα, χωρὶς νὰ πληρώνουν οὔτε φόρους οὔτε τελωνειακὰ δικαιώματα· ἐμοὶως δὲ παρεχώρησε καὶ ἄλλο προάστειον τῆς πόλεως εἰς τοὺς Ἐνετούς μὲ τὰ ίδια δικαιώματα· ἔδωκε δὲ τὰ αὐτὰ προνόμια εἰς αὐτοὺς καὶ εἰς ἄλλας πόλεις τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους. Αἱ δύο δμως πολιτεῖαι εὑρίσκοντο πολλάκις εἰς ἕριδας μεταξύ των· διὰ τοῦτο συνεπλέκοντο συχνάκις Ἐνετοί καὶ Γενουγήσιοι ἐν Κωνσταντίνουπόλει καὶ ναυμαχίας ἔκαμψαν καὶ ἐνίστε ἔδοήθουν καὶ τοὺς ἔχθροὺς τῶν Ἐλλήνων φροντίζοντες διὰ τὰ ίδια τῶν μόνον συμφέροντα. Ἐν φ δὲ αὐτοὶ ἐγίνοντο πλούσιοι ἀπὸ τὰ τελωνεῖα των, τὸ Βυζάντιον ἤρχισε νὰ στενοχωρήται οἰκονομικῶς ἔνεκα τῶν πολέμων του κατὰ τῶν Τούρκων.

Ἡ κατάστασις ἐν ταῖς ἐπαρχίαις. — Εἰς τὰς περισσοτέρας τῶν ἐπαρχιῶν ἡ κατάστασις τῶν ἑντοπίων ἦτο κακή. Οἱ μὲν Ἐλληνες τῆς Θράκης καὶ τῆς Μακεδονίας ἐπασχον τὰ πάνδεινα ἀπὸ τὰς διαφόρους ἐπιδρομὰς τῶν Βουλγάρων, τῶν Σέρβων, τῶν Φράγκων καὶ τῶν Τούρκων. Τὰ παθήματα τῶν κατοίκων ἀπὸ τὰς

ἐπιδρομάς αὐτάς γῆρανον οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι, κατὰ τοὺς δόποιους πολλάκις προσεκαλοῦντο ἀπὸ τοὺς ἰδικούς μας καὶ ἐλάμβανον μέρος οἱ ἔχθροι αὐτοὶ τοῦ κράτους. Ἐκ τούτων ἐπήρχετο μεγάλη πτωχεία, τὴν ὁποίαν ἔκαμνον μεγαλυτέραν τὰ ἐμπορικὰ προνόμια τῶν ξένων. Τὴν κατάστασιν ἔχειροτέρευον αἱ διαιράχαι τῶν πλουσιώτερων πρὸς τοὺς πτωχοτέρους, τῶν ἀριστοκρατικῶν πρὸς τοὺς ἀνήκοντας εἰς τὸν λαόν, καὶ τέλος αἱ θρησκευτικαὶ ἔριδες μεταξὺ τῶν ἑνωτικῶν καὶ τῶν ἀνθενωτικῶν.

Οἱ δὲ Ἑλληνες τῆς κυρίως Ἑλλάδος καὶ τῶν νήσων ὑπέφερον πρῶτον μὲν ἀπὸ τοὺς ἐμφυλίους ἀγῶνας τῶν ἱπποτῶν, οἱ δόποιοι ἥθελον νὰ καταλάβουν τὰ μέρη αὐτά, δεύτερον δὲ ἀπὸ τοὺς πολυπληθεῖς πειρατὰς Φράγκους καὶ πρὸ πάντων ἀπὸ τοὺς Τούρκους πειρατάς, οἵτινες ἔξωρμων ἀπὸ τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τὰ δόποια κατεῖχον Τουρκομάνοι δυνάσται, καὶ ἔκαμνον φρικτὰς λεηλασίας καὶ ἥχμαλωτικὸν χιλιάδας ἀνθρώπων. Ὡστε πολλαὶ Κυκλάδες ἔμειναν ἀκατοίκητοι, μόλις δὲ ὄχυροι πύργοι ἔσφεζον τοὺς κατοίκους.

Ἐν τούτοις ἔμως ἔνεκα τοῦ ἐθνικοῦ αἰσθήματος, τὸ δόποιον κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἥρχισε νὰ ἀναπτύσσεται, τὸ ἔθνος ἡμῶν παρουσίασεν εἰς πολλὰ μέρη ἀρκετὴν δύναμιν καὶ ζωήν. Ὁ ἥρωϊσμὸς τῆς νέας Ἑλλάδος ἀνεφάνη πρῶτον εἰς τὴν Κρήτην, τὴν ὁποίαν ἡ Ἐνετία ἡγωνίσθη μὲ δλας τῆς τὰς δυνάμεις νὰ κρατήσῃ διπὸ τὴν κυριαρχίαν τῆς. Οἱ Κρήτες ὅδηγούμενοι ἀπὸ τὰ ἀρχοντικά των γένη, τὰ δόποια κατήγοντο ἀπὸ εὐγενεῖς Βυζαντινούς, ἐπολέμησαν ἥρωϊκῶς κατὰ τῶν Ἐνετῶν διπέρ τῆς ἑνώσεώς των μὲ τὸ Βυζάντιον ἐπὶ 150 ἔτην^ο κατὰ ταῦτα ἔκαμπαν 8 μεγάλας ἐπαναστάσεις, τινὲς τῶν ὁποίων διήρκεσαν πλέον τῶν 15 ἔτῶν. Ὁτε δὲ ἥρχισε νὰ καταπίπτῃ ἡ δύναμις τοῦ Βυζαντίου, ἡ Ἐνετία κατώρθωσε νὰ διποτάξῃ ὀριστικῶς τὴν ἥρωϊκὴν νῆσον. Πρωτεύουσα τῆς Κρήτης ἦτο τὸ Ἡράκλειον μὲ δραῖα κτίρια καὶ ἴσχυρὸν φρούριον^ο φρούρια δὲ ἦσαν καὶ εἰς τὰς ἀλλας πόλεις τῆς νῆσου. Μετὰ τὴν περίοδον τῶν ἐπαναστάσεων οἱ Ἐνετοὶ εἰσήγαγον ἐπιεικεστέραν διοίκησιν^ο τότε ἀπὸ τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν ναυτιλίαν πολλοὶ Κρήτες ἐπλούτησαν καὶ ἔζων καλύτερον βίον εἰς τὰς πόλεις. Εἰς πολλὰ μέρη ἔγιναν ὄδοι καὶ γέφυραι καὶ λιμένες καὶ μεγάλα μοναστήρια. Ἄλλ^ο εἰς τὰ χωρία διπέρ την φιλοχρηματίαν τῶν Ἐνετῶν διπαλλήλων καὶ τῶν εὐγενῶν.

Εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὅπου οἱ Φράγκοι ἔδρυσαν ἵσχυρὸν κράτος, εἰς τὸ δόποιον ἀνεδείχθησαν πολλοὶ ἀνδρεῖοι ἵπποται, ἀνεπτύχθη, ἀπὸ τὰς σχέσεις μὲ τοὺς Φράγκους καὶ τὸ παράδειγμα αὐτῶν, καὶ εἰς τοὺς ἐντοπίους Ἐλληνας τῆς χώρας αὐτῆς ἡ πρὸς πόλεμον διάθεσις καὶ ἡ ἀνδρεῖα Διὰ τοῦτο ὅτε ἐπανῆλθον εἰς αὐτὴν οἱ Βυζαντῖνοι, ἔδωκαν εἰς τοὺς ἐντοπίους εὐγενεῖς πολλὰ κτήματα, διὸ τὸν δρόν νὰ είναι ὑπόχρεοι εἰς στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν ἀλλὰ καὶ τοὺς μὴ εὐγενεῖς ἐχρησιμοποίησαν ὡς φιλοὺς στρατιώτας καὶ ναύτας. Καὶ οἱ Ἐνετοὶ δέ, οἱ δόποιοι κατεῖχον εἰς τὴν Πελοπόννησον τὴν Κορώνην, Μεθώνην, Ναυαρίνον, Ναύπλιον καὶ Ἀργος, μετεγειρίσθησαν μετὰ ταῦτα Ἐλληνας τῆς Πελοποννήσου ὡς ἐλαφροὺς ἐπιπεῖς ἐναντίον τῶν Τούρκων. Οὗτοι, περίπου ἀπὸ τοῦ 1500, ἐπὶ ἔα καὶ πλέον αἰῶνα ὡς μισθοφόροι εἰς τὴν Δύσιν ἀπέδησαν περίφημοι, ὁνομαζόμενοι στρατιῶταις ῥαψῳδοὶ εἰς τὰς τάξεις των ἔψαλλον τὰ κατορθώματα τῶν ἀτρομήτων αὐτῶν ἐπιπέων, οἱ ὄποιοι, δσάκις ἀπετύγχανε τὸ μακρόν των δόρυ, ἔχειριζόντο μὲ καταπληκτικὴν εὐστροφίαν τὴν κορύνην, γῆς εἱρέματο ἀπὸ τοῦ ἐφιππίου των. Κατ’ αὐτὸν τὸν τρόπον ἐνεψυχώθησαν οἱ Ἐλληνες, ιδίως τῆς Πελοποννήσου καὶ ἐν φύσει εἰχον ἀντιτάνει σπουδαῖαν ἀντίστασιν κατὰ τῶν Φράγκων, ὅπερον ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἀντεστάθησαν ἐναντίον τῶν Τούρκων.

‘Αφ’ οὐ δὲ ἡ Πελοπόννησος ἐπανῆλθε κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν ἔξουσίαν τοῦ Βυζαντίου, ἥρχισε νὰ ἀναλαμβάνῃ ἀπὸ τὰ παθήματά της καὶ νὰ προοδεύῃ. Συγγενεῖς τοῦ βασιλικοῦ οἴκου ἐγίνοντο δεσπόται τῆς Πελοποννήσου καὶ οἱ οἱ Ἰδιοὶ αὐτοκράτορες ἐπισκεπτόμενοι αὐτὴν ἐφρόντιζον διὰ τὴν ἀπόκρουσιν τῶν Φράγκων ἢ διὰ τὴν ἀσφάλειάν της. Ἡ πρωτεύουσα Μυστρᾶς, δστις ἡτο κτισμένος ἐπὶ ώραλου λόφου καὶ διεκρίνετο εἰς κάτω πόλιν καὶ εἰς ἀνω πόλιν, τὴν ἀριστοκρατικὴν, εἶχεν ὅχι μόνον μεγάλα καὶ ώραλα οἰκοδομήματα, ἀλλὰ καὶ πλοῦτον καὶ κίνησιν πολλήν. Καὶ ἀλλαι προσέι πόλεις τότε ἥκμαζον, ὡς αἱ Πάτραι, τὸ Αίγιον, ἡ Γλαρέντζα, τὰ Καλάβρυτα καὶ αἱ Καλάμαι. ‘Οτε δὲ ἀπὸ τοῦ 1400 περίπου ἥρχισαν οἱ Τούρκοι νὰ ἀπειλοῦν τὴν Πελοπόννησον καὶ νὰ κάμνουν καὶ ἐπανειλημένας ἐπιδρομάς, οἱ αὐτοκράτορες καὶ οἱ δεσπόται ἔλασσον διάφορα μέτρα διὰ τὴν ἀσφάλειάν της διὰ τοῦτο ἐκτίσθη τῷ 1415 καὶ ἴσχυρὸν τείχος εἰς τὸν Ισθμὸν τῆς Κορινθίου μὲ τάφρον καὶ πύργους. Διεκρίθη δὲ ὡς δεσπότης τῆς Πελοποννή-

σου ὁ ἀδελφὸς τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου Η', Κωνσταντῖνος, ὁ ἔπειτα γενόμενος τελευταῖος αὐτοκράτωρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως· οὗτος ἐνίσχυσε τὸ τεῖχος τοῦ Ἰσθμοῦ καὶ ἐξέτεινε τὴν κυριαρχίαν του εἰς ἀρκετὸν μέρος τῆς Στερεᾶς Ἐλλάδος· ἀλλ' ὁ Μουρὰτ ἐξεστράτευσεν ἐναντίον αὐτοῦ, τὸν ἐνίκησε καὶ τὸν περιώρισεν εἰς τὴν Πελοπόννησον.

AΤὰ γράμματα εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας.— Τὰ γράμματα, τὰ ὅποια ἔπαθαν μεγάλην συμφορὰν ἀπὸ τὴν ἀλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τοὺς Φράγκους, ἥρχισαν νὰ καλλιεργῶνται εἰς τὴν Νίκαιαν, ὅπου εἰχον καταφύγει οἱ ἐξέχοντες Βυζαντινοί, μόλις ἐνισχύθη ἐκεῖ τὸ κράτος ἡμῶν. Ἀπὸ τοὺς λογιωτέρους ἀνδρας τῶν χρόνων ἐκείνων ἦτο ὁ Νικηφόρος Βλεμύδης, ὃς τις ἦτο φιλόσοφος, θεολόγος, ἴστορικὸς καὶ ποιητής, καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ὁ ἴστορικὸς Γεώργιος Ἀκροπολίτης καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Θεόδωρος Β' Δάσκαρις, ὁ ὅποιος εἶχε πολλὰς γνώσεις καὶ ἔγραψε θεολογικὰ συγγράμματα.

'Αφ' οὐ δὲ ἀνεκτήθη ἡ Κωνσταντινούπολις, ἀνεδείχθησαν πολλοὶ λόγιοι εἰς αὐτήν ὁ Νικηφόρος Γρηγόρας, σπουδαῖος θεολόγος καὶ ἴστορικός, ὁ Μάξιμος Πλανούδης, ἀξιος λόγου φιλόλογος, ὁ πρωθυπουργὸς ἐπὶ τοῦ Ἀνδρονίκου Β' Θεόδωρος Μετοχίης, ἐπιφανέστατος φιλόλογος, ὁ Μάρκος Εὐγενικός, ὃς τις ὑπερήσπισε τὴν ὄρθοδοξίαν τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν ἐναντίον τῶν Λατίνων, ὁ φίλος τῶν τελευταίων Παλαιολόγων Γ. Φραντζῆς, ἴστορικός, ὁ νομικὸς Ἀρμενόπουλλος π. ἄ. Πόσον δὲ πολὺ ἐτιμώντο τὰ γράμματα δεικνύεται ἀπὸ τὸ ὅπει ταῖς αὐτοκράτορες ἡσχολούντο μὲν ζῆλον καὶ ἐπιτυχίαν εἰς αὐτά· ὁ Ἰωάννης Στ' Κατανούζηνδς ἔγραψε θεολογικὰ καὶ ἴστορικὰ συγγράμματα· ὁ Μανουὴλ Β' Παλαιολόγος, ὁ ὅποιος ἦτο ἀπὸ τοὺς καλυτέρους συγγραφεῖς τῶν χρόνων ἐκείνων, ἔγραψε θεολογικὰ συγγράμματα, βιτορικούς λόγους καὶ ἐπιστολάς.

'Αφ' οὐ ἡλευθερώθη ἀπὸ τοὺς Φράγκους ἡ Πελοπόννησος, ἥρχισε καὶ εἰς τὸν Μυστρᾶν νὰ προκόπῃ ἡ ἑλληνικὴ παιδεία. Κέντρον τῶν λογίων ἦτο ἡ αὐλὴ τῶν δεσποτῶν καὶ ἡ μητρόπολις τοῦ Μυστρᾶ, ἥτις εἶχε ναὸν ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἀγίου Δημητρίου καὶ ἀξιόλογον βιβλιοθήκην· ὁ σπουδαιότερος ἀπὸ τοὺς λογίους τοῦ Μυστρᾶ ἦτο ὁ Γεώργιος Γεμιστός, ἀξιος λόγου φιλόσοφος· ὁ περιφημότερος δὲ μαθητής αὐτοῦ ἔγινεν ὁ ἐκ Τραπεζούντος Βησσαρίων.

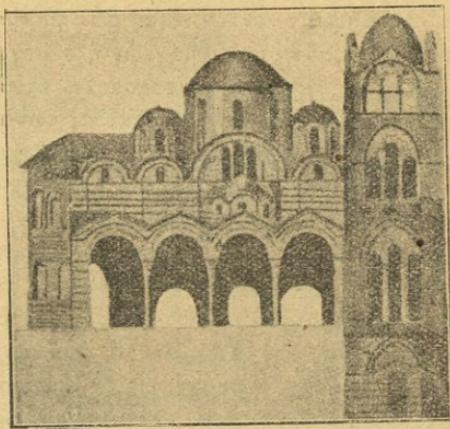
Εἰς τὰς νήσους ὅμως, δπου οἱ Ἐνετοὶ διετηρήθησαν μακρότερον χρόνον, τὰ ποιήματα καὶ ὁ βίος τῶν Φράγκων συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ γίνωσι κατ' ἀπομίμησιν αὐτῶν διάφορα ποιήματα. Ἀπὸ τὰ ἄλλα μέρη ἡ ἐπιδρασίς αὗτη τῶν Φράγκων ήτο μεγαλυτέρα εἰς τὴν Κρήτην· ὅτε οἱ Κρήτες ἤρχισαν νὰ εύποροιν, ἐπεδόθησαν εἰς τὰ γράμματα καὶ πλείστοι ἐμόρφων τοὺς παῖδας των εἰς τὰ ἀνώτερα σχολεῖα τῆς Ἰταλίας· ἐξ αὐτῶν πολλοὶ ἔγιναν πεζίφημοι συγγραφεῖς καὶ καθηγηταὶ σπουδαῖοι καὶ μερικοὶ ἐπανῆλθον εἰς τὴν Κρήτην, ὅπου ἔδιδασκον εἰς σχολεῖα τοιαῦτα διπήρχον τῆς κατωτέρας καὶ τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως καὶ εἰς τὰς πόλεις καὶ εἰς τὰ μοναστήρια, τὰ δποτα εἰχον καὶ βιβλιοθήκας πλουσίας· ἀπὸ τὰ σχολεῖα τῶν μοναστηρίων ἐμορφώθησαν πολλοὶ λόγιοις μοναχοί, ὡς οἱ πατριάρχαι Μελέτιος δ Πηγᾶς καὶ Κύριλλος δ Λούκαρις. Ἀλλὰ καὶ ποιήματα ἔγιναν εἰς δημώδη γλώσσαν, ὡς δ Ἐρωτόμορίτος, ποίημα τοῦ Κρητὸς Βιτζέντζου Κορνάρου, καὶ ἡ Ἐρωφίλη, δρᾶμα τοῦ Γεωργίου Χορτάτση κ. ἢ.

Αἱ ὥραται τέχναι εἰς τὴν Ἑλλάδα.— 1. Ἡ ἀρχιτεκτονική.— Ἀφ' οὗ τὸ κράτος τῆς Νίκαιας γένηθη ἀπὸ τὸν Ἰωάννην Βατάζην, ἔγιναν εἰς τὴν Νίκαιαν πολλαὶ οἰκοδομαὶ καὶ ἀνηγέρθησαν ὥραται ἐκκλησίαι. Καὶ εἰς τὴν Τραπεζοῦντα δὲ ἐκτίσθησαν πολλὰ οἰκοδομήματα, ἐκ τῶν δποτῶν σπουδαιότερα ἥσαν ὁ ναὸς τῆς Ἀγίας Σοφίας, τὸ ἔξοχον μοναστήριον τοῦ Ἀγίου Φιλίππου καὶ τὰ μεγαλοπρεπῆ καὶ ἐκ πλείστων διαμερισμάτων συγκείμενα κατάχρυσα ἀνάκτορα τῶν Κομνηνῶν.

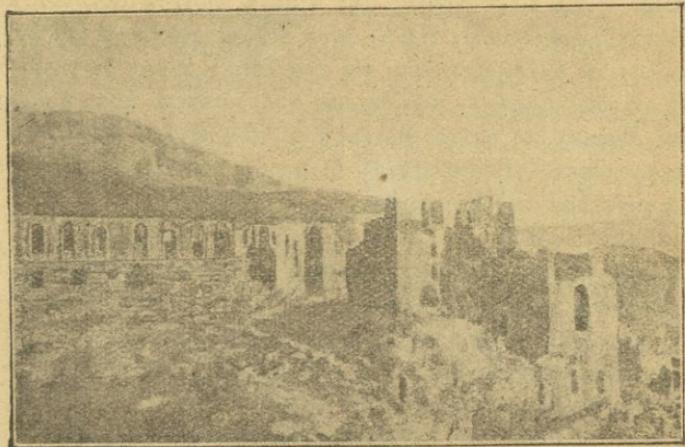
Καὶ εἰς τὸν Μυστρᾶν πλείστα ὥρατα οἰκοδομήματα εἰχον κτισθῆν· ἐκτὸς τῆς μητροπόλεως, ἀξιόλογος είναι καὶ ὁ σψάσμενος μέχρι σήμερον ναὸς τῆς Περιβλέπτου καὶ ὁ ναὸς τῆς Παντανάσσης· τὰ δὲ ἐρείπια καὶ ἄλλων ναῶν, τῶν μεγάρων, καὶ ἰδίως τῶν ἀνακτόρων τῶν δεσποτῶν τῆς Πελοποννήσου μᾶς δεικνύουν δχι μόνον τὴν ἀκμὴν τῆς πόλεως, ἀλλὰ καὶ τὴν μόρφωσιν καὶ τὴν καλαισθησίαν τῶν ἀρχόντων αὐτῆς καὶ τῶν λοιπῶν κατοίκων.

2. Ἡ ζωγραφική.— Ἀπὸ τὰς ὥρατας τέχναις κυρίως ἡ ζωγραφικὴ ἀνεπτύχθη κατὰ τοὺς χρόνους τούτους. Οἱ παλαιότεροι Βυζαντινοὶ ζωγράφοι δὲν ἔζωγράφιζον μὲ φυσικότητα, ἀλλὰ παρίστανον τὰ πρόσωπα τῶν ἀγίων, δπως εἰχεν ὄρισθη εἰς παλαιοτέρους χρόνους γὰ παριστάνεται ἔκαστος ἀγιος· ὅμοιως δὲ καὶ τὰ μέλη τοῦ σώματος καὶ τὴν ἐνδυμασίαν ἐσχημάτιζον σύμφωνα μὲ τὴν παλαιὰν

παράδοσιν. Άλλ' ἀφ' ὅτου ἀπὸ τοῦ 1260 οἱ ζωγράφοι τῆς Ιταλίας,

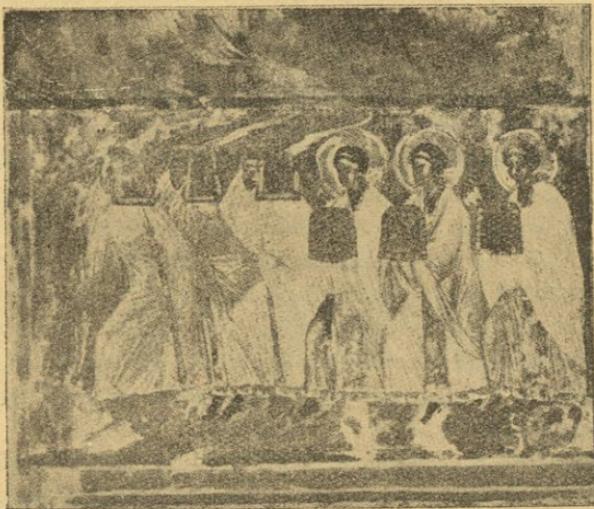
Η Παντάνασσα.

Τὰ παλάτια τῶν δεσποτῶν.

οἱ ὅποιοι ἔμαθαν τὴν ζωγραφικὴν ἀπὸ τοὺς Βυζαντινούς, ἡρχισαν νὰ παριστάνουν τὰς μορφὰς μὲ περισσοτέραν ζωὴν καὶ ἔκφρασιν, οἱ Ἕλληνες ζωγράφοι τῶν χρόνων αὐτῶν ἐπροσπάθουν μὲ κάποιαν φυσικότητα νὰ ζωγραφίζωσιν" ἀπὸ τὰς σπουδαιοτέρας ἐκ τῶν ζωγρα-

φιῶν, αἱ ὅποιαι σῷζονται ἀπὸ τοὺς χρόνους τούτους, εἰναι αἱ τοιχογραφίαι, δηλαδὴ αἱ ζωγραφίαι εἰς τοὺς ἐσωτερικοὺς τοίχους τοῦ

Μέρος τοιχογραφίας παριστινούσης θείαν λειτουργίαν
ἐν τῷ ναῷ τῆς Περιβίέπτου.

ναοῦ τῆς Μονῆς Χώρας, εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν¹ τῆς ἐκκλησίας δὲ αὐτῆς καὶ αἱ φηφιδωταὶ ἐπὶ τῶν τοίχων εἰκόνες καὶ αἱ ἀνάγλυφοι εἰκόνες ἐπὶ λευκοῦ μαρμάρου εἰναι ἡξιόλογοι. Ἐπίσης τοιχογραφίαι μὲ πολλὴν φυσικότητα καὶ χάριν εἰναι εἰς διαφόρους Μονὰς τοῦ Ἀγίου Ορούς, τὴν Μονὴν Βατοπεδίου, τὴν Μονὴν Λαύρας καὶ εἰς τὸ Πρωταρτον εἰς τὰς Καρυάς. Καὶ εἰς τὰς ἐκκλησίας δὲ τοῦ Μυστρᾶ αἱ εἰκόνες Βυζαντινῶν αὐτοχρατόρων καὶ ἄλλων μεγιστάνων εἰναι μὲ λαμπρὸν καὶ ζωηρὸν χρωματισμὸν καὶ μὲ πολλὴν ἀκρίβειαν. Εἰς τοὺς μετὰ ταῦτα χρόνους καὶ εἰς τὰς Ἰονίους νήσους καὶ εἰς τὴν Κρήτην ἀνεπτύχθη ἡ ζωγραφική, ἔχουσα πολλὴν σχέσιν μὲ τὴν ζωγραφικὴν τῶν Ἰταλῶν ζωγράφων.

§ 6. "Αλωσεις τῆς Κωνσταντινουπόλεως
ὑπὸ τῶν Τούρκων.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰωάννου Η' Παλαιολόγου ἔγινεν αὐτοκράτωρ τῷ 1449 ὁ ἀδελφός του Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος, ἀφῆσας τὸ δεσποτάτον τῆς Πελοποννήσου εἰς τοὺς ἀδελφούς του Θωμᾶν καὶ Δημήτριον.

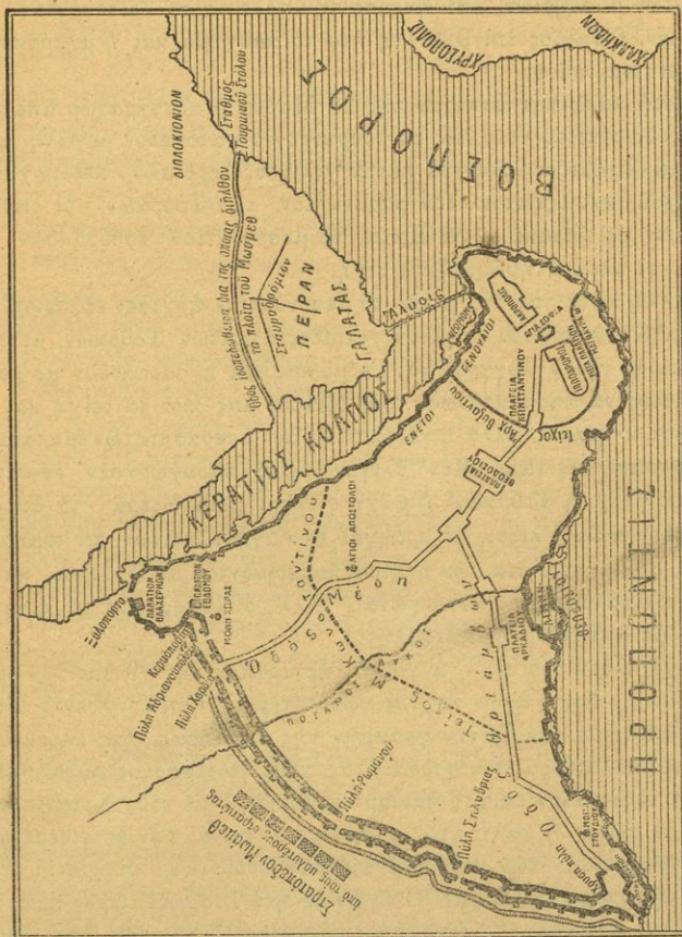
Δύο δὲ ἔτη μετὰ ταῦτα ἀπέθανεν ὁ Μούρατ καὶ διεδέχθη αὐτὸν ὁ υἱός του Μωάμεθ Β'. οὗτος ἀμέσως ἥγκισε γὰρ ἐτοιμάζεται διὰ νὰ κυριεύσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Διὰ τοῦτο ὁ αὐτοκράτωρ ἐξήτησε βοήθειαν ἀπὸ ὅλας τὰς αὐλάς τῆς Εὐρώπης· ἀλλὰ πολὺ ὀλίγας βοηθείας ἔλαβεν. Σπουδαιότερος ἀπὸ ὅλους τοὺς βοηθοὺς ἦτο ὁ ἐμπειρόπόλεμος Γενουήνιος· Ιουστινιανός, ὁ δοποῖος ἐξ Ἰδίας προαιρέσεως ἤλθε μὲ δύο πλοῖα καὶ 400 ἄνδρας.

Ἐνῷ δὲ ὁ Μωάμεθ εἶχεν ὑπὸ τὰς διαταγάς του 200 χιλιάδας στρατοῦ μὲ πολυαρθίθμους ἄλλους συνοδοὺς καὶ πολλὰ κανόνια καὶ 145 πλοῖα, οἵ διπερασπισταὶ τῆς Κωνσταντινούπολεως ἦσαν μόνον 5 χιλιάδες· Ἐλληνες καὶ 2 χιλιάδες ἔνοι, μοιρασμένοι εἰς τὰ τείχη αὐτῆς. Τὰ τείχη ταῦτα, τὰ δοποῖα γνωρίζομεν ὅτι εἶχον κατασκευασθή ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀρκαδίου, εἶχον μῆκος 18 χιλιομέτρων, ἦσαν δὲ παρὰ τὴν θάλασσαν μονά, τριπλᾶ δὲ παρὰ τὴν Ἑγράν, ἔχοντα βαθεῖαν τάφρον καὶ κατὰ διαστήματα πύργους, ἵδιως ἀνωθεν τῶν διαφόρων πυλῶν.

Ἡ πολιορκία ἥγκισε τῇ 6 Ἀπριλίου 1453· οἱ κανονιοβολισμοί, αἱ ἔφοδοι τῶν πολιορκούντων καὶ αἱ ὑπόνομοι των δὲν ἔφερον κανὲν ἀποτέλεσμα· οἱ πολιορκούμενοι ἐνθαρρυνόμενοι ἀπὸ τὸν ἀείμνηστον Κωνσταντίνον, ὁ δοποῖος ἦτο πανταχεῦ παρών, ἐπολέμουν ὡς λέοντες, ἐμάχοντο ἀκατάδηλητοι, ἥγρύπνουν τὰς νύκτας καὶ εἰργάζοντο νὰ ἐπισκευάζωσι τὰ τείχη καὶ νὰ ματαιώνωσι· τὰς ἐπιδουλὰς τῶν ἐχθρῶν τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρόδος· ὅτε δὲ οἱ Τούρκοι ἐγέμισαν μὲ χῶμα τὴν τάφρον, οἱ Χριστιανοὶ ἔσκαψαν νέαν τάφρον ὅπισθεν τοῦ χαμηλοτέρου ἐξωτερικοῦ τοίχου τοῦ τριπλοῦ τείχους, τὸν δοποῖον τότε ἐγκατέλιπον. Ἐπειδὴ δὲ ὁ λιμὴν τῆς Κωνσταντινούπολεως, δὲ Κεράτιος κόλπος, ἦτο κλεισμένος μὲ ἀλυσιν σχηματιζομένην ἀπὸ χονδρὰ ἔντα συνδεδεμένα μὲ χονδρούς κρίκους καὶ σιδηρᾶς ράβδους καὶ οἱ Χριστιανοὶ ἦσαν ἀσφαλεῖς ἀπὸ ἐκενο τὸ μέρος, δὲ σουλτανὸς ἀπεφάσισε νὰ φέρῃ μέρος τοῦ στόλου του διὰ Ἑρεσᾶς ἐνίδες τοῦ λιμένος· πρὸς τοῦτο κάτωθεν τῶν ὑψωμάτων τοῦ Γαλατᾶ ἵστεδώθη ὅδος μῆκους ἑνὸς καὶ ἡμίσεος χιλιομέτρου καὶ ἐστρώθη μὲ σανίδας, αἱ δοποῖαι ἥγανει φθησαν μὲ λίπος· ἐπ' αὐτῶν δὲ ἀπὸ χιλιάδας στρατοῦ ἐσύρθησαν μὲ σχοινία 70 πλοῖα καὶ εἰσήχθησαν εἰς τὸν λιμένα. Ἀλλὰ οὐδὲ μὲ αὐτὰ οἱ Τούρκοι τίποτε δὲν κατώρθωσαν.

Ἄφ' οὗ δὲ τὸ πυρεσβολικὸν τῶν Τούρκων καὶ αἱ ἔφοδοι ἐπέφερον μεγάλας βλάβας εἰς τὰ τείχη, ὁ Μωάμεθ διέταξε γὰρ προετοι-

μασθή ή γενική ἐφόδου, ή ὅποια ώρισθη διὰ τὴν νύκτα τῆς 28 πρὸς τὴν 29 Μαΐου.

‘Η Κωνσταντινούπολις κατά τὸν Αρδόνον τῆς Βυζαντικῆς Αὐτοκρατορίας.

Τὴν παραπομὴν τῆς ἐφόδου δὲ Κωνσταντῖνος, ἀφ' οὗ ἐπεθεώρησε τὰ τείχη, συνεκάλεσε τὸν στρατὸν καὶ τοὺς προκρίτους καὶ ὑπεθύμισεν εἰς αὐτούς, ὅτι δὲ ἀγῶνα εἶναι ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος, καὶ προέτρεψε νὰ ἀγωνισθῶσιν ἐπαξίως τῆς καταγωγῆς των ὡς ἀπόγονοι τῶν Ἑλλήνων καὶ ὑπὲρ τῆς πόλεως, ή ὅποια ἦτο ἢ σκέπη τῆς πατρίδος, καταφύγιον τῶν Χριστιανῶν, ἐλπὶς καὶ χαρὰ ὅλων τῶν

*Ελλήνων. Μετὰ ταῦτα μετέβη εἰς τὴν Ἀγίαν Σοφίαν· ἐκεῖ ἐν φοίθολοι ἀντήχουν ἀπὸ τοὺς θρήνους τοῦ πλήθους, μετέλαβε τῶν ἀχράντων μυστηρίων, καὶ ἤκουσε τὴν τελευταίαν λειτουργίαν εἰς τὸν ναόν, δ ὅποιος ἐπὶ 920 ἔτη ἦτο τὸ καύχημα καὶ ἡ μητρόπολις τοῦ χριστιανισμοῦ.

*Ἐν φοίθα τῇ ἑσπέραν τῆς 28 Μαΐου δ αὐτοκράτωρ ἀπεχαιρέτα τοὺς οἰκείους του, εἰς τὸ τουρκικὸν στρατόπεδον μεγάλη φωτοχυσίᾳ ἐφώτιζεν ὅλα τὰ πέριξ· χιλιάδες δερβισῶν περιήρχοντο πανταχοῦ καὶ ἐξῆπτον τὸν φαγατισμὸν τῶν Τούρκων, οἱ ὅποιοι ἐχόρευον καὶ διεσκέδαζον. Κατὰ τὸ μεσονύκτιον ἑσδέσθησαν τὰ φῶτα καὶ ἐπεκράτησε πλήρης σιγή.

*Αλλὰ κατὰ τὰς δύο μετὰ τὸ μεσονύκτιον ἥρχισεν ἐξαίφνης ἡ ἔφοδος. Κατὰ πρῶτον ἐπῆλθον χιλιάδες ἀτάκτων Τούρκων, μεταξὺ τῶν ὅποιων ἡσαν Οῦγγροι καὶ Γερμανοί, καὶ προσεπάθουν μὲ βέλη καὶ λίθους νὰ ἀπομακρύνωσι τοὺς ἰδικούς μας ἀπὸ τὰ τείχη καὶ νὰ στήσωσι κλίμακας ἀλλὰ ἡ γενναύοτης τῶν ὑπερασπιστῶν ἐματαίωσε τὰς προσπαθείας των. Μετ' ὀλίγον ὅμως ἐπροχώρησεν ἐν ταξει δευτέρα γραμμὴ Τούρκων· ἡ μάχη γίνεται φοβερωτέρα· τὰ διπτόμενα βέλη καὶ οἱ λίθοι, αἱ κραυγαὶ τῶν ἀγωνιζομένων, τὰ τύμπανα καὶ αἱ σάλπιγγες, διὰ τῶν ὅποιων παρόρμωνται οἱ Τούρκοι, καθιστῶσι φρικαλέωτερον τὸν ἄγῶνα. *Αλλ' οἱ ὑπερασπισταὶ ἀγωνίζονται μὲ ἀπελπισίαν ἀκατάδλητοι.

Εἶχε πλέον ῥῦδοισι ἡ ἀνατολὴ τῆς πρωΐας τῆς 29 Μαΐου, ἡμέρας τρίτης, ὅτε δ ἀγῶν ἥρχισε σφοδρότερος· ἥδη ἐπῆλθεν δ ἵδιος δ σουλτανὸς μὲ τὴν τρίτην γραμμὴν τῆς ἐπιτέσσεως, ἀποτελουμένην ἀπὸ τοὺς καλυτέρους του στρατιώτας, τοὺς γενιτσάρους· οὗτοι ὑπερένθησαν τὸ μεσαῖον τείχος καὶ συνειλάκησαν μὲ τοὺς Χριστιανοὺς σῶμα μὲ σῶμα· ἡ πάλη ἦτο λυσσώδης· αἱ φωναὶ τῶν ἐπιτιθεμένων, τῶν κτυπώντων, τῶν φρονευομένων, τῶν ὀθονύτων, οἱ κρότοι τῶν δπλῶν ἐπλήρουν τὸν ἀέρα. *Ο ἀγῶν ἐξ ἦτο λυσσώδεστερος πλησίον τῆς πύλης ἐκείνης, τῆς λεγομένης πύλης τοῦ Ρωμανοῦ, διόπου ἡγωνίζετο δ ἀείμνηστος αὐτοκράτωρ. *Ολίγον ὅμως βορειότερον αὐτῆς τὸ μεσαῖον τείχος εἶχεν ἐντελῶς κρημνισθῆ· τότε μερικοὶ *Ελληνες, οἱ ὅποιοι ἡγωνίζοντο ἐκεῖ, εἰσῆλθον εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τείχος διά τινος πυλίδος, τὴν ὅποιαν ἐλησμόνησαν νὰ κλείσωσιν ἀμέσως. Διὰ τοῦτο οἱ Τούρκοι εἰσορμήσαντες δι' αὐτῆς κατέλαβον τὰ τείχη εἰς ἐκεῖνο τὸ μέρος· οὗτοι διηγούλυγαν τὴν εἰσόδον καὶ ἀλλων, καὶ τότε

πολυπληθεῖς οἱ ἔχθροι ὥρμησαν πρὸς τὴν πόλην τοῦ Ρωμανοῦ. Εἰς τὴν τελευταίαν ἐκείνην στιγμὴν τῆς ἀπελπισίας καὶ δύνης, διε- ἀντήχησεν ἡ φοβερὰ κραυγὴ «έάλω ἢ πόλις», οἱ τελευταῖοι πρόμα- χοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως δρῦμσιν εἰς τὰς πυκνὰς τάξεις τῶν ἔχθρῶν, διὰ γὰρ εὔρωσι τὸν θάνατον· αὐτὸς δὲ αὐτοκράτωρ πλήρης αἰματος, τὸ δόπιον ἔρρεεν ἀπὸ τὰς χειρας καὶ τοὺς πόδας του, ἐμάχετο ἐπὶ πέντε ὥρας, ὡς λέων, μὲ τὸ ξίφος εἰς τὴν δεξιάν καὶ ἀφ' οὗ ἐπάλαισεν ὡς ἥρως, ἔπεσεν ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἔχθρῶν βιβέξας με- τὸ μαρτυρικόν του αἷμα τὸ ἔδαφος τῆς ὑποδουλουμένης πατρίδος μας.

Φοβεροὶ εἰσώρμησαν οἱ θηριώδεις Τούρκοι εἰς τὴν πόλιν· ἐφό- νευον τοὺς ἄνδρας, ἡχμαλώτιζον τὰς γυναῖκας καὶ ἀφήρπαζον δι- τε- γδύναντο νὰ λάθωσιν. Ἰδίως ἔκαμαν φοβερὰν λεηλασίαν καὶ κατα- στροφὴν εἰς τὴν Ἀγίαν Σοφίαν καὶ τὰς ἄλλας ἐκκλησίας· τὰ ὅργια καὶ τὰ φρικώδη κακουργήματά των δὲν περιγράφονται.

Ο Μωάμεθ εἰσήλθεν εἰς τὴν πόλιν τὴν μεστημέριαν καὶ μετέβη εἰς τὴν Ἀγίαν Σοφίαν, τὴν δόποιαν μετέβαλεν εἰς τζαμίον. Ἐπειτα ἐξήτησε νὰ τοῦ φέρωσι τὴν κεφαλὴν τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντί- νου, τὴν δόποιαν διέταξε γὰρ στήσωσιν ἐπὶ στήλης πρὸς ἐπίδειξιν, τὸ δὲ σῶμά του νὰ θάψωσιν εἰς πενιχρὸν τάφον. Αἱ λεηλασίαι καὶ οἱ φόνοι μόνον μετὰ τρεις ἡμέρας ἔπαισαν.

Ουτῶς ἐνδέξας ἔπεσεν ἡ ἐλληνικὴ αὐτοκρατορία, ἡ δόποια ἐπὶ χιλια καὶ πλέον ἔτη ἐπολέμησε κατὰ τόσων βαρβάρων, διετήρησε τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος καὶ τὸν ἀρχαῖον πολιτισμόν, τὸν δόπιον μετέ- δωκεν εἰς τὴν τότε ἀπολίτιστον Εὐρώπην.

§ 2. Η ποταγὴ τῶν λοιπῶν ἐλληνικῶν χωρῶν εἰς τοὺς Τούρκους.

Μετὰ τὴν ὄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως δὲ σουλτανὸς ἐπεχει- ρησε βαθμηδὸν τὴν κατάκτησιν τῶν λοιπῶν ἐλληνικῶν χωρῶν. Ἄφ' οὐ κατέλαβε τὰς Ἀθήνας τῷ 1456, διέταξε τῷ 1460 καὶ τὴν Πε- λοπόννησον, τῆς δόποιας ἡσαν ἀρχοντες οἱ δύο ἀδελφοὶ τοῦ Κων- σταντίνου Παλαιολόγου. Ἐπειτα ἐπῆλθε κατὰ τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Τραπεζούντος, τὴν δόποιαν κατέλυσεν. Ο τελευταῖος αὐτοκρά- τωρ αὐτῆς Δαυίδ Κομνηνὸς μετεφέρθη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ μὲ τοὺς ἐπτὰ υἱούς του ἐφονεύθη· τὰ πτώματά των ἐρρίφθησαν ἀταφα εἰς τοὺς ἀγρούς, ἵνα καταφαγωθῶσιν ἀπὸ τοὺς κύνας καὶ τὰς

• ὅρνεα" ἡ πρώην αὐτοκράτειρα. "Αννα βακένδουτος περιήρχετο τὴν γύκτα μὲ σκαπάνην τὸν τόπον τῆς σφαγῆς καὶ κατέχων τὰ σώματα τῶν φιλτάτων, ἐνῷ τὴν ἡμέραν ἀπεδίωκε τὰ σαρκοφάγα πτηνά, ἔως οὗ ἀπὸ τὴν θλῖψιν ἀπέθανεν.

Τῷ 1470 οἱ Τούρκοι ἐπήλθον κατὰ τῆς Χαλκίδος, τὴν ὁποῖαν κατεῖχον οἱ "Ἐνετοί" ἡρωϊκῶς ὑπερήσπισαν τὸ φρούριον οἱ ὑπερασπισταὶ αὐτοῦ, "Ελληνες κατὰ τὸ πλεῖστον" πέντε ἐφόδους ἔκαμαν οἱ Τούρκοι καὶ μόνον ἀφ' οὗ ἔχασαν 50 χιλιάδας στρατοῦ κατώρθωσαν νὰ κυριεύσωσιν αὐτό· διὰ τοῦτο ἐκ τῶν Χριστιανῶν ἀλλοις διεχώρισαν διὰ πρίονος εἰς δύο μέρη, ἄλλους διεπέρασαν εἰς σοῦνθαν καὶ ἄλλους ἀπεκεφάλισαν. Τὴν Δῆμον δ' ἔσψε τότε ὁ ἡρωϊσμὸς μιᾶς "Ελληνίδος, ὁνομαζομένης Μαρούλας. Αὕτη ὅτε εἶδεν ὅτι διατήρη τῆς ἔπεσεν ἀγωνιζόμενος κατὰ τῶν Τούρκων, ἔλαβε τὸ ξίφος του καὶ τὴν ἀσπίδα καὶ ἀφ' οὗ ἐνεψύχωσε τοὺς κατοίκους μὲ τὸ παράδειγμά της, ὥρμησε μὲ αὐτοὺς κατὰ τῶν ἔχθρῶν καὶ τοὺς ἡνάγκασε νὰ λύσωσι τὴν πολιορκίαν.

Τὰς περισσοτέρας ἐκ τῶν ἑλληνικῶν νήσων ὡς καὶ τινας πόλεις ἐν τῇ κυρίᾳ Ἑλλάδι γνωρίζομεν ὅτι κατεῖχον οἱ "Ἐνετοί". Πρὸς αὐτοὺς ἔκαμαν μακροὺς πολέμους οἱ Τούρκοι, διὰ νὰ καταλάβωσι τὰς νήσους ταύτας. Τελευταίας δὲ ἀπὸ αὐτὰς κατέλαβον τὴν Κύπρον καὶ τὴν Κρήτην. Καὶ τὴν μὲν Κύπρον κατέλαβον τῷ 1570, ἀφ' οὗ μὲ φοιτερὸν στρατὸν καὶ στόλον ἐπολέμησαν ἐπὶ ἐν καὶ πλέον ἔτος. Τὴν Κρήτην δὲ προσέβαλον οἱ Τούρκοι τῷ 1645· ἀλλ' εὔρον γενναίαν ἀντίστασιν ὃχι μόνον ἀπὸ τοὺς "Ἐνετούς", ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς Κρήτας· διό πόλεμος ὑπῆρξε μακρὸς διαρκέσας 25 ἔτη, κατὰ τὰ ὅποια καὶ ἡ Τουρκία καὶ ἡ "Ἐνετία" ὑπέστησαν πολὺ μεγάλας ζημίας, ἡ δὲ Κρήτη περιήλθεν εἰς ἐλεεινοτάτην θέσιν· τέλος οἱ "Ἐνετοί" καὶ οἱ ἐπιφανεῖς Κρήτες διὰ συνθήκης ἀνεχώρησαν καὶ οἱ Τούρκοι ἔγιναν κύριοι τῆς νήσου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

Η ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ ΕΝ ΤΗΙ ΔΥΤΙΚΗΙ ΕΥΡΩΠΗΙ

§ 8. Αἱ πρώταις ἀρχαὶ τοῦ πολετεισμοῦ εἰς τὴν Δύσιν.

1. Ποιὰ ἦτο ἡ κατάστασις εἰς τὴν Δυτικὴν Εὐδρώπην πρὸ τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ πολιτισμοῦ. — Τὴν κατάλυσιν τοῦ Δυτικοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους ἐπέφερεν ἡ μεγάλη τῶν ἔθνῶν μετανάστασις, ἥτις αἱ μεταναστάσεις τῶν βαρβαρικῶν φυλῶν, αἱ δποῖαι κατώκουν εἰς τὴν Εὐρώπην πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Ρήγου καὶ τοῦ Δουνάβεως, καὶ εἰς τὴν Ἀσίαν. Διὰ τῶν μεταναστάσεων ἐκείνων ἴδρυθησαν κατὰ μικρὸν νέα κράτη Ἀλλ' εἰς τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην ἐπεκράτησεν ἐπὶ πολλοῦς αἰώνας βαρβαρότης σχολεῖα δὲν ὑπῆρχον παρὰ μόνον εἰς τὰ μοναστήρια. Οἱ βισιτεῖς ἐμοίρασαν τὴν χώραν των εἰς τοὺς ἀνωτάτους ἀρχοντας τοῦ κράτους, τοὺς ἀνωτέρους εὐγενεῖς, οἱ δποῖοι ἐλέγοντο κόμητες ἢ βαρῶνοι, καὶ αὐτοὶ πάλιν εἰς κατωτέρους εὐγενεῖς, τοὺς ἀπλοῦς ἵπποτας. Οἱ εὐγενεῖς κατώκουν ἐντὸς ὁχυρῶν πύργων. Ἐκαστος δὲ εὐγενῆς εἶχε καὶ τοὺς ὑποτελεῖς του, οἱ δποῖοι εἶχον τὰς κατοικίας των κάτωθεν τῶν πύργων, ἐκαλλιέργουν τὴν γῆν ἢ ἡσαχολοῦντο εἰς διαφόρους τέχνας καὶ παρῆγον ὅσα ἔχειάζοντο εἰς τὸν πυργοδεστότην καὶ τοὺς ἰδικούς του. Ἄν δὲ ὁ βασιλεὺς ἥθελε νὰ ἔκστρατεύσῃ, ἐπρεπε νὰ καλέσῃ τοὺς ἀνωτέρους εὐγενεῖς καὶ ἔκαστος ἐξ αὐτῶν τοὺς κατωτέρους ἰδικούς του κ. ο. κ. Ὅστε δ. βασιλεὺς δὲν εἶχε καμμίαν δύναμιν ἐξηρτάτο ἀπὸ τοὺς εὐγενεῖς, οἱ δποῖοι συνήθως δὲν τὸν ἥκουον εὗτοι ἥσαν ἀγράμματοι, ἐπολέμουν πολλάκις μεταξὺ των καὶ ἐλήστευον τοὺς διαβάτας ἐμπόριον καὶ βιομηχανία εἶχον παύσει.

2. Ἀνάπτυξις τῶν πόλεων. — Άλλ' οἱ χρόνοι αὐτοὶ τῆς βαρβαρότητος, οἱ δποῖοι ὄνομάζουνται εἰς τὴν ἴστορίαν μεσαίων, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ διαρκέσουν ἐπ' ἀπειρον. Ἐνῷ οἱ ἵπποται ἐπολέμουν καὶ ἐλήστευον, οἱ ὑπήκοοι εἰργάζοντο καὶ μὲ τὴν ἐργασίαν ἐγίνοντο ἔξυπνότεροι καὶ πλοουσιώτεροι· οἱ ἵπποται ἥρχισαν νὰ ἔχουν μεγαλυτέραν ἀνάγκην τῶν ὑπηκόων των, οἱ δποῖοι δλίγον κατ' δλίγον ἀπέκτων μεγαλυτέραν δύναμιν. Διὰ τοῦτο παρεχώρησαν ἐλευθερίας εἰς τοὺς συνοικισμοὺς τῶν ὑπηκόων, οἵτινες ἥσαν κάτωθεν τῶν πύργων των. Οἱ συγοικισμοὶ αὐτοὶ ἥρξησαν τότε περισσότερον καὶ

ἔξι αὐτῶν ἐσχηματίσθησαν ἀπὸ τοῦ 1000 μ. Χ. αἱ περισσότεραι πόλεις εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ εἰς τὴν Γερμανίαν¹ αὗται ὑπεστηρίχθησαν καὶ ἀπὸ τοὺς βασιλεῖς, οἱ ὅποιοι ἡθέλησαν νὰ χρησιμοποιήσουν τὴν δύναμιν αὐτῶν, διὰ νὰ περιορίσουν τοὺς ἵπποτας. Μάλιστα δὲ οἱ διάφοροι ἀμότεχνοι ἐκάστης πόλεως ἐσχημάτισαν συντεχνίας, ὅπως καὶ τινες πόλεις συνωμολόγησαν διαφόρους συνενώσεις μεταξύ των, διὰ νὰ ἀλληλοδοθήσωνται.

Απὸ δὲ ὅμως τὰς πόλεις τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης ἐνωρίτερον ἥρχισαν νὰ ἀναπτύσσωνται αἱ πόλεις τῆς Ἰταλίας, αἱ ὅποιαι ἦσαν καὶ παλαιότεραι. Η Ἐνετία, ἥτις ἐκτίσθη ἐπὶ νήσων κατὰ τοὺς χρόνους τῆς μεταναστάσεως τῶν ἑθνῶν, καὶ ἡ Γένουα, ἥτις ἦτο εἰς τὰ δυτικὰ παράλια τῆς Ἰταλίας, πρῶται ἀνέπτυξαν τὸ ἐμπόριόν των κατὰ θάλασσαν· ἔπειτα ἡ ἐυθερώθησαν ἀπὸ τοὺς κυριάρχους των τὸ Μιλάνον, ἡ Παύλα καὶ ἡ Βεζώνη καὶ μὲ τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν ἔγιναν πλούσιαι. Ιδίως δὲ εἰς τὴν ὁραίαν Φλωρεντίαν προώδευσαν, ἐκτὸς τῆς βιομηχανίας καὶ τοῦ ἐμπορίου, τὰ γράμματα καὶ αἱ ώραιαι τέχναι.

Αἱ σταυροφορίαι, αἱ ὅποιαι ἔγιναν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, ὠφέλησαν τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην· διότι γῆραξαν τὸ ἐμπόριον, ἤνοιξαν νέας πηγὰς πλούτου, ἐπέφερον μεγαλυτέραν συγκοινωνίαν μὲ τὸ Βυζάντιον, τὸ ὅποιον ἦτο πολὺ περισσότερον πολιτισμένον, καὶ ἀνέπτυξαν ἔτι μᾶλλον τὸν ἀρχόμενον πολιτισμὸν τῆς Δύσεως.

3. Πανεπιστήμια.— Ἐννοεῖται δὲ ὁ πολιτισμὸς αὐτός, δυτικὸς ἥρχισε, καὶ ἡ γνῶσις τόσων νέων πραγμάτων θὰ ἐπροκάλουν τὴν ἐπιθυμίαν τῆς μορφώσεως τοῦ πνεύματος. Τὰ σχολεῖα τῶν μονῶν δὲν ἥρκουν πλέον διὰ τοῦτο καὶ νέα σχολεῖα ἀπὸ λαϊκούς ἥρχισαν νὰ γίνωνται. Μόλις δὲ γνοίγοντο τοιαῦτα εἰς τὰς πόλεις, συνέρρεον χιλιάδες μαθητῶν· τοῦτο δὲ συνέβαινε καὶ δι' ἄλλον λόγον, διότι τότε τὰ βιβλία ἦσαν σπάνια, ἀφ' εὑρεθῆ ἀκόμη ἡ τυπογραφία. Ἐπειδὴ δὲ τότε ὑπῆρχε γενικὴ συνήθεια δλοὶ οἱ ὅμοτεχνοι νὰ ἀπαρτίζωσι σωματεῖα, συνηγρώησαν διδάσκαλοι καὶ μαθηταὶ καὶ ἐσχημάτισαν ἐνώσεις, δινομασθεῖσας πανεπιστήμια, τὰ ὅποια ἔλαθον σημαντικὰ προνόμια. Τὸ περιφυλότερον πανεπιστήμιον ἦτο τὸ τῶν Παρισίων² τοῦτο ἔγινε τῷ 1200 μ. Χ. καὶ εἶχε μετά τινα χρόνον 15—20 χιλιάδας σπουδαστῶν.³ Άλλα παλαιὰ πανεπιστήμια ἦσαν τῆς Βοονίας καὶ Παύλας εἰς τὴν Ἰταλίαν, τῆς

Σαλαμάγκας εἰς τὴν Ἰσπανίαν, τῆς Ὀξφόρδης καὶ τῆς Καντερβύρων εἰς τὴν Ἀγγλίαν μετ' ὀλίγον δὲ ἔγιναν καὶ ἄλλα ἀρχετά.

§. 9. Ἐφευρέσεις.

Ἄλλ' ή πρόδος τῶν ἀγθρώπων δὲν περιωρίσθη μόνον εἰς τὰ γράμματα καὶ ἄλλαι ἐφευρέσεις συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ προσδεύσῃ ἡ κοινωνία καὶ καλυτερεύσῃ δὲ βίος τοιαῦται ἥσαν αἱ ἐφευρέσεις τῆς πυρίτιδος, τῆς τυπογραφίας καὶ τῆς ναυτικῆς πυξίδος.

1. Ἐφεύρεσις τῆς πυρίτιδος. — Ἡ πυρίτις ἦτο γνωστὴ πρὸ πολλῶν αἰώνων εἰς τοὺς Ἀράβους· Γερμανὸς δὲ τις μοναχὸς εὗρεν,

Βασιλίδης Λαζαρίδης

Τὰ πρῶτα κανόνια.

Τὰ κανόνια ταῦτα ὀνομαζόμενα βομβάρδαι, ὧμοίαζον κάπως μὲ βαρέλαι· είχον ὑποστηρίγματα στηριζόμενα ἐπὶ σανιδώματος φέροντος τροχούς· ἀνθρωπός τις θέτει πῦρ εἰς τὸ πρῶτον κανόνιον· ἄλλος μετακινεῖ τὸ δεύτερον· δεξιῇ τις πύρακτών τούτων βέλη, τὰ δποῖα ἐρρίπτοντο ὅμοιῶς μὲ κανόνια. Τὰ κανόνια ἐτοποθετοῦντο πλησίον τῶν τειχῶν, διότι ἐρριπτον τὰς σφαίρας εἰς μικρὰν ἀπόστασιν.

ὅτι δυνάμεθα νὰ χρησιμοποιήσωμεν αὐτὴν εἰς τὸν πόλεμον· περὶ τὸ 1300 δὲ κατεσκεύασαν τὰ πρῶτα κανόνια, τὰ δποῖα ἐρριπτον σφαίρας λιθίνας ἢ σιδηρᾶς.

Μετὰ ἔνα περίπου αἰώνα κατεσκεύασαν ὅπλα μακρότερα, τὰ δποῖα ἔλεγον ἀρκεβούνια· ἀργότερον κατεσκεύασαν αὐτὰ ἐλαφρότερα καὶ περισσότερον θανατηφόρα καὶ τὰ ὠνόμασαν τουφένια.

Πρὸ τῆς ἐφευρέσεως αὐτῆς ἦτο δύσκολον νὰ κυριευθῇ πόλις ἢ
Π. Βαλάκη Ἑλλ. Ἰστορία. Ἐκδοσ. δευτέρα 3

πύργος, ὅτε εἶχον γύρω των ὑψηλὰ τείχη. Ἀλλὰ μετ' αὐτήν αἱ σφαλραι τῶν κχνονίων ἔκαμναν εἰς τὰ τείχη μεγάλας δύας, διὰ τῶν ὅποιων κατέρριπτον τὰ τείχη ἐν μέρει καὶ οἱ πολιορκηταὶ εἰσῆρχοντο εἰς τὴν πόλιν.

Στρατιώτης φέρων ἄρκε-
βούζιον.

Οἱ φέρων τὸ ἀρκεβούζιον στρατιώτης προφυλάσσουσε τὸ στῆθος διὰ ὕδρακος· ἐπὶ τοῦ ὕδρακος φέρει τελαμῶνα δερμάτινον, ἐξ οὗ ἔξορτνια σακκιδία δερμάτινη περιέχοντα πυρίτιδα διὰ τῆς ἀριστερᾶς κρατεῖ δίκρανον, τὸ δόποιον πρὸ τοῦ πυροβολισμοῦ ἔκάρφωνεν εἰς τὴν γῆν ἐπ' αὐτοῦ ἐστήριζε τὸ βαρὺ ἀρκεβούζιον, ἐσημάδενε καὶ ἐπυροβόλει. Οἱ στρατιώτης ἔφερε καὶ ξίφος καὶ κράνος μὲ πτερόν.

λύν καιρὸν διὰ τὴν ἀντιγραφὴν ἔκάστου βιβλίου· δι᾽ αὐτὸ διὰ τὴν πολιορκηταὶ σπάνια καὶ παλὺ ἀκριβά.

Γερμανός τις, δὲ Ιωάννης Γουτεμβέργιος, ἐσκέφθη τῷ 1438, νὰ κατασκευάσῃ γράμματα μολύbdινα· ταῦτα ἐτοποθέτει τὸ ἐν πλησίον τοῦ ἄλλου ἐπὶ τινος μαρμάρου καὶ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ἐσχημάτιζε λέξεις καὶ φράσεις· ἐπειτα ἐπήλειφεν αὐτὰ μὲ μελάνην· κατόπιν ἐξετινεν ἐπ' αὐτῶν φύλλον χάρτου, τὸ δόποιον ἐπίεις δυνατὰ μὲ τινα μηχανήν, ὃν ομαζομένην πιεστήριον. Τότε τὰ γράμματα ἐτυπώνοντο ἐπὶ τοῦ φύλλου· ἀπέσυρον τὸ φύλλον τούτο, ἐτοποθέτουν ἄλλο καὶ οὕτω καθεξῆς· ὥστε ἐτύπωνον ταχέως πολλὰ ἀντίτυπα.

Οἱ ἵπποται, οἱ ὅποιοι ἦσαν τώρα ἡσαν ἀσφαλεῖς εἰς τοὺς πύργους των, ἔχασαν τὴν δύναμιν των. Ἡτο δύσκολον νὰ κατασκευάσουν κανόνια, τὰ ὅποια ἡσαν πολὺ ἀκριβά. Μόνον διασιλεὺς ἦτο ἀρκετὰ πλούσιος, ὥστε κατεσκεύαζε πολλά, κατέστρεψε πύργους καὶ οὕτως ηὔξησε τὴν δύναμιν του καὶ κατώρθωσε νὰ ἐπιβάλῃ τὴν τάξιν καὶ διοργανώνῃ τὴν πολιτείαν.

Ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς μάχας τὰ σιδηρᾶ ἀμυντικὰ ἐπλα δὲν εἶχον πλέον μεγάλην χρησιμότητα· διότι αἱ σφαλραι τὰ διετρύπων. Ἀντὶ λειπόν τῶν ἱπποτῶν ἥρχισε νὰ σχηματίζεται πεζικὸς στρατός, τὸν ὅποιον μόνον οἱ βασιλεὺς ἡδύναντο γὰρ ἐτοιμάζουν.

2. Ἐφεύρεσις τῆς τυπογραφίας.—Πέρι τῆς ἐφεύρεσεως τῆς τυπογραφίας ὅλα τὰ βιβλία ἡσαν χειρόγραφα· ἀντεγράφοντο ἀπὸ ἀντεγραφεῖς, οἱ δόποιοι· ἐχρειάζοντο πο-

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ ἐργασία ἐγίνετο ταχυτέρα ἀπὸ τὴν ἀντιγραφὴν καὶ χιλιάδες ἀντιτύπων ἐτελείωνον εἰς τόσον χρόνον, δισον ἔχρειάζετο δὲ ἀντιγραφεὺς διὰ νὰ τελειώσῃ μόλις ἐν ἀντίτυπον.

· Ἀφ' οὗ ἐπολλαπλασιάσθησαν τὰ βιβλία καὶ ἔγιναν ἐφθηνά, ἡ παιδεία δὲν περιωρίζετο πλέον εἰς διλίγους ἀνθρώπους· ἡ μόρφωσις ἥρχισε νὰ ἐπεκτείνεται εἰς δληγη τὴν κοινωνίαν, ἡ δοκία ἔγινε περισσότερον πολιτισμένη. Τὸν θεόν της Ἄρτη Γερμανίανεδι.

3. Ἐφεύρεσις τῆς ναυτικῆς πυξίδος. — Διὰ νὰ ταξιδεύσῃ πλοίον τι εἰς τὴν ἀνοικτὴν θάλασσαν, χωρὶς νὰ χάσῃ τὸν δρόμον του, πρέπει νὰ γνωρίζῃ, ποῦ είναι τὰ τέσσαρα σημεῖα τοῦ δρίζοντος· ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἦτο πάντοτε εὔκολον εἰς τοὺς ἀρχαίους χρόνους· διὰ τοῦτο τὰ πλοῖα ἐταξιδεύουν δισον τὸ δυνατὸν πλησιέστερον πρὸς τὴν Ἑραν. Ἀλλ' δὲ Ἰταλὸς Φλάδιος Τζόγιας εὗρε τὴν ναυτικὴν πυξίδα τῷ 1310. Αὕτη φέρει τὴν μαγνητικὴν βελόνην στηρίζομένην εἰς τὸ μέσον της μόνον ἐπειδὴ δὲ αὕτη στρέφεται πάντοτε πρὸς βορρᾶν, οἱ ναυτικοί, διε τὴν παρετήρουν, ἐμάνθανον ποῦ είναι ὁ βορρᾶς καὶ ἐπειτα εὔκολως εὕρισκον καὶ τὰ λοιπὰ σημεῖα τοῦ δρίζοντος· τοισυτοτρόπως τὴν νύκτα καὶ τὴν ἡμέραν, καὶ δταν ἀκόμη είναι κακοκαιρία, γνωρίζουν ποῦ διευθύνονται.

Διὰ τῆς ἐφευρέσεως αὐτῆς κατέστη δυνατὸν νὰ γίνωνται μὲ τὰ πλοῖα μεγάλα ταξιδια, μακρὰν ἀπὸ τὴν Ἑραν καὶ νὰ ἀνακαλύψουν νέαί χώραι.

Σ Ι Ο. · Ανακαλύψεις νέων χωρῶν.

1. Ἀνακάλυψις τῆς δύσης πρὸς τὰς Ἰνδίας. — Ἀφ' οὗ οἱ Τούρκοι κατέλαβον τὰς δυτικὰς χώρας τῆς Ἀσίας, οἱ Εὐρωπαῖοι δὲν ἤδυναντο πλέον νὰ φέρουν ἀπὸ τὰς Ἰνδίας τόσα πολύτιμα προϊόντα, μὲ τὸ ἐμπόριον τῶν δποίων ἐγίνοντο πλεύσιαι ἔως τώρα ἡ Ἔνετία καὶ πολλαὶ ἄλλαι πόλεις. Διὰ τοῦτο μόνη δδὸς ἀπέμεινεν ἡ διὰ θαλάσσης· ἀλλὰ διὰ νὰ κατορθώσουν τοῦτο, ἐπρεπε νὰ περιπλεύσουν τὴν Ἀφρικήν. Ἐφοδοῦντο δμως νὰ τὸ κάμουν, διότι ἐπιτευον δτι εἰς τὴν θάλασσαν τοῦ Ἰημερινοῦ ἡσαν φοβερὰ τέρατα.

Πρῶτοι οἱ Πορτογάλοι μετὰ τὸ 1400 μ. Χ. ἐπεχείρησαν μὲ τὴν χρήσιν τῆς ναυτικῆς πυξίδος νὰ εὕρωσι τὴν δδὸν αὐτήν· ἐπλευσαν δληγη τὴν δυτικὴν παραλίαν τῆς Ἀφρικῆς· μετὰ ἀρκετὰ ταξιδια ἐφθασαν εἰς τὸ νοτιώτερον ἀκρωτήριον αὐτῆς, τὸ δποίον ὠνόμασαν

1486 Καρθ. Ανταργύ

Ακρωτήριον τῆς Καλῆς Ἐλπίδος. Ἀπὸ ἑκεῖ μετά τινα ἦν ὁ Βάσιος Δεγάμαχος ἐπὶ εὐσέ πρὸς ἀνατολὰς καὶ ἔφθασεν εἰς τὰς Ἰνδίας· 1498: *Ανακάλυψις τῆς Αμερικῆς.* — Ἐνῷ τοιούτοις κατεγίνοντο οἱ εὑρωσι τὴν δόδον διὰ θαλάσσης εἰς τὰς Ἰνδίας, ὁ ἐκ Γενουών Χριστόφορος Κολόμβος ἐζήτησεν ἀπὸ ἄλλο μέρος νὰ πλεύσῃ εἰς τὸν Ἰνδιον τόπον. Ἔγνωρζεν ἀπὸ τὰς μελέτας τους, ὅτι τὸ σχῆμα τῆς γῆς εἶναι σφαροειδές· ἐνόμιζεν ὅτι αἱ Ἰνδίαις γῆσαι πολὺ ἐκισταμέναι χῶραι καὶ ὅτι πρὸς ἀνατολὰς τῶν δὲν ἥτο ἄλλος τόπος· ἐσκέφθη λοιπόν, ὅτι, ἀν ἀπὸ τὴν δυτικὴν παραλίαν τῆς Εὐρώπης ἐπλεεις κατ' εὐθείαν πρὸς δυσμάς, θὰ ἔφθανεν εἰς τὰς Ἰνδίας, χωρὶς νὰ κάμη τὸν κύκλον τῆς Αφρικῆς.

Χριστόφορος Κολόμβος.

21^η Αυγ. 1492. Ή βρατείσσα τῆς Ἰσπανίας Ἰσαβέλλα ἔδωκεν εἰς τὸν Κολόμβον τρεῖς πλοῖα, διὰ νὰ ἀνακαλύψῃ τὰς Ἰνδίας. Μὲ αὐτὰ εὔτος ἐπλευσεις πρὸς δυσμάς· ἐπὶ 30 ἡμέρας ἐταξίδευε χωρὶς νὰ βλέπῃ ἄλλο τι, εἰ μὴ οὐρανὸν καὶ θάλασσαν· οἱ ναῦται τοῦ Κολόμβου ἐφοδήθησαν, ὅτι θὰ χαθῶσιν ἡ θ' ἀποθάνωσιν ἐκ τῆς πείνης· ηθελον οἱ ἐπαναστατήσουσιν κατ' αὐτοῦ καὶ νὰ τὸν διαχειρεώσουν νὰ ἐπιστρέψῃ. Τέλος τῇ 28 Σεπτεμβρίου 1492 κατὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἥλιου ἀντήχησαν εἰς τὰ καταστρώματα τῶν πλοίων αἱ κραυγαὶ «γῆ, γῆ» οἱ ναῦται τῷ δοντὶ εἶχον ἰδει ἔγραν· ἥτο μία ἀπὸ τὰς Δευκαλίκας νήσους τῆς Αμερικῆς. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀνεκαλύφθη νέον μέρος τοῦ κόσμου.

Ο Κολόμβος ἔκαψε 4 ταξίδια, εἰς τὰ δυοῖς ἀνεκαλύψει τὴν Κούβαν, Ἀττίγην καὶ ἄλλας νήσους καὶ παράλια τινα μέρη τῆς Νοτίου Αμερικῆς. Οἱ δὲ Ἰσπανοί, οἱ δύοιοι ἔκαμπαν τὰ ἔξοδα τῶν ταξιδίων τοῦ Κολόμβου, κατέλαβον τὰς Ἀντίλλας νήσους καὶ μετά τινα ἔτη, τὸ Μεξικὸν καὶ τὸ Περού· τοιουτοτρόπως ἀπέκτησαν εἰς τὴν Αμερικὴν μέγα καὶ πολὺ πλούσιον κράτος.

Ἀποτελέσματα τῶν ἀνακαλύψεων. — Ἀπὸ τεύχων τόπους τούτους, οἱ δύοιοι εἶναι μεγαλύτεροι καὶ πλουσιώτεροι ἀπὸ τὴν

30 Ιουν 1984

Εύρωπην, μὲ τοὺς μεγάλους ποταμούς των καὶ τὰς εὐρείας πεδιάδας, ἥρχοντα προϊόντα ἄφθονα· ἀπὸ τὰς Ἰνδίας μέταξα, ὅρυζα, ἀρώματα, ἴνδικὰ δράσματα, μαργαρῖται· ἀπὸ τὴν Ἀφρικήν ἐλεφαντόδοντες καὶ κόμμιν ἀπὸ τὰ μεταλλεία τῆς Ἀμερικῆς μεγάλαι ποσότητες χρυσοῦς καὶ ἀργύρου. Ἡρχισε λοιπὸν μεγάλη ἐμπορικὴ κίνησις. Ἐπειδὴ δημιώσι οἱ εὐγενεῖς δὲν ἡσχολοῦντο εἰς τὸ ἐμπόριον, ἐπλούτησαν οἱ ἔργαται καὶ οἱ πρότεροι ὑπήκοοι, οἱ ὅποιοι ἡλευθερώθησαν. Εύρωπαῖοι, πρὸ πάντων Ἰσπανοί, Πορτογάλοι, Ἀγγλοί καὶ Γάλλοι μετέβησαν καὶ κατέφησαν εἰς τὴν Ἀμερικήν. Οἱ ἀρχαῖοι αὐτῆς κάτοικοι μὲ τὴν κακομεταχείρισιν τῶν Εύρωπαίων σχεδὸν ἔξωλοθρεύθησαν. Ἄλλα οἱ Εύρωπαῖοι ἔκαμψαν ἀποικίας, τῶν ὅποιων αἱ περισσότεραι ἔγιναν σπουδαῖα κράτη. Αἱ ἀγγλικαὶ ἀποικίαι τῆς Ἀμερικῆς ἀπετέλεσαν τὰς Ἕνωμένας Πολιτείας, αἱ ὅποιαι εἶναι μία ἀπὸ τὰς μεγαλυτέρας Δυνάμεις τοῦ κόσμου.

§ 11. Μετανάστεις λογίων Ἑλλήνων εἰς τὴν Δυτικὴν Εύρωπην.

Τὴν πρόσδον αὐτὴν τῇ Δυτικῇ Εύρωπῃς ἔκαμψαν πολὺ μεγαλυτέραν διάφορα γεγονότα, τὰ ὅποια συνέδησαν κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα μ. Χ. Καὶ πρώτον μὲν ὀλίγον πρὸ τῆς ἀλώτεως τῆς Κωνσταντινούπολεως πολλοὶ λόγιοι Ἑλληνες, ἀφ' οὗ τὸ Βυζάντιον είχε περιέλθει εἰς κακὴν καταστασιν, ἥρχισαν νὰ μεταναστεύωσιν εἰς τὰς πλουσίας πόλεις τῆς Ἰταλίας, αἱ ὅποιαι εἴχον ἄρχοντας, ποὺ ἦθελον νὰ προστατεύσιν τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὸν πολιτισμόν. Ἐκ τῶν λογίων τούτων Ἑλλήνων ἤσαν ὁ Μανουὴλ καὶ Ἰωάννης Χρυσολωρᾶς, οἱ δηποτοὶ μετέβησαν εἰς τὴν Φλωρεντίαν καὶ ἐδίδαξαν τὴν Ἑλληνικὴν γλώσσαν· ὁ Γαῆρης ἐδίδαξεν εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Φερράρας, τὸ δηποτον αὐτὸς διωργάνωσεν· ὁ Βησσαρίων μετέβη εἰς τὴν Ἰταλίαν, διοι ἐτιμάτο ἀπὸ διλούς τοὺς ἡγεμόνας, τοὺς δηποτούς παρεκλινεὶ μὲ τὴν φλογεράν του εὐγλωττίαν νὰ ἐκστρατεύσωσι κατὰ τῶν Τούρκων· ἐπροστάτευε τοὺς Ἑλληνας εἰς τὴν Ρώμην καὶ ἐνίσχυσε τὴν σπουδὴν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων.

Πολὺ δημιώσι περισσότεροι λόγιοι ἔφυγον εἰς τὴν Δυτικὴν Εύρωπην μετὰ τὴν ἀλώσιν· ὁ Ἰωάννης Ἀργυρόπουλος ἐδίδαξεν εἰς διαφόρους πόλεις τῆς Ἰταλίας τὴν Ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν· ὁ Χαλκοκονθύλης ἐξήγει τοὺς ἀρχαῖους συγγραφεῖς εἰς τὴν Φλωρεντίαν καὶ

Ξπειτα εἰς τὸ Μιλάνον· εἰς τὴν Ἰδίαν πόλιν ἐνώπιον πολυπληθῶν ἀκροατῶν ἐδίδοσκε καὶ δὲ Κωνσταντῖνος Λάσκαρις· δὲ Ιωάννης Λάσκαρις δχι μόνον ἐδίδασκεν, ἀλλ’ εἶχε καὶ διπλωματικὰς ἐργασίας· δὲ Μᾶρκος Μουσούρος, Κρήτης, ἐδίδαξεν εἰς τὴν Πάδουαν.

Οὗτοι καὶ ἄλλοι πολλοὶ λόγιοι “Ἐλληνες ἔκαμαν γνωστὰ εἰς τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην τὴν πρόσδον καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος. Αἱ ὑψηλαὶ ἰδέαι, αἱ μεγάλαι ἀλήθειαι, ή ἐφευρικότης, ή ζωηρὰ φαντασία καὶ ή ὥρατα γλώσσα τῶν ἀρχαίων Ἐλλήνων ἐφώτισαν μὲ τὸ φῶς των τὸν κόσμον τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης καὶ ὡδήγησαν αὐτὸν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πνεύματος καὶ τὴν πρόσδον τῶν ἐπιστημῶν. Διὰ τοῦτο τὸ ἔτος 1453, κατὰ τὸ δρόποιον ἐκυριεύθη ή Κωνσταντινούπολις, θεωρεῖται ὡς τὸ τέλος τῶν μεσαιωνικῶν χρόνων, διε τὴ Δυτικὴ Εὐρώπη ἦτο ἀπολιτιστος, καὶ ή ἀρχὴ τῆς νεωτέρας ἴστορίας τῆς Εὐρώπης, ἥτις περιλαμβάνει τοὺς χρόνους, κατὰς τοὺς δρόποιους αὐτῇ φαίνεται περισσότερον πολιτισμένη.

§ 12. Ἡ ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων, τῶν ὡραίων τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν.

“Η διάδοσις λοιπὸν τῶν ἑλληνικῶν γνώσεων, ἀφ” οὐ συνέπεσε μὲ τὴν ἐφεύρεσιν τῆς τυπογραφίας, ἀκόμη περισσότερον ἐφώτισε τὴν ἀνθρωπότητα διέτι τὰ συγγράμματα τῶν ἀρχαίων Ἐλλήνων καὶ “Ρωμαίων ἐτυπώθησαν καὶ παρὰ πολλοὶ ἀνθρώποι ἤδυνηθησαν εὔκολωτερον νὰ τὰ ἀναγνώσωσιν. Ποιηταὶ μεγάλοι καὶ συγγραφεῖς ἥρχισαν νὰ παρουσιάζωνται εἰς τὰ διάφορα ἔθνη καὶ νὰ μορφώνωσι τὰς νεωτέρας γλώσσας, τὴν Ἰταλικήν, τὴν Γαλλικήν, τὴν Ἀγγλικήν κτλ.

Μὲ τὴν μελέτην τῶν ἀρχαιοτέρων νόμων καὶ Ἰδίως τῆς νομοθεσίας τοῦ Βυζαντίου, ἥρχισε νὰ μορφώνεται καὶ εἰς τὴν Δύσιν ἡ ἐπιστήμη τοῦ δικαίου, ἡ νομική. Διὰ τῆς μελέτης τῶν ἀρχαίων Ιατρῶν Ἰπποκράτους καὶ Γαληνοῦ ἥρχισαν μεγάλα νεώτερα πνεύματα νὰ ἔξετάζουν ἀκριβέστερον τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου καὶ νὰ μορφώνωσι τὴν νεωτέραν Ιατρικὴν ἐπιστήμην. Όμοιως ἥρχισαν νὰ καλλιεργῶνται καὶ εἰς τὴν Δύσιν καὶ νὰ διακρίνωνται ἀκριβέστερον αἱ ἐπιστήμαι τῶν μαθηματικῶν, τῶν φυσικῶν καὶ τῆς ἀστρονομίας, αἱ ὁποῖαι ἀρκετὰ είχον προσαχθῆ ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους Ἐλληνας, ἀλλὰ τώρα ἥσχισαν νὰ προσοδεύουν περισσότερον μὲ τὰ διάφορα ἐπιστημονικὰ ὅργανα, τὰ ὅποια ἐν τῷ μεταξὺ ἐφευρίσκοντο.

Μὲ τὴν πρόοδον τῶν ἐπιστημῶν ἐπολλαπλασιάσθησαν τὰ πανεπιστήμια. Ἐκτὸς τούτων ἔγιναν καὶ βιβλιοθῆκαι ἀξιαι λόγου. Τυπῆρχον καὶ πρὸ τῆς ἐφευρέσεως τῆς τυπογραφίας τοιαῦται εἰς τὴν Δύσιν ἀλλ' ἥσαν πολὺ πιωχαῖ, μὲ δὲ γίγαντας ἐκαποντάδες βιβλίων. Τώρα ἥρχισαν νὰ γίγνωνται πλούσιαι βιβλιοθῆκαι, αἱ δποιαι ἐδοήθησαν τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἐπιστημῶν εἰς τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην καὶ ίδιως τῆς ἴστορικῆς ἐπιστήμης, ἡ δποια εἶχε πολὺ προσδεύσει κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν μεγαλυτέραν διάδοσιν τῶν γραμμάτων συνετέλεσαν αἱ βιβλιοθῆκαι.

Συγχρόνως τότε ἥρχισαν εἰς τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην νὰ θαυμάζωσι καὶ νὰ μελετῶσι τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ ἀγάλματα καὶ νὰ κάμωσιν ἀνδριάντας· περιφημος μαρμαρογλύπτης ἦτο δὲ Ἰταλὸς *Μιχαὴλ Αγγελος*. 1475-1564

Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἥρχισε νὰ ἀναπτύσσεται εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἡ ζωγραφική· οἱ περιφημότεροι δὲ ζωγράφοι ἥσαν τρεῖς: δὲ *Δεονάρδος da Vinci*, δὲ δποιος ἐζωγράφησε τὸν περίφημον μυστικὸν δεῖπνον· δὲ μαρμαρογλύπτης *Μιχαὴλ Αγγελος*, δὲ δποιος ἦτο καὶ ζωγράφος· δὲ *Ραφαὴλ*, δὲ περιφημότερος ἀπὸ Ζλους, τοῦ δποιού εἶναι ἀπαράμιλλοι αἱ διάφοροι εἰκόνες τῆς Παναγίας.

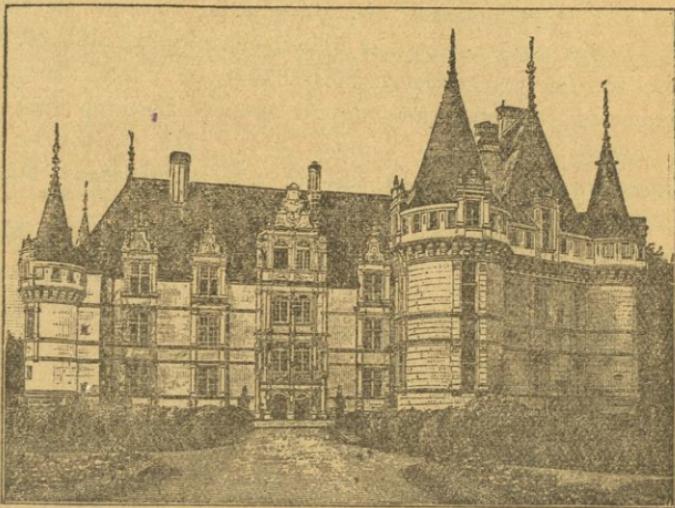
Ἄλλα καὶ ἡ τέχνη τῆς οἰκοδομῆς ἀνακτόρων, ἐκκλησιῶν καὶ ἄλλων κτιρίων ἔγινε τελειοτέρα καὶ ωραιοτέρα· τότε ἐκτίσθη δὲ *Άγιος Πέτρος* τῆς Ρώμης, ἡ μεγαλυτέρα ἐκκλησία τῆς Δύσεως· ἐκτίσθησαν δὲ καὶ παλάτια, ώς τοῦ Λούδρου.

Οἱ εὐγενεῖς, οἱ ἐπίσκοποι, οἱ πλούσιοι πολίται ἐκτίσαν πανταχοῦ ώραια μέγαρα, τὰ δποια ἥσαν διαφορετικὰ ἀπὸ τοὺς πύργους τῶν μεσαίωνικῶν χρόνων.

Αφ' ὅτου οἱ βασιλεῖς ἔγιναν πραγματικοὶ ἀρχοντες τῶν βασιλείων των, οἱ εὐγενεῖς δὲν ἐπολέμουν πλέον μεταξύ των· δὲν εἶχον πλέον ἀνάγκην νὰ κατοικῶσιν εἰς φρούρια καὶ πύργους.

Διὰ τοῦτο τὰ μέγαρα τῆς ἀναγεννήσεως ἥσαν κατεξευασμένα, ὥστε νὰ εὐχαριστῶσι τοὺς ἀνθρώπους· εἶχον εἰς τὰ ἄκρα πύργους, οἱ δποιοι δῆμως δὲν εἶχον παχεῖς τοίχους ὡς οἱ παλαιότεροι, ἔφερον δὲ ώραια κοσμήματα εἰς τὰς κορυφάς· μεγάλα παράθυρα καθίστων τὰ μέγαρα περισσότερον εὐήλια καὶ φωτεινά· αἱ διάφοροι αἰθουσαὶ δὲν ἐπροκάλουν τὴν μελαγχολίαν, ὅπως ἄλλοτε· ἐστολίζοντο μὲ ώραια ἔπιπλα, μὲ τάπητας, μὲ ζωγραφίας καὶ σκαλιστὰ κοσμήματα. Οἱ εὐγενεῖς διωργάνων κυνήγια καὶ ἔδιδον μεγάλας ἑστάτας.

“Αρχοντες καὶ εὐγενεῖς κυρίαι ηὔχαριστοῦτο νὰ ἀναγενώσκωσι τὰ συγγράμματα ἴστορικῶν καὶ ποιητῶν. Ὅπεστήριζον τοὺς λογίους.

Μέγαρον τῶν χρόνων τῆς ἀναγεννήσεως.

“Ηγόραζον ἀξιολόγους ζωγραφίας καὶ ἀγάλματα. Ὅλοι ἡγάπων καὶ ἔδοσθουν τὴν ἀνάπτυξιν.

~~ΑΘ~~

§ 13. Θρησκευτικὴ μεταρρύθμισεις.

“Οτε κατὰ τὸν μεσαίωνα οἱ ἄνθρωποι ἤσαν ἀμόρφωτοι, οἱ Ἱερεῖς τῆς Δύσεως ἀπέκτων μεγάλα πλούτην τὰ μοναστήρια εἰχον μεγάλα κτήματα, πολλοὶ ἐπίσκοποι ἥσαν εὐγενεῖς καὶ ἐπολέμουν μεταξύ των· δι πάπας ἀνεμειγνύετο εἰς τὰ πολιτικὰ πράγματα τῆς Εὐρώπης· ἐπώλει δὲ καὶ συγχωροχάρτια. Ἐν γένει οἱ περισσότεροι κληρικοὶ ἐλησμόνουν τὰ καθήκοντά των καὶ ἔκαμπον πολλάς καταχρήσεις.

“Αφ’ οὐ δμως μὲ τὰ γράμματα ἥρχισαν νὰ μορφώνωνται οἱ ἄνθρωποι, πολλοὶ ἔζητησαν νὰ περιορισθούν αἱ καταχρήσεις τῆς ἐκκλησίας καὶ ἡ σκανδαλώδης πώλησις τῶν συγχωροχαρτίων. Ιδίως δὲ Γερμανὸς Λουθῆρος ἔξηγέρθη τῷ 1517 κατὰ τῆς τοιαύτης διαγωγῆς τῶν μοναχῶν καὶ τοῦ Πάπα· ἔζητησε νὰ διαδοθῇ ἡ ἀγία γραφὴ εἰς γλωσσαν, τὴν ὁποίαν δλοι νὰ ἐννοοῦν· ἡ λειτουργία νὰ ἀπλοποιηθῇ καὶ νὰ γίνεται ὅχι εἰς τὴν λατινικήν, ἀλλ’ εἰς τὴν

γλωσσαν ἑκάστου ἔθνους· νὰ καταργηθούν τὰ μοναστήρια, νὰ υμφεύωνται οἱ λερεῖς καὶ νὰ πάνση ἡ προσκύνησις τῶν εἰκόνων.

Ἐνῷ δὲ Δούθηρος ἐκήρυττε τὴν μεταρρύθμισιν εἰς τὴν Γερμανίαν, ἀλλος μοναχός, ὁ Καλβῖνος, ἐκήρυττεν αὐτὴν εἰς τὴν Ἐλβετίαν καὶ Γαλλίαν· αὐτὸς ἔκαμεν ἀπλουστέραν τὴν λειτουργίαν καὶ ὥρισε νὰ ἔστρατεται αὐτηρώς ἡ Κυριακή, ἀλλὰ δὲν παρεδέχετο τὰς ἄλλας ἔστρατες. Ἀπὸ τὴν Ἐλβετίαν καὶ τὴν Γαλλίαν διεδόθη ἡ μεταρρύθμισις αὐτοῦ εἰς τὴν Ὁλλανδίαν, τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὴν Βόρειον Ἀμερικήν.

Καρδ. Ε 1529

Ἄλλ' ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας ἡθέλησε νὰ περιορίσῃ τοὺς μεταρρυθμιστὰς καὶ συνεκάλεσε συνέδριον τῶν ἡγεμόνων καὶ κληρικῶν· εἰς αὐτὴν ὅμως τὴν σύνοδον, ἡ ὅποια ἀπεφάσισε νὰ ἐμποδισθῇ ἡ διάδοσις τῆς μεταρρυθμίσεως, οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Δουθήρου διεμαρτυρήθησαν ἐκ τούτου ωἰομάσθησαν διαμαρτυρόμενοι.

Ἐπειδὴ δὲ μερικοὶ ἡγεμόνες τῆς Γερμανίας ὑπεστήριξαν τὸν Δούθηρον, ἤρχισαν φοβεροὶ θρησκευτικοὶ πόλεμοι. Οἱ πόλεμοι αὐτοὶ διεκόπτοντο ἐπὶ τινα ἔτη καὶ πάλιν ἤρχιζον. Καταστρεπτικώς τατοὶ δὲ ἴδιως ἦτο διεγόμενος τριακονταετῆς πόλεμος, ὁ ὅποιος διήρκεσε 30 ἔτη καὶ ἐπέφερε φρικώδεις καταστροφάς, λεηλασίας καὶ φόνους εἰς δληγη τὴν Γερμανίαν καὶ τὴν Αὐστρίαν.

Καὶ εἰς τὴν Γαλλίαν δὲ λαὸς διηρέθη εἰς δύο μέρη, μισούμενα θανατημώς, εἰς καθολικούς καὶ διαμαρτυρομένους. Ἐκαστον μέρος εἶχε τοὺς ἀρχηγούς του φοβεροὶ ἐμφύλιοι πόλεμοι κατέστρεφον τὴν χώραν· οἱ διαμαρτυρόμενοι, δπου ἡδύναντο, κατέστρεφον τὰς ἐκκλησίας καὶ τὰς εἰκόνας, οἱ δὲ καθολικοὶ ἔστραζον τοὺς διαμαρτυρομένους. Ἰδίως κατὰ τὸ 1572 εἰς μίαν νύκτα διετάχθη ἀπὸ τὸν βισταλέα γενικὴ σφαγὴ τῶν διαμαρτυρομένων, κατὰ τὴν ὅποιαν χιλιάδες ἔξ αὐτῶν ἐσφαγῆσαν εἰς τοὺς Παρισίους καὶ εἰς ἄλλας πόλεις. Οἱ πόλεμοι αὐτοὶ καὶ αἱ θρησκευτικαὶ διεγόνοιαι διήρκεσαν εἰς τὴν Γαλλίαν ἐπὶ ἡμισυν αἰῶνα καὶ ἡρήμωσαν αὐτὴν ἀπὸ πολλοὺς κατοίκους καὶ οἰκονομικῶς ἐπέφεραν μεγάλας καταστροφάς.

Καθ' ὅλου δὲ διήρκεσαν οἱ θρησκευτικοὶ πόλεμοι εἰς τὴν Δύσιν περισσότερον ἀπὸ ἔνα αἰῶνα· διερίσχυσαν δὲ ἐπὶ τέλους εἰς μὲν τὰ βόρεια μέρη τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης οἱ διαμαρτυρόμενοι, εἰς τὰ νότια δὲ οἱ καθολικοί.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΥΠΟ ΤΟΥΣ ΤΟΥΡΚΟΥΣ

§ 14. Ἐλεεινὴ κατάστασις τῶν Ἑλλήνων
ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Τούρκων,
ἰδέως μέχρι τοῦ 1700.

Κατὰ τοὺς χρόνους κατὰ τοὺς δποίους εἰς τὴν Δύσιν ἀνεπτύσσοντο οἱ ἄγθρωποι, οἱ Ἑλληνες, οἱ δποίοι πρότερον ἔζων καλύτερον ἀπὸ δλους τοὺς Εὐρωπαίους, περιήλθον εἰς ἐλεεινὴν κατάστασιν.

Μετὰ τὴν κατάκτησιν τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν δ σουλτάνος ἐκῆρυξεν, ὅτι δλη ἡ γῆ ἀνήκει εἰς τοὺς κατακτητάς· δσα ἡσαν δημόσια κτήματα, ἀπετέλεσαν τὰ κτήματα τοῦ σουλτάνου, τὰ δὲ ἐπλοιπα διεμοιράσθησαν εἰς τοὺς ἐπισημοτέρους Τούρκους, τοὺς βέηδες, ἐδόθησαν μεγάλαι ἐκτάσεις γῆς, μικρότερα δὲ μερίδια εἰς δευτερεύοντας ἀρχηγούς, τοὺς ἀγάδες· ἀρκετὰ δὲ κτήματα ἐδόθησαν εἰς τὰ τέλεια· ταῦτα δὲ τὰ κτήματα ἐλέγοντο βαμούφια. Οἱ Χριστιανοί, οἱ δποίοι οἱ δσαν οἱ πρότεροι ἰδιοκτήται τῶν κτημάτων, ἔγιναν δούλοι αὐτῶν καὶ ἔδιδον ἀρκετὸν μέρος τῶν εἰσοδημάτων εἰς τοὺς κυρίους των. Μόνον εἰς μερικὰ ὁρεινὰ χωρία οἱ Χριστιανοί ἔμενον δπωσδήποτε κύριοι τῶν κτημάτων των, καὶ ἐπλήρωνον τὸ ἐν πέμπτον τῶν εἰσοδημάτων τὰ χωρία αὐτὰ ἐλέγοντο κεφαλοχώρια.

Ἄλλ' οἱ βέηδες καὶ οἱ ἀγάδες δὲν ἐλάμβανον μόνον, δσον μέρος τῶν εἰσοδημάτων ητο ὠρισμένον νὰ λαμβάνωσιν· ἐπειδὴ κανεὶς δὲν τοὺς ἐπετήρει, ησαν δὲ ἀπαίδευτοι, ἄγριοι καὶ σκληροί, ηρπαζον δσα ηδύναντο ἀπὸ τοὺς δυστυχεῖς Χριστιανούς. Ἐκτὸς τούτου οἱ Τούρκοι ὑπεχρέωσαν δλους τοὺς Χριστιανούς, ἀπὸ δέκα ἑτῶν καὶ ἀνω, νὰ πληρώνωσι κατ' ἔτος κεφαλικὸν φόρον, λεγόμενον χαράσαι, διὰ νὰ ἔξαγοράζωσι τὴν ζωήν των. Φοβερωτέρα δμως ητο ἡ διὰ τῆς βίας συλλογὴ τῶν χριστιανοπαίδων, διὰ νὰ τοὺς κάμουν γενιτσάρους, τὸ λεγόμενον παιδομάζωμα· τοῦτο κατ' ἀρχὰς ἐγίνετο ἀραιότερον καὶ ἐλαμδάνετο τὸ ἐν πέμπτον τῶν παιδῶν· ἐπειτα ἐγίνετο συχνότερον καὶ ἐλαμδάνοντο δλα τὰ δηγιέστερα καὶ δυνατώτερα παιδία. Καθ' ἔκαστον λοιπὸν ἔτος εἰς κάθε τόπον προσήρχετο λοχαγὸς τῶν γενιτσάρων καὶ ἐπροσκάλει τοὺς πατέρας νὰ παρουσιάσωσι τὰ τέκνα των· μὲ θρήνους οἱ δυστυχεῖς γονεῖς τὰ παρουσιάζον· κατ' ἀρχὰς

ἐλάμβανον οἱ Τοῦρκοι μόνον ἔξ ἑτῶν παιδία, ἐπειτα δὲ καὶ μεγαλύτερα. Ήτο φοβερὰ γένος τῶν Χριστιανῶν· νὰ γεννᾶσι τὰ παιδία των καὶ νὰ φοβῶνται δτι, ἀντὶ νὰ γίνωσι στήριγμα τῶν γηρατείων των, ήτα γίνωσι γενίτσαροι, φοβεροὶ διώκται τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος! Διὰ τοῦτο μερικαὶ μητέρες παρεκάλουν τὸν Θεόν νὰ ἀφαιρέσῃ μᾶλλον τὴν ζωὴν ἀπὸ τὰ τέκνα των· δσοι δὲ κατόκουν εἰς τὰ παράλια, ἔφευγον εἰς τὰς ἐνετικὰς χώρας. Ἀλλὰ οἱ περισσότεροι δὲν ήδύναντο νὰ ἀποφύγουν τὸν φοβερὸν φόρον. Μέχρι τοῦ 1700, δτε περίπου ἔπαινε τὸ παιδομάζωμα, ηρπάγησαν καὶ ἔξι-σλαμίσθησαν πλέον τῶν 500 χιλιάδων χριστιανοπαλδῶν.

‘Αλλ’ οἱ Χριστιανοὶ ὑπέφερον καὶ ἄλλας καταπίεσεις· οἱ γενίτσαροι ἡρπάζον ὅχι μόνον δσους παιδίας ἔχρειάζοντο διὰ τὸ γενιτσαρικὸν τάγμα, ἀλλὰ καὶ ἄλλους, τοὺς δποίους ἐπώλουν· οἱ Τοῦρκοι διπάλληλοι ἡρπάζον, δσα ήδύναντο νὰ ἀρπάσουν ἀπὸ τοὺς δηγκόδους, τοὺς δποίους ἔλεγον δαγγάδες· δ Χριστιανὸς δὲν ήδύνατο νὰ ἔχῃ πλεύτη, δὲν ήδύνατο νὰ ἔχῃ ἐπιπλα οὐδὲ δέζη, δὲν ήδύνατο νὰ δέζη ήσύχως εἰς τὴν οἰκίαν του· τὰ πάντα τοῦ τὰ ἡρπάζον οἱ γενίτσαροι, οἱ ἀγάδες, οἱ τύρκοντο. Καὶ αὐτὰς τὰς γυναικας καὶ τὰς κόρες των ήναγκάζοντο οἱ δυστυχεῖς νὰ κρύπτωσιν ἀπὸ τὰ δηματα τῶν ἀγρίων τυράννων. Αἱ περισσότεραι ἐκκλησίαι μετεβλήθησαν εἰς τζαμία· δὲν δὲ πουθενὰ ἀφήνετο καμμία μικρὰ καὶ πτωχικὴ ἐκκλησία, δὲν ἐπετρέπετο νὰ ἔχῃ κώδωνας· οἱ ιερεῖς ἔξηγυτελίζοντο. Οἱ Χριστιανοὶ διὰ τὴν μικροτέραν δποψίαν ἐδέροντο ἀνηλεῖς, διεβάλλοντο εἰς φοβερὰ βισανιστήρια, ἐκρεμῶντο ἢ ἐτουφεκίζοντο. Δικασταὶ δὲν ἦσαν τακτικοὶ· μόνον οἱ ιερωμένοι Τοῦρκοι, οἱ καδῆδες, ἀγράμματοι καὶ φανατικοὶ, ἐδίκαζον τὰς ποινικὰς ἰδίως δίκας κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ ιεροῦ των βιβλίου, τοῦ κορανίου· μαρτυροῦσαν Χριστιανῶν δὲν ἐλαμβάνοντο ὑπὸ δψιν. Εἰς τοὺς Χριστιανοὺς δὲ ἐπεβάλλοντο καὶ ἀγγαρεῖται.

Τὸ τὸν βάρβαρον ζυγὸν αἱ εὑφορώτεραι γαται ἔμενον ἀκαλλιέργητοι· τὸ ἐμπόριον κατεστράφη· αἱ διάφοροι τέχναι, ἡ μεταξουργία, ἡ χρυσοποιικιτική, ἐλησμονήθησαν· αἱ ἁδοὶ περιηλθον εἰς ἐλεινὴν κατάστασιν· πολλαὶ πόλεις, ἀλλοτε ἀξιόλογοι, ηρημώθησαν· αἱ Ἀθηναὶ, αἱ Θηραὶ, η Κόρινθος ἔγιναν ἀνάξιαι λόγου. Διὰ τοῦτο πολλοὶ κάτοικοι ἐπροτίμων νὰ φεύγωσιν εἰς τὰ ὅρη καὶ νὰ δποφέρουν παντὸς εἰδούς στερήσεις, ἀλλὰ νὰ είναι τούλαχιστον ἐλεύθεροι καὶ ἀνθρωποι.

§ 13. Ὁργάνωσες τοῦ γέους Ἑλληνεσμοῦ.

Οἱ Τούρκοι, ἐπειδὴ ἀπετέλουν κράτος, τὸ δποῖον δὲν ἔκυθερι ἄτο μὲ νόμους τακτικούς, ἀλλὰ κατὰ τὰς διατάξεις, τὰς δποίας ὥριζε τὸ κοράνιον, δὲν ἡδύναντο γὰρ ὠργανώσωσι κράτος, τοῦ δποίου δλαι αἱ ἀρχαὶ καὶ ἔξουσίαι γὰρ εἰναι κανονισμέναι κατὰ τρόπον κατάλληλον εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν πολιτῶν, δπως γίνεται εἰς τὰ λοιπὰ Εὐρωπαϊκὰ κράτη· ἔξι ἀλλοι ἡσχολοῦντο μόνον εἰς τὸν πόλεμον καὶ διὰ τοῦτο εἶχον ἀνάγκην γὰρ ἔχωσιν δπηκόσι, οἱ δποίοι γὰρ ἐργάζωνται καὶ δι’ αὐτούς. Δι’ αὐτὸν ἐν φ διέναλλον τοὺς Ἑλληνας εἰς τόσους ἔξευτελισμοὺς καὶ καταπιέσεις, ἐν τούτοις δχι μόνον ἔδωκαν εἰς αὐτοὺς μερικὰ προνόμια, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀφῆκαν γὰρ δργανωθῶσι καὶ γὰρ ὑπάρχωσιν ὡς ἔθνος ὑπότεταγμένον, καὶ τοιουτοτρόπως κατέστησαν εἰς αὐτοὺς δυνατὸν γὰρ διατηρήσωσι τὸν ἔθνισμὸν αὐτῶν καὶ τὴν θρησκείαν.

Γ. Πατριαρχεῖα.—Οἱ Μωάμεθ, ἐπειδὴ ἡθελεν οἱ Ἑλληνες γὰρ δουλεύωσι μὲν χάριν τῶν Τούρκων, γὰρ μὴ λάθωσι δὲ καμμίαν βοήθειαν ἀπὸ τὴν Δύσιν, ἡθελεν γὰρ ἔξακολουθήσῃ καὶ ἡ διαίρεσις μεταξὺ τῆς Ἀνατολικῆς καὶ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας. Διὰ τοῦτο ἀπεφάσισε γὰρ ἀναγγνωρίσῃ τὸ δρθόδοξον ὀίκουμενικὸν πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως καὶ γὰρ παραδώσῃ εἰς αὐτὸν τὴν διοίκησιν τοῦ κλήρου καὶ δλων τῶν ἐκκλησιαστικῶν δποθέσεων. Ἐζήτησε καὶ εὗρε τὸν Γεώργιον Σχολάριον, δποῖος πρὸ τῆς ἀλώσεως ἡτο ἀρχηγὸς τῆς μερίδος, γῆτις ἀνθίστατο εἰς τὴν ἔνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν, τώρα δὲ ἡτο αἰχμάλωτος. Ἀφ’ οὗ τὸν γῆλευθέρωσε καὶ ἐγγάρισε τὴν ἀξίαν του, διέταξε γὰρ ἔκλειθῆ πατριάρχης ἀπὸ τοὺς ἀπομείναντας κληροκούς. Ἐπειτα δὲ μὲ μεγάλας τιμᾶς τὸν ἀνεγνώρισεν ὡς θρησκευτικὸν ἀρχηγὸν τῶν Ἑλλήνων.

Οἱ διάδοχοι τοῦ Μωάμεθ σουλτᾶνοι ἔδιδον εἰς ἔκαστον νέον πατριάρχην διπλωμα, τὸ δποῖον ἐλέγετο βεράτιον· διὰ τούτου ὥριζοντο ἀκριβῶς τὰ προνόμια του. Δι’ αὐτοῦ δ πατριάρχης ἐλάμδανεν ἀπόλυτον ἔξουσίαν ἐπὶ δλων τῶν ἐκκλησιῶν καὶ μοναστηρίων· ἔξελεγε καὶ ἔπαιε μητροπολίτας καὶ ἐπισκόπους· ἔδικαζε τοὺς ἱερωμένους, ἐν φ ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις δὲν ἡδύνατο χωρὶς τὴν συγαίνεσιν τοῦ πατριαρχείου γὰρ δικάζει αὐτούς. Εἶχε τὴν διεύθυνσιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν κτημάτων. Ἐκτὸς δμως τούτων δ πατριάρχης ἔλαθε καὶ ἀλλα πολιτικὰ προνόμια· ἔδιδεν ἀδείας γάμων καὶ ἔδικαζεν δλας τὰς δι-

κας περὶ αὐτῶν· ἐφρόντιζε διὰ τὰ δρφανά· γῆδύνατο νὰ ἐπιθάλλῃ μικράς φορολογίας εἰς τοὺς Χριστιανοὺς καὶ ἔδικαζεν, δσας διαφοράς οἱ Χριστιανοὶ ὑπέβαλλον εἰς αὐτόν, καὶ γῆδύνατο νὰ ἐπιθάλλῃ εἰς αὐτοὺς διαφόρους ποινάς.

Μὲ αὐτὰ τὰ προνόμια διαποτέλεσθαι τὴν πατριάρχην, διοικησιν καὶ ἀπὸ τὴν Ιερὰν σύνοδον, ἀποτελουμένην ἀπὸ δώδεκα μητροπολίτας, ἀπέδη σχι μόνον διάνωτας θρησκευτικός, ἀλλὰ καὶ δικολιτικός τοῦ ἔθνους κυβερνήτης καὶ δι' αὐτὸν ἐλέγετο ἐθνάρχης.

Ἐννοεῖται διι πολλάκις ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις ἐφέρετο αὐθαίρετας πρὸς τὸν πατριάρχην. Ἀλλ' ὁ λαὸς ἐσέδετο τὸν πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως ώς ἀνώτερον τῶν ἄλλων πατριαρχῶν, Ἀλεξανδρείας, Ἱεροσολύμων καὶ Ἀντιοχείας καὶ ἡγάπα αὐτὸν ώς τὸν καθ' αὐτὸν κυβερνήτην του, ἀφ' οὗ ἡ κυβέρνησις ἦτο ἐχθρά του καὶ τὸν κατεπίεζεν.

Οἱ κληρός μας δὲ ἐπραξε πολλὰ ὑπὲρ τῆς πατρίδος μας. Οἱ τερεῖς καὶ οἱ ἀρχιερεῖς ἤσαν οἱ παρηγοροῦντες τοὺς πάσχοντας Χριστιανούς, οἱ ἐνθαρρύνοντες αὐτοὺς εἰς τὰ δεινά, οἱ δίδοντες τὴν δύναμιν νὰ μέσουν εἰς τὴν πίστιν τῶν πατέρων μας. Εἰς τὰ μοναστήρια κατέφευγον οἱ καταδιωκόμενοι, ἐκεῖ ἐμάνθανον δλίγα γράμματα, εἰς τὰς βιβλιοθήκας τῶν ἐφύλαττον σπουδαῖα τῶν προγόνων μας συγγράμματα. Τοισυτοτρόπως ἡ Ἐκκλησία διετήρησε τὴν θρησκείαν, τὴν γλώσσαν μας καὶ τὴν μεγάλην ἐθνικὴν ίδέαν ἐπὶ τόσους αἰώνας μαύρης δουλείας.

2. Οἱ Φαναρεώται.—Ἐπειδὴ οἱ Τούρκοι ἤσαν ἀμυθεῖς, ἔλαθον Χριστιανούς ὑπαλλήλους, διὰ τὰ κάμγωσι τοὺς λογαριασμούς τῶν ἑσόδων καὶ ἐξόδων τοῦ κράτους. Ἐκτὸς τούτων ἔλαθον ἐξ ἀνάγκης Χριστιανούς ὑπαλλήλους διὰ τὰς διαπραγματεύσεις μὲ ἄλλας Δυνάμεις, διὰ τὴν σύνταξιν διπλωματικῶν ἐγγράφων καὶ συνθηκῶν. Ἀλλ' οἱ Τούρκοι ἤσαν πολὺ ἴσχυροι καὶ κατεφρόνουν τοὺς Εὐρωπαίους, ἐξ ἀλλου δὲ οἱ Ἐλληνες δὲν ἤξευρον πολλὰ γράμματα.

Αλλὰ 200 περίου ἦτη μετὰ τὴν ἀλωσιν τὰ πράγματα μετεβλήθησαν. Οἱ Εὐρωπαῖοι ἤρχισαν γὰρ γίνωνται ἴσχυρότεροι καὶ περισσότερον μορφωμένοι· ἡ Τουρκία ἤρχετο εἰς συχνοτέρας σχέσεις πρὸς αὐτούς, δὲν ἤτο δὲ καὶ τόσον ἴσχυρά· εἶχε λειπὸν ἀνάγκην ἵκανωτέρων ὑπαλλήλων, οἱ δοποῖοι καὶ νὰ γνωρίζωσι ξένας γλώσσας. Πολλαῖς δὲ ἐλληνικαὶ οἰκογένειαι ἐν τῷ μεταξὺ ἤλθον ἀπὸ ἄλλα

μέρη εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ κατέψησαν εἰς τὴν συνοικίαν, εἰς τὴν δύοιαν ἡτο τὸ πατριαρχεῖον καὶ ἥτις ἐλέγετο Φανάριον ἐκ τούτου οἱ ἀποτελοῦντες τὰς οἰκογενείας ταύτας ὠνομάσθησαν Φαναριώτας. Οὗτοι ἐλάμβανον διαφόρους θέσεις εἰς τὰ πατριαρχεῖα καὶ ἡρχισαν νὰ μορφώνωνται ἔκει. Ἀπὸ αὐτούδι λοιπὸν ἡρχισαν νὰ λαμβάνουν οἱ Τούρκοι τοὺς διερμηνεῖς τῶν. Μετ' ὅλιγον "Ελληνες ἐλαδον τὸ ἀξιωμα τοῦ μεγάλου διερμηνέως, καὶ διηγήθυνον δλας τὰς διαπραγματεύσεις, τὰς δόποιας ἔκαμνεν ἡ Τουρκία μὲ τὰ ἄλλα κράτη.

"Οτε δὲ μετὰ ἑκατὸν ἔτη, ἥτοι ἀπὸ τοῦ 1700 μ. Χ. περίπου, ἡ Τουρκία ἡρχισε νὰ διορίζῃ εἰς τὰς ἡγεμονίας τῆς Βλαχίας καὶ τῆς Μολδαυίας ἡγεμόνας "Ελληνας, τοὺς ἔξελεγεν ἀπὸ τοὺς Φιναριώτας αὐτοὶ δτε μετέβανον εἰς τὰς ἡγεμονίας τῶν, ἐλάμβανον μαζὶ τῶν πλείστους ὑπαλλήλους ἀπὸ τοὺς φίλους καὶ συγγενεῖς τῶν.

Οἱ Φιναριώται καταλαμβάνοντες τόσας θέσεις ἐμορφώθησαν περισσότερον πλείστοι ἀπὸ αὐτοὺς ἀπέκτησαν πολλὰ πλούτη καὶ ἀπετέλεσαν ἰδιαιτέραν, ἀνωτέραν τάξιν τοῦ ἔθνους μας κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους· τὰ μέγαρά των εἰς τὰς ὅχθας τοῦ Βασιπόρου ἤσαν κέντρα ἀληθινὰ ἀριστοκρατίας μὲ τὴν μόρφωσιν καὶ τὴν εὐγένειαν τῶν ἡθῶν τῶν. Ἐπειδὴ δὲ είχον τὴν ἐμπιστοσύνην τῶν Τούρκων, ἀρκετοὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἐδοκίθησαν τοὺς "Ελληνας νὰ μὴ κακοποιῶνται, ὑπεστήριξαν τὰ δίκαιά των εἰς δυσκόλους πέριστασεις καὶ ἐδοκίθησαν τὴν ἐκπατένευσιν τοῦ γένους μας. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἤσαν ἡναγκασμένοι νὰ κολακεύωσι τοὺς τυράννους καὶ νὰ ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὰς ἰδιοτροπίας τῶν, ἔγιναν ἀλαζόνες καὶ φίλαρχοι. Ἄλλ' ἀν καὶ είχον τὰ ἐλαττώματα ταῦτα, ὡρέλησαν τοὺς "Ελληνας μὲ τὰς ἐμπιστευτικὰς θέσεις, τὰς δόποιας ἐλάμβανον.

3. Κοινότητες.—"Οπως δὲ Μωάμεθ παρεχώρησε προνόμια εἰς τὰ πατριαρχεῖα, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον ἀφῆκε καὶ εἰς τὰ χωρία, ἴδιως τὰ δρεινά, μικρὰν ἐλευθερίαν εἰς τὴν διοίκησιν τῶν. "Εκαστον κεφαλοχώριον ἐξέλεγε τοὺς ὄρχοντάς του, λεγομένους δημογέροντας· καὶ τινες δὲ πόλεις είχον τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέγωσι προεστούς. Οἱ δημογέροντες καὶ οἱ προεστοὶ ἐδίκαζον τὰς διαφορὰς μεταξὺ τῶν κατοίκων· ἐισέπραττον μερικοὺς φόρους διὰ τὰς ἀνάγκας τῶν χωρίων· ἤσαν σύμβουλοι τοῦ Τούρκου διοικητοῦ τῆς ἐπαρχίας· ἐπροστάτευον, δσον ἡδύναντο, τοὺς καταπιεζομένους ἢ καταδιωκομένους κατοίκους.

Οὗτω λοιπὸν πολλὰ χωρία ἀπετέλουν ἰδιαιτέρας κοινότητας,

είχον δηλαδή ίδικήν των μικράν διοικησιν· μερικαὶ δὲ ἀπὸ αὐτὰς τὰς κοινότητας ἀνεπτύχθησαν περισσότερον. Τοιαῦται ἡσαν αἱ κοινότητες τῶν χωρίων τῆς Χαλκιδίκης εἰς τὴν Μακεδονίαν· οἱ κάτοικοι αὐτῶν εἰργάζοντο εἰς τὰ μεταλλεῖα των καὶ ἐπλήρωνον ὠρισμένον φόρον εἰς τὴν κυβέρνησιν. Ἀλλη κοινότης ἦτο τῶν Ἀμπελακίων εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἡ ὅποια εἶχε περίφημα βαμβακοκλωστήρια καὶ βιρφεῖα· δλα δὲ τὰ καταστήματα τῶν Ἀμπελακίων ἀπετέλουν μίαν ἑταιρείαν· δυστυχῶς δμως ἡ κοινότης αὗτη ἐδιχονόησε καὶ ταχέως παρήκμασεν. Κοινότητας ἀπετέλουν καὶ τὰ 24 χωρία τοῦ Πηλίου, πλησίον τοῦ Βόλου, καὶ τὰ 40 χωρία τοῦ Ζαγορίου, πλησίον τῶν Ιωαννίνων. Ἀπὸ τὰς πόλεις δὲ, αἱ ὅποιαι ἀπήρτιζον κοινότητας, ίδιως τὰ Ιωάννινα καὶ ἡ Χίος ἔλαθον ἀρκετὴν ἀνάπτυξιν καὶ ἐπλούτησαν μὲ τὸ ἐμπόριον.

Ἐκτὸς δμως τῶν εἰρηνικῶν αὐτῶν κοινοτήτων ἡσαν καὶ ἄλλαι, αἱ ὅποιαι ὑπῆρξαν καταφύγιον τῶν καταδιωκομένων Ἑλλήνων καὶ ἀνέπτυξαν τὰς πολεμικάς των δυνάμεις. Τοιαύτη ἦτο ἡ Μάνη, ἡτις διηρεύει εἰς τέσσαρα τμῆματα, κάθε ἐν τῶν ὅποιων εἶχεν ἔνα καπετᾶνον· ὁ προστάμενος δλων τῶν καπετάνων ἐλέγετο μπέης. Αὐτὸς ἐφρόντιζε νὰ στέλλῃ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τὸν ὠρισμένον κατέπτοντα φόρον τῆς Μάνης καὶ ἡτο ἀρχηγὸς τῶν δπλαφόρων, τοὺς δποίους εἶχε διὰ τὴν ἀσφάλειαν τοῦ τόπου. Ἡ δρεινὴ αὕτη καὶ ἀγονος κοινότης ὑπῆρξεν δρμητήριον πολλῶν ἐπαναστάσεων.

Ἄλλη κοινότης πολεμικὴ ἦτο τὰ Σφακιὰ τῆς Κρήτης· αὐτὰ ἐδιοικοῦντο σχεδὸν ὡς ἀνεξάρτητα ἀπὸ ίδικούς των ἀρχοντας· ἐπλήρωνον μικρὸν φόρον· ἐπειδὴ δὲ ἡσαν δρεινὰ καὶ ἐλεύθερα, κατέφευγον ἐκεὶ δλοιοὶ καταπιεζόμενοι Κρήτες καὶ οἱ νέοι, τοὺς δποίους ἥθελον νὰ φονεύσωσιν οἱ Τούρκοι· ἀνέπτυξαν δὲ καὶ ἀρκετὸν ἐμπόριον καὶ ναυτικόν.

Τὸ Σούλι ἐκτίσθη ἀργότερον· ἀρκετοὶ Ἁπειρῶται περὶ τὸ 1650, διὰ ν' ἀποφύγουν τὰς τυρχνίας τῶν Τούρκων, ἀνέδησαν εἰς τὰ βουνά τῆς Τσαμευριάς (τὰ ἀρχαὶ Κασσώπαια) καὶ εἰς τὰ ἀπόκρημνα μέρη αὐτῶν ἐκτισαν 4 χωρία τοῦ Σουλίου, εἰς τὰ δποῖα δὲν ἡδύνατο τις νὰ προσέλθῃ παρὰ διὰ μιᾶς δδοῦς στενῆς καὶ ἀνηφορικῆς· αὐτὴ δὲ καὶ διαστήματα ἐπροφυλάσσετο ἀπὸ πύργους. Ἄφ' εὖ δμως ἔγιναν πολλοὶ οἱ κάτοικοι, ἐκτισαν εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ βουνοῦ ἄλλα 7 χωρία. Ἀλλ' οἱ Σουλιώται ἔλαθον εἰς τὴν ἔξουσίαν των καὶ 60 περίπου μικρὰ χωρία, εὑρισκόμενα εἰς τὴν κάτωθεν αὐτῶν πεδιάδα. Οἱ Σουλιώται διημύθυνοντο ἀπὸ τοὺς ἀρχηγούς τῶν γενῶν, τὰ δποῖα

έλέγοντο φᾶραι. Ἐπλήρωνον εἰς τὴν τουρκικὴν κυβέρνησιν τὸ χαράτσι καὶ τὸ ἐν δέκατον τῶν προϊόντων ἀπὸ τὰ ποίμνιά των. Ἀλλὰ κυρίως ησχολοῦντο εἰς τὸν πόλεμον ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας ἐγυμνάζοντο εἰς τὰ δπλα· εἴτε ἔνοσκον τὰ ποίμνιά των εἴτε ἀνεπαύοντο, ἔφερον πάντοτε τὸ τουφέκι εἰς τὸν ὕδων, τὴν σπάθην εἰς τὸ πλευρὸν καὶ τὴν μάχαιραν εἰς τὴν ζώνην¹ ὑπέφερον τοὺς κόπους καὶ τὰς στρῆσεις εὐκόλως² καὶ αὐταὶ αἱ γυναικεῖς ἐλάμβανον ἐν ἀνάγκῃ τὰ δπλα.

Α. Κλέφται καὶ ἀριματωλοί·—α'.) Οἱ κλέφται. — "Οτε ἡ Ἑλλὰς ὑπετάχθη εἰς τοὺς Τούρκους, πολλοὶ Χριστιανοί, ἀνδρεῖοι καὶ ὑπερήφανοι, δὲν ήθέλησαν νὰ υποταχθῶσιν³ ἔλαβον λοιπὸν τὰ δπλα των καὶ ἀνέδησαν εἰς τὰ βουνά τοῦ Ὄλύμπου, Πηλίου, Πίνδου· καὶ 'Αγράφων' καὶ μετὰ ταῦτα, θσοι νέοι δὲν ὑπέφερον τοὺς Τούρκους, ἐλάμβανον τὰ δπλα των καὶ ἡνῶντο μὲ αὐτούς. Ἀπὸ τὰ βουνά των κατήρχοντο εἰς τὰς πεδιάδας, ἐλύτευον τοὺς Τούρκους καὶ μὲ μικροὺς κλέφτηνος πολέμους διερήσπιζον τὴν ἐθνικὴν ἔλευθερίαν ἐναντίον τῆς τυραννίας τῶν Τούρκων. Διὰ τοῦτο ὥνομάσθησαν κλέφται· τὸ δνομικὸν δὲ αὐτὸν ἐξηγένεταιν μὲ τὴν ἔξοχον διαγωγήν των καὶ τοὺς ἀγῶνας των ὑπὲρ πατρίδος⁴ κλέφτης μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων ἐσήμανε τουρκομάχος, ήρως τῶν δρέων.

Οἱ κλέφται ἔζων εἰς ἀπόκρημνα καταφύγια εἰς τὰ βουνά, δπου ξεσκούν δένδρα καὶ πηγαί· αὐτὰ ἐλέγοντο λημέρια, τὰ δποια ἐφυλάσσοντο ἀπὸ ἀγρύπνους φύλακας, τὰ καραούλια. Ἐκεὶ ἐγυμνάζοντο εἰς τὸ σημάδι, νὰ διαπερῶσι τὴν σφαῖραν ἀπὸ δακτυλίδι· δμοίως εἰς τὸ πήδημα καὶ εἰς τὸ τρέξιμον. Ἀντείχον εἰς δλους τοὺς κόπους καὶ τὰς στρῆσεις⁵ ἐὰν συνελαμβάνοντο ἐνίστε ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ὑπέφερον τὰ φρικωδέστερα βισανιστήρια, ἐξεδέροντο ζωντανοί, ἐσουδλίζοντο, ἐθραύσαντο τὰ κόκκαλά των μὲ σφυρία, χωρὶς αὐτοὶ νὰ κλαύσωσι, χωρὶς νὰ φωνάξουν, παρὰ μόνον ἀτάραχοι οὗροίζον τοὺς δημίους των.

Διὰ τοῦτο ἐπροτίμων εἰς τὰς μάχας πρὸς τοὺς Τούρκους νὰ φονευθῶσι παρὰ νὰ συλληφθῶσιν. Ἐτρεφον ἀδιάλλακτον μίσος πρὸς τοὺς Τούρκους καὶ διὰ τοῦτο ἐπολέμουν αὐτοὺς δσον ἡδύναντο. "Εζων μὲ τὸ δπλον πάντοτε εἰς τὰς χειρας καὶ ἐπροστάτευον τοὺς καταπιεζομένους Χριστιανούς, δτε ἡτο εὔκολον εἰς αὐτούς, καὶ περιώριζον πολλάκις τοὺς Τούρκους. Εἰς δλα τὰ ἐπαναστατικὰ κινήματα ἐλάμβανον προθύμως μέρος.

β'.) Οἱ ἀρματωλοί.—Ἐπειδὴ ή τουρκικὴ κυβέρνησις δὲν ἡδύ-

νατο νὰ δημοτάξῃ τοὺς κλέφτας, δὲν ἦτο δὲ ίκανή γνὰ συστήσῃ χωροφυλακήν, ἐπέτρεψεν εἰς "Ελληνας νὰ φέρωσιν ὅπλα καὶ κατήρτισεν ἐξ αὐτῶν σώματα, τὰ δποια ἐφύλαττον τὴν τάξιν εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ εἰς τὰς διόδους τῶν βουνῶν καὶ ἐπροφύλαττον τὸν τόπον ἀπὸ τὴν ληστείαν. Οἱ δπλοφόροι αὐτοὶ ὠνομάζοντο ἀρματωλοί· κάθε σῶμα ἀρματωλῶν εἶχεν ἔνα ἀρχηγόν, δνομαζόμενον καπετᾶνον, δστις εἶχε βιοθήδη δνομαζόμενον πρωτοπαλλήκαρον, διότι οἱ στρατιῶται ἐλέγοντο παλληνάρια· τὸ διαμέρισμα δέ, εἰς τὸ δποιον ἐφύλαττε κάθε σῶμα ἀρματωλῶν, ἐλέγετο ἀρματωλῆκι· τοιαῦτα ἀρματωλῆκια ἦσαν εἰς τὴν Στερεάν 'Ελλάδα, Ἡπειρον καὶ Μακεδονίαν. Περίφημοι ἀρματωλοὶ ἦσαν δ Μπουκουδάλας, δ Βλαχάδας, δ Νικολὸς Τζιονδάρας, δστις ἦτο δ τρόμος τῶν Τούρκων εἰς τὴν Ἡπειρον, δ Κατσαντώνης καὶ ἄλλοι.

"Ἐπειδὴ λοιπὸν οἱ ἀρματωλοὶ ἦσαν φύλακες τῆς τάξεως, ἐπρεπε νὰ είναι ἀντίπαλοι τῶν κλεφτῶν ἀλλ' ἦσαν καὶ οἱ δύο "Ελληνες καὶ Χριστιανοί. Διὰ τοῦτο πολλάκις ἡγώνοντο ἐγαντίον τῶν Τούρκων, τοὺς δποιους ἐξ ίσου ἐμίσουν. Οἱ ἀρματωλοὶ ἐγίνοντο ἀπὸ τοὺς κλέφτας· πολλάκις δὲ ἐλάμβανον διὰ τῆς βίας τὰ ἀρματωλῆκια· ἀλλὰ δὲν ἥθελον νὰ δημοτάσσωνται· διὰ τοῦτο πολλάκις, ἐν φῷ ἦσαν ἀρματωλοί, ἐξηγείροντο κατὰ τῆς Τουρκίας· ἐξ ἀλλου οἱ Τούρκοι πολλάκις τοὺς ὑπωπτεύοντο καὶ τοὺς ἐδολοφόνουν. "Ενεκα αὐτοῦ πολλοὶ ἀρματωλοὶ ἐγίνοντο κλέφται. 'Εξ ἀλλου ἐνίστεται κλέφται ἐγίνοντο ἀρματωλοί. Καὶ οἱ δύο ξέων μὲ τὸν ἵδιον τρόπον, είχον τὰ ἵδια γενναῖα φρονήματα, ἦσαν πολεμικοί καὶ ὑπερασπισταὶ τῆς θρησκείας καὶ τῆς πατρίδος.

Πολλὰ καὶ μεγάλα είναι, δσα διέπραξαν οἱ κλέφται καὶ ἀρματωλοὶ ὑπὲρ τῆς ἐλληνικῆς μας πατρίδος. 'Αφ' οὐ ἐπὶ 400 ἔτη ἡγωνίζοντο κατὰ τῶν Τούρκων καὶ διετήρησαν τὸ στρατιωτικὸν φρόνημα καὶ τὴν ἴδεαν τῆς ἐλευθερίας, δημητρίζαντες τὸν διάδοχον τοῦ 1821, τὸν δποιον ἐδόξασαν μὲ τόσον λαμπρὰ κατορθώματα.

γ'.) *Δημοτικὰ ἄσματα*.—Τὴν ζωὴν καὶ τὰ ἀνδραγαθήματα τῶν κλεφτῶν ἐξυμνοῦσι καὶ τὰ δημοτικὰ ἄσματα, τὰ λεγόμενα κλέφτικα τραγούδια. Είναι τὰ ὠραιότερα ποιήματα τῶν χρόνων τῆς δουλείας· ὡς δημοτικὰ δὲν γνωρίζομεν ποιοι τὰ ἔκαμπν· ἐπλάσθησαν ἀπὸ τὸν λαόν· ραψῳδοὶ τυφλοὶ περιερχόμενοι τὰ χωρία, τὰ ἔψαλτον εἰς πανηγύρεις καὶ ἑορτάς. Εἰς γλωσσαν ὠραίαν μᾶς παριστάνουν, πῶς

Π. Βαλάνη 'Ελλ. 'Ιστορία. Έκδοσ. δευτέρα

Θησαν μὲ τὴν Ἀριστοφάνεων τῶν, πῶς διεσκέδαζον, πῶς ἐπολέμουν, πῶς
ζητήσαντες τὸν μᾶς παριστάνουν μὲ τὰ ὀραιότερα χρώματα τὴν ὀραιότητα τῆς ἑλληνικῆς φύσεως· τὰς δροσέρας πηγάς, τὰ ὄπερήρανα
ἔλατα, τὰ ὄψηλὰ βουνὰ καὶ τοὺς πρασίνους κάμπους· ἀναπαριστάνουν τὸν ἔνθουσιασμὸν διὰ τὴν ἐλευθερίαν, τὴν ἀφοσίωσιν εἰς τὴν
πατρίδα. Αὐτὰ τὰ ἄχματα ἐτραγύθουν οἱ Ἑλληνες καὶ διετήρουν τὸ ἔθνικόν των φρόνημα· μὲ αὐτὰ παρεχινοῦντο πολλοὶ νέοιν ἀφήσουν τὰς κατοικίας των καὶ νὰ γίνουν ἡρωῖκοι κλέφται.

β. Ναυτικὸν τῶν Ἑλλήνων. — "Η ὀραία πατρίς μας, ἡ Ἐλλάς, ἔχει πολλὰ παράλια· ἡ θάλασσα εἰσχωρεῖ βιθέως εἰς τὴν Ἑγρὰν καὶ σχηματίζει πολλοὺς ὀραίους κόλπους καὶ ἀσφυκτεὶς λιμένας· διὰ τοῦτο οἱ κάτοικοι τῶν παραλίων μας εἰναι πάντοτε ναυτικοὶ ἀριστοὶ καὶ εἰχον ἀρκετὰ πλοῖα, μὲ τὰ ὅποια διέσχιζον τολμηρῶς διὰς τὰς θαλάσσας χάριν ἐμπορίου. Κατὰ τοὺς πρώτους δὲ αἰῶνας τῆς δουλείας εἰχον μικρὰ πλοῖα εἰς Ἑλληνες· προσέτι ὡς ναῦται ὄπηρέτουν εἰς εὐρωπαϊκὰ πλοῖα, ὁσάκις οἱ Εὐρωπαῖοι ἐπολέμουν κατὰ τῶν Τούρκων. 'Αλλ' ἵδιως ἀφ' ὅτου ἡ Ῥωσία, τῷ 1779, ἔκαμε συνθήκην μὲ τὴν Τσουρκίαν, διὰ τῆς ὅποιας ἐπετράπη εἰς τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα νὰ φέρωσι ρωσικὴν οηματίαν, ἥρχισε τὸ ἐμπορικὸν ναυτικὸν τῆς Ἐλλάδος νὰ αὐξάνη. Οἱ Ἑλληνες, προστατεύμενοι ἀπὸ τὴν Ῥωσίαν, ἥρχισαν νὰ κάμνωσι μεγαλύτερα πλοῖα· μὲ αὐτὰ μετέφερον τὰ σιτηρά τῆς Ῥωσίας εἰς διαφόρους λιμένας τῆς Μεσογείου θαλάσσης, καὶ ἀπὸ αὐτῆς ἀλλὰ ἐμπορεύματα μετέφερον εἰς τὴν Ῥωσίαν. Τὰ ἑλληνικὰ προϊόντα, οἱ οίνοι τῶν Κυκλαδῶν νήσων, τὰ ἔλαια τῆς Κρήτης, αἱ ὄπωραι τῆς Πελοποννήσου καὶ Μικρᾶς Ἀσίας, τὰ νήματα καὶ δφάσματα τῆς Θεσσαλίας καὶ Ἡπείρου ἐφέροντο εἰς τὴν Ῥωσίαν καὶ εἰς τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην. Πλούσια ἑλληνικὰ ἐμπορικὰ καταστήματα ἔγιναν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, Σμύρνην, Θεσσαλονίκην, προσέτι δὲ καὶ εἰς Ὁδησσὸν καὶ Ταϊγάνιον, εἰς Ἀγγλίαν καὶ Γαλλίαν.

'Αλλὰ κατ' ἔκεινας τοὺς χρόνους πειραταὶ φοιβεροί, οἱ Μωαμεθανοὶ τοῦ Ἀλγερίου, εἰχον πλοῖα ταχέα καὶ δυνατά, ὀπλισμένα, μὲ τὰ ὅποια διέπλεον τὴν Μεσόγειον, κατέφθανον τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα, τὰ συνελάμδανον, ἥρπαζον τὰ φορτία των καὶ ἐπώλουν ὡς δούλους τοὺς ἀνθρώπους, οἵτινες ἦσαν εἰς αὐτά. Διὰ τοῦτο τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα ἥρχισαν νὰ γίνωνται μεγαλύτερα καὶ νὰ διπλίζωνται· μὲ αὐτὰ

ἐπολέμουν οἱ Ἑλληνες κατὰ τῶν πειρατῶν μὲ τάλμην καὶ ἀνδρείαν.
Οὕτως ἐγυμνάζοντο εἰς τοὺς ναυτικοὺς ἀγῶνας, μὲ τοὺς δόποιους
τόσον ἐδοξάσθησαν εἰς τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821.

Τὸ περισσότερον ναυτικὸν εἶχον αἱ τρεῖς νῆσοι, Ὅρα, Σπέτσαι
καὶ Ψαρά· εἰς αὐτὰς Τούρκοι δὲν ὑπῆρχον. Οἱ Χριστιανοὶ ἔσων
αὐτόνομοι καὶ διηγιθύνοντο ἀπὸ δημογέροντας, τοὺς ὅποιους οἱ Ἰδιοὶ
ἔξελεγον. Ἐπλήρωνον δὲ μόνον κατ’ ἕτος φόρον εἰς τὸν ναύαρχον
τοῦ τουρκικοῦ στόλου καὶ ἐστελλον ἀριθμόν τινα ναυτῶν διὰ τὸν
τουρκικὸν στόλον. Ἐπειδὴ δὲ οἱ πλοιαρχοὶ καὶ οἱ ναῦται δὲν ἔλαμ-
βοντον ὀρισμένον μισθόν, ἀλλὰ μερίδιον ἐκ τοῦ κέρδους τῶν πλόιων,
οἱ ναῦται εἰργάζοντο μὲ ἐπιμέλειαν καὶ ἐπιμονήν καὶ ἐκέρδιζον
ἀρκετά.

Ἐκτὸς τῶν τριῶν τούτων νήσων καὶ ἄλλα μέρη, οἷον τὸ Γαλα-
ξεῖδι εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον καὶ αἱ νῆσοι Κάσος καὶ Μόκο-
νος, εἶχον ἀξιον λόγου ναυτικόν.

§ 16. Τὰ γράμματα ἐπὶ Τουρκοκρατέας.

Οἱ Τούρκοι, διε τὸ πέταξαν τὴν ἐλληνικὴν αὐτοκρατορίαν, ἔκλει-
σαν διὰ τὰ σχολεῖα· οἱ πεπαιδευμένοι κατεδιώχθησαν καὶ πλεῖστοι
ἔφυγον διὰ τοῦτο πολλοὶ Χριστιανοὶ ἦσαν ἀγράμματοι καὶ ἀμα-
θεῖς. Ἐπειδὴ δμως οἱ δυστυχεῖς οὗτοι ἐγνώριζον τὴν ἀξίαν τῶν
γραμμάτων, μὲ μυστικὸν τρόπον ἐστελλον πολλάκις τὰ παιδιά των
εἰς μερικοὺς ἐγγραμμάτους, ἰδίως ἱερεῖς, τὴν νύκτα, διὰ νὰ μάθουν
διλίγα γράμματα. Καὶ εἰς τὰ μοναστήρια δὲ ἐδίδασκον στοιχειώδη
γράμματα. Ἐπὶ 200 σχεδὸν ἦτη ἡ ἐλληνικὴ ἐκπαίδευσις κατεδιώ-
κετο ἀπὸ τοὺς Τούρκους, διὰ νὰ λησμονήσουν οἱ πατέρες μας τὴν
καταγγήν των καὶ τὴν ἰδέαν τῆς ἐλευθερίας.

Μετὰ ταῦτα δμως ἥρχισαν οἱ Ἑλληνες νὰ λαμβάνωσι διὰ δια-
φόρων μέσων ἀδειαν νὰ συνιστοῦν σχολεῖα. Ἐκ τῶν πρώτων ἰδρύθη
εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἡ Μεγάλη τοῦ Γένους Σχολή, εἰς τὴν
ὅποιαν ἐδιδάχθησαν τόσοι σπουδαῖοι ἱεράρχαι καὶ ἄλλοι ἐπιφραγεῖς
“Ἑλληνες” ἔπειτα καὶ εἰς ἄλλα μέρη διὰ τῆς συνδρομῆς πλουσίων
“Ἑλλήνων” ἡ κοινοτήτων ἔγιναν ἀνώτερα σχολεῖα· ἐκ τῶν σπουδαιο-
τέρων ἦτο ἡ σχολὴ τῶν Ἰωαννίνων, ἡ ἀποία ἰδρύθη διὰ τῆς συν-
δρομῆς πλουσίων “Ἑλλήνων” εὑρισκομένων εἰς τὴν Ἐνετίαν, καὶ συνε-
τέλεσε πολὺ εἰς τὴν ἀναγέννησιν τῆς πατείας εἰς τὴν “Ἑλλάδα”

ἀπὸ αὐτὴν προηλθον οἱ διδάσκαλοι τῶν σχολῶν Μεταέδου, Δαρέστης, Τυγνάδου, Θεσσαλονίκης, Ἀδριανουπόλεως. Ἀλλαὶ σχολαὶ

Τὸ μυστικὸν σχολεῖον.

ῆσαν τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Πάτμου, τοῦ Ἀγίου Ὁρούς, Σερρῶν, Κυδωνίων, Δημητσάνης, Βουκουρεστίου καὶ ἄλλων μερῶν. Εἰς τὰ σχολεῖα αὐτὰ σοφοὶ ἀνδρες, πράγματι διδάσκαλοι τοῦ Γένους, ἐδίδασκον ἀνώτερα μαθήματα, μὲ τὰ ὅποια ἐμόρφων τὸ πνεῦμα τῶν ἐλληνοπαίδων, καὶ συγχρόνως μὲ τέν ἐνθουσιασμόν των μετέδιδον εἰς τοὺς νέους φρονήματα ἐλληνικὰ καὶ καθίσταντα αὐτοὺς ἐνθουσιώδεις ὑπὲρ τοῦ θεοῦ καὶ τῆς ἐλευθερίας· τοιοῦτοι ἦσαν ὁ Εὐγένιος Βούλγαρις, ὁ Νεόφυτος Καυσοκαλυβίτης, ὁ Παναγιώτης Παλαμᾶς, ὁ Νικηφόρος Θεοτόκης, ὁ Κούμχης, ὁ Φωτιάδης καὶ ἄλλοι πολλοί.

§ 17. Τὰ ἐπαναστατικὰ κενήματα τῶν Ἑλλήνων μέχρι τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως.

Τοπικὰ ἐπαναστάσεις.—Οἱ Ἑλληνες εἶχον τέσσαν ζωηρὰν ἰδέαν τῆς ἐλευθερίας, ὡς τε ἀμέσως μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἥρχισαν νὰ συσκέπτωνται, πῶς θὰ ἀποτινάξουν τὸν

τουρκικὸν ζυγόν. Διὰ τοῦτο Ἰδίως οἱ κλέφται καὶ οἱ ἀρματωλοὶ συνενοεῦντο μὲ τοὺς Ἐνετούς, Γάλλους καὶ Ἰσπανούς καὶ ἐξήγειρον εἰς ἐπανάστασιν καὶ τοὺς "Ἐλληνας κατοίκους διαφόρων μερῶν. "Αλλ" αἱ τοιαῦται τοπικαὶ ἐπαναστάσεις ἀπετύγχανον" μετὰ τὴν ἀποτυχίαν δὲ αὐτῶν, ἐπειδὴ οἱ Φράγκοι ἐφρόντιζον μόνον διὰ τὰ ἴδια τῶν συμφέροντα, ἐγκατέλειπον εἰς τὴν τύχην τῶν τοὺς "Ἐλληνας, οἱ δόποιοι κατόπιν ἐτυραννοῦντο καὶ ἐσφάζοντο ἀπὸ τοὺς Τούρκους κατὰ χιλιάδες εἰς διάφορα μέρη" ἀλλὰ τοῦτο δὲν τοὺς ἀπέτρεπεν ἀπὸ νέας ἐπαναστάσεις.

Προστασία τῆς Ρωσίας. — "Ἐνῷ οἱ "Ἐλληνες ἡρχισαν νὰ δυσπιστοῦν πρὸς τοὺς Φράγκους διὰ τὴν τοιαύτην διαγωγήν των, ἔγινεν αὐτοκράτωρ τῶν Ῥώσων ὁ μέγας Πέτρος (1689—1725)· αὐτὸς διωργάνωσε τὸ κράτος του καὶ κατέστησε μεγάλην δύναμιν τὴν "Ρωσίαν" ἐπεκτείνας δὲ αὐτὴν πρὸς νότον, ἐπροσκάλεσε τοὺς "Ἐλληνες νὰ ἀγωνισθῶσι μαζὶ του κατὰ τῶν Τούρκων. Οἱ "Ἐλληνες ἔθεωρησαν τὴν μεγάλην "Ρωσίαν ὥς προστάτην των" συνδεδεμένοι μὲ τοὺς δρθιδεῖους Ῥώσους διὰ τῆς αὐτῆς θρησκείας καὶ βλέποντες τὴν "Ρωσίαν νὰ ἐπιτίθεται κατὰ τῷ Τούρκῳ μὲ μεγάλας δυνάμεις καὶ νὰ τοὺς περιορίζῃ, ἔστρεψαν τὰ βλέμματά των εἰς αὐτὴν καὶ ἡλπίζον, διὰ αὗτην θὰ τοὺς βοηθήσῃ νὰ ἐλευθερωθοῦν. Πολλοὶ "Ἐλληνες μετέδηταν εἰς τὴν "Ρωσίαν καὶ κατετάχθησαν εἰς τὸν στρατὸν καὶ τὸ γαυτικὸν καὶ ἐπροσιβάσθησαν εἰς ἀνωτέρους βαθμούς· ἀλλοὶ δὲ ἔλαθον ἀλλας πολιτικὰς θέσεις. Αἱ ἐλληνικαὶ κοινότητες εἰς τὰς διαφόρους πόλεις τῆς "Ρωσίας ἦσαν τὰ μέρη, εἰς τὰ δόποια ἐσχεδιάζοντο αἱ ἐπαναστάσεις, καὶ ὁ ῥωσικὸς κληρος εἶχε συγγενόσιν μὲ τοὺς ἱεράρχας ἡμῶν.

Τριγύρες

Ἐπανάστασις τοῦ 1770. — "Ο Γεώργιος Παπάζωλης, "Ἐλλην λοχαγὸς τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς ἐν "Ρωσίᾳ, ἐστάλη τῷ 1766 μὲ τὴν συγκατάθεσιν τῆς αὐτοκρατέρας τῆς "Ρωσίας Αἰκατερίνης Β'" εἰς τὴν "Ελλάδα, διὰ νὰ ἐξεγείρῃ τοὺς "Ἐλληνας. Οὗτος ἡλθεν εἰς τὴν "Ηπειρον, διὰ τοῦτο μὲ ἐνθουσιασμὸν τὰς προτάσεις του· ἀπὸ ἐκεὶ κατέδη εἰς τὴν "Ακκριναῖαν καὶ συνενόηθη μὲ τοὺς πρόσχοντας καὶ ἀρματωλούς· μετὰ ταῦτα μετέδη εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ἡλθεν εἰς συγγενόσιες Ἰδίως μὲ τοὺς Μανιάτας καὶ τὸν προεστῶτα τῶν Καλαμῶν Παναγιώτην Μπενάκην.

Μετά τινα χρόνου, τῷ 1769, ἡγκυροβόλησαν εἰς τὴν Ἡλιούλον πέντε πλοῖα τοῦ ῥωσικοῦ στόλου ὑπὸ τὸν Θεόδωρον "Ορλώφ" ή βοή-

θεια τὴν ὅποιαν ἔφερον ἡ οὐρά μικρά. Ἐν τούτοις ἐσχηματίσθησαν τρία μικρὰ ἐπαναστατικὰ σώματα ἀπὸ Μανιάτας καὶ ἄλλους Ἑλλήνας· τὸ ἐν τούτων ὑπὸ τὸν Ψαρόν, Μυκόνιον, κατώρθωσε γὰρ κυριεύσης τὸν Μυστρᾶν καὶ τὸ ἄλλο τὴν Κυπαρισσίαν. Μόλις ἡ κούσθη ἡ ἐξέγερσις αὕτη, ἔλαθον τὰ δηλα πολλὰ μέρη τῆς Πελοποννήσου, τῆς Στερεάς Ἑλλάδος καὶ τὰ Σφακιά τῆς Κρήτης. Ἐν τῷ μεταξὺ ἔφθασαν καὶ ἄλλα ἔξι ρωσικὰ πλοῖα ὑπὸ τὸν Ἀλέξιον Ὁρλώφ.

Ἐν φύοις ἐπαναστάται ἐπεχείρουν νὰ κυριεύσουν τὴν Τρίπολιν καὶ ἀπετύγχανον, δ σουλτανὸς ἕστειλε 15 χιλιάδας Ἀλβανούς, διὰ νὰ καταβάλωσι τὴν ἐπανάστασιν. Αὐτοὶ ἐπρόσβαλαν τοὺς Ἑλληνας δπου ἀνθίσταντο, τοὺς ἐνίκησαν καὶ ἔπνιξαν εἰς τὸ αἷμα τὴν ἐπανάστασιν. Τότε τὰ ρωσικὰ πλοῖα ἀφῆκαν τοὺς Ἑλληνας εἰς τὴν διάθεσιν τῶν Τούρκων καὶ ἀνεχώρησαν διὰ νὰ καταδιώξουν τὸν τουρκικὸν στόλον, τὸν δποιον ἔκαυσαν δλόκληρον εἰς τὸν Τσεσμὲν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἀπέναντι τῆς Χίου.

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Ῥώσων εἰς δλίγα μέρη ἀντεστάθησαν ἀκόμη οἱ Ἑλληνες εἰς τὴν Κρήτην ἐκράτησαν τὴν ἐπανάστασιν ἐπὶ τέσσαρας μηνας ἀλλ ἐπὶ τέλους ἐνικήθησαν μετὰ σφοδρὰς μάχας καὶ τὰ Σφακιά κατεπατήθησαν. Αἱ σφαγαὶ δέ, τὰς δποιας ἔκαμαν οἱ Τούρκοι, ἀφ' οὐ κατέπνιξαν τὴν ἐπανάστασιν, ήσαν φοβεραί· ἵδιας ἡ Πελοπόννησος ἔπαθε τὰ πάνδεινα ἀπὸ τοὺς Ἀλβανούς, οἱ δποιοι συνέρρεον πολλοὶ ἀπὸ τὴν Ἀλβανίαν διὰ τὰ λάφυρα ἐπὶ ἐννέα ἔτη ἔκαμαν οὗτοι τόσον μεγάλας καταστροφὰς εἰς αὐτήν, ὥστε ἀπὸ τὰς 200 χιλιάδας κατοίκων ποῦ είχε, δὲν ἔμειναν οἱ ἡμίσεις· καὶ αὐτοὶ δὲ κατέψυγον εἰς τὰ ὅρη καὶ εἰς τὰς τῆς νῆσους εἰκοσι χιλιάδες ἐπωλήθησαν εἰς τὸ Ἀγέριον ώς δοῦλοι. Ἐπειδὴ δμως οἱ Ἀλβανοὶ μετὰ ταῦτα δὲν ἦφελον νὰ φύγουν ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον, δ ναύαρχος Κατάν πασᾶς ἐπετέθη κατ' αὐτῶν καὶ μὲ τὴν βοήθειαν τῶν κλεφτῶν τοὺς ἐνίκησε καὶ ἀπήλλαξεν ἀπὸ αὐτοὺς τὸν τόπον.

Ἄλλα οἱ Ἑλληνες δὲν κατεβήθησαν μὲ τὰς καταπλέσεις τῶν Τούρκων· πλλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἐσχημάτισαν ἐπαναστατικοὺς στολούς, μὲ τοὺς δποιοὺς ἐπετίθεντο ἐναντίον τῶν Τούρκων.

Ἀγῶνες Λάμπρου Κατσώνη.—*Η Ρωσία, έτε κατὰ τὸ 1787 ἐκήρυξε πάλιν τὸν πόλεμον κατὰ τὴν Τουρκίαν, παρεκίνησε τοῦς Ἑλληνες εἰς ἐπανάστασιν. Εἰς τὴν περίστασιν δὲ αὐτὴν ὀιεκρίθη ώς ἥρως ἀκατάδηλητος καὶ ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους ναυτικοὺς τῆς Ἑλλάδος ὁ Δάμπρος Κατσώνης. Αὐτὸς ἦτο λοχαγὸς ἐν Ῥωσίᾳ*

ἀφ' οὐ ηλθεν εἰς τὴν Τεργέστην, ἡγόρασε μὲν τὴν βοήθειαν τῶν ἔκει Ἑλλήνων τρία πλοῖα, μὲν τὰ ὅποια ἐπετέθη κατὰ τῶν Τούρκων συγέλαδε 12 πλοιά των, τὰ δποια προσέθηκεν εἰς τὸν στόλον του, ἐκυρίευσε τὸ Καστελλόριζον, ἐνίκησεν εἰς τρεῖς ναυμαχίας τούς Τούρκους, περιώρισε τὰ ἐμπορικά των πλοια καὶ ἔγινεν δ φόρος καὶ δ τρόμος αὐτῶν.

Ἴδιως φοβερὰ ἦτο ἡ ναυμαχία, τὴν ὅποιαν ἔκαμε μὲν ἐννέα πλοῖα καὶ τὸν ἀρματωλὸν Ἀνδροῦτσον, τὸν δποῖον εἶχε παρακλάδει εἰς τὰ πλοιά του μὲν 500 παλληκάρια, ἐναντίον τοῦ τουρκικοῦ καὶ ἀλγερινοῦ στόλου ἥνωμένων· ἡ ναυμαχία ἔγινε μεταξὺ Ἀνδρου καὶ Εύδοιας τῷ 1790. Ἡρωϊκῶς μαχόμενος δ Κατσώνης ἔχασε μὲν 5 πλια καὶ 650 ἄνδρας, ἀλλ ἐφόρευσε 3000 ἐχθρῶν.

Ἄλλ δημόσιος ἦτο δὲν κατεδλήθη· συνεκρότησε μετ' ὀλίγον νέον στόλον καὶ δὲν ὑπήκουσεν εἰς τὴν αὐτοκράτειραν Αἰκατερίνην, ἡ δποια, ἀφ' οὐ συνωμολόγησεν εἰρήνην τῷ 1792, τὸν διέταξε νὰ παύσῃ τὸν πόλεμον. Κατέλαβε δὲ μετά τοῦ Ἀνδροῦτσου τὸ Ταλναρον καὶ δτε μετ' ὀλίγον ἐπῆλθεν δ τουρκικὸς στόλος, ἀπέκρουσεν ἐπὶ πέντε ἡμέρας τὰς ἐπιθέσεις του καὶ δλον τὸν ἀποδιβασθέντα στρατὸν ἐφόνευσεν. Τέλος δμως βλέπων δτι οἱ Ἐλληνες ἀδοήθητοι δὲν ἥδυναγτο νὰ ἐπαναστατήσουν, ἔφυγε διὰ πλοίου εἰς τὴν Ρωσίαν, δπου μετά τινα ἔτη ἀπέθανεν. Ο δὲ Ἀνδροῦτσος πολεμῶν διέσχισε τὴν Πελοπόννησον ἀπὸ Δακωνίας μέχρι Ρίου μὲ τὰ παλληκάρια του καὶ μετέδην εἰς τὴν Σιερέαν Ἐλλάδα.

Αγῶνες Σουλιωτῶν.— Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἦτο τύραννος εἰς τὴν Ἡπειρον δ Ἀλῆς πασᾶς αὐτὸς ἦτο θηριώδης Ἀλβανὸς ἀπὸ τὸ Τεπελένι, χωρίον τῆς Βορείου Ἡπείρου. Μὲ δόλους, δολοφονίας καὶ ληστείας κατώρθωσε νὰ ἀποκτήσῃ δύναμιν καὶ νὰ καταλάβῃ ἐπὶ τέλους καὶ τὰ Ἰωάννινα· μὲ τὰ χρήματά του κατώρθωνε νὰ ἔξαγοράξῃ τοὺς πασάδες, οἱ δποῖοι ἀπετέλουν τὴν κυβέρνησιν τῆς Τουρκίας καὶ νὰ κάμνη δσα κακουργήματα ἥθελεν ἐφόνευε Τούρκους πασάδες καὶ ἐλάμδωνε τὰς διοικήσεις των. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον κατέλαβεν, ἐκτὸς τῆς Ἡπείρου, τὴν Ἀκαρνανίαν, Θεσσαλίαν καὶ μέρος τῆς Μακεδονίας καὶ ἀπέκτησεν ἀξιόλογον ἀτακτὸν στρατὸν ἀπὸ Ἀλβανούς, τοὺς δποῖους ἐπλήρωνεν ἀκριβά.

Ἐν φ λοιπὸν δ Ἀλῆς ἦτο κύριος τόσων μερῶν, μόνοι οἱ Σουλιῶται ἔμενον ἀνεξάρτητοι εἰς τὰ ὑπερήφανά των ἄγρια βουνά. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὰς προηγουμένας ἐλληνικὰς ἐπαναστάσεις οὗτοι συγενοή-

θησαν μὲ τὴν Ἀριστίαν, ἔλαθεν αὐτὸς ὡς πρόφασιν δὲ Ἀλῆς, οὐδὲ νὰ ζητήσῃ νὰ τοὺς ὑποτάξῃ. Ἄλλοι οἱ ἡρωῖκοι Σουλιώταις ἀντέστησαν ἕπι 11 ἔτη καὶ ἔκαμαν θαυμάσια ἀνδραγαθήματα εἰς τρεῖς κατ' αὐτοῦ πολέμους.

Πρῶτος πόλεμος. — Τὴν πρώτην ἐκστρατείαν ἔκαμεν δὲ Ἀλῆς κατὰ τῶν Σουλιώτων τῷ 1791 μὲ τρεῖς χιλιάδας Ἀλβανούς. Ἄλλοι οἱ Σουλιώταις ἐπετέθησαν κατ' αὐτῶν ἔξαφνης, ἔσφαξαν δύος εἶπρόφθασαν καὶ τοὺς ἀπομειναντας, χιλίους μόνον, κατεδίωξαν ἔως εἰς τὰ Ἰωάννινα.

Δεύτερος πόλεμος. — Τὸ ἐπόμενον ἔτος δὲ Ἀλῆς ἐξεστράτευσε πάλιν κατὰ τοὺς Σουλίους ἀλλὰ τώρα κατέψυγεν εἰς τὸν δόλον. Διέδωκε δηλαδὴ διτὶ ἐκστρατεύει κατὰ τοὺς Ἀργυροκάστρου, πόλεως τῆς Ἡπείρου, καὶ ἔζητησε τὴν συνδρομὴν τῶν Σουλιώτων. Οἱ ὅπλαρχηγὸς Λάμπρος Τζαβέλλας μὲ 70 Σουλιώτας μετέβη εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Ἀλῆς ἀλλ᾽ οὗτος καθ' ὅδον τοὺς συνέλαβε μὲ δόλον, τοὺς ἔδεσε καὶ τοὺς ἔστειλεν εἰς τὰ Ἰωάννινα ἀλλ᾽ εἰς Σουλιώτης κατώρθωσε νὰ διαφύγῃ καὶ νὰ ἀναγγείλῃ τὴν προδοσίαν εἰς τοὺς Σουλιώτας οὗτοι λοιπὸν προητοιμάσθησαν εἰς πόλεμον καὶ ἀπέκρουσαν τοὺς Ἀλβανούς.

Αφ' οὗ δὲ Ἀλῆς εἶδεν διτὶ δὲν ἐπέτυχε νὰ καταλάβῃ ἀπροετοιμάστους τοὺς Σουλιώτας, διέταξε νὰ φέρωσιν ἐνώπιόν του τὸν Τζαβέλλαγ, εἰς τὸν διπολον ὑπεσχέθη μεγάλα πλεύτη καὶ τιμάς, ἀν τοῦ παρέδιδε τὸ Σούλι. Οἱ Τζαβέλλας διὰ νὰ σωθῇ ἀπὸ τὸν τύραννον καὶ ὑπερασπίσῃ τὴν πατρίδα του, προσεποιήθη διτὶ θὰ τὸ κατορθώσῃ, ἀν τὸν ἀφῆσῃ νὰ μεταβῇ εἰς τὸ Σούλι· δὲ Ἀλῆς τὸν ἀφῆκεν, ἀλλ᾽ ἐκράτησεν ὡς ὅμηρον τὸν δωδεκαετῆ υἱόν του Φῶτον.

Μόλις δὲ Τζαβέλλας ἐφθασεν εἰς τὸ Σούλι, ἐξέθηκεν εἰς τοὺς ἄλλους ὅπλαρχηγούς τὰ σχέδια τοῦ Ἀλῆς καὶ τοὺς παρεκλινησεν νὰ ἀντισταθῶσιν. Ἐπειτα ἔγραψεν εἰς τὸν τύραννον, διτὶ τὸν ἐγέλασε καὶ δὲν τὸν μέλει, ἐὰν δὲν οὗτος του θυσιασθῇ διὰ τὴν πατρότητα. Καὶ δὲ τὸν ἀφοδέρειταν διτὶ θὰ τὸν ψήσουν ζωντανόν, εἰπε : «Δὲν φοδδυμαί» δὲ πατέρας μου θὰ μὲ ἐκδικηθῇ».

Ωρμησε λοιπὸν δὲ Ἀλῆς μὲ 8,000 Ἀλβανούς κατὰ τοὺς Σουλίους. Οἱ Σουλιώταις μάχονται ὡς λέοντες. Ἐπὶ δέκα ωρας ἀνθίστανται κατὰ πολυαριθμων ἔχθρων· δτε δὲ ηρχισαν νὰ κουράζωνται, ὥρμησαν αἱ Σουλιώτισσαι, διευθυνόμεναι ἀπὸ τὴν σύζυγον τοῦ Τζαβέλλα Μόσχω, καὶ ἐπειέθησαν μὲ τόσην δρμήν, ὥστε οἱ Ἀλβανοί ἐτρά-

πηγαν εἰς φυγήν· διὰ νὰ σωθοῦν δὲ ἔρριπτον τὰ ὅπλα των καὶ διεσκορπίσθησαν ἐδώ καὶ ἔκει.

Οὐ οὐδὲ πάλι μὲν τότε εἰρήνην μὲν τὸ Σοῦλι καὶ γῆλευθέρωσε τὸν Φῶτον καὶ τοὺς ἄλλους Σουλιώτας, τοὺς δποίους εἶχε συλλάβει μὲν δόλον.

Τρίτος πόλεμος. — Επὶ δκτὸν ἔτη δὲ οὐδὲν ἀτόλμησε νὰ προσδάλῃ τοὺς Σουλιώτας· ἀλλὰ τῷ 1800 ἐπῆλθεν αἰφνιδίως κατ’ αὐτῶν. Οἱ Σουλιώται δμως ἔχοντες ἀρχηγὸν τὸν Φῶτον Τζανέλλαν ἀπέκρουσαν τοὺς Ἀλβανούς. Τότε δὲ οὐδὲν ἐποιιόρκησε τὸ Σοῦλι· ἔκτισε πύργους καὶ τὸ ἀπέκλεισεν. Αλλ’ οἱ Σουλιώται ἀνθίσταντο γενναίως· ὅχι μόνον ἐπολέμουν καρτερικῶς, ἀλλὰ καὶ ὑπέφερον ἀκαταδάμαστοι τὰς στεργήσεις· δὲν εἶχον οὔτε ὅδωρο οὔτε τροφὰς πλέον· ἔζων μὲν ῥίζας φυτῶν. Ἐκτεθειμένοι εἰς τὸ φῦχος, τὴν χιόνα καὶ τὴν βροχήν, μὲν κοίλους τοὺς δρθαλμούς καὶ μαραμένας τὰς ὅψεις ἐφαίνοντο ὡς νεκροί.

Επὶ τρία ἔτη ἀνθίσταντο οἱ Σουλιώται· ἀλλ’ οὐδὲν κατώρθωσεν δὲ οὐδὲ τὰ ὅπλα, ἐπέτυχε μὲν τὰ χρήματα. Εἰς τὸ Σοῦλι ἔτη περιφρονημένος δὲ Πήλιος Γούσης, διέτι εἶχε φύγει εἰς τινὰ μάχην· αὐτὲς λοιπὸν ἡγοράσθη ἀπὸ τὸν Ἀλβηνούς καὶ ὠδηγήσει διά τινας ἀτραποῦ 200 Ἀλβανούς εἰς τὸ Σοῦλι. Ότε δὲ τὴν ἐπομένην ἔκαμαν ἔφοδον οἱ Ἀλβανοί καὶ οἱ Σουλιώται τοὺς ἀπέκρουσον, τότε ἐπετέθησαν ἐκ τῶν νώτων οἱ κρυμμένοι 200 Ἀλβανοί καὶ ἡνάγκασαν τοὺς Σουλιώτας νὰ καταφύγουν εἰς τινὰ ὑψηλὸν βράχον, δπου δὲ γενναῖος μοναχὸς Σαμουῆλ εἶχε κτίσει φρούριον ὃς τελευταῖον καταφύγιον.

Ἐκεὶ οἱ Σουλιώται ἀντέτησαν ἐπὶ ἐπτὰ ἡμέρας· ἀφ’ εὗ δὲ ἦτο πλέον ἀδύνατον νὰ πολεμήσουν, ἐσυνθηκολόγησαν μὲ τὸν ἔχθρὸν νὰ ἀπέλθωσιν, δπου θέλουν, ἔνοπλοι. Μόνος δὲ Σαμουῆλ παρέμεινεν εἰς τὸ φρούριον μὲν πέντε πολεμιστάς· ἔδιξε πῦρ εἰς τὴν πυριτιδηποθήκην καὶ ἀνετινάχθη μὲ τοὺς Τούρκους εἰς τὸν ἀέρα.

Οὐ οὐδὲν τότε κατεδίωξε τοὺς φεύγοντας Σουλιώτας· οὗτοι εἶχον διαιρεθῆ εἰς τρία σώματα· Τὸ μὲν πρῶτον διὰ τὸν Φῶτον μὲ ταχεῖαν πορείαν ἔφθασεν εἰς Πάργαν. Τὸ δεύτερον κατέρρυγεν εἰς τὸ Ζάλογχον, ἀπόκρημνον βουνὸν ὑπεράνω τοῦ Ἀχέροντος· ἔκει τὸ ἐπερικύκλωσαν οἱ Ἀλβανοί· ἐπὶ δύο ἡμέρας οἱ Σουλιώται τοὺς ἐπολέμουν, ἔως εὖ ἔηγτληθησαν αἱ τροφαὶ καὶ τὰ πολεμεφόδιά των. Τότε 60 γυναικεῖς ἔλασθον τὰ τέκνα των εἰς τὰς ἀγκάλας των καὶ ἀνηλθον εἰς ἀπόκρημνον βράχον, τόσον διψηλόν, ὥστε μόλις ἤκουέτο ἔκει δ

ρόχθος τοῦ ποταμοῦ, δστις κάτωθεν ἀφρίζων ἕρρεεν δρυμητικός· ἀφ' οὗ ἡσπάσθησαν τὰ τέκνα των, τὰ ἔξεσφενδόνησαν εἰς τὴν ἄδυσσον· ἐπειτα ἐπιάσθησαν ἀπὸ τὰς χειρας καὶ ἡρχισαν νὰ χορεύουσιν· εἰς ἑκάστην στροφὴν τοῦ χοροῦ ἐπιπτεν ἡ πρώτη εἰς τὸ βάραθρον, ἔως οὐ δλαι ἔρριφθησαν. Οἱ ἀνδρες ἐπεχειρησαν ξιφήρεις νὰ διέλθωσι διὰ μέσου τῶν ἔχθρῶν ἀλλ' ἐκ τῶν 800 μόνον 150 διεσώθησαν εἰς τὴν Πάργαν.—Τὸ δὲ τρίτον σῶμα ἀπεσύρθη εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Σέλτου, ἀνωθεν τοῦ Ἀχελώου· ἐκεῖ ἀντέστη ἐπὶ τέσσαρας μῆνας, ἀλλ' ἐπὶ τέλους κατεβλήθη ἀπὸ τοὺς ἔχθρούς. Ἐκ τῶν χιλίων Σουλιωτῶν μόνον 45 ἐσώθησαν εἰς τὴν Πάργαν.

Μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Σουλίου ὁ Ἀλῆς ἔκαμε φοβεροὺς ἀγῶνας πρὸς τοὺς ἀρματωλοὺς τοῦ Ὀλύμπου, ίδιως πρὸς τὸν Νικοτσάρχην καὶ τὸν Βλαχάδην, οἱ δποιοὶ ἔκαμαν θαύματα ἀνδρείας.

§ 18. Γενεικὴ ἐπισκόπησις τῆς καταστάσεως τοῦ ἔθνους μας ἐπὶ Τουρκοκρατίας.

"Οτε διπετάχθη τὸ ἔθνος μας εἰς τοὺς Τούρκους, ὁ Ἑλληνισμὸς ἐξετείνετο εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, δπεν ώμιλετο ἡ ἑλληνικὴ γλώσσα καὶ ἐλατρεύετο ἡ δρθόδοξος θρησκεία· εἰς τὰ μεσόγεια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας οἱ Ἑλληνες ἔπαθαν ἀπὸ τοὺς Τούρκους τὰ μεγαλύτερα δεινὰ καὶ πολλοὶ ἔχασαν τὴν γλώσσάν των, ἀλλ' ὅχι καὶ τὸν ἔθνισμόν των. Εἰς τὸν Πόντον δμως καὶ εἰς τὰ παράλια διετηρήθησαν περισσότερον καὶ ἀνεπιύχθησαν. Εἰς δὲ τὴν Εύρωπην οἱ Ἑλληνες κατέφκουν δληγ τὴν πρὸς νότον τοῦ Αἴμου χώραν, τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Ἡπειρον, τὴν κυρίως Ἑλλάδα καὶ τὰς ιήσους συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς Κύπρου.

Τοῦ ἔθνους δὲ ήμῶν ἡ κατάστασις μετὰ τὴν ἀλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἥτο ἐλεεινή. Οἱ ἐπιφανέστεροι Ἑλληνες ἐφονεύθησαν εἰς τοὺς ἀγῶνας· οἱ λόγιοι ἔψυχοι εἰς τὴν Εύρωπην ἀλλοὶ ἔγιναν αἰχμάλωτοι καὶ ἐπωλήθησαν. Εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα ἔμεινεν δ λαός, δ δποιοὶ εἶχε πασάδες διοικητὰς καὶ ἐπιέζετο· τὰ κιήματά του ἀφγρέθησαν ἀπὸ αὐτῶν καὶ ἔζη ὡς δούλος τῶν Τούρκων, πληρώνων φόρους πολλοὺς καὶ δφιστάμενος τὸ παιδισμάζωμα καὶ τὰς ἀρπαγὰς τῶν τυράννων. Τὰ δρεινότερα χωρία εἶχον δημογέροντας, οἱ δποιοὶ ἐδίκαζον τοὺς Χριστιανούς. Οἱ κυριώτατοι προστάται αὐτῶν ἦσαν ἀληρικοὶ καὶ ίδιως οἱ ἀρχιερεῖς· ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἐνίστη-

έτυραννούντο. Ἀμάθεια δὲ μεγάλη ἐπεκράτει εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Οἱ βίος λοιπὸν ἡτο ἀθλιος, πλήρης δακρύων καὶ μονότονος, σπανίως δὲ διεκόπετο ἀπὸ συμβεβηκός τι νέον. Εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα τὰ μόνα νέα ἥσαν αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν κλεψτῶν, αἱ ἀποστασίαι τῶν ἀρματωλῶν, αἱ ωμότητες τῶν γενιτσάρων καὶ αἱ ἀρπαγαὶ τῶν πασάδων καὶ τῶν εἰσπραττόντων τοὺς φόρους· καὶ εἰς τὰς νῆσους τὰ νέα ἥσαν αἱ κατ' ἔτος γινόμεναι ἐπισκέψεις τοῦ Τούρκου ναυάρχου, αἱ φορολογίαι καὶ αἱ αἰφνίδιοι τῶν πειρατῶν ἀποδάσεις καὶ λεηγλασίαι. Τὸ μέσος δὲ κατὰ τῶν τυράννων καὶ η ἰδέα τῆς ἀπαλλαγῆς ἀπὸ αὐτοὺς πάντοτε ὑπῆρχον εἰς τὰς φυχάς τῶν Ἑλλήνων.

Ἄλλ' ἀπὸ τοῦ 1700 ἥρχισε νὰ καλυτερεύῃ ἡ κατάστασις τῶν Ἑλλήνων. Τὸ παιδομάζωμα ἔπαυσεν. Εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἥρχισε νὰ διακρίνεται ἡ τάξις τῶν Φαναριωτῶν, ἐκ τῶν διοιών ἐλαμβάνοντο ὑπάλληλοι. Τὰ γράμματα ἥρχισαν νὰ διδάσκωνται εἰς διάφορα σχολεῖα, αἱ δὲ ἐλληνικαὶ κοινότητες τῆς Εὐρώπης νὰ βοηθῶσι τοὺς Ἐλληνας καὶ τὰς κοινότητάς των ἐν Ἑλλάδι. Ἡ ἐμφάνισις δὲ τῆς Ῥωσίας ἔδωκε θάρρος εἰς τοὺς Ἐλληνας. Καὶ ἐπῆλθον μὲν φοβεροὶ καταστροφαὶ καὶ σφαγαὶ ἀπὸ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1770· ἴδιας δὲ η Κρήτη ὑπέφερε πολὺ μέχρι τοῦ 1821 ἀπὸ τοὺς γενιτσάρους. Ἄλλ' εἰς τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα, μὲ τὴν συνθήκην διὰ τῆς δποίας τὰ ἐλληνικὰ πλοῖα ἔλαθον ῥωσικὴν σημαλαν, ἀνεπιύχθη τὸ ναυτικὸν τῶν νήσων καὶ ἐπλούτιησαν πλειστοὶ Ἐλληνες· ἴδιας δὲ τὰ γράμματα μὲ τὴν γνῶσιν τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς παιδείας ἔξεψωσαν τὸ φρόνημα τοῦ ἔθνους. Ὡς δὲ θὰ ἴσωμεν, καὶ η Γαλλικὴ ἐπανάστασις συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ ἔξεγερθῇ τὸ ἔθνος μῆς εἰς ἐπανάστασιν γενικήν. Οἱ ἀγῶνες δὲ κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ ἔξεγερωσι τὸ ἔθνος περισσότερον.

Ωστε διε τὴν ἥρχισεν ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1821, αἱ προπάτορές μας δὲν ὑπέφερον ὅπως πρότερον. Δὲν ἔκαμαν τὴν φοβερὰν ἐκείνην ἐπανάστασιν, μόνον διὰ νὰ πλουτήσωσι καὶ ζήσωσιν ἥσυχον βίον, ἀφ' οὐ ἥδη εἶχον ἀρχίσει νὰ ζῶσι κακλύτερον. Ἔκαμαν τὴν ἐπανάστασιν διὰ νὰ ἐλευθερώσουν τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος δλόκηρον, τὸ δποῖον δξετείνετο ἀπὸ τοῦ κέντρου τῆς Μικρᾶς Ἀσίας μέχρι τῶν δυτικῶν παραλίων τῶν Ιονίων νήσων καὶ ἀπὸ τὰ βόρεια τῆς Μακεδονίας, τῆς Θράκης καὶ τῆς Ἡπείρου μέχρι τοῦ Δυτικοῦ πελάγους· ἔκαμαν τὴν ἐπανάστασιν, διὰ νὰ ἀνερθώσωσι τὸ καταλυθὲν Βυζαντινὸν κράτος καὶ ἥθελησαν νὰ θυσιάσωσι ὅλα τὰ ἐπίγεια ἀγαθά, διὰ νὰ πραγματοποιήσωσι τὴν μεγάλην Ἱδέαν τοῦ Ἐλληνισμοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

Η ΓΑΛΛΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΚΑΙ Ο ΝΑΠΟΛΕΩΝ

§ 19. Αἱ ἀπαντήσεις τῶν μεταρρυθμίσεων.

Μετὰ τοὺς θρησκευτικούς πολέμους ἡρχισαν εἰς τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην οἱ πόλεμοι μεταξὺ τῶν κρατῶν, ἵδιως τῆς Γαλλίας πρὸς τὴν Αὐστρίαν. Εἰς τοὺς πολέμους τούτους ὑπερίσχυσεν ἡ Γαλλία, ἡ δοποῖα ἀπέδην ἡ πρώτη δύναμις τῆς Εὐρώπης. Ἀλλὰ καὶ οἱ βασιλεῖς αὐτῆς ἀπέκτησαν τόσην παντοδυναμίαν εἰς τὸ κράτος, ὥστε ἔχαμνον δ, τι ἥθελον. Τοῦτο δυσηγέστει τοὺς Γάλλους· οἱ μεγάλοι δὲ συγγραφεῖς αὐτῶν, οἵτινες τότε ἔζων, ἔζητούν διὰ τῶν δημοσιευμάτων τῶν μεταρρυθμίσεις. Τοιαῦται ἦσαν αἱ ἔξτις:

1. *Ἐλευθερία*.—Καὶ πρῶτον μὲν οἱ Γάλλοι ἥθελον νὰ μὴ εἶναι ἐλεύθερος δ βασιλεὺς νὰ κάμην δ, τι θέλῃ, ἀλλὰ τὸ ἔθνος νὰ ἔχῃ τὸ δικαίωμα νὰ ἐκδηλώνῃ τὴν θέλησίν του καὶ νὰ διευθύνῃ τὰς ὑπόθεσεις τοῦ κράτους^ο αὐτὸ δὲ ὀνομάζεται πολιτικὴ ἐλευθερία.

Οἱ βασιλεὺς εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ φυλακίζῃ δποιον ἥθελεν. Οἱ Γάλλοι ἔζητούν κανεὶς νὰ μὴ φυλακίζεται ἀνευ διαταγῆς τῶν δικαστῶν· αὐτὸ λέγεται διομικὴ ἐλευθερία.

Οἱ συγγραφεῖς ἔκινδύνευον νὰ φυλακισθοῦν καὶ καταδικασθοῦν διὰ τὰς ἴδεας, τὰς δοποῖας ἔγραφον· διὰ τοῦτο δλοι ἔζητούν νὰ ἐπιν τρέπεται εἰς πάντα νὰ ἐκφράζῃ τὰς γνώμας του εἰς ἐφημερίδας ἡ βιβλία, ἡγλαδὴ ἔζητούν ἐλευθεροτυπίαν.

Ομοίως ἔζητούν ἐλευθερίαν συνειδήσεως, δηλαδὴ νὰ ἐπιτρέπεται εἰς ἔκαστον νὰ πιστεύῃ δποιανδήποτε θρησκείαν θέλη.

2. *Ισότης*.—Οἱ Γάλλοι δὲν ἦσαν ίσοι μεταξύ των. "Οστις εἶχε γονεῖς εὐγενεῖς, εἶχε προνόμια" π. χ. μόνος αὐτὸς ἡδύνατο νὰ λάβῃ τὰ ἀνώτατα στρατιωτικὰ ἀξιώματα^ο μόνον εὐγενῆς ἡδύνατο νὰ γίνῃ ἐπίσκοπος^ο οἱ εὐγενεῖς δὲν ἐπλήρωνον φόρους διὰ τὰ κτήματά των. Εζήτουν λοιπόν, δπως ἔκαστος λαμβάνῃ τὰ ἀξιώματα, τὰ δοποῖα ἡτο ἀξιος νὰ λάβῃ, καὶ δλοι νὰ πληρώνωσι φόρους ἀναλόγως τῶν περιουσιῶν των.

3. *Μεταρρυθμίσεις* διὰ τοὺς ἐργάτας καὶ τοὺς χωρικούς. — Οἱ ἐργάται δὲν εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ ἐργάζωνται δπου ἥθελον. Αἱ συντεχνίαι, αἱ δοποῖαι ἦσαν εἰς πολλὰς πόλεις, εἶχον ὠρισμένον

άριθμὸν ἐργοστασιαρχῶν, εἰς τὰ ἐργαστήρια τῶν ὁποίων εἰργάζονται οἱ τεχνῖται καὶ οἱ μαθητευόμενοι. Ἐπειδὴ δὲ οἱ υἱοὶ τῶν ἐργοστασιαρχῶν διεδέχοντο τοὺς πατέρας των, ἡτο δύσκολον εἰς τινα τεχνῆτην νὰ γίνῃ ἐργοστασιάρχης. Ἀλλ' οὐδὲ διότι ἡτο ὡρισμένος διάριθμὸς τῶν μαθητευομένων. Ἔτητουν λοιπὸν ἔλευθερίαν ἐργασίας.

Οἱ χωρικοὶ ἡσαν ἐπιβεβαρυμένοι μὲ φόρους, τοὺς ὁποίους ἐπλήρωνον εἰς τὸν βασιλέα, τοὺς εὐγενεῖς καὶ τὴν ἐκκλησίαν. Οἱ φόρος τῆς ἐκκλησίας ἡτο τὸ ἐν δέκατον τῶν συγκομιζομένων προσέντων.

4. **Κατάρρησις τῶν δικαιωμάτων τῶν εὐγενῶν.**— Οἱ εὐγενεῖς ἐδίκαζον τοὺς χωρικοὺς τῶν χωρίων των αἱ ἀποφάσεις των ἡσαν συνήθως ἄδικοι. Ὑπεχρέωνον τοὺς χωρικοὺς νὰ ἐργάζωνται δι' αὐτοὺς ὡρισμένας ἡμέρας χωρὶς γὰ τοὺς πληρώνουν. Οἱ χωρικοὶ ἡσαν διποχρεωμένοι νὰ ἀλέθουν τὸν σιτόν των εἰς τοὺς μύλους τοῦ κυρίου των καὶ νὰ φήγουν τὸν ἀρτον των εἰς τὸν φοῦρνόν του· δι' αὐτὰ δὲ ἐπλήρωνον. Μόνον διεγενῆς εἶχε τὸ δικαιώμα τοῦ κυνηγίου· αὐτὸν ἡ οἱ κυρία του ἐνασχόλησις. Τὰ ζῆτα, τὰ ὁποῖα ἀφηγεῖ γὰ τρέφωνται διὰ κυνήγιον, κατέστρεφον τὰ σπικρὰ τῶν χωρικῶν· ἐκυνήγει κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ θερισμοῦ καὶ κατεπάτει τοὺς ἀγρούς.

Ἐπειδὴ λοιπὸν οἱ χωρικοὶ ἔζων μὲ κόπον, οἱ συγγραφεῖς ἔτητουν κατάρρησιν τῆς δεκάτης καὶ τῶν δικαιωμάτων τῶν εὐγενῶν.

§ 20. **Αφορμαὶ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως.**

Εἰς τὴν γενικήν αὐτὴν ἀπαίτησιν τῶν μεταρρυθμίσεων προσετέθησαν καὶ ἄλλα παράπονα, τὰ ὁποῖα ἔφεραν τὴν Γαλλίαν εἰς τὴν ἐπανάστασιν.

Ἡ βασιλεία, διὰ νὰ διεξαγάγῃ τοὺς μεγάλους πολέμους, τοὺς διποίους ἔκαμψεν, εἶχεν ἀνάγκην πολλῶν χρημάτων, ἐν φῷ διαδεστρεύετο· ἐξ ἀλλού ἔξωθεύοντο τόσον πολλὰ χρήματα διὰ μεγάλα ἀνάκτορα, διὰ βασιλικὰς ἑορτᾶς καὶ ἀλλα περιττὰ ἔξοδα, ὥστε δὲν ἔφθανον δι' αὐτὰ τὰ εἰσοδήματα τοῦ κράτους· διὰ τοῦτο ἔκαμψαν δάνεια. Ἀλλ' ἔπρεπε νὰ πληρώνωνται πάλιν· οἱ τόκοι αὐτῶν καὶ αὐτὸν ἡδεῖαν τὰ ἔξοδα, διὰ τὰ ὁποῖα ἐπεδάλλοντο βαρεῖς φόροι.

Οτε λοιπὸν ἔγινε βασιλεὺς τῆς Γαλλίας δ. Λουδοβίκος ΙΣΤ', τῷ 1774, ἡ κατάστασις εἰς τὴν Γαλλίαν ἦτο πολὺ κακή. Ο βασιλεὺς ἡτο ἀγαθός, ἀλλ' ἀσθενής. Τὴν σπατάλην δὲν ἤδύνατο νὰ περιορίσῃ, ἀλλ' οὐδὲ νὰ ἐπιβάλῃ πλέον φόρους.

“Ἐν μέσον μόνον ὑπῆρχε· νὰ φορολογηθῶσιν οἱ εὐγενεῖς καὶ ὁ κλῆρος, ὁ δποίος εἶχε μεγάλας γαλας καὶ πλοῦτον· ἀλλ’ αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν μεταρρύθμισιν δὲν ἐτόλμα νὰ κάμη ὁ βασιλεὺς.

Ο βασιλεὺς, ἐπειδὴ εἴρεσκετο εἰς πολὺ δύσκολον θέσιν, συνεκάλεσεν εἰς Βερσαλλίας, προάστειον τῶν Παρισίων, ὅπου ἦσαν τὰ μεγαλοπρεπῆ ἀνάκτορά του, τὰς γενικὰς τάξεις, δηλαδὴ τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν εὐγενῶν, τοῦ κλήρου καὶ τῆς τρίτης τάξεως, τὴν δποίαν ἀπετέλουν οἱ γεωργοί, βιομήχανοι καὶ τεχνίται· σκοπὸς δὲ τῆς συγκλήσεως ἡ το νὰ ζητήσῃ ἀπὸ τὰς γενικὰς τάξεις ὁ βασιλεὺς χρήματα. Ἀλλ’ ἡ Γαλλία ἥθελε νὰ συνέλθωσιν αἱ γενικαὶ τάξεις, διὰ νὰ περιορίσωσι τὰς καταχρήσεις.

Αὗται ὅμως ἦσαν τόσον πολλαί, τὰ κακὰ τόσον μεγάλα, ὥστε οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ λαοῦ ἔπρεπε τὰ πάντα νὰ μεταβάλονται. Ἀλλὰ τόσον κακαὶ συνήθειαι, αἱ δποίαι ἐπὶ αἰώνας εἶχον διζωθῆ, δὲν μεταβάλλονται εὐκόλως. Ἐκ τούτου ἐπήλθεν ἡ ἔκρηξις τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως.

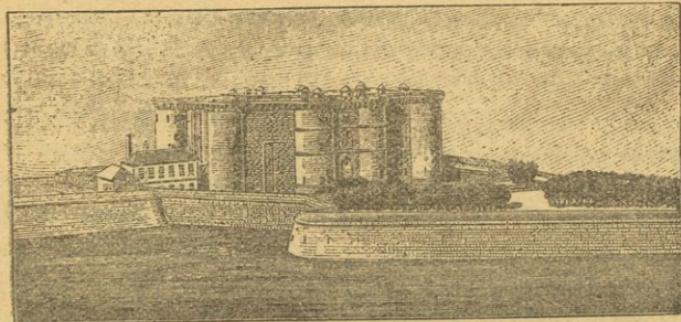
S 21. Ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις.

1. Ἔναρξις τῆς ἐπαναστάσεως. — Οἱ ἀντιπρόσωποι ἦσαν 1200, ἐκ τῶν δποίων οἱ ἡμίσεις ἦσαν ἐκ τῆς τρίτης τάξεως, 300 ἐκ τῶν εὐγενῶν καὶ ἄλλοι τόσοις ἐκ κλήρου. Ἀλλ’ ἀμέσως ἐξ ἀρχῆς ἡγέρθη μεγάλη διαφωνία περὶ τοῦ τρόπου τῆς ψηφοφορίας· οἱ εὐγενεῖς καὶ ὁ κλῆρος ἥθελον νὰ ψηφίζῃ ἐκάστη τάξις χωριστά, καὶ ἐκείνη ἡ γνώμη νὰ διπερισχύῃ, ὑπὲρ τῆς δποίας θὰ ἐψήφιζον αἱ δύο τάξεις κατὰ πλειονόψηφοι. Ἀλλ’ ἡ τρίτη τάξις ἥθελε νὰ ψηφίζουν όλοι οἱ ἀντιπρόσωποι μαζί, καὶ ἐκείνη ἡ γνώμη νὰ διπερισχύῃ, ὑπὲρ τῆς δποίας θὰ ἐψήφιζον· οἱ περισσότεροι ἀντιπρόσωποι ἀνεξαρτήτως τάξεως. Τούτο δὲ ἥθελον οἱ τῆς τρίτης τάξεως, διότι πολλοὶ τῶν δύο ἀλλων τάξεων ἦσαν δίκαιοι καὶ θὰ ἐψήφιζον ὡς αὐτοῖς· ἐνῷ ἡ ψηφοφορία ἐγίνετο κατὰ τάξεις, οἱ εὐγενεῖς καὶ ὁ κλῆρος θὰ διπερισχύουν καὶ θὰ ἀπέκρουν τὰς μεταρρυθμίσεις.

Ο βασιλεὺς προσετέθη μὲ τὴν γνώμην τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου· ἀλλ’ οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς τρίτης τάξεως δὲν διπήκουσαν καὶ ἐκήρυξαν ἐσυτούς ἐθνικὴν συνέλευσιν, δηλαδὴ ὅτι πάντες οἱ ἀντιπρόσωποι, ἀνευ διακρίσεως τάξεων, ἀντεπροσώπευον τὸ γαλλικὸν ἔθνος καὶ ἦσαν ἵσοι μεταξύ των. Ἐπειτα δὲ ὠρκίσθησαν, ὅτι θὰ δώσωσι σύνταγμα εἰς τὴν Γαλλίαν.

Σύνταγμα δὲ είναι ὁ θεμελιώδης νόμος, ὁ ὅποιος δρίζει τὸ πολέμευμα τοῦ κράτους. Ἀλλ' ή Γαλλία ἡώς τώρα δὲν είχε σύνταγμα· ὁ βασιλεὺς ἔκυρόν τοις οὐρανοῖς. Μὲ τὸ σύνταγμα θὰ ἐπήρχετο ἐντελῆς μεταβολὴ εἰς τὴν Γαλλίαν, ἐπανάστασις, διότι ὁ βασιλεὺς θὰ ὑπετάσσετο εἰς τὸ σύνταγμα.

‘Αλλ’ ὁ βασιλεὺς προητοιμάζετο νὰ ἀντισταθῇ μὲ μισθοφορικὰ στρατεύματα ἐναντίον τῶν ἀποφάσεων τῆς συνελεύσεως. Διὰ τοῦτο ὁ λαὸς τῶν Παρισίων ὠπλίσθη καὶ ἐπετέθη κατὰ τῆς Βαστίλλης, τὴν ὅποιαν ἔκυρίευσε (1 Ἰουλίου 1789).

Ἡ Βαστίλη

Ἡ Βαστίλη ἦτο παλαιὸν φρούριον μὲ τείχη καὶ τάφρον γύρω του πλήρη ὅδατος, πληγίον τῶν Παρισίων ἐκεὶ ἐρυλάκιζον τοὺς ἀνθρώπους, οἱ ὅποιοι μὲ θάρρος ὑπερήσπιζον τὸν λαόν, χωρὶς νὰ τοὺς δικάζουν, δι’ ἀπλῆς διαταγῆς τοῦ βασιλέως. Ἡ ἀλωσὶς τῆς λοιπὸν ἦτο νίκη τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἐλευθερίας· διὸ τοῦτο ἡ 1η Ἰουλίου ὥρισθη ὡς ἡμέρα τῆς ἐθνικῆς ἑορτῆς τῶν Γάλλων.

Μετὰ ταῦτα, ἐν φεύγοντι τὴν Γαλλίαν ὡργανοῦντο ἐθνιοφρουραί, ἤτοι ἐθνικὸς στρατός, ἡ συνέλευσις κατήργησε τὰ προνόμια τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ αἰλήρου, διγενήρυξε τὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου, ἤτοι τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἴσοτητα τῶν ἀτόμων, τὴν κυριαρχίαν τοῦ ἔθνους καὶ ἐψήφισε τὸ σύνταγμα.

Κατ’ αὐτό, τὸ ἔθνος θὰ ἔξελεγε κάθε δύο ἔτη τοὺς ἀντιπροσώπους του, οἱ δοκοὶ ἀπετέλουν τὴν νομοθετικὴν συνέλευσιν, δηλαδὴ ἔκεινην, ἢτις ὥριζε τοὺς νόμους. Ὁ βασιλεὺς θὰ είχε τὴν ἐκτελεστικὴν ἔξευσιαν, δηλαδὴ τὴν δύναμιν τοῦ νὰ ἐκτελῇ τοὺς νόμους·

ῶστε ὥφειλε νὰ δημοτάσσεται εἰς τοὺς νόμους τοὺς δριζομένους ἀπὸ τὴν συνέλευσιν.

Αἱ ἀποφάσεις τῆς συνέλευσεως δυσηρέστουν τὸν βασιλέαν διὰ τοῦτο ἡθελε νὰ φύγῃ κρυψώντας ἀπὸ τὴν Γαλλίαν ἀλλὰ συνελήφθη μετεφέρθη εἰς Παρισίους καὶ ἡναγκάσθη νὰ ἐπικυρώσῃ τὰ ψηφίσματα τῆς συνέλευσεως καὶ νὰ δρκισθῇ πίστιν εἰς τὸ σύνταγμα. Ἐλλὰ πλειστοὶ εὐγενεῖς ἔφυγον εἰς τὸ ἔξωτερικὸν καὶ ἐπροσπάθουν νὰ ἔξεγειρουν τὰ ἄλλα κράτη εἰς πόλεμον κατὰ τῆς πατρίδος των.

2. Νομοθετικὴ συνέλευσις.— Ἐφ' αὐτῇ συντακτικὴ συνέλευσις ἐτελείωσε τὸ ἔργον της, συνήλθεν δὲ νομοθετική, τῷ 1791. Ἐλλὰ δὲ Αὐστρία καὶ ἡ Πρωσσία, παρακινούμεναι ἀπὸ τοὺς εὐγενεῖς μετανάστας, ἔκήρυξαν τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Γαλλίας, διὰ νὰ τὴν ἀναγκάσουν νὰ ἀποδώσῃ εἰς τὸν βασιλέαν τὰ παλαιά του δικαιώματα. Τότε δὲ νομοθετικὴ συνέλευσις ἔκήρυξεν, διτὶ δὲ πατρὶς εἶναι ἐν κινδύνῳ, καὶ ἐκάλεσε τοὺς πολίτας νὰ γίνουν στρατιῶται. Ἐνῷ δὲ οἱ Γάλλοι ἔσπευδον νὰ ἐκδιώξουν τοὺς ἔχθρούς, οἱ δποιοι είχον εἰσέλθει εἰς τὴν Γαλλίαν, ἡθέλησαν ἐξ ἄλλου νὰ καταβάλουν καὶ ἔκεινους, οἱ δποιοι μένοντες ἐντὸς τῆς Γαλλίας ἦσαν εὐνοῦχοι πρὸς τοὺς ἔχθρούς.

Ο λαὸς ἔξηγέρθη δὲ βασιλεὺς ἔφυλακίσθη, διότι ὑπῆρχεν ὑποψία, διτὶ συνενοεῖτο μὲ τοὺς ἔχθρούς· χιλιάδες εὐγενῶν καὶ ἄλλων διπόπτων, φυλακισμένων καὶ μῆ, ἐσφάγγησαν κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ ἔτους ἔκεινου. Ήτι πρώσσοι ἔξεδιώχθησαν ἀπὸ τὴν Γαλλίαν. Ἡ δὲ συνέλευσις ἐψήφισεν, διτὶ νέα ἀντιπροσωπεία θὰ ἔξελέγετο, διὰ νὰ δώσῃ νέον σύνταγμα εἰς τὴν Γαλλίαν.

3. Συμβατικὴ συνέλευσις.— Η νέα αὕτη συνέλευσις, δὲ δποια ὡρομάσθη συμβατική, πρῶτον κατήργησε τὴν βασιλείαν καὶ ἀνεκήρυξε τὴν δημοκρατίαν. Ἐπειτα ἐδίκασε τὸν βασιλέαν καὶ τὸν κατεδίκασεν εἰς θάνατον· τὴν ἐπομένην δὲ τῆς καταδίκης του δ. Δουδούκιος ΙΣΤ' ἔκαρατο μήθη.

Η εἰδησις τῆς καρατομήσεως τοῦ βασιλέως κατετάραξε τὴν Εὐρώπην. Ή Πρωσσία, Αὐστρία, Ἄγγλα, Ολλανδία, Ισπανία καὶ Βόρειος Ἰταλία ἔκήρυξαν τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Γαλλίας. Συγχρόνως δὲ Βρετανία, ἐπαρχία τῆς Γαλλίας φιλοδασιλική, καὶ ἄλλα πλησιόχωρα μέρη ἐπανεστάτησαν ἐντὸς δλίγου οἱ ἐπαναστάται ἦσαν 100 χιλιάδες.

Ἐλλὰ δὲ συνέλευσις δὲν ἐφοβήθη· συγέστησεν ἐπιτροπὴν κοινῆς

σωτηρίας, διὰ νὰ κάμνῃ, διὰ τοῦ ἔχρινεν ὡρέλιμον διὰ τὴν ὑπεράσπισιν τῆς πατρίδος, καὶ ἐπαναστατικὸν δικαστήριον, διὰ νὰ δικάζῃ τοὺς ἔχθροὺς τῆς δημοκρατίας.

Ἐκ τῶν δημοκρατικῶν ὑπερίσχυσαν, δοσοὶ διὰ τοῦ τρόμου ἥθελον νὰ περιορίσωσι τοὺς ἀντιθέτους· οὗτοι ἐφόνευσαν καὶ αὐτοὺς τοὺς μετριοπαθεῖς δημοκρατικούς. Σκληροὶ καὶ τραχεῖς ἀνδρες, οἱ ἀποτελοῦντες τὴν ἐπιτροπὴν τῆς κοινῆς σωτηρίας, τῶν ὁποίων κυριώτερος ἦτο δὲ ὁ Ἀριστοτέλης, διηγόμυνον τὴν πολιτείαν· τότε ἥρχισεν ἡ ἐποχὴ τῆς τρομοκρατίας. Χιλιάδες ἀνθρώπων, διάπτων ὡς βασιλικῶν, ἐκκρατομήθησαν. Ἡ ἐπανάστασις τῆς Βανδέας καὶ ἄλλων πόλεων κατεπνίγη εἰς τὸ αἷμα. Ἡ τρομοκρατία διήρκεσε 14 μῆνας. Τέλος ζώμως ἀπεκεφαλίσθη καὶ δὲ ὁ Ἀριστοτέλης καὶ δὲ λαὸς ἀνέπνευσεν.

Ἐν φέγγινοτο ταῦτα, οἱ Γάλλοι ὕψησαν κατὰ τῶν ξένων στρατῶν, οἱ δοποὶ πανταχόθεν τοὺς ἐπρόσδαλλον· ἥθελον δχι μόνον νὰ ἐλευθερώσουν τὴν πατρίδα των, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀνθρωπότητα ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῶν παλαιῶν δικτάξεων. Ἐσχημάτισαν ἐν ἐκατομμύριον καὶ διακοσίας χιλιάδας στρατοῦ, τὸν δοποὶ διήρεσαν εἰς 12 στρατιάς· ἐπετέθησαν κατὰ τῶν ἔχθρῶν, ἐπολέμησαν αὐτοὺς ἐπὶ δύο ἔτη, τοὺς ἐνίκησαν πολλάκις καὶ τοὺς ἐδίωξαν ἀπὸ τὴν Γαλλίαν.

Ἡ συμβατικὴ συνέλευσις ἐψήφισε τὸ νέον σύνταγμα, διὰ τοῦ δοποὶού ἀνετίθετο ἡ μὲν ἐκτελεστικὴ ἔξουσία εἰς πέντε ἀνδρας, οἵτινες ἀπετέλουν τὸ λεγόμενον διευθυντήριον, ἡ δὲ νομοθετικὴ εἰς δύο βουλάς, τὴν μὲν μίαν διὰ νὰ συντάσσῃ τοὺς νόμους, τὴν δὲ ἄλλην διὰ νὰ τοὺς ψηφίζῃ.

§ 22. Ναπολέων Βοναπάρτης.

‘Αφ’ οὖ τὸ διευθυντήριον ἀνέλαβε τὴν ἀρχὴν, ἔστειλεν εἰς τὴν Ἰταλίαν, τὴν δοποῖαν κατεῖχον οἱ Αὐστριακοί, τὸν Ναπολέοντα Βοναπάρτην.

Οὓτος γεννηθεὶς εἰς τὴν Κορσικήν, ἐσπούδασεν εἰς τὴν στρατιωτικὴν σχολὴν καὶ ἔγινεν ἀξιωματικὸς τοῦ πυροβολικοῦ εἰς ἡλικίαν 16 ἔτῶν. ‘Αφ’ οὖ δὲ διεκρίθη εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Ἀγγλῶν, ἔγινεν ἀρχιστράτηγος τοῦ στρατοῦ τῆς Ἰταλίας, τῷ 1796, εἰς ἡλικίαν 26 ἔτῶν.

Μὲ 50 μόνον χιλιάδας ἀνδρῶν, οἱ δοποὶοι δὲν εἶχον ἀρκετὰ ἐγδύματα καὶ ἐφόδια, ἀλλ’ ἡσαν φιλοπάτριδες, ἔκαμε 12 μάχας, ἐν-

Π. Βαλάνη ‘Ελλ. ‘Ιστορία. Ἔκδοσ. δευτέρα

κήσε 200 χιλιάδας Αύστριακών, γῆχμαλώτισε 45 χιλιάδας ἔχθρῶν καὶ ὑπεχρέωσε τὴν Αὔστριαν νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν. Κατέλυσε δὲ τότε καὶ τὸ κράτος τῆς Ἐνετίας. Αἱ Ἰόνιοι νῆσοι κατελήφθησαν ἀπὸ τοὺς Γάλλους, καὶ οἱ Ἑλληνες ἤρχισαν νὰ ἐλπίζουν, ὅτι θά βοηθηθῶσιν ἀπὸ αὐτοὺς εἰς τὴν ἐπιδίωξιν τῆς ἐλευθερίας των.

‘Ο Ναπολέων, διὰ νὰ ἀποκάψῃ εἰς τοὺς Ἀγγλούς τὴν ὁδὸν τῶν Ἰνδιῶν, τῆς κυριωτάτης κτήσεως τῆς Ἀγγλίας, ἀπεβιβάσθη μὲ στρατὸν εἰς τὴν Αἴγυπτον, τὴν ὁποῖαν ἐκυρίευσεν. Ἄλλ’ οἱ Ἀγγλοί κατέστρεψαν ἐν ναυμαχίᾳ τὸν γαλλικὸν στόλον καὶ κατέστησαν ὡς φυλακισμένον τὸν ἐν Αἴγυπτῳ γαλλικὸν στρατὸν. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ Ναπολέων ἐπιστρέψει εἰς Παρισίους. Ἐκεῖ εὗρε τοὺς Γάλλους κουρασμένους ἀπὸ τὰς διαρκεῖς ἀνησυχίας καὶ ἥθελον μὲν οὗτοι τὴν ἴσοτητα τῶν τάξεων καὶ δικαιωμάτων, ἀλλὰ δὲν τοὺς ἔμελε διὰ τὴν πολιτικὴν ἐλευθερίαν. Θευν ἦσαν ἔτοιμοι νὰ ὑπακούωσιν εἰς ἔνα κύριον. Ὁ κύριος αὐτὸς ἦτο δὲ οἱ Ναπολέων, οἵτις ἡγαπᾶτο διὰ τὰς νίκας του καὶ τὴν δόξαν του.

‘Ο Ναπολέων κατήργησε τὸ διευθυντήριον· ἔκαμε νέον σύνταγμα. ‘Η κυβέρνησις ἀπετελέσθη ἀπὸ τρεῖς ὑπάτους· ἀπὸ αὐτοὺς εἰς, ὁνομαζόμενος πρῶτος ὑπάτος, εἶχεν δληγ σχεδὸν τὴν ἔξουσίαν πρῶτος ὑπάτος ἔγινεν δὲ Ναπολέων.

‘Ο Ναπολέων ὅχι μόνον ἐνίκησε τοὺς Αύστριακούς λαμπρῶς, ἀλλὰ καὶ ἐπανέτειρε τὴν τάξιν εἰς τὴν διοίκησιν, εἰς τὴν δικαιοσύνην, εἰς τὰ οἰκονομικὰ καὶ εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν του λαοῦ. Ἐκαμε νέας ὁδούς καὶ λιμένας· τὸ ἐμπόριον ἤρχισε νὰ κινηταί. Διὰ τῶν πράξεων τούτων ἡ δημοτικότης του Ναπολέοντος· ταύτην δὲ οὕτις ἐπωφελήθη καὶ τῷ 1804 διὰ γενικῆς ψηφοφορίας του λαοῦ ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ.

‘Ἄλλ’ εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ἡ δοῖα ἐξηκολούθει κατ’ αὐτοῦ τὸν πόλεμον, προσετέθησαν τώρα καὶ ἄλλαι Εὐρωπαῖκαὶ δυνάμεις· δὲ Ναπολέων ἐπολέμησεν ἐναντίον δληγ σχεδὸν τῆς Εὐρώπης, ἐνίκησεν εἰς σφοδρὰς μάχας τοὺς Αύστριακούς, τοὺς Ῥώσους καὶ τοὺς Πρώσους, περιώρισε τὴν ἔκτασιν τῶν κρατῶν αὐτῶν καὶ τὴν ἐλευθερίαν των. ἔκαμε νέα βασιλεία καὶ ἀνηγόρευσε βασιλεῖς τοὺς ἀδελφοὺς καὶ ἄλλους συγγενεῖς του. Ὁ Ναπολέων ἥθελε νὰ κατακτήσῃ δυον τὸ δυνατὸν περισσοτέρας χώρας· ἥθελε νὰ γίνη δ βασιλεὺς τῶν βασιλέων. Ἔπειδὴ δὲ οὕτις οἱ λαοὶ οὕτε οἱ βασιλεῖς ἥθελον νὰ γίνουν διπήκοοι του, ἤρχισαν νὰ ἔχθρεύωνται αὐτόν.

‘Ο Ναπολέων, ἀφ’ οὗ κατέβαλε τὴν κεντρικὴν Εύρωπην, ἡθέλησε νὰ διποτάξῃ καὶ τὴν Πωσίαν. Διὰ τοῦτο ἐπῆλθε κατ’ αὐτῆς τῷ 1812 μὲ 500 χιλιάδας στρατοῦ καὶ ἐνίκησε μὲν τοὺς ‘Ρώσους, ἀλλ’ οὗτοι διποχωροῦντες ἔκαιον τὴν χώραν των. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Γάλλοι δὲν διπέφερον τὸν τρομερὸν κειμῶνα καὶ τὴν πεῖναν, ἡναγκάσθησαν νὰ διποχωρήσωσιν· οἱ περισσότεροι δμως ἐξ αὐτῶν ἀπέθανον κατὰ τὴν διποχωρήσιν.

Ἡ Εύρωπη τότε ἀνεθάρρησε καὶ ἔλαβε τὰ ὅπλα κατὰ τοῦ Ναπολέοντος· οὗτος ἐπολέμησεν ἀνδρείως εἰς πολλὰς μάχας, ἀλλ’ ἐπὶ τέλους ἐνικήθη ἀπὸ τοὺς ‘Αγγλους καὶ Πρώσους εἰς τὴν μάχην τοῦ Βατερλὼ, τῷ 1815. Τότε ἡναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ ἀπὸ τὸν θρόνον καὶ παρεδόθη εἰς τοὺς ‘Αγγλους, οἱ δποιοὶ τὸν ἔστειλαν εἰς τὴν βραχῶδην ηῆσον ‘Αγίαν Ελένην, εἰς τὸ μέσον τοῦ Ατλαντικοῦ Ωκεανοῦ, ὅπου ἀπέθανε τῷ 1821.

‘Ο Ναπολέων ἦτο ἀνήρ μεγαλοφυής καὶ στρατηγὸς μέγας. ‘Αλλ’ ἦτο ἀπολυταρχικός· κατήργησε πᾶσαν πολιτικὴν ἐλευθερίαν· οἱ διπουργοὶ ἦσαν δργανα τῶν θελήσεών του καὶ ὅχι τοῦ ἔθνους. Διὰ τοῦτο κανεὶς δὲν ἡδυνήθη νὰ τὸν ἐμποδίσῃ ἀπὸ τοῦ νὰ ἔξαχολουθῇσῃ τοὺς πολέμους χάριν τῆς ἀτομικῆς του φιλοδοξίας.

‘Αφ’ οὗ δὲ οἱ Ναπολέων παρηγήθη ἀπὸ τὸν θρόνον του, ἡ Γαλλία περιωρίσθη εἰς τὰ δρια τοῦ 1789. Ἐν τούτοις δμως αἱ ἰδέαι τῆς ἴστοτηος, τῆς ἐλευθερίας τῶν ἀτόμων καὶ τῶν ἔθνῶν, αἱ δποιαὶ εἰχον διαδοθῇ εἰς τὴν Γαλλίαν διὰ τῆς ἐπαναστάσεως, διεδόθησαν διὰ τῶν ἀγώνων τοῦ Ναπολέοντος καὶ εἰς τὴν λοιπὴν Δυτικὴν Εὐρώπην.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'

Η ΜΕΓΑΛΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

I. ΑΙ ΔΙΑ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΝ ΕΝΕΡΓΕΙΑΙ

§ 23. Οἱ πρόδρομοι τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ‘Ρήγας ὁ Φεραζος καὶ Κοραῆς.

Τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος, τὸ δποιον ἐπὶ 400 ἔτη ἦτο δοῦλον, ἀλλὰ δὲν ἔπαιε νὰ ἀγωνίζεται διὰ τὴν ἐλευθερίαν του καὶ νὰ μισῇ τοὺς τυράννους του, ἐξηγέρθη περισσότερον μὲ τοὺς ἀγῶνας τῆς γαλλικῆς

έπαναστάσεως καὶ ήθέλησε νὰ ἐπωφεληθῇ ἀπὸ αὐτοὺς διὰ τὴν ἔλευθερίαν του. Τότε δὲ ἀνεφάνησαν καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα μεγάλοι ἄνδρες, οἱ δποὶοι ἑξύψωσαν περισσότερον τὸ φρόνημα τοῦ ἔθνους καὶ παρώρμησαν αὐτὸν εἰς μέγαν καὶ γενικὸν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγῶνα. Οἱ ἐπιφανέστεροι ἀπὸ αὐτοὺς εἶναι δύο, ὁ Ῥήγας καὶ ὁ Κοραής.

— **Ῥήγας.** — 'Ο Ῥήγας ἐγεννήθη τῷ 1757 εἰς τὸ χωρίον Βελεστίνον τῆς Θεσσαλίας, ὃπου ἦσαν αἱ ἀρχαὶ Φεραί: ἐκ τούτου δὲ ὠνομάσθη Βελεντιλῆς ή Φεραῖος. Μόλις ἐτελείωσε τὰ μαθήματα τοῦ σχολείου τῆς Ζαχορᾶς, ἔγινε διδάσκαλος εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ὑπέφερε ἡ βλέπη τὰς τυραννίας τῶν Τούρκων, ἔφυγεν εἰς τὸ Βουκουρέστιον ἐκεῖ ἔμαθε ξένας γλώσσας καὶ ἔγινε γραμματεὺς τοῦ ἡγεμόγος τῆς Βλαχίας Μαυρογένους.

'Ο Ῥήγας ἦτο ἀνὴρ ἐνθουσιώδης ἐσχημάτισε τὴν ἴδεαν, ὃτι ἦτο τότε κατάλληλος κατερὸς νὰ ἔξεγερθῇ ἡ ἐπανάστασις. Συνενοήθη μὲ πολλοὺς πλουσίους "Ἐλληνας καὶ μὲ ἀρματωλούς καὶ ἐπισκόπους. "Ἐπειτα μετέδην εἰς τὴν Βιέννην τῷ 1796 καὶ ἥρχισεν ἐκεῖ, συνεννούμενος μὲ ἐπιφανεῖς δῆμοις θεοῖς, νὰ προετοιμάζῃ τὰ πνεύματα τῶν Ἐλλήνων διὰ τὸν μέγαν ἀγῶνα. Καὶ πρώτον μὲ διάφορα βολία καὶ χάρτας ἡθέλησε νὰ φωτίσῃ τοὺς "Ἐλληνας, πόσον μεγάλη ἦτο ἀλλοτε ἡ πατρίς μας, καὶ τί διφείλομεν νὰ κάμωμεν· ἔστελλε δὲ τὰ βιβλία ταῦτα εἰς δληγὴν τὴν Ἑλλάδα. Ἰδίως δημώς τὰ πατριωτικά του ἔσματα, τὰ δποὶα διεδόθησαν εἰς τὰ πέρατα τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐφάλλοντο ἐπὶ 30 ἑτη ἀπὸ τοὺς νέους καὶ τὰς γυναικας, πανταχοῦ διήγγειρον μεγάλον ἐνθουσιασμὸν καὶ συνετέλεσαν εἰς τὴν ἔκρηξιν τῆς ἐπαναστάσεως" μὲ δάχρυα εἰς τοὺς δρθαλμοὺς ἐφάλλετο ὁ θούριος, δηλαδὴ πολεμικὸς ὅμινος:

"Ως πότε παλληκάρια θὰ ζοῦμε "ς τὰ στενὰ
μονάχοι "σὰν λειοντιάρια "ς ταὶς ὁάχαις "ς τὰ βουνά:
σπηλιαὶς νὰ κατοικοῦμε, νὰ βλέπωμε κλαδιά,
νὰ φεύγωμο ἀπ' τὸν κόσμο γιὰ τὴ πικρὴ σκλαβιά.

Δεύτερον ἔκαμεν ὁ Ῥήγας μεγάλην πατριωτικὴν ἑταιρείαν ἀπὸ ἐπιφανεῖς "Ἐλληνας, οἱ δποὶοι ἦσαν εἰς δλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος καὶ συνενοοῦντο μὲ τὸν Ῥήγαν διὰ τὴν ἐπανάστασιν. Τρίτον ἥλθεν εἰς συνεννόησιν μὲ τὴν Γαλλίαν, διὰ νὰ βοηθήσῃ αὕτη τὴν ἐπανάστασιν τῶν Ἐλλήνων. 'Αφ' εὐ λοιπὸν ἐθεώρησε κατάλληλον τὴν περίτασιν, ἑξέδωκεν ἐπαναστατικὴν προκήρυξιν εἰς τοὺς "Ἐλ-

Ληγνας καὶ ἔπειτα κατῆλθεν ἀπὸ τῆς Βιέννης εἰς τὴν Τεργέστην.
Εἶχε δὲ σκοπὸν νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ, ἀφ' εὑρίσκεται αὐτήν, νὰ ἔξεγειρῃ τὴν Ἡπειρον, τὴν Στερεάν, τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Ἀλβανίαν.

Ἄλλα μόλις ἔρθησεν εἰς τὴν Τεργέστην, συνελήφθη διὰ προδοσίας ἀπὸ τὴν ἀστυνομίαν καὶ ἐστάλη εἰς τὴν Βιέννη μὲ ἐπτά συντρόφους του. Ἡ αὐστριακὴ κυβέρνησις παρέδωκεν εἰς τὴν Τουρκίαν τοὺς ἀλυσοδεμένους ἀνὰ δύο μετεφέρθησαν εἰς τὸ Βελιγράδιον καὶ ἐκεῖ ἐπνίγησαν ἀπὸ τοὺς Τούρκους εἰς τὴν φυλακήν, τῷ 1798. Ἄλλ' ὁ σπόρος, τὸν δπολὸν δὲ Ρήγας ἔσπειρεν εἰς τὴν καρδίαν τοῦ ἔθνους, δηλαδὴ ἡ ἑθελοθυσία διὰ τὴν πατρίδα, γῆζησε μὲ τὸν μαρτυρικὸν του θάνατον. Οἱ Ἐλληνες ἔθεώρουν διποχρέωσιν νὰ ἐκδικηθῶσι τὸν πρωτομάρτυρα τῆς ἑλευθερίας καὶ μὲ μεγαλύτερον μίσος καὶ δρμῆν γῆθελον νὰ ἐπέλθωσι κατὰ τῶν τυράννων.

Ρήγας ο Φεραίος.

— Κοραής. — Ο Ἀδαμάντιος Κοραής, ἔχων πατέρα Χίον, ἐγνήθη ἐν Σμύρνῃ. Ἐπειδὴ ηθελε νὰ μάθῃ γράμματα καὶ ἦτο πολὺ εὐφυής, μετέδη εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ ἐσπούδασε τὴν Ιατρικήν. Τῷ 1782 μετέδη εἰς Παρίσιον, όπου ἐμεινε μέχρι τοῦ θανάτου του. Ἐκεῖ ἔνεκκ τῆς ἱενότητος καὶ τῶν γνώσεών του, ἔγινε γνωστὸς εἰς δλους τοὺς λογίους καὶ μεγάλους ἀνδράς. Ἀφιέρωσε δὲ τὸν βίον του εἰς τὸ νὰ ἐκδίδῃ χρήσιμους Ἐλληνας συγγραφεῖς καὶ νὰ συγγράψῃ σοφὰ συγγράμματα, μὲ τὰ δποια ηθελε νὰ μορφώσῃ τὸ πνεῦμα τῶν Ἐλλήνων συμφώνως μὲ τὸν ἔλληνικὸν χαρακτήρα καὶ προσέτι νὰ γνωρίσῃ εἰς αὐτοὺς τὸν γενεώτερον πολιτισμόν. Οἱ πλούσιοι Ἡπειρῶται Ζωσιμάδαι τοῦ ἔδωκαν ὅταν χρήματα ἔχρειάζετο διὰ τὴν ἐκτύπωσιν τῶν συγγραμμάτων τούτων. αὐτὰ δὲ ἀπειέλεσαν πλείστους τόμους. Μὲ αὐτὰ τὰ συγγράμματα διήγειρε καὶ τὸν φιλελληνισμὸν

πολλῶν Εὐρωπαίων, διότι οὗτοι ἐμάνθανον δι' αὐτῶν τὴν κατάστασιν, εἰς τὴν δύσιαν εὑρίσκοντο οἱ ἀπόγονοι τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων.

Ἄλλὰ καὶ ἀπὸ εὐθείας ηθέλησε νὰ ἔξεγειρῃ τὰ πνεύματα τῶν Ἑλλήνων μὲ τὸ πολεμιστήριον σάλπισμα καὶ τὴν ἀδελφικὴν διδασκαλίαν· εἰς αὐτὰ τὰ δύο του συγγράμματα μὲ σοφάς συμβουλάς καὶ μὲ φλογερὸν ἐνθουσιασμὸν παρεκίνει τοὺς Ἑλληνας νὰ ἀγωνισθοῦν. Καὶ τῆς γραφομένης δὲ νέας Ἑλληνικῆς αὐτὸς ὑπῆρξεν δικυριώτας διαμορφωτής. Ἀπέθανε δὲ 85 ἐτῶν ἐν Παρισίοις, τῷ 1833, ἀφ' οὗ εἶδε τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος του.

Ο Κοραής ὑπῆρξε μέγας εὐεργέτης τοῦ θήνους καὶ σοφὸς διηγόδες τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως τῆς Ἑλλάδος.

§ 24. Η Φιλεπηνή ἐταιρεία.

Οτε ἥρχισαν νὰ ἔξεγειρωνται ζωηρῶς τὰ πνεύματα τῶν Ἑλλήνων, τρεῖς νέοις Ἑλληνες εἰς τὴν Ὁδησσόν, δι Νικόλαος Σκουφᾶς ἐξ Ἀρτης, δι Αθανάσιος Τσακάλωφ ἐξ Ἰωαννίνων καὶ δι Παναγιώτης Αναγνωστόπουλος ἐξ Ἀνδριτσαίνης, ἔκαμαν τῷ 1814 μυστικὴν ἐταιρείαν, τὴν δύσιαν ὠνόμασαν Φιλεπηνή ἐταιρείαν. Αὕτη είχε σκοπὸν νὰ συνεγέρσῃ δλούς τοὺς Ἑλληνας μυστικῶς, δπως συγχρόνως ἔξεγερθῶσι κατὰ τῶν Τούρκων προσέτι νὰ κανονίσῃ τὸν τρόπον τῆς ἔξεγέρσεως καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπαναστάσεως.

Διὰ νὰ μείνῃ μυστικὴ ἡ συνενόνθησις καὶ μὴ προδοθοῦν αἱ ἐνέργειαι τῆς ἐταιρείας, ἡ ἀρχὴ ἡ διευθύνουσα τὴν ἐταιρείαν ἦτο μυστικὴ. Διὰ νὰ γίνῃ δὲ κανεὶς μέλος, πρότερον μὲν ἔξητάζοντο αὐστηρῶς δι βίος καὶ αἱ σχέσεις του, ἔπειτα δὲ αὐτὸς ὑπενάλλετο εἰς φρικτοὺς δρόκους. Τὰ μέλη τῆς ἐταιρείας είχον συνθηματικὰ σημεῖα, διὰ τὰ ἀναγνωρίζωνται μεταξύ των, καὶ κρυπτὸν ἀλφάριθμον διὰ νὰ συνενοῶνται.

Τὰ μέλη τῆς ἐταιρείας παρήγασαν τὰς ἔργασίας των, περιήρχοντο τὴν Ἑλλάδα καὶ εἰργάζοντο μὲ μεγάλην ἐπιτηδειότητα καὶ μυστικότητα· ἔτρεχον ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν καὶ κατήχουν τὸν λαὸν καὶ προητοίμαζον τὰ πάντα. Ἐντὸς διλγῶν ἐτῶν μέλη τῆς ἐταιρείας ἦσαν διουπήρχον Ἑλληνες, εἰς δλην τὴν Ἀνατολήν ἀπὸ τὴν Ρουμανίαν ἔως εἰς τὴν Κρήτην καὶ τὴν Αἴγυπτον καὶ ἀπὸ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν μέχρι τῶν Ἰονίων νήσων· ἦσαν μέλη δι πατριάρχης καὶ πολυάριθμοι ἵερεις, λόγιοι, προεστῶτες, ἀρματωλοί, κλέφται, γαυτικοί καὶ πολιτικοί ἀνδρες.

Οι "Ελληνες ένθουσιάσθησαν" παντού κατεσκεύαζον δπλα, καὶ συνήθροιζον πυρίτιδα" οἱ ιερεῖς ἔκαμνον εὐχάς εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ οἱ νέοι ἔψαλλον ἐνθουσιώδη ἄσματα. "Ωστε ἐπεριμένετο ἀνυπομόνως πότε θὰ ἀρχησῃ ἡ ἐπανάστασις.

Τότε οἱ ἀρχηγοὶ τῆς Φλικῆς ἐταιρείας ἔστειλαν ἔνα ἐκ τῶν διευθυγόντων αὐτῆν, τὸν Ἐμμανουὴλ Ξάνθον εἰς τὴν Πετρούπολιν, διὰ νὰ προσφέρῃ τὴν ἀρχηγίαν εἰς τὸν Ἰωάννην Καποδίστριαν ἐκ Κερκύρας, περίφημον διπλωμάτην καὶ Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ῥωσίας· ἀλλ' αὐτὸς ἥρνηθη νὰ δεχθῇ, διότι ἡτο πολιτικὸς καὶ δχὶ στρατιωτικός, ὅπως ἐπρεπε νὰ είναι τότε ὁ ἀρχηγός· διὰ τοῦτο δ Ξάνθος ἀπετάθη εἰς τὸν Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην. Αὐτὸς ἡτο υἱὸς τοῦ Κωνσταντίνου Ὑψηλάντου, ἄλλοτε ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας· ἡτο δὲ στρατηγὸς καὶ ὑπασπιστῆς τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσίας, Ἀλέξανδρου, ἀπὸ τὸν δπολον ἐτιμᾶτο πολὺ. "Ο Ὑψηλάντης ἔδέχθη προθύμως τὴν ἀρχὴν τῆς Ἔταιρείας τὸν Ἰούγιον τοῦ 1820.

Π. ΠΡΩΤΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

§ 25. Η ἐπανάστασις ἐν Βλαχίᾳ καὶ Μολδαβίᾳ.

"Ο Ὑψηλάντης διαδέξας τὸν Προσθον μὲ διλγούς "Ελληνας τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1821 ἀνύψωσε τὴν σημαίαν τῆς ἐπανάστασεως. Οἱ "Ελληνες, οἱ δποιοι ἐπεριμενον τὴν ἐμφάνισίν του, ἐνθουσιάσθησαν. "Εμπειροὶ ἀρχηγοὶ, ὁ Γεωργάκης Ὀλύμπιος, ὁ Φραμάκης, ὁ Ἀθανάσιος Καρπενησιώτης μὲ τὰ παλληκάρια τῶν, καὶ ἄλλοι ἀνερχόμενοι εἰς ἀρχετάς χιλιάδας, τὸν ἥκαλούθησαν. "Η ἐλληνικὴ νεολαία τῶν σχολείων τῶν ἡγεμονιῶν καὶ τῆς Ῥωσίας ἔτρεξεν εἰς τὸν ἀγῶνα. Πεντακόσιοι δὲ νέοι ἐκ τῶν καλυτέρων οἰκογενειῶν ἐσχημάτισαν τὸν ἱερὸν λόχον, μὲ ἀπόφασιν νὰ νικήσωσιν ἢ νὰ ἀποθάνωσιν.

"Ἀλλ' οἱ ἐντόπιοι δὲν ἔδοιθησαν τὸν Ὑψηλάντην· ἡ Ῥωσία, διὰ τὴν δποιαν ὁ Ὑψηλάντης ἔδιδεν ἐλπίδας, δτι θὰ τὸν ἔδοιθει εἰς

Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης.

τὸν ἀγῶνα, ἀπεκήρυξε τὸν Ὑψηλάντην. Τρεῖς πασάδες, τῆς Βρατλας, τῆς Σιλιστρίας καὶ τοῦ Βιδινίου, εἰσῆλθον μὲ τὰ στρατεύματά των εἰς τὰς ἡγεμονίας. Ὁ Καρπενησιώτης μὲ 600 ἄνδρας ἥγωντοςθη ἐν Γαλαζίῳ ἐναντίον 4 χιλιάδων Τούρκων ἐπὶ ὀλόκληρον ἤμεραν, καὶ τὴν νύχτα διηλθε διὰ μέσου τῶν ἔχθρων. Μὲ 400 Ἐλληνας ὠχυρώθη εἰς τὸ χωρίον Σκουλένι πλησίον τοῦ Προύθου. Κατ' αὐτοῦ ἐπῆλθον 4 χιλιάδες Τούρκοι ἵππεις καὶ 2 χιλιάδες πεζοί μὲ 6 κανόνια. Οἱ Ἐλληνες ἐπολέμησαν ἀνδρειότατα καὶ ἐφόνευσαν 100 ἔχθρους. Ἀλλ' ἐξ αὐτῶν οἱ περισσότεροι ἐφονεύθησαν πολεμοῦντες.

Οἱ Ὑψηλάντης μὲ τὸν στρατὸν του συνεκρούσθη μὲ τοὺς Τούρκους εἰς Δραγατσάνι (8 Ίουνου) οἱ ἕρολοχίται ἀντεστάθησαν ἀνδρειώς, ἀλλ' οἱ περισσότεροι ἐφονεύθησαν καὶ δὲ ἐλληνικὸς στρατὸς διεσκορπίσθη. Τότε δὲ Ὑψηλάντης ἀπελπισθεὶς ἥθέλησε νὰ μεταβῇ εἰς Αὔστριαν, διὰ νὰ κατέληῃ ἀπὸ Τεργέστης εἰς τὴν Ἐλλάδα. Συνελήφθη ὅμως ἀπὸ τὴν αὐστριακὴν κυβέρνησιν, ή δποία ἔχθρεύετο τὸν ἐλληνικὸν ἀγῶνα καὶ ἐρρίφθη εἰς ὅγρας φυλακάς¹ μόλις δὲ τῷ 1827 ἀπεφυλακίσθη διὰ μεσιτείας τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ρωσίας² ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἀπέθανεν εἰς τὴν Βιέννην.

Ἄρκετοι ἀπὸ τοὺς πολεμιστάς, ἀφ' οὗ ἐπολέμησαν ἀνδρειώς, ἐσώθησαν εἰς τὴν Τρανσυλβανίαν. Μόνον δὲ Γεωργάκης³ Ολύμπιος καὶ δὲ Φαρμάκης ἀντέστησαν μακρότερον⁴ ἀλλ' ἐπερικυκλώθησαν ἀπὸ 4 χιλιάδας Τούρκους εἰς τὴν μονήν τοῦ Σέκκου, ή δποία εὑρίσκετο εἰς στενήν καὶ βαθείαν χαράδραν. Οἱ Ολύμπιος κατεῖχε τὸ κωδωνοστάσιον μὲ 11 ἄνδρας⁵ ἀλλὰ βλέπων διὰ οἱ Τούρκοι εἰσώρμων πανταχόθεν, ἔβαλε πῦρ εἰς τὴν πυρίτιδα καὶ ἀνετινάχθη εἰς τὸν ἀέρα μὲ τοὺς Τούρκους. Οἱ Φαρμάκης ἀντέστη ἀκέμη ἐπὶ 11 ἡμέρας⁶ ἀφ' οὗ ἐτελείωσαν τὰ πολεμοφόδιά του, ἐσυνθηκολόγησε μὲ τοὺς Τούρκους, διὰ τοὺς δποίους ἐγγυήθη δὲ Αὔστριακὸς πρόξενος. Ἀλλὰ οἱ παραδοθέντες ἐσφάγησαν ἀνηλεῶς. Τοισυτορόπως ἐτελείωσε τὸ κίνημα εἰς τὴν Μολδαυίαν καὶ Βλαχίαν.

§ 26. Σφαγαὶ τῶν Ἐλλήνων ἀπαγχόνισες τοῦ πατριάρχου.

Ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις, ή δποία ἐλέγετο καὶ Ὑψηλὴ Πόλη, μόλις ἔμαθε τὴν ἐπανάστασιν εἰς τὴν Βλαχίαν καὶ Μολδαυίαν, ἔξεμάνη ἐγαντίον τῶν Ἐλλήνων. Ἔφερε στρατεύματα ἐκ τῆς Ασίας, ἀποτελούμενα ἀπὸ θηριώδεις ἀτάκτους, ἔστησεν εἰς διάφορα μέρη

Αγχόνας, Ξεκαμε πλήθος φυλακών, έξωπλισε τούς Τούρκους, της Κωνσταντινουπόλεως και ἀπό τῶν μέσων Μαρτίου ἔξπλησε κατὰ τῶν Ἐλλήνων τὰ στέφη ταῦτα, τὰ δποια ξεκαμαν φοβεράς σφαγάς· αὐτὰς ἄλλους ἔσφαζαν εἰς τὰς ὁδούς, ἄλλους ἐκρέμων εἰς τὰ παράθυρα, ἄλλους ἔσυρον εἰς τὰ βασκνιστήρια· τὰς οἰκίας και ἐκκλησίας ἐγκαταλεγμων, τὰς περιουσίας διήρπαζον, τὰς γυναικας ἐλάμβανον· πλειστοι ἐπιφανεις "Ελληνες διὰ διαταγῆς τοῦ σουλτάνου ἀπεκεφαλίσθησαν.

"Ἄλλ" δτε μετ' ὅλιγον ἔμαθεν ὁ σουλτάνος, δτι ή ἐπανάστασις ἦρχισε και εἰς τὴν κυρίων Ἐλλάδα, κατελήφθη ἀπὸ φοβερὸν θυμόν· διέταξε γὰρ ἀποκεφαλίσωσι τὸν μέγαν διερμηνέα και ἄλλους ἐπισήμους Φαναριώτας.

Τὴν ἡμέραν δὲ τοῦ Πάσχα (10 Ἀπριλίου 1821) συνέλαβε τὸν πατριάρχην, τὸν ἀειμνηστὸν Γρηγόριον τὸν Ε', ὁ δποιος ἦτο χρηστός, σεβασμιώτατος και ἀληθῶς φιλόπατρις, τὸν ἐψυλάκισε και τὴν μεσημβριαν τῆς αὐτῆς ἡμέρας διέταξε και τὸν ἐκρέμασαν ἀπὸ τὸ ἀνώφλιον τῆς μεσαίας πύλης τῶν πατριαρχείων.

Τρεῖς ἡμέρας ἔμεινε κρεμάμενον τὸ ίερὸν λείφανον τοῦ πατριάρχου. Τὴν τετάρτην ἡμέραν παρεδόθη εἰς τοὺς Ἐδραίους, οἱ δποιοι τὸ ἔδεσαν ἀπὸ τοὺς πόδας μὲ σκοινίον και τὸ ἔσυρον βλασφημοῦντες διὰ τῶν ὁδῶν τῆς πόλεως· ἐπειτα τὸ ἔρριψαν εἰς τὸν λιμένα, ἀφ' οὗ ἔδεσαν μίαν πέτραν εἰς τὸν λαιμόν του. Ἀλλὰ μετά τινας ἡμέρας τὸ λείφανον ἀνήλθεν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης, η δποια τὸ ἔφερε πλησίον τοῦ πλοίου "Ελληνός τινος. Οὗτος τὴν νύκτα τὸ ἀνέσυρεν εἰς τὸ πλοίόν του, τὸ ἐκκαθάρισε και τὸ μετέφερεν εἰς τὴν Ὁδησσόν. Ἐκεὶ ἐτάφη μεγαλοπρεπῶς κατὰ διαταγὴν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ρωσίας. Τῷ 1871 τὸ ίερὸν λείφανον μετεκομίσθη εἰς τὰς Ἀθήνας και ἀπετέθη εἰς τὸν μητροπολιτικὸν ναόν.

"Άλλ" δ πατριάρχης δὲν ἦτο τὸ μόνον θῦμα τῆς θηριωδίας τῶν Τούρκων. Ἐκτὸς τῶν ἀρχιερέων, οὗτοι ἔσφαξαν 10 χιλιάδας περίπου Χριστιανῶν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, περιύδρισαν τὰς ἐκκλησίας και ἐπράξαν παντὸς εἶδους ἀνοσιούργηματα. Καὶ δὲν πειρίσθησαν μόνον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν· κατέστρεψαν τὰς Κυδωνίας, ξεκαμαν σφαγάς εἰς τὴν Σμύρνην, εἰς τὴν Κύπρον, Κῷ και εἰς ἄλλα μέρη δπου ἦσαν "Ελληνες.

"Άλλ" αἱ σφαγαὶ και θηριωδίαι τῶν Τούρκων, και πρὸ πάντων η θυσία τοῦ πατριάρχου, δχι μόνον δὲν ἐφόδισκην τοὺς "Ελληνας, ἀλλὰ και ἀνήψαν εἰς τὴν καρδίαν τῶν φλόγα^{ων} ἐκδικήσεως. "Ολη ἡ "Ελλὰς ἀπ" ἄκρου εἰς ἄκρον ἐξηγέρθη μὲ ἀκτασχετον^{ων} δρμήν.

§ 27. Η ἐπανάστασις ἐν Πελοποννήσῳ.

Ι. "Ἐναρξεῖς τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Πελοποννήσῳ."
— Απὸ δὲ τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος η Πελοπόννησος ἦτο καταλληλοτέρα διὰ νὰ ἀρχίσῃ ἀπὸ ἐκεῖ η ἐπανάστασις. Ἐπειδὴ εἶναι χερσόνησος καὶ ἔχει μόνον στενὸν Ισθμὸν πρὸς βορρᾶν, διὰ τοῦτο παρέχει δυσκολίας εἰς τὸ νὰ εἰσέλθωσιν εἰς αὐτὴν διὰ ξηρᾶς πολλὰ στρατεύματα. Ἐπειτα ἔχει πολλὰ στενά, εἰς τὰ δυοῖς ηδύναντο οἱ "Ἑλληνες νὰ ἐμποδίζουν τοὺς Τούρκους νὰ ἐπέρχωνται κατ' αὐτῶν. Πρὸς τούτοις οἱ "Ἑλληνες κάτοικοι τῆς Πελοποννήσου ἡσαν περισσότεροι ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Κατὰ τὸν χρόνον δὲ τοῦτον η Πύλη δὲν ηδύνατο νὰ στείλῃ πολλὰς δυνάμεις εἰς τὴν Πελοπόννησον, διότι ὁ Ἀλῆς πασᾶς τῶν Ἰωαννίνων εἶχεν ἐπαναστατήσει κατὰ τοὺς σουλτάνους· οὗτος δὲ ητο ηγαγκασμένος νὰ στέλλῃ ἐναντίον του πολλὰ στρατεύματα.

"Ἐν τούτοις οἱ Τούρκοι ἐν Πελοποννήσῳ εἶχον τὰ φρούρια, δησπου εῦρισκον τροφάς, πολεμεφόδια καὶ ἀσφάλειαν· δι γὰ καὶ δὲν ἦτο τότε τακτικὸς στρατός, ἐν τούτοις δλοι οἱ Τούρκοι ἡσαν συνηθισμένοι ἀπὸ παλιῶν εἰς τὰ δπλα· εἶχον ἴππικόν, ἀτακτον βεβαίως, ἀλλὰ φοβερὸν τότε, δτε δὲν ἡσαν τὰ σημερινὰ δπλα· ἐπεριφρόνουν δὲ τοὺς "Ἑλληνας. Ἐξ ἐναντίας οἱ Χριστιανοὶ δὲν εἶχον δπλα ἀρκετά· κατείχον μέρη εὐπρόσδιλητα· ἡσαν ἀσυνήθιστοι εἰς τὰ δπλα· ἐφοδιοῦντο τοὺς Τούρκους. Ἐν τούτοις δὲν ἀπηλπίσθησαν, ἀλλὰ μὲ τὸν καιρὸν ἐγθαρρυνόμενοι ἀπὸ τοὺς ήρωϊκοὺς ἀρχηγούς των καὶ παρακινούμενοι ἀπὸ τὴν ἀγάπην τῆς πατρίδος, ἔγιναν φοβεροί μαχηταί.

Εἰς τὴν Πελοπόννησον δύο ησαν τὰ κυριώτερα κέντρα τῶν "Ἑλλήνων· η Μάνη, η δποία ητο η ἀσφαλεστέρα χώρα καὶ περισσότερον ἀνεξάρτητος καὶ οἱ κάτοικοι τῆς ἐθεωροῦντο περισσότερον πολεμικοί· καὶ αἱ Πάτραι, δησπου ησαν οἱ συνετώτεροι "Ἑλληνες καὶ ἀξιοσεβαστότεροι πρόκριτοι, δ Δόντος, δ Ζαχήμης καὶ δ ἀρχιεπίσκοπος Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανός.

"Οτε οἱ Τούρκοι ἐνόησαν δτι οἱ "Ἑλληνες προητοιμάζοντο εἰς ἐπανάστασιν, ἐζήτησαν νὰ ἐλθωσιν δλοι οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρόκριτοι τῆς Πελοποννήσου εἰς Τρίπολιν, διὰ νὰ τοὺς κρατοῦν ὡς δμῆρους· ἀλλ' οἱ πρόκριτοι τῶν Πατρῶν δὲν μετέβησαν. Μετ' ὅλιγον, ἐπειδὴ οἱ "Ἑλληνες προσέβαλον τοὺς Τούρκους εἰς διάφορα μέρη, δ ἐπίσχοπος Γερμανὸς μετὰ τοὺς Ζαχήμη, Δόντου καὶ ἄλλων προκρίτων ἐπὶ κεφχλῆς 10 χιλιάδων δπλοφόρων ἐπῆλθον ἐναντίον τοῦ φρου-

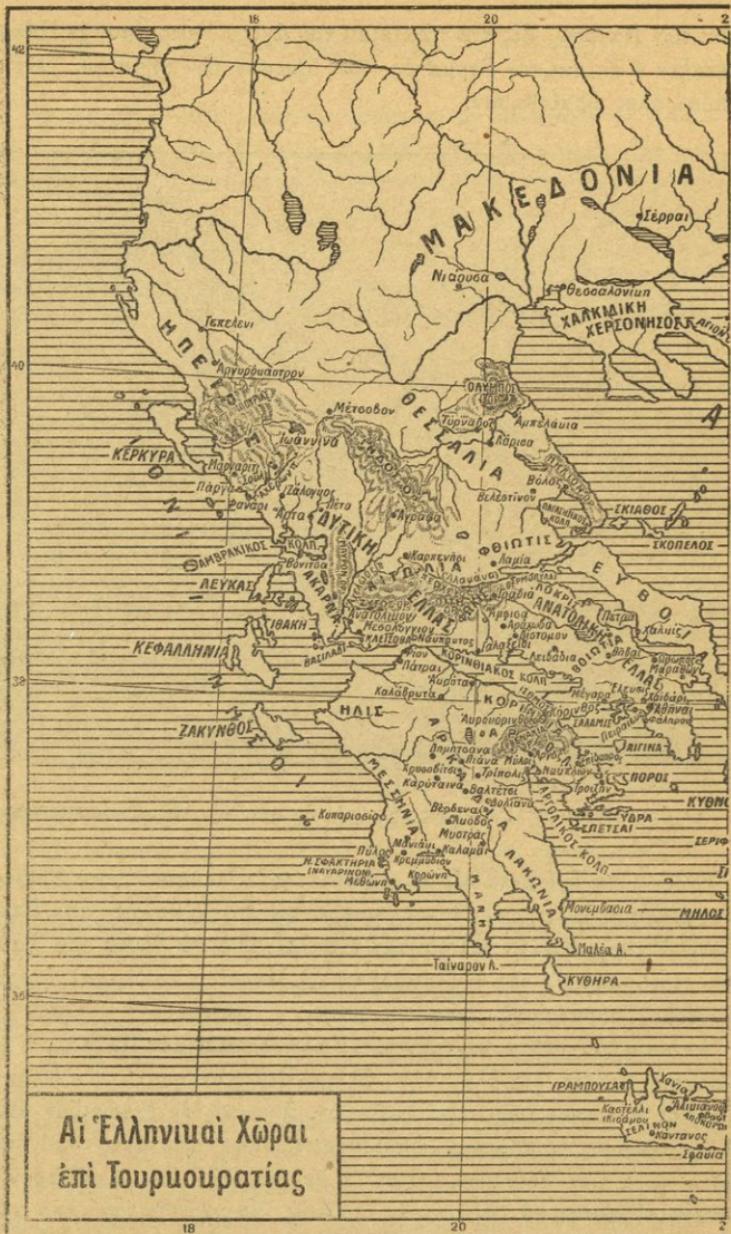
ρίου τῶν Πατρῶν. Εἰς τὴν πλατείαν τοῦ ἀγίου Γεωργίου ἐν Πάτραις διέταξεν ὁ ἐπίσκοπος Γερμανὸς καὶ ὑψώσαν τὴν σημαῖαν, εἰς τὴν δποίαν δλοι ὥρχεσθησαν.

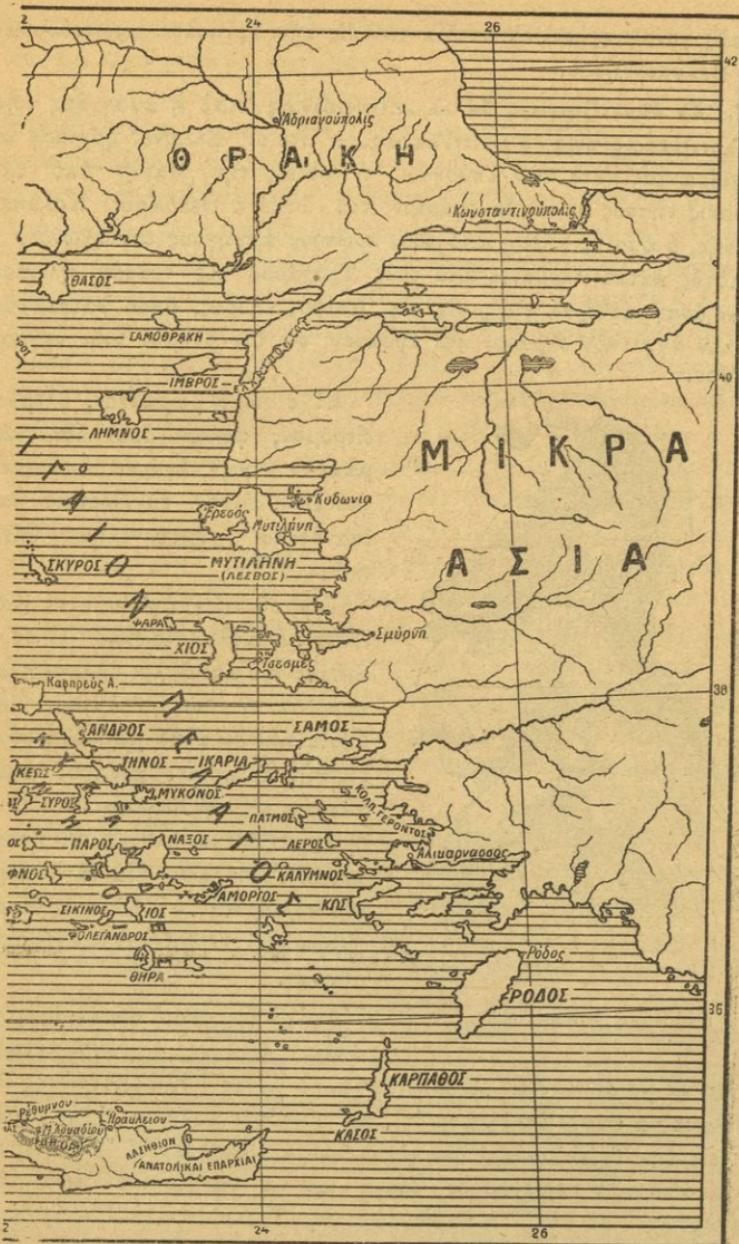

Ο ἀρχιεπίσκοπος Γερμανὸς εὐλογεῖ τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως.

Ἐν φ αὐτὰ ἐγίνοντο εἰς τὰ βόρεια τῆς Πελοποννήσου, ἐξηγέρθη συγχρόνως ἡ Μάνη· οἱ Μανιάται ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Πετρόμπεγην Μαυρομιχάλην κατέβησαν ἐνοπλοὶ ἀπὸ τὰ βουνά τοῦ Ταΰγετου, εἰσέβαλον εἰς τὰς Καλάμας, τῇ 23 Μαρτίου 1821, καὶ ἤναγκασαν τοὺς Τούρκους νὰ παραδοθῶσιν.

Ἀπὸ τὰ δύο ταῦτα κέντρα, τὰς Καλάμας καὶ τὰς Πάτρας, ἡ ἐπανάστασις διεδόθη εἰς δλην τὴν ἄλλην Πελοπόννησον· οἱ "Ελληνες, ίδιως οἱ κάτοικοι τῶν πεδινῶν μερῶν, ἀν καὶ δὲν ἐγνώριζον ἀκόμη νὰ πολεμῶσιν, ἐν τούτοις ὠπλίσθησαν ὅπως ἡδύναντο καὶ ἐπετίθεντο κατὰ τῶν Τούρκων. Οὗτοι δὲ ἀν καὶ ἤξευρον καλύτερον νὰ μεταχειρίζωνται τὰ δπλα, ἐν τούτοις κατελήφθησαν ἀπὸ φόβον ἔνεκα τῆς δρμῆς τῶν Ἐλλήνων καὶ ἀπὸ δλα τὰ μέρη κατέφευγον.

μὲ τὰς γυναικεῖς καὶ τὰ παιδία των εἰς τὴν Τρίπολιν, πρωτεύουσαν τῆς Πελοποννήσου.

2. **Ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης** καὶ ἡ ἔναρξις τῆς πολιορκίας τῆς Τριπόλεως.—Οτε οἱ Ἑλληνες ἥρχισαν νὰ δέξεγειρωνται κατὰ τῶν Τούρκων, ἦλθεν εἰς τὴν Μάνην ἀπὸ τὰς Ἰονίους νήσους κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1821 ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, ὁ δόποιος ἀπέδη ἀπὸ τοὺς πρώτους ἀρχηγοὺς τοῦ ἀγῶνος.

Αὐτὸς καταδιωκόμενος ἀπὸ τοὺς Τούρκους εἰς νεαρὰν ἡλικίαν εἶχεν ἀναγκασθῆν νὰ φύγῃ εἰς τὰς Ἰονίους νήσους, διπου κατετάχθη εἰς τὸν ἀγγλικὸν στρατὸν καὶ ἐφθάσεν εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ ταγματάρχου.

Θεόδωρος Κολοκοτρώνης.

Εἶχε σῶμα ρωμαλέον, βλέμμα ἀτρομον, φωνὴν βροντώδην καὶ μυκρὰν κόμην, ἐφόρει δὲ περικεφαλαίαν. Εἶχεν εὐγλωττίαν καὶ ἱκανότητα στρατηγικὴν ὑπὲρ πάντα ἄλλον.

Ἄφ' εὑ κατελήφθησαν αἱ Καλάμαι, ὁ Κολοκοτρώνης μὲ τοὺς ἄνδρας τους καὶ ἄλλοι ὅπλαρχηγοι προσέβαλον τοὺς Τούρκους, οἱ δόποιοι ἀπὸ διάφορα μέρη ἔσπευδον εἰς τὴν Τρίπολιν, καὶ τοὺς ἀπέκλεισαν εἰς τὴν Καρύταιναν. Οτε δύμως μετ' ὀλίγον ἥλθον 2500 Τούρκοι ἐκ Τριπόλεως διὰ νὰ λύσωσι τὴν πολιορκίαν, οἱ Ἑλληνες ἐτράπησαν εἰς φυγὴν καὶ διεσκορπίσθησαν.

Ἄφ' εὑ ἔψυχον οἱ στρατιῶται, οἱ ἄλλοι Ἑλληνες ἀρχηγοὶ ἀπεφά-

σισαν νὰ μεταβῶσιν εἰς Μεσσηνίαν· ἀλλὰ μόνος ὁ Κολοκοτρώνης δὲν ἥθέλησε νὰ φύγῃ· ἐσκέπτετο δὲι, ἀφ' εὑ τόσοι Τούρκοι εἶχον εἰσέλθει εἰς τὴν Τρίπολιν καὶ δὲν εἶχον τροφάς, ἐπρεπεν οἱ Ἑλληνες νὰ καταλάβωσι τὰ πέριξ αὐτῆς βουνά καὶ νὰ τὴν πολιορκήσωσι· ἀν κατώρθωνταν μὲ αὐτὸν νὰ κυριεύσωσι τὴν Τρίπολιν, θὰ ἐπετύγχανεν

ή ἐπανάστασις· ἐνῷ ἀν ἐκυρίευσον ἄλλα μικρότερα φρούρια, αὐτὸς δὲν θὰ εἶχε μεγάλην σημασίαν.

Δι' αὐτὸς δὲ Κολοκοτρώνης πάλιν συνήθροισεν διπλοφόρους καὶ ἔκαμε νέον στρατόπεδον τρεῖς ὥρας μακρὰν τῆς Τριπόλεως· ἀλλ' οἱ συναθροιζόμενοι μόλις ἡκουον Τούρκους, ἔφευγον· ἀλίγοι δὲ ἀνθίσταντο καὶ ἐπολέμουν. Οἱ διπλαρχηγοὶ δύμως ἐπέμενον καὶ συνήθροιζον ἀπὸ διάφορα μέρη χωρικούς, μὲ τοὺς διποίους κατέλαβον γύρω τῆς Τριπόλεως δύχυράς θέσεις· ἡτοι τὸ Βαλτέτσι, χωρίον δρεινὸν τρεῖς ὥρας μακρὰν τῆς Τριπόλεως, ὅπου ἔκαμψαν 4 ἐν σχήματι ἡμισελήνου λιθίνους προμαχῶνας, ὑπὸ τὸν Κυριακούλην Μαυρομιχάλην· δεύτερον στρατόπεδον ἔκαμψαν εἰς τὸ Χρυσοβίτσι οὐπὸ τὸν Κολοκοτρώνην, τρίτον εἰς τὴν Πιάναν καὶ τέταρτον εἰς τὰ Βέρδενα, οὐπὸ ἄλλους ἀρχηγούς.

3. Η μάχη τοῦ Βαλτετσέου.— Ο Χουρσίτ, πασᾶς τῆς Πελοποννήσου, κατ' αὐτὸν τὸν χρόνον ἦτο ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ, διποίος ἐπολιάρχει τὸν Ἀλῆν εἰς τὰ Ἰωάννινα· εὑρίσκετο λοιπὸν ἐκεῖ μὲ τὸν στρατὸν του. Μόλις ἔμαθε τὴν ἐπανάστασιν τῆς Πελοποννήσου, ἔστειλε τὸν Μουσταφᾶ μπέην μὲ 3500 Ἀλβανούς, διὰ νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Τριπόλεως, ὅπου εἶχε τὰς γυναικάς του καὶ τοὺς θησαυρούς του. Ο Μουσταφᾶ μπέης κατῆλθεν εἰς τὴν Ἀκαρνάνιαν, ἀπειδιάσθη μὲ πλοῖα εἰς τὰς Πάτρας, ἐπροχώρησε διὰ τῆς βορείας παραλίας τῆς Πελοποννήσου, ἔλυσε τὴν πολιορκίαν τοῦ Ἀκροκορίθου καὶ ἐπειτα τοῦ Ναυπλίου καὶ μετὰ ταῦτα εἰσῆλθεν εἰς τὴν Τρίπολιν.

Τὴν 12 Μαΐου δὲ Μουσταφᾶς, διαιρέσας τὸν στρατὸν του εἰς 5 μέρη, ἐπετέθη μὲ 6500 πεζούς, 1500 ἵππεις καὶ 2 κανόνια ἐναντίον τῶν ἐν Βαλτετσίῳ 850 Ἑλλήνων. Οἱ Ἑλληνες ἀπέκρουσαν καρτερικῶς τοὺς ἐφορμήσαντας Ἀλβανούς. Μετὰ 3 ὥρας κατέρθασεν δὲ Κολοκοτρώνης ἀπὸ τὸ Χρυσοβίτσι καὶ μετ' ὀλίγον δ Πλαπούτας ἐπὸ τὴν Πιάναν καὶ προσέδαλον ἐκ τῶν πλαγίων τοὺς ἐχθρούς. Ὁρμησε τότε δὲ Μουσταφᾶς μὲ δλον τὸν στρατὸν του κατὰ τῶν Ἑλλήνων· ἀλλ' οὐτοι ἀντέστησαν ἀνδρείως μέχρι τῆς ἐσπέρας, πολεμήσαντες 16 ὥρας. Ἐπειδὴ δὲ τὴν νύκτα ἥλθον νέκι ἐπικουρίαι εἰς τοὺς Ἑλληνας, οὗτοι τὸ πρωῒ ἐπετέθησαν κατὰ τῶν Τούρκων καὶ τοὺς ἔτρεψαν εἰς φυγήν. Οἱ Ἀλβανοί καταδιωκόμενοι ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας, οἱ διποίοι τοὺς προσέδαλλον ἐκ τῶν πλαγίων καὶ ἐκ τῶν ἐπισθεν, διὰ νὰ σωθῶσιν ἔρριπτον τὰ ἐπίχρυσα καὶ ἐπάργυρα διπλα-

των. Αἱ ἀποσκευαὶ, τὰ φορτιγὰ καὶ τὰ κανόνια κατελήφθησαν ἀπὸ τοὺς "Ἐλληνας" 600 δὲ Τοῦρκοι ἐφονεύθησαν.

"Ἡ ἐν Βαλτετσίῳ μάχη, εἰς τὴν δρόμον οἱ "Ἐλληνες πρώτην φορᾶν καὶ ἀντέστησαν καὶ ἐνίκησαν τοὺς Τούρκους, ἔδωκε μέγα θάρρος εἰς τοὺς "Ἐλληνας. Διὰ τοῦτο ἐθεωρήθη ὡς σπουδαῖον κατόρθωμα τὸ δρόμον συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Πελοποννήσῳ.

Οἱ Τοῦρκοι ἐπεχείρησαν καὶ πάλιν μετ' ὀλίγας ἡμέρας νὰ ἐπιτεθῆσι κατὰ τῶν "Ἐλλήνων. "Ἄλλοι" οὕτοι εἶχον λάβει τόσον θάρρος, ὥστε ὅχι μόνον τοὺς ἀπέκρουσαν, ἀλλὰ καὶ ἐπλησίασαν περισσότερον εἰς τὴν Τρίπολιν καὶ ἔκαμψαν προχώματα εἰς ἀπόστασιν 1500 μέτρων ἀπὸ τῆς πόλεως.

3. "Ἀλωσις τῆς Τριπόλεως.—"Αφ'ού οἱ "Ἐλληνες ἐπλησίασαν τόσον πολύ, δὲν ἀφῆνον τοὺς Τούρκους νὰ ἐξέλθωσιν ἐκ τοῦ λιθίνου τείχους, τὸ δρόμον ἔχον ἐπάλξεις καὶ κανόνια περιέβαλλε τὴν Τρίπολιν. Οἱ Τοῦρκοι ὑπέφερον πολὺ ἀπὸ τὴν πείναν καὶ τὰς ἀσθενείας, αἱ δρόμοι ἀνεπτύχθησαν ἐντὸς τῆς πόλεως. Διὰ τοῦτο ἦρχισαν νὰ διαπραγματεύωνται τὴν παράδοσιν των εἰς τοὺς "Ἐλληνας" ἰδιαιτέρως δὲ οἱ Ἀλβανοί διεπραγματεύοντο μὲ τὸν Κολοκοτρώνην. Ἐνῷ δὲ ἐγίνοντο αἱ διαπραγματεύσεις αὗται καὶ οἱ Τοῦρκοι ἐφύλαττον ἀμελέστερον τὰ τείχη, κατώρθωσαν οἱ "Ἐλληνες, τῷ 23 Σεπτεμβρίου, ν' ἀναβῆσιν εἰς μέρος τι τῶν τειχῶν, ἢνοιξαν τὴν πύλην τοῦ φρουρίου καὶ ὥρμησαν ἐντὸς τῆς πόλεως ἀκατάσχετοι· ἡ μανία τῆς ἐκδικήσεως τόσων παθημάτων εἶχεν ἔξαγγριώσει αὐτούς· οἱ Τοῦρκοι δὲν ἤδυνήθησαν ν' ἀντισταθῶσιν ἐπὶ πολὺ φοβερὰ ὑπῆρξεν ἡ λεηλασία, αἱ σφαγαὶ, πυρκαϊστὶ καὶ αἱ ἄλλαι καταστροφαί. Δέκα χιλιάδες Τοῦρκοι καὶ Ἐδραῖοι ἐφονεύθησαν καὶ 200 "Ἐλληνες· οἱ δὲ λοιποὶ Τοῦρκοι ἤχμαλωτίσθησαν, ἐκτὸς τῶν Ἀλβανῶν, οἵτινες ἀπεστάλησαν ὑπὸ τοῦ Κολοκοτρώνη ἀσφαλῶς εἰς τὰ Αἴγιαν καὶ ἐκεῖθεν μετέβησαν εἰς τὴν "Ηπειρον.

"Ἡ ἀλωσις τῆς Τριπόλεως ἐπέφερεν δὲ τοῦ δ Κολοκοτρώνης ἥλπιζεν· ἔξησφάλισε τὴν ἐπανάστασιν τῆς Πελοποννήσου καὶ ἐδίδαξε τοὺς Χριστινοὺς αὐτῆς νὰ πολεμῶσιν. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ἐκυρεύθησαν ἡ Μονεμβασία καὶ τὸ Ναυχρίνον καὶ μετ' ὀλίγον δ 'Ακροκάροινθος. "Ωστε δλίγαι μόνον παράλιαι ὁχυραὶ πόλεις ἔμειναν ἐνταῦθα εἰς τοὺς Τούρκους.

§ 28. Η ἐπανάστασις εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα
καὶ τὰς λοιπὰς ἑλληνικὰς χώρας.

1. "Εναρξεῖς τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα.—Η Στερεά Ἑλλὰς ἐπιέζετο φοβερὰ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἀπὸ τὸν Ἀλῆ πασᾶν· ἀλλ' εὐτυχῶς τώρα σύτος είχε πόλεμον πρὸς τὸν σουλτάνον καὶ ἦτο περιωρισμένος εἰς τὴν Ἡπειρον. ἔνεκα αὐτοῦ οὐδὲ η Πύλη ἡδύνατο νὰ στείλῃ κατ' ἀρχὰς πολὺ μεγάλας δυνάμεις κατὰ τῶν Ἑλλήνων.

"Ἐὰν δὲν ἦτο η ἀποστασία τοῦ Ἀλῆ, θὰ ηύκολύνετο κακπως η ἀκτέλεσίς τοῦ σχεδίου τῶν Τούρκων. Τὸ σχέδιόν των ἦτο τὸ ἑξῆς: νὰ στείλωσι δυνάμεις ἀπὸ βορρᾶ, διὰ νὰ καταπγίξωσι πρῶτον τὴν ἐπανάστασιν τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος· αὗται θὰ ἐπροχώρουν διὰ δύο μερῶν, ἀπὸ τῆς Ἡπειρου καὶ Ἀκαρναγίας εἰς τὰς Πάτρας καὶ ἀπὸ τῆς Φωκίδος καὶ Βοιωτίας εἰς τὸν Ἰσθμόν· ἀφ' οὗ δὲ ήνώνογτο αἱ δύο δυνάμεις εἰς τὰ βόρεια τῆς Πελοποννήσου, βοηθούμεναι συγχρόνως ἀπὸ τὸν τουρκικὸν στόλον, θὰ ἐπροσπάθουν νὰ καταπνίξωσιν ἔπειτα τὴν ἐπανάστασιν τῆς Πελοποννήσου.

"Αλλὰ καὶ οἱ Τούρκοι κατ' ἀρχὰς δὲν ἔστειλαν πολὺ μεγάλας δυνάμεις καὶ οἱ Ἑλληνες τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος ἀντέστησαν γενναλώς· οὕτω δὲ ἔσωσαν τὴν ἐπανάστασιν. Οἱ Ἑλληνες δὲ τῆς Στερεᾶς είχον πολλοὺς ἀρματωλούς καὶ κλέφτας, οἱ δποῖοι ἀπετέλεσαν ἐνταῦθα τὰ κύρια σώματα τῶν ἐπαναστατῶν· διὰ τοῦτο ἐπολέμουν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς μὲ περισσοτέραν ἐπιμονὴν καὶ ἐμπειρίαν.

"Πρῶτος δ Πανουργίας ὕψωσε τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὴν Ἀμφίσαν, τῇ 24 Μαρτίου, καὶ ἐποιιόρκησε τὸ φρούριον αὐτῆς, τὸ δποῖον παρεδόθη τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα. "Επειτα δ Ἀθανάσιος Διλάκος ἐπανεστάτησε τὴν ἐπαρχίαν Δεβαδείας, ἐποιιόρκησε τοὺς Τούρκους εἰς τὸ φρούριον αὐτῆς καὶ μετὰ πέντε ἡμερῶν μάχην τοὺς ἡγάγκασε νὰ παραδοθῶσιν.

"Ο Ἀθανάσιος Διλάκος ἐγεννήθη εἰς τὴν ἐπαρχίαν Δωρίδος· ἦτο ρωμαλέος καὶ ὥραλος γεννίας· ἀλλ' ἔμεινεν ὀρφανὸς πατρός, ή δὲ μήτηρ του τὸν ἔκλεισεν εἰς μοναστήριον, δπου ἐχειροτονήθη διαλάκος. "Αλλὰ μὴ δυνάμενος νὰ βλέπῃ τοὺς Τούρκους, ἔγινε κλέφτης διακρίθεις διὰ τὴν ἀνδρείαν του· ἔπειτα ἔγινεν ἀρματωλὸς εἰς τὴν Δεβάδειαν.

2. Μάχη τῆς Ἀλαιμάνας καὶ θάνατος τοῦ Διλάκου.
—"Αφ' οὗ δ Χουρσίτ πασᾶς ἔμαθεν, δτι κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς

Π. Βαλάκη Ἑλλ. Ιστορία. Ἐκδοσ. δευτέρα

Αμφίσσης καὶ Δεδαδείας ἐπανεστάτησεν δὴ ή Ἀγατολική Στερεὰ Ἑλλάς, ἔστειλε τὸν Ὄμηρο Βρυώνην καὶ τὸν Κιοσὲ Μεχμέτ πασᾶν μὲ 9000 στρατοῦ, διὰ νὰ καταβάλωσι τὴν ἐπανάστασιν. Οἱ Ἑλληνες

Ο Ἀθανάσιος Διάκος.

ἐσπευσαν εἰς τὴν Φθιώτιδα, διὰ ν' ἀποκρούσωσι τοὺς Τούρκους· καὶ διὸ μὲν Δυσδουνγάρτης καὶ διὸ Πανουργιᾶς κατέλαβον τὰ πλάγια τῆς Οίτης, διὸ δὲ Διάκος τὴν ἐπὶ τοῦ Σπερχειοῦ γέφυραν τῆς Ἀλαμάνας καὶ τὴν δόδυν τῶν Θερμοπυλῶν.

Οἱ Τούρκοι διαιρέσαντες καὶ αὐτοὶ τὰς δυνάμεις των εἰς τρία μέρη ἐπέπεσαν κατὰ τῶν Ἑλλήνων τῇ 22 Ἀπριλίου. Καὶ τὰ μὲν σώματα τοῦ Πανουργιᾶ καὶ τοῦ Δυσδουνγάρτου ἐτράπησαν εἰς φυγήν· μόνος δὲ διὰκος ἀπέμεινε πολεμῶν μὲ τοὺς συντράφους του ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν ἐπιτιθεμένων Τούρκων κατεπλάγησαν καὶ ἥρχι-

σαν νὰ φεύγωσιν· ἔκ τῶν 500 μόλις 40 ἀπέμειναν. Μὲ αὐτοὺς διὰκος πολεμεῖ, διποτες ἄλλοτε διὰειδας εἰς τὴν Ιδίαν θέσιν· ἀρνεῖται δὲ νὰ φύγῃ, διτεοὶ σύντροφοι του τοῦ ἔφεραν ἵππον διὰ νὰ σωθῇ. Καὶ ἀφ' οὗ εἶδε τὸν ἀδελφόν του καὶ τοὺς περισσοτέρους στρατιώτας του νὰ πέσωσιν, ἀπεισύρθη μὲ 10 συντράφους εἰς τὶς ὅψιμα καὶ ἔκει πολεμεῖ ἐπὶ μίαν ἀκόμη ώραν, ἔως εὖ διὸ οἱ ἄλλοι ἐφονεύθησαν, αὐτὸς δὲ ἐπληγώθη καὶ καταιματωμένος συνελήφθη ἀπὸ τοὺς Τούρκους.

Τὴν ἐσπέραν διὰκος ὡδηγήθη ἐνώπιον τῶν πασάδων, οἱ διποτες ἥθελον νὰ τὸν ἐρωτήσουν διὰ τὴν ἐπανάστασιν. Ἐκείνος δημως ἀπήντησεν εἰς αὐτοὺς ὑπερηφάνως, διτεοὶ ή Ἑλλάς ἀπεφάσισεν ἷ νὰ χαθῇ η γὰρ ἐλευθερωθῆσθαι· καὶ διτεοὶ τὸν ἥπελησαν, διτεοὶ θά τὸν φονεύσουν, ἀν δὲν τοὺς βοηθήσῃ ἐναντίον τῶν ἐπαναστατῶν, αὐτὸς ἀπήντησεν: «ή

«Ελλάς έχει πολλούς Διάκους». Διὰ τοῦτο κατεδικάσθη εἰς τὸν διὰ σουβλισμού θάνατον.

Τὴν ἐπομένην ἡμέραν, ἐνῷ ὠδηγεῖτο εἰς τὸν τόπον τῆς καταδίκης, ἔστρεψε τὸ βλέμμα πρὸς τὰ ἀνθισμέγα δένδρα ἔνεκα τῆς ἀνοιξεως καὶ τὴν πρασίγην χλόην, καὶ εἰπε τὸ ὄφραζον δίστιχον :

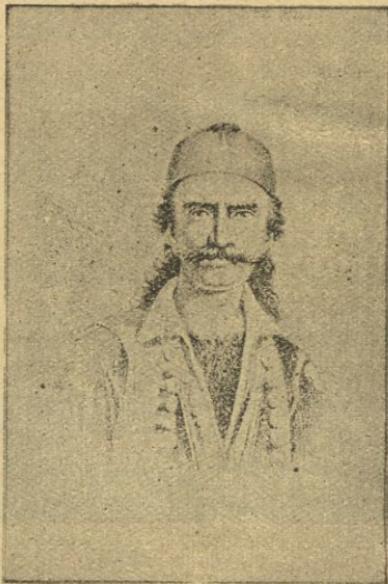
Γιὰ 'δὲς καιρὸς ποὺ διάλεξε δὲ Χάρος νὰ μὲ πάρη τώρα π' ἀνθίζουν τὰ κλαδιὰ καὶ βγάζ' ἡ γῆ χορτάρι.

Οἱ αἰμοδόροι ὅμως τύραννοι διεπέρασαν διὰ σουβλας τὸ σῶμά τους καὶ τὸ ἀφῆκαν δλόρθον· δὲ γρας ἐπὶ πολλὰς ὥρας ὑπέμεινε τὸ φρικῶδες μαρτύριον, ἔως οὖν ἀπέθανεν.

3. Τὸ χάνι τῆς Γραβάζης.—Τὸν μαρτυρικὸν θάνατον τοῦ Διάκου ἔξεδίκησε μετ' δλίγον φίλος του Ὁδυσσεὺς Ἀνδρούτσος.

Οὗτος ἦτο υἱὸς τοῦ Ἀνδρούτσου, τοῦ συμπολεμιστοῦ τοῦ Κατσώνη· ἦτο 33 ἔτων, μέτριος τὸ ἀνάστημα, ώραλος, μὲ ξανθὴν κόμην, παχείας ὀφρύς καὶ δασὺ στήθος· ἦτο ρωμαλέος, πολὺ ταχὺς εἰς τοὺς πόδας, ἀποφασιστικὸς καὶ εἶχε μεγάλην στρατηγικὴν ἴκανότητα. «Οτε ἤρχισεν ἡ ἐπανάστασις, εὐρίσκετο εἰς τὰς Ἰονίους νήσους» ἀναχωρήσας ἀπὸ ἐκεῖ ἔφθασεν εἰς τὴν Ἀμφισσαν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Διάκου.

«Ο Ὁμέρος Βρυώνης, ἀφ' οὗ ἐπέρχεται τὴν Οἰτην, ἀπεφάσισε νὰ καταλάβῃ τὴν Ἀμφισσαν· πρὸς τοῦτο ὅμως οἱ Τοῦρκοι ἔπρεπε νὰ περάσουν ἀπὸ μίαν ἀπότομην χαράδραν, εἰς τὴν βορείαν ἔξοδον τῆς δποίας ὑπῆρχε τὸ χάνι τῆς Γραβάζης, χαμηλὸν καὶ πλινθόκτιστον οἰκιδιον μὲ περίσσολον πέριξ. «Οτε δὲ οἱ Τοῦρκοι, τῇ 8 Μαΐου, ἐπλη-

Ὀδυσσεὺς Ἀνδρούτσος.

σίαζον ἔκει, οἱ δπλαρχηγοὶ Ἑλληνες ἀπεράσισαν νὰ τοὺς ἐμποδεῖσουν νὰ περάσουν· καὶ οἱ μὲν ἄλλοι δπλαρχηγοὶ κατέλαβον μὲ τοὺς στρατιώτας των τὰς πλαγίας κατωφερείας τοῦ στενοῦ· δ δὲ Ὁδυσσεὺς Ἀνδροῦτσος ἐφώναξεν : «Αἴ παιδιά, δποιος θέλει νὰ μὲ ἀκολουθήσῃ, ἀς πηασθῇ τὸ χαρός». Ἐν τῷ ὅμα 120 περίπου ἐπιάσθησαν εἰς τὸν χορὸν καὶ εἰσῆλθον εἰς τὸ χάνι· ἀφ' οὗ ἐπέτρωσαν τὰς

Τὸ χάνι τῆς Γραβιᾶς.

Θύρας καὶ τὰ παράθυρα, ἥνοιξαν εἰς τὸν περίβολον πολεμίστρας καὶ ἐπερίμεναν τοὺς Τούρκους, οἱ δποιοι ἐπλησίασαν μετ' ὀλίγον.

Οἱ Τούρκοι, ἀφ' οὗ ἀπώθησαν τοὺς εὑρισκομένους εἰς τὰ πλάγια, ἐπετέθησαν καὶ κατὰ τῶν ἐντὸς τοῦ χανίου Ἑλλήνων. Ἄλλ' οἱ εὑρισκόμενοι μέσα εἰς αὐτό, τοὺς ἀφῆκαν νὰ πλησιάσουν, καὶ τότε πυροβολήσαντες ἐφόνευσαν πολλοὺς· οἱ Τούρκοι ὡς ἀφηγιασμένοι ὕμησαν κατὰ τοῦ χαμηλοῦ ἔκεινου τοίχου· τὸν ὕθουν μὲ τοὺς ὕμους των, τὸν ἐτρύπων μὲ τὰς μυχαίρας των· ἀλλ' οἱ Ἑλληνες ἀπὸ μέσα ἐπυροβόλουν εἰς τὸ πλήθος καὶ κυμία σφαίρα δὲν ἐρρίπτετο ματαίως. Τέσσαρας ἐφόδους ἔκαμψαν οἱ Τούρκοι· τὰ πτώματά-

των ἔγιναν σωρὸς πέριξ τοῦ χανίου. "Αφ' εὗ δὲ ἐπῆλθεν ή νῦν καὶ κατέπαυσεν ή μάχη, οἱ πασάδες ἔστειλαν νὰ φέρωσι κανόνια ἐκ Δαμιας. Ἄλλα μετὰ τὸ μεσονύκτιον οἱ Ἐλληνες ἐξῆλθον ἐκ τοῦ χανίου ήσύχως καὶ διῆλθον διὰ μέσου τῶν Τούρκων ἀδλαδεις.

Οἱ Τούρκοι, ἀφ' οὗ ἔμειναν 8 ἡμέρας εἰς Γραβιάν, δὲν ἐτόλμησαν νὰ προχωρήσουν εἰς τὴν "Αμφισσαν, ἀλλ' ἐστράφησαν πρὸς ἀνατολὰς εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ μετὰ πολλοὺς ἀγῶνας κατώρθωσαν νὰ κυριεύσωσι τὴν Λεβαδειαν. Ἔπειτα δὲ Ὁμέρος διηυθύνθη εἰς τὴν Εὔδοιαν, ἀλλ' ἐνικήθη ὑπὸ τῶν Ἐλλήνων.

"Η Πόλη τότε ἔστειλεν εἰς βοήθειαν τοῦ στρατοῦ τῆς τούτου ἀλλας 7 χιλιάδας στρατοῦ. Ἀλλ' οἱ Ἐλληνες τοὺς ἐνίκησαν εἰς τὰ Βασιλικὰ τῆς Λοκρίδος, ἐφόνευσαν πλέον τῶν 1000 καὶ τοὺς λοιποὺς κατεῖλαν μέχρι τοῦ Σπερχειοῦ.

"Ο Βρυώνης τότε καὶ δὲ Κιοσὲ Μεχμέτ, ἀφ' οὗ κατεστράφη δὲρχόμενος εἰς βοήθειάν των στρατός, ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ἐκυριεύθη καὶ η Τρίπολις ἀπὸ τοὺς Ἐλληνας, ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Ἡπειρον.

4. Ἐπανάστασις τῆς Δυτικῆς Ἐλλάδος. — Οἱ Ἐλληνες τῆς Δυτικῆς Ἐλλάδος ἐπανεστάτησαν τῇ 8 Μαρτίου. Ἀφ' εὗ δὲ ἐδίωξαν τοὺς Τούρκους ἀπὸ τὸ Μεσολόγγι καὶ τὰ ἄλλα μέρη, τὰ δποια κατείχον, ἐνίκησαν εἰς τὰ στενά τοῦ Μακρυνόρους τούς στρατούς, τοὺς δποιους δύο φορὰς ἔστειλε κατὰ τὸ θέρος τοῦτο δΧουρστὶ πασᾶς ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα ἐναγτίον των, καὶ ἐπέρερον πολλὴν φθορὰν εἰς τοὺς Τούρκους.

5. Ἐπανάστασις Θεσσαλίας καὶ Μακεδονίας. — Εἰς τὴν Θεσσαλίαν ἐπανεστάτησαν τὰ χωρία τοῦ Ηηλίου καὶ ἐπολέμησαν γενναῖως περὶ τὸν Βόλον, ἀλλὰ η πεδινὴ Θεσσαλία κατείχετο μὲν μεγάλας δυνάμεις ἀπὸ τοὺς Τούρκους.

"Ομοίως ἐπανεστάτησεν η Χαλκιδικὴ χερσόνησος μαζὶ μὲ τὸ "Άγιον Όρος" ἀλλ' οἱ Τούρκοι ἐπέπεσαν κατ' αὐτῆς πολυπληθεῖς· καὶ ἐπολέμησαν μὲν οἱ Ἐλληνες καρτερικῶς, ἀλλ' ἐπὶ τέλους κατεῖληθησαν.

"Η Νιάουσα τῆς Μακεδονίας ἔγινεν ἄλλο κέντρον ἐπαναστάσεως· ἀλλ' οἱ ἐπαναστάται δὲν ἦδυνήθησαν νὰ ἀνθέξωσιν εἰς 15 χιλιάδας Τούρκων, αἱ δποια ἐφώρμησαν κατ' αὐτῶν. Εἰσελθόντες εἰς τὴν Νιάουσαν οἱ ἐχθροὶ ἔσφαξαν ἀνηλεῶς περὶ τὰς 10 χιλιάδας Χριστιανῶν· τὰ βασανιστήρια καὶ αἱ καταστροφαὶ ήσαν φονεραί· 120 χωρία ἀπετεφρώθησαν.

Καὶ οἱ ἀρματωλοὶ τοῦ Ὀλύμπου δὲ μὴ δυνάμενοι νὰ ἀντισταθῶσιν εἰς τὸ πλήθος τῶν Τούρκων, ἀφ' οὗ ἐπολέμησαν ἀνδρείως, μετέβησαν εἰς νοτιώτερα μέρη.

6. 'Η ἐπανάστασις ἐν Κρήτῃ.— 'Η Κρήτη ἐπανεστάτησε τελευταία ἀπὸ τὰς ἑλληνικὰς χώρας· ἐδῶ οἱ Χριστιανοὶ δὲν ἦσαν περισσότεροι ἀπὸ τοὺς Τούρκους· ἐξ ἄλλου ἐτυραννοῦντο περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλο μέρος τῆς "Ἐλλάδος"· οἱ γενίτσαροι ἔδερον, ἐφόνευον, ἥρπαζον, ἡτίμαζον, ἐβασάνιζον κατὰ τρόπον φρικώδη. Οἱ Χριστιανοὶ μόλις εἶχον 1200 δπλα, καὶ εἰς τὰ Σφακιά μόνον καὶ τινὰ δρεινὰ μέρη ἦδυναντο νὰ ἔχωσιν ἀμφιβολόν τινα ἀσφάλειαν.

"Ἐν τούτοις ως ἀνηγγέλθη ἡ ἐπανάστασις τῆς λοιπῆς Ἐλλάδος καὶ οἱ Κρήτες ἀπεράτισαν νὰ ἐπαναστατήσωσιν. 'Αλλ' οἱ Τούρκοι ἔξαγριωθέντες προέδησαν εἰς τὰς πόλεις εἰς φοβεράς σφαγὰς τῶν ἀρχιερέων καὶ ἄλλων Χριστιανῶν. "Επειτα ἐπῆλθον ἐναντίον τῶν ἐπαναστατῶν καὶ συνηῆσαν ἀρκετὰς μάχας πρὸς αὐτούς· οὗτοι δμως τοὺς ἀντέκρουςαν καὶ πολλὰς φοράς τοὺς ἐνίκησαν. Διὰ τοῦτο συνενωθέντες δλοι οἱ Τούρκοι τῇς γῆσου ἐπεχείρησαν γενικὴν ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Ἐλλήνων· καὶ κατώρθωσαν μὲν νὰ εἰσέλθωσι μετὰ μεγάλας θυσίας εἰς Σφακία, ἀλλ' ἐπέστρεψαν πρὸς τὰ δύτισα, χωρὶς νὰ καταβάλωσι τὴν ἐπανάστασιν.

§ 29. Οἱ κατὰ θάλασσαν ἀγῶνες.

"Οτε ἡ ἔναρξις τῆς ἐπαναστάσεως· γῆκονθη ἐις τὰς ναυτικὰς νῆσους Ὑδραν, Σπέτσας καὶ Ψαρά, ἐνθουσιασμὸς κατέλαβε τοὺς κατοίκους. Τὰ πλοιά τῶν ἦσαν μικρά· τὰ περισσότερα ἦσαν 300 περίπου τόννων, τὰ δποια ἥτο δύσκολον ν" ἀντιπαραταχθῶσι μὲ τοὺς τουρκικοὺς κολοσσούς. "Ἐν τούτοις ἀνέλαβον τὸν ἀγῶνα καὶ τὰ κατὰ θάλασσαν κατορθώματα τῶν Ἐλλήνων διπέρενθησαν τὰ κατὰ Ἑγράν.

Τὰ ἐλληνικὰ πλοιά ὑψώσαντα τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας ἔξεχύθησαν εἰς τὸ Αἴγαλον· ἀπέκλεισαν ἀπὸ θαλάσσης τὰ πολιορκούμενα παράλια φρούρια, συνέλαβον δσα ἐμπορικὰ πλοια εὔρον, ἥμποδισαν τὰς συγκοινωνίας καὶ τὴν ἀποστολὴν στρατοῦ διὰ θαλάσσης καὶ ἐπανεστάτησαν καὶ ἄλλας γῆσους, ἰδίως δὲ τὴν Σάμον.

"Οτε ἔμαθε ταῦτα ἡ Πύλη, ἔστειλε κατὰ τῶν Ἐλλήνων 8 μόνον πλοια, ἀλλὰ πολὺ μεγάλα καὶ λαχυρά, κατὰ τῶν δποιων ἐνόμιζεν δτε τίποτε δὲν θὰ ἤδυναντο νὰ κατορθώσουν οἱ Ἐλληνες μὲ τὰ μικρά τῶν πλοια καὶ ἐλαφρὰ κανόνια. 'Αλλ' οὗτοι ἔξέπλευσαν ἐναντίον

τοῦ ἔχθροῦ συναντῶσιν αὐτὸν ἔξω τῆς Χίου καὶ ἀναγκάζουσιν ἐν μὲ 84 κανόνια δίκροτον (δηλαδὴ πλοῖον μὲ δύο σειράς κανονίων) νὰ καταπλεύσῃ εἰς τὸν πρὸς δυσμάς τῆς Δέσου λιμένα τῆς Ἐρεσσοῦ.
Ἐκεὶ δὲ οἱ Ἑλληνες ἔξεπεμψαν κατ' αὐτοῦ δύο πυρπολικά.

Τὸ πυρπολικὸν ἦτο παλαιὸν πλοῖον, τὸ δποῖον ἐπληροῦτο μὲ διαφόρους εὐφλέκτους ὄλας· ἥλειφροντο τὰ σχοινία αὐτοῦ καὶ ἴστια μὲ πίσσαν καὶ μὲ ἔλαιον· οἱ ναῦται ἐτοποθετοῦντο εἰς τὸ δπισθεν μέρος τοῦ καταστρώματος, καὶ ἀφ' οὗ δ πυρπολητὴς ἐπλησίαζε τὸ πυρπολικὸν εἰς τὸ ἔχθρικὸν πλοῖον, ἔρριπτεν ἀρπάγας εἰς αὐτὸν καὶ προσεκόλλα τὰ δύο πλοῖα. Ἐπειτα ἔθετε πῦρ εἰς τὴν θρυαλλίδα, ἐπήδα εἰς τὴν ὅπισθεν τοῦ πλοίου δεδεμένην λέμβον, ὅπου εἶχον καταβῆσθαι λοιποὶ ναῦται, καὶ, προτοῦ τὸ πῦρ μεταδοθῇ εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην τοῦ πυρπολικοῦ, ἀπεμακρύνετο· ἐν τῷ μεταξὺ τὸ πυρπολικὸν ἔγνωπτεν ὡς πυροτέχνημα καὶ κατέκαιε τὸ ἔχθρικὸν πλοῖον.

Τὸ πυρπολικὸν τοῦ Ψαριανοῦ Παπανικολῆ ἐκόλλησεν εἰς τὸ δίκροτον καὶ μετ' ὀλίγον τὸ ἀνετίναξεν εἰς τὸν ἀέρα καὶ μαζὶ μὲ αὐτὸν 400 Τούρκους. Οἱ τουρκικὸς στόλος κατετρόμαξεν ἀπὸ αὐτὸν καὶ ἔσπευσε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὸν Ἑλλήσποντον.

Οἱ ἀνὴρ δὲ ἐκεῖνος, δ ὁ δποῖος ἔθεωρήθη ἵκανωτερος ἀπὸ ὅλους τοὺς ναυτικούς, ν' ἀναλάβη τὴν ναυαρχίαν τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου, ἦτο δ Ἀνδρέας Μιαούλης. Μετριόφρων καὶ τολμηρός, ἀφωσιωμένος εἰς τὸ καθῆκόν του, ἔχων ἔκτακτον ναυαρχικὴν ἵκανότητα, ἐσχεδίασε καὶ ἔκαμε μεγάλα ναυτικὰ κατορθώματα. Τὴν ἵκανότητα αὐτοῦ ἐνόησε πρῶτος δ Λάζαρος Κουντουριώτης, ὅτις ἦτο δ πρῶτος τῶν νοικοκυραίων Υδραίων, οἱ δποῖοι μαζὶ μὲ τοὺς τῶν ἄλλων νήσων ἔθυσίσαν τὰ πλούτη των, διὰ νὰ προετοιμάζουν ἐκάστοτε τοὺς ἑλληνικοὺς στόλους πρὸς σωτηρίαν τῆς πατρίδος.

Ανδρέας Μιαούλης.

§ 30. Η πρώτη ἔθνεικὴ συνέλευσις.

Μόλις οἱ Ἑλληνες ἀπετίναξαν τὸν τουρκικὸν ζυγόν, γῆσθάνθησαν

τὴν ἀνάγκην νὰ σχηματίσωσιν εἰδός τι διοικήσεως. Διὰ τοῦτο, ἀφ' οὗ ἐπολιόρχησαν τὴν Τρίπολιν, συνῆλθον οἱ πρόκριτοι τῆς Πελοποννήσου εἰς τὴν μονὴν τῶν Καλτεζῶν, μεταξὺ Μεσσηνίας καὶ Ἀρκαδίας, καὶ συνέστησαν τὴν Πελοποννησιακὴν Γερουσίαν, ἡ δποία ὥρισθη ἐπταμελῆς καὶ θὰ εἶχεν εἰς χειράς τῆς δλην τὴν διοικησιν.

Δημήτριος Ὑψηλάντης.

Ἄλλα κατὰ Ἰούνιον ἦλθεν εἰς τὴν Πελοπόννησον ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης ὡς πληρεξούσιος τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀλεξάνδρου. Ἡτο μικρόσωμος καὶ ἴσχυντος, ἀλλὸς ἀνδρείος, καρτερικὸς καὶ τίμιος. Ἐπειδὴ δὲ οἱ πρόκριτοι τῆς Πελοποννήσου δὲν ἦθελον νὰ τὸν ἀναγγιγνώσωσιν ἀπόλυτον ἀρχοντα, δ Ὑψηλάντης ἐπροσκάλεσε γενικὴν συνέλευσιν τῶν ἀντιπροσώπων τῆς ἐπαναστατησάσης Ἑλλάδος.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἔφθασεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδᾶτος, διτοικὸς ἐπὶ πιφχοῦς οἰκογενείας, ὁ ἱκανώτερος πολιτικὸς ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως. Οὗτος διωργάνωσεν εἰς τὸ Μεσολόγγι τοπικὴν διοικησιν μὲν Γερουσίαν, ἡ δποία διηγόμενη τὴν Δυτικὴν Στερεάν Ἑλλάδα. Ο δὲ Νέγρης, ἄλλος Φαναριώτης, διωργάνωσεν εἰς τὴν Ἀμφισσαν διοικησιν τῆς Ἀνατολικῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος.

Κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1821 συνῆλθον εἰς Ἀργος καὶ ἀπὸ ἐκεῖ εἰς μικρὸν χωρίον πλησίον τῆς παλαιᾶς Ἐπιδαύρου οἱ πληρεξούσιοι τῆς Πελοποννήσου, τῆς Στερεᾶς καὶ τῶν ναυτικῶν νήσων καὶ συνέταξαν τὸ πρῶτον πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος. Κατὰ τὸ σύνταγμα τοῦτο ὥρισθη ὅτι θὰ είναι δύο σώματα πρῶτον τὸ βουλευτικόν, τὸ δποίον θὰ ὥριζε τοὺς νόμους· τοῦτο ἀπετελεῖτο ἀπὸ 70 μέλη καὶ εἶχε πρόεδρον τὸν Ὑψηλάντην· δεύτερον τὸ νομοτελεστικόν, τὸ δποίον εἶχε πέντε μέλη μὲ πρόεδρον τὸν Μαυροκορδᾶτον· τοῦτο διώριζε τοὺς ὑπουργοὺς καὶ εἶχε τὴν κυβερνήσιν τοῦ τόπου. Ὑπὸ τὰς διαταγὰς δὲ τῆς κυβερνήσεως θὰ ἤσαν καὶ ἡ Γερουσία τῆς Πελοποννήσου, ἡ Γερουσία τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ Διοικησις τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος.

Ἄπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἐγεννήθη διχόνοια μεταξὺ τῶν προκρίτων καὶ τῶν προεστώτων τοῦ τόπου, οἱ ὅποιοι εἶχον τὴν διοίκησιν καὶ ἥθελον νὰ διευθύνωσιν αὐτοὺς μόνοι, καὶ τῶν στρατιωτικῶν, οἱ ὅποιοι ὡς προτάσσοντες τὰ στήθη των κατὰ τοῦ ἔχθρος ἥθελον αὐτοὺς νὰ ἀρχωσιν. Ἐν τούτοις κατ' ἀρχὰς ὑπερίσχυσαν οἱ πρόκριτοι.

III. ΔΕΥΤΕΡΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ (1822)

§ 31. Γενικὴ κατάστασις.

Ἐν ἀρχῇ τοῦ δευτέρου ἔτους τῆς ἐπαναστάσεως οἱ Ἑλληνες εὑρίσκοντο εἰς καλυτέραν κατάστασιν παρὰ κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας αὐτῆς. Ἡ Πελοπόννησος καὶ ἡ Στερεά Ἑλλὰς εἶχον ἐλευθερωθῆ ἐκτὸς μικρῶν φρουρίων, τὰ ὅποια δὲν εἶχον κυριευθῆ ἀκόμη. Εἶχε συγχροτηθῆ συνέλευσις, ἥτις ἐσχημάτισε κυβέρνησιν, ἡ ὅποια ὠφέλει τὰ μέγιστα, ἀν καὶ δὲν εἶχεν ἀκόμη μεγάλην δύναμιν. Εἶχον λοιπὸν ἐλπίδας οἱ Ἑλληνες, ἀν καὶ δὲν εἶχον χρήματα, τὰ ὅποια εἶναι τὰ νεῦρα τοῦ πολέμου.

Ἀλλὰ καὶ ἡ Τουρκία ἦτο εἰς πολὺ καλυτέραν θέσιν παρὰ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος. Ὁ Ἀλῆς πασᾶς; εἶχε παραδοθῆ καὶ φονευθῆ. Τὰ στρατεύματα, τὰ ὅποια εἶχον σταλῆ καὶ ἀυτοῦ, ἥτιν τὴν ἐλεύθερα νὰ ἐπέλθουν κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Οἱ Ἀλβανοί, εἰτινες διὰ τὸν μεσθὸν ἐγίνοντο στρατιώται, συνήθροιζοντο ἀπειροί ἐναντίον τῶν ἐπαναστατῶν ὅμοίως δὲ καὶ ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Θεσσαλίαν ἥδυνατο νὰ συναχθῆ στρατός. Εἰς τοὺς ναυστάθμους προητοιμάζετο μέγις στόλος. Τοιουτορόπως ἥτοιμάζοντο οἱ Τούρκοι νὰ ἐφαρμόσουν τὸ σχέδιόν των, δμοιον πρὸς τὸ τοῦ παρελθόντος ἔτους, διὰ νὰ καταπλίξωσι τὴν ἐπανάστασιν.

Διὰ τοῦτο ἡ κυβέρνησις τῆς Ἑλλάδος ἐσκέψθη πῶς νὰ ἐμποδίσῃ τοὺς Τούρκους νὰ κατέλθωσιν ἀπὸ βορρᾶ, ἥτοι ἀπὸ τῆς Δυτικῆς καὶ Ἀνατολικῆς Σερεάς, Ἑλλάδος. Μεγαλύτερος ἦτο δὲ κίνδυνος ἀπὸ δυσμῶν, ὅπόθεν δλοι οἱ Ἀλβανοί προητοιμάζοντο νὰ ἐπιτεθοῦν. Πρὸς ἀπόκρουσιν τοῦ κινδύνου αὐτοῦ ἐπρεπε νὰ βοηθήσῃ τὸ Σοῦλι.

§ 32. Ἐκστρατεία πρὸς ἀπελευθέρωσιν τοῦ Σουλίου.

Οἱ Σουλιώται, οἱ ὅποιοι εἶχον ἀναγκασθῆ τῷ 1803 ἀπὸ τὸν Ἀλῆν ν' ἀφῆσωσι τὴν πατρίδα των, διε ὁ Ἀλῆς ἐπανεστάτησε κατὰ τοῦ σουλιάνου, ἐπανῆλθον εἰς τὰ βουγά των τῷ 1821 καὶ ἐπολέμουν

ἀνδρείως τοὺς Τούρκους· καὶ μετὰ τὴν καταστροφὴν δὲ τοῦ Ἀλῆ
ἔξηκολούθουν, ὡς προμαχῶν τοῦ Ἑλληνισμοῦ, νὰ κρατῶσι μόνοι
ἔκει ἐπάνω τὴν ἵδεαν τῆς ἑλευθερίας. Οἱ Τούρκοι δὲν ἥδυναντο νὰ
δρμήσωσι πρὸς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα, ἐν δσῳ ἀνθίστατο τὸ Σούλι,
τὸ ὅποιον ἐποιέρχεται στεγῶς μὲ 14 χιλιάδας ἀνδρῶν. Διὰ νὰ δυ-
νηθῇ δμως τοῦτο νὰ ἔξακολουθήσῃ τὴν ἀντίστασιν, ἔπειτε νὰ τὸ
βοηθήσουν οἱ Ἑλληνες.

‘Ο Μαυροκορδᾶτος ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στρατοῦ, ὁ δποῖος
ἔμειλλε νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν τοῦ Σουλίου. Μετ’ αὐτοῦ συνεξεστρά-
τευσαν ἔκτὸς τῶν Ἑλλήνων καὶ φιλέλληνες· οὗτοι ἀπετέλουν ἐν

‘Αιέξανδρος Μαυροκορδᾶτος.

ελήθη ἔκει ὑπὸ μεγάλων τευρκικῶν δυγάμεων καὶ ἔπειτεν ἡρωϊκῶς
μαχόμενος.

‘Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ ἔλληνικὸς στρατὸς συγκείμενος ἐκ 3 χιλιάδων
ἀνδρῶν, ἔφθασε διὰ Ἑγρᾶς εἰς τὸ χωρίον Πέτα, τὸ δποῖον ἥτο πρὸς
βορρᾶν τῆς Ἀρτης εἰς ἀπόστασιν 4 σχεδὸν χιλιομέτρων ἀπ’ αὐτῆς·
καὶ τὰς μὲν ὑπωρείας τοῦ παρὰ τὸ χωρίον βουνοῦ κατέλαβον οἱ φι-
λέλληνες, τὰς δὲ ὅπισθεν αὐτῶν κλιτούς οἱ ἀτακτοί Ἑλληνες. Τὴν

τάγμα ὑπὸ τὸν Ἰταλὸν Δάνιαν, τὸν Πολωνὸν Μι-
ζεύσκην καὶ τὸν Ἐλβε-
τὸν Σεβαλιέ· προσέτι ἐν
τάγμα τακτικῶν Ἑλλή-
νων ὑπὸ τὸν Ἰταλὸν Τα-
ρέλλαν καὶ ἐν Ἰόνιον
σῶμα ὑπὸ τὸν Πχνᾶν· δλοι
αὐτοὶ εἶχον ἀρχηγὸν τῶν
ἐπιτελῶν τὸν Γερμανὸν
στρατηγὸν Νόρμαν.

‘Ο Μαυροκορδᾶτος ἐ-
στειλε πρότερον διὰ θα-
λάσσης τὸν ἀνδρεῖον Κυ-
ριακούλην Μαυρομιχά-
λην μὲ 500 Μανιάτας,
διὰ νὰ προκαταβάλῃ τὸ
Φανάριον, λιμένα ἀπέ-
χοντα 5 ὥρας τῆς Κιά-
φας· ἀλλ’ οὗτος προσε-

νύκτα τῆς 4 Ἰουλίου ἐξώρμησεν ἀπὸ τὴν Ἀρταν δὲ Ρεσήτ πασᾶς Κιουταχῆς μὲν 6 χιλιάδας Ἀλβανούς καὶ προσέβαλε τοὺς Ἐλληνας· οἱ φιλέλληνες καὶ οἱ τακτικοὶ ἀγτέστησαν γενναίως· ἀλλὰ μέρος τῶν Ἀλβανῶν ἀνέδη ἐκ τοῦ ὅπισθεν μέρους τοῦ βουνοῦ, ἐξεδίωξε τοὺς ἀτάκτους Ἐλληνας καὶ ἐπετέθη ἐκ τῶν νότων ἐναντίον τῶν πολεμούντων τακτικῶν Ἐλλήνων καὶ φιλελλήνων, οἱ δποῖοι συμπυκνώσαντες τὰς τάξεις ἐπολέμησαν γενναιότατα, ἔως ὅτου οἱ περισσότεροι ἦσαν αὐτῶν ἐφορεύθησαν. Τὸ αἷμα δημας τόσων εὐγενῶν φιλελλήνων ηὔησεν εἰς τὴν Εδρώπην τὴν συμπάθειαν ὅπερ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος.

Ἡ ἐκστρατεία ἀπέτυχεν. Οἱ Σουλιώται μὴ ἔχοντες τροφὰς καὶ πολεμεφόδια καὶ μὴ ἐλπίζοντες ἀπὸ κανέναν μέρος βοήθειαν, ἐσυνθηκολόγησαν μὲ τοὺς Τούρκους· κατὰ Σεπτέμβριον καὶ ἀπῆλθον εἰς Κεφαληνίαν· ἀπ' ἐκεῖ πολλοὶ ἐπανῆλθον εἰς τὴν ἀγωνιζομένην Ἐλάδα καὶ ἐπολέμουν κατὰ τῶν ἐχθρῶν.

§ 33. Πρώτη πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου.

Μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Σουλίου δὲ Ὁμέρο Βρυώνης καὶ δὲ Κιουταχῆς κατῆλθον εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν μὲ 11 χιλιάδας στρατοῦ καὶ κατὰ Ὁκτώβριον ἐφθασαν πρὸ τοῦ Μεσολογγίου, ἐνῷ τουρκικὰ πλοῖα ἀπέκλεισαν τὴν πόλιν τκύτην ἀπὸ θαλάσσης.

Τὸ Μεσολόγγι κείται ἐπὶ χαμηλῆς γλώσσης γῆς ἐκτεινομένης πρὸς τὴν θάλασσαν· ἡ πέριξ αὐτοῦ θάλασσα εἶναι ἀδυτῆς λιμνοθάλασσα, πλήρης φύκων, χωριζομένη ἀπὸ τῆς ἀνοικτῆς θαλάσσης διὰ σειρᾶς νησίδων· μικρὰ δὲ μόνον πλοῖα θιάστενης αὐλακος δύνανται νὰ προχωρήσωσι πρὸς τὴν πόλιν· πλησίον τῆς αὐλακος εἶναι ἡ νησίς Βασιλάδι. Ἀπὸ Ἑγρᾶς δὲ περιέβαλλε τὴν πόλιν χαμηλὸν τείχος μὲ δόλιγα κανόνια, ἔξιθεν τοῦ δποίου ἥτο τάφρος·

Ἐδῶ ἀπεφάσισαν δὲ Μαυροκορδάτος καὶ δὲ Μάρκος Μπότσαρης νὰ ἀντισταθῶσι μὲ 360 μόνον ἀνδρας ἀπέκρουον δὲ τοὺς ἐχθροὺς μὲ εὐφυῆ τεχνάσματα καὶ ἐηγπάτων αὐτοὺς μὲ ἀπατηλὰς διαπραγματεύσεις μέχρι τοῦ Νοεμβρίου, δτε ἥλθε μοιρα τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου, ἡ δποία ἔλυσε τὴν ἀπὸ θαλάσσης πολιορκίαν, εἰσήγαγε τροφὰς καὶ πολεμεφόδια καὶ μετέφερεν ἐκεῖ ἐπικουρίαν 1700 Ἐλλήνων· τότε οὗτοι ἐμήνυσαν εἰς τὸν Ὁμέρο Βρυώνην, δτι, ἀν θέλη τὸ Μεσολόγγι, νὰ ἔλθῃ νὰ τὸ πάρῃ.

Οἱ Τούρκοι ἀπεφάσισαν νὰ κάμωσιν ἔφοδον κατὰ τὴν νύκτα τῶν Χριστουγέννων, δτε οἱ Χριστιανοὶ θὰ ἦσαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀλλὰ

Χριστιανός τις, ύπηρέτης του Βρυώνη, εἰδοποίησε τοὺς Ἔλληνας· σύτοι κατέλαβον τὸ τεῖχος καὶ ἀνέμενον μίαν ὥραν πρὸ τῆς αὐγῆς ὥρμησαν οἱ Τούρκοι καὶ μὲ κλίμακας ἐπροσπάθουν νὰ ἀναβῶσιν εἰς τὸ τεῖχος. Ἀλλ' οἱ Ἔλληνες ἐπολέμησαν κατ' αὐτῶν γενναῖως ἐπὶ 3 ὥρας· ἐφόνευσαν περὶ τοὺς 500 καὶ τοὺς λοιποὺς ἔτρεψαν εἰς φυγήν.

Μετὰ ταῦτα οἱ Ἔλληνες προσέβαλον τὸ στρατόπεδον τῶν Τούρκων καὶ ἐφόνευσαν πολλούς, τοὺς δὲ λοιποὺς ἡγάγκασαν νὰ δπισθοχωρήσωσι καὶ νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν χώραν των εἰς κακὴν κατάστασιν, ἀφ' οὗ πολλὰ ἐπάθον καθ' ὅδὸν ἀπὸ τοὺς Ἔλληνας καὶ ἀπὸ τὸν χειμῶνα.

§ 34. Ἐκστρατεῖα καὶ καταστροφὴ τοῦ Δράμαλη-

‘Ο Χουρστὶ πασᾶς, ἀφ' οὗ ἐνίκησε καὶ ἐφόνευσε τὸν Ἀλῆν, μετένη εἰς τὴν Δάρισαν· ἐκεὶ ἥρχισε νὰ ἐτοιμάζῃ μέγαν στρατὸν κατὰ τῆς Ἐλλάδος. Ο στρατὸς οὗτος ἦτο ὁ μεγαλύτερος ἀπὸ δύος προητοιμάσθησαν κατὰ τῆς ἐπαναστάσεως· 30 χιλιάδες ἀνδρῶν, ἐκ τῶν δύοιων οἱ περισσότεροι ἴππεις, μὲ πολλούς πασάδες ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Δράμαλη κατῆλθον εἰς τὴν Φθιώτιδα περὶ τὰ τέλη Ἰουνίου, ἔκαυσαν τὰς Θήβας καὶ ἥργιμωσαν τὴν Βοιωτίαν καὶ Μεγαρίδα. Ἐνέσπειρον δὲ πανταχοῦ τὸν τρόμον μὲ τὸ πλήθος των διὰ τοῦτο χωρίς νὰ ἀπαντήσωσι πουθενὰ ἀντίστασιν, ἐπέρασαν τὸν Ἱσθμόν, κατέλαβον τὴν Κόρινθον καὶ ἀπὸ ἐκεὶ κατῆλθον εἰς τὸ Ἀργος, τῇ 10 Ἰουλίου.

Ἐνῷ δὲ ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις κατέψυγεν εἰς τὰ πλοῖα, διὰ σωθῆ, μόνος ὁ πρόεδρος τοῦ βουλευτικοῦ Δ. Ὅψηλάντης δὲν ἔδειλασε· συνεννοθεὶς μὲ ἄλλους ὅπλαρχηγούς κατέλαβε μετὰ 700 ἀνδρῶν τὴν ἀκρόπολιν τοῦ Ἀργους, διόπου εἶχε κλεισθῆ πρὸ δλίγων ἡμερῶν ὁ Μανιάτης Καρίγιαννης μὲ δλίγους ἀνδρας. Τοῦτο δὲ ἐπράξε διὰ νὰ ἀναγκάσῃ τοὺς Τούρκους νὰ τὸν προσβάλωσι καὶ νὰ χρονοτριβήσωσι πολεμοῦντες ἐναντίον του, χωρὶς νὰ προχωρήσωσιν ἀπὸ τὴν Ἀργολίδα εἰς τὴν Ἀρκαδίαν, ἔως οὗ συναχθῶσιν ἀρκετοὶ Ἔλληνες καὶ ἀποκλείσωσι τοὺς ἔχθρους καταλαμβάνοντες τὰ πέριξ τοῦ Ἀργους βουνά.

Ἐνῷ λοιπὸν οἱ Τούρκοι ἀπησχολοῦντο εἰς τὴν πόλιορχίαν τῆς ἀκροπόλεως τοῦ Ἀργους, διόπου κοτρώνης ἀνέλαβε νὰ συνάξῃ τοὺς Ἔλληνας· μὲ φλογερούς λόγους, μὲ δραστηριότητα καὶ αὐτηρὰς διαταγὰς κατώρθωσε νὰ συναθροίσῃ πλήθος ὅπλοφόρων εἰς Τρίπολιν.

Ἐνέπνευσεν ἐνθουσιασμὸν καὶ θάρρος εἰς αὐτοὺς καὶ μὲ 10 χιλιάδας ἔφθασεν εἰς τοὺς Μύλους, πλησίον τοῦ Ἀργους. Πρῶτόν του δὲ ἔργον ήτο γὰρ διευκολύνη τὴν ἀναχώρησιν τῶν ἐν τῇ ἀκροπόλει τοῦ Ἀργους Ἐλλήνων.

Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Τούρκοι περιῆλθον εἰς δύσκολον θέσιν. Πολλὰς τροφὰς δὲν εύρον εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Ἀργους, διότι οἱ Ἐλλῆνες τὰς εἰχον καύσει· δσας είχον καὶ δσας εύρον τὰς ἔξωδευσαν εἰς ὅλης γας ἡμέρας. Τὸ θέρος ήτο θερμότατον καὶ τὸ ἐπιπικόν δὲν εῖρισκε βοσκήν καὶ ὕδωρ. Ὁ στόλος των δὲν ἦλθε νὰ τοὺς τροφοδοτήσῃ καὶ γόσοι ἥρχισαν νὰ τοὺς θερίζωσιν. Διὰ τοῦτο δ Δράμαλης ἐσκέφθη γὰρ ὑποχωρήσῃ εἰς Κόρινθον. Ἄλλ' ὁ Κολοκοτρώνης είχε προτίθει τοῦτο καὶ προκατέλαβε τὰ στενὰ τῶν Δερβενακίων, διὰ γὰρ ἐμποδίσῃ τὴν ὁπισθεχώρησιν τῶν Τούρκων.

Τῇ 26 Ιουλίου ἐξεκίνησεν δ Δράμαλης πρὸς τὰ Δερβενάκια· ἀπὸ ἐκεὶ δύο μονοπάτια ἔφερον εἰς Κόρινθον· τὸ δυτικώτερον διήρχετο ἀπὸ τὸ βάθας χχράδρας καὶ τὸ κατεῖχον ισχυρῶς οἱ Ἐλλῆνες· δτε δὲ οἱ Τούρκοι ἵπτεις εἰσῆλθον εἰς αὐτό, οἱ Ἐλλῆνες τοὺς προσέβαλον μὲ ισχυρὸν πῦρ καὶ τοὺς ἡγάγκασαν νὰ τραπῶσιν εἰς τὸ πρὸς ἀνατολὰς αὐτοῦ μονοπάτι. Αὐτὸ ἔφερε διὰ τῶν πλαγίων τοῦ βουνοῦ εἰς τὴν ἐπὶ τῶν κορυφῶν του ἐκκλησίαν τοῦ Ἀγίου Σώστη· πολεμοῦντες οἱ Τούρκοι τοὺς Ἐλληνας, εἰ δόποι εἰχον καταλάβει τὰς κλιτεῦς ἐκείνας, κατώρθωσαν μὲ πολὺν ἀγῶνα νὰ φθάσουν εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ βουνοῦ. Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξὺ δ Υψηλάντης, Νικήτας καὶ Παπαφλέσας κατέλαβον πέραν τοῦ Ἀγίου Σώστη μίαν κορυφὴν, κάτωθεν τῆς δόποιας, μέσα ἀπὸ μίαν χαράδραν, διήρχετο τὸ μονοπάτι· δτε δὲ ἔφθασαν ἐκεὶ οἱ Τούρκοι, οἱ Ἐλλῆνες τοὺς προσέβαλον μὲ τόσην ὀρμήν, ὥστε ἐκαμαν σωρὸν τὰ πτώματά των. Ὁ Κολοκοτρώνης ἔφθασε τότε καὶ προσβάλλει τοὺς Τούρκους ἐκ τῶν δπισθεν· ἐκεὶ συνεσωρεύθησαν πτώματα τριῶν χιλιάδων ἔχθρων, ἀπελρων ἵππων καὶ καμήλων καὶ προσέτι πλῆθος ἀποσκευῶν. Ἐν τούτοις μέρος τῶν Τούρκων κατώρθωσε νὰ διέλθῃ εἰς κακὴν κατάστασιν καὶ νὰ φθάσῃ εἰς Κόρινθον.

Ἄλλ' δ Δράμαλης μὲ τὸ περισσότερον μέρος τοῦ στρατοῦ του ἔμεινεν δπισω εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Ἀργους. Ἀπὸ ἐκεὶ ἐξεκίνησε μετὰ δύο ἡμέρας καὶ διημένη πρὸς ἀνατολάς, διὰ νὰ διέλθῃ διὰ τῆς δδοῦ τοῦ Ἀγινόρους. Καὶ ἀπέκρουσαν μὲν αὐτὸν ἐκ τῶν ἐμπροσθεν δ Υψηλάντης, δ Νικήτας καὶ δ Παπαφλέσας· ἀλλ' ἀφ' εὗ οἱ ἀλλοι Ἐλ-

ληγνες δὲν τὸν προσέβαλον ἐκ τῶν ὅπισθεν, ἐπειδὴ ἐτράπησαν εἰς τὴν διαρπαγὴν τοῦ τουρκικοῦ στρατοπέδου, διὸ Δράμαλης μὲν ἀπώλειαν μόνον χιλίων ἀνδρῶν κατέρθισεν ἐν κακῇ καταστάσει νὰ φθάσῃ εἰς Κόρινθον.

Ο Κολοκοτρώνης, ὁ ὄποιος ἀνηγορεύθη ἀρχιστράτηγος τῆς Πελοποννήσου, κατέλαβε τότε τὰ πέριξ βουνά καὶ ἀπέκλεισεν εἰς τὴν Κόρινθον τὸν Δράμαλην, διπλας εἶχε κάμει καὶ εἰς τὸ Ἀργος. Ἐκεῖ ἔμεινεν διὸ Δράμαλης μέχρι τοῦ θανάτου του κατὰ μῆνα Νοέμβριον. Τότε οἱ ἐπιζήσαντες Τούρκοι, ἐπειδὴ ὑπέφερον ἀπὸ ἀσθενείας καὶ ἔλλειψιν τροφίμων, ἀπεφάσισαν νὰ διευθυνθῶσιν εἰς Πάτρας. Ἀλλὰ πλησίον τῆς Ἀκράτας ἐπερικυλώθησαν ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας καὶ κατεστράφησαν οἱ περισσότεροι. Τοὺς ἐναπομείναντας μετεκόμισαν πλοία τουρκικὰ εἰς Πάτρας. Ἐν τῷ μεταξύ δὲ τὸ Ναύπλιον μὲ τὸ Παλαμῆδι, τὸ ὄποιον κατείχον οἱ Τούρκοι, παρεδόθη εἰς τοὺς Ἑλληνας.

§ 35. Καταστροφὴ τῆς Χίου.

Ἀλλ' ἐνῷ οἱ Ἑλληνες ἔκαμνον τοιαῦτα κατορθώματα κατὰ ἔηράν, ή πατρίς μας ὑπέστη κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 1822 μεγάλην συμφοράν, τὴν καταστροφὴν τῆς Χίου.

Η Χίος, ή ωραία αὔτη καὶ κατάφυτος νῆσος, ἔκατοικείτο ἀπὸ λαὸν φιλήσυχον καὶ ἐμπορικόν· οἱ κάτοικοι ήσαν εὗποροι καὶ ἐντελῶς ἀπόλεμοι· διὰ τοῦτο δὲν ἔξηγέρθησαν μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους Ἑλληνας εἰς ἐπικνάστασιν. Ἀλλὰ τῇ 10 Μαρτίου 1822 διεικητής τῆς Σάμου Διογέθετης ἀπειδιάσθη εἰς τὴν Χίον μὲ 2500 ἀνδρας· μὲ αὐτοὺς συνηγνώθησαν πλειστοι χωρικοί. Τότε οἱ ἐπαναστάται κατέλαβον τὴν πόλιν καὶ περιώρισαν τοὺς Τούρκους εἰς τὸ φρούριον.

Ο σουλτανὸς μόλις ἔμαθε τὰ ἐν Χίῳ, μὲ μεγάλον θυμὸν διέταξε τὸν στόλον του νὰ ἐκπλεύσῃ ἀμέσως, νὰ μεταφέρῃ ἀπὸ τὴν Ἀσιάν στρατεύματα καὶ νὰ καταπνίξῃ τὴν ἐπανάστασιν τῆς Χίου. Τὴν 30 Ἀπριλίου ἐφάνη πρὸ τῆς νῆσου ὁ ναύαρχος Καρᾶ Ἀλῆς μὲ 46 πλοία καὶ 7 χιλιάδας ἐπλοφόρους. Οὕτοι ἀποδιδυσθέντες ἐτρεφαν εἰς φυγὴν τοὺς τὴν νῆσόν των ἐπειτα ἔξεχύθησαν εἰς δληγήν τὴν Χίον, κατέκαυσαν τὰ χωρία καὶ κατέσφαξαν τοὺς κατοίκους· κατεδίωκον δὲ αὐτοὺς καὶ εἰς τὰς φάραγγας καὶ εἰς τὴν θάλασσαν ἀκόμη, ή ἐποία εἰς πελλὰ μέρη ἐδάφετο ἐσυθρά ἀπὸ τὸ αἷμα τῶν σφαζού-

νων. Άπο τάς 112 χιλιάδας Χριστιανῶν, ποῦ ἡσαν εἰς τὴν Χίον, 23 χιλιάδες ἔφονεύθησαν, 47 χιλιάδες ἐπωλήθησαν καὶ μόνον 1800 ἔμειναν εἰς τὴν νῆσον, ἢ διοῖα ἡρημώθη· οἱ λοιποὶ ἐσώθησαν εἰς ἄλλας νῆσους ἐλεεινοί.

§ 36. Ἀνδραγαθήματα τοῦ Κανάρη.

Οἱ ἑλληνικὸς στόλος εἶχε βραδύνει νὰ ἐκπλεύσῃ πρὸς σωτηρίαν τῆς νῆσου δι’ ἔλλειψιν πόρων· μόλις δὲ τὰ πλοῖα τῶν διαφόρων νήσων ἡγώθησαν εἰς τὰ Ψαρὰ τῇ 27 Ἀπριλίου. Τότε οἱ Ἑλληνες ἀπεφάσισαν ν’ ἀποστείλωσι κατὰ τῶν ἐχθρῶν δύο πυρπολικά, τὸ μὲν ἐν ὑπὸ τὸν Ὑδραλόν Ἀνδρέαν Πιπίνον, τὸ δὲ ἄλλο ὑπὸ τὸν Ψαριανὸν Κωνσταντίνον Κανάρην.

Οἱ Κανάρης ἦτο ἔως τότε ἄγνωστος· μικρόσωμος καὶ ἀδέξιος τοὺς τρόπους, δσον καὶ μετριόφρων, ἥτο ἀπορρασιτικός, φύχραιμος καὶ γενναῖος· ἔκαμε τόσα κατορθώματα, ὃσεις ἐπροκάλεσε τὸν θυμασμὸν δλου τοῦ κόσμου.

Οἱ πυρποληταὶ, ἀφ’ οὓς μετέλαβον τῶν ἀχράντων μυστηρίων, ἐπειδάσθησαν ἐπὶ τῶν πλοιῶν τῶν καὶ διέπλευσιν μὲ πολλοὺς κινδύνους τὸ στενὸν μεταξὺ Χίου καὶ Ἀσίας. Ἡτο ἡ τελευταῖα νῦξ τοῦ Ῥαμαζανίου, δστις εἰναι δίερδες μὴν τῶν Μωαμεθανῶν, κατὰ τὸν δροῖον οὗτοι νηστεύουν δλην τὴν ἡμέραν· μετ’ αὐτὸν δὲ ἥρχιζε τὸ Βαϊράμ, ἡ μεγαλύτερα τῶν ἑορτῆς. Ὄλα τὰ πλοιά των ἡσαν κατάφωτα καὶ οἱ σφαγεῖς τῆς Χίου εὐωχοῦντο ἐν μέσῳ τῶν θυμάτων τῶν ἰδίως· ἡ ναυαρχίς ἥτο περισσότερον φωτιγγημένη, δσου διεσκέδαζεν δ ναύαρχος μὲ τοὺς ἀνωτέρους ἀξιωματικούς. Οἱ δύο γενναῖοι πυρποληταὶ διηλθον διὰ μέσου τῶν ἐχθρικῶν πλοίων. Καὶ ἐκόλησε μὲν διπίνος τὸ πυρπολικόν του εἰς τὴν ὑποναυαρχίδα· ἀλλ’ οἱ Τούρκοι ἔκοψαν τὸ σχοινίον τῆς ἀρπάγης καὶ ἐσώθησαν. Οἱ Κανάρης δὲ ἐκόλλησε τὸ πυρπολικόν τευ εἰς τὴν πρῷραν τῆς ναυαρχίδος. Τὸ πῦρ ὡθούμενον ὑπὸ τοῦ ἀνέμου ἀνέφλεξεν ἀμέσως τὸν τουρκικὸν κολοσσόν· τὰ κανόνια του ἐξεπυρωκότουν καὶ δὲν ἀφῆνον τὰς λέμβους· τοῦ στόλου νὰ πλησιάσουν· αἱ φλόγες κατέπινον τοὺς ἔδω καὶ ἐκεὶ τρέχοντας καὶ φωνάζοντας Τούρκους. Οἱ ναύαρχοι ἡθέλησε νὰ σωθῇ διὰ λέμβου· ἀλλὰ μία κεραία καιομένη ἐπεσεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του καὶ τὸν ἐφόνευσεν. Μετὰ μίαν ὥραν τὸ

πῦρ μετεδόθη εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην καὶ τὸ πλοῖον ἀνετινάχθη
εἰς τὸν ἀέρα· τρεῖς
χιλιάδες Τούρκων ἐ-
ξωλοθρεύθησαν.

Κωνσταντίνος Κανάρης.

φοδοτήσῃ τὸ Ναύπλιον· δὲ Μιχούλης δμως ἀντιπαρετάχθη κατ' αὐτοῦ,
ἐναυμάχησε καὶ τὸν ἡμιόδισε νὰ ἔκτελέσῃ τὸν σκοπόν του. Μετὰ ταῦτα
δὲ ἔχθρικὸς στόλος διημύθη εἰς τὴν Τένεδον. "Εκεὶ δμως δὲ Κανάρης,
τῇ 27 Ὁκτωβρίου, δρμῷ κατ' αὐτοῦ καὶ ἀνατινάσσει εἰς τὸν ἀέρα
μὲ τὸ πυρπολικόν του τὴν διοναυαρχίδα μὲ 1600 Τούρκους. "Εν-
τρομοὶ ἐπανέρχονται οἱ Τούρκοι εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, ἐν φῷ οἱ ναυ-
τικοὶ μας διέπλεον τὸ Αιγαίον καὶ τὰ πλοῖα τῶν Κασίων συνελάμ-
βανον πρὸ τῆς Αιγύπτου τὰ φέροιτα τὰ τρόφιμα τοῦ τουρκικοῦ στό-
λου πλοῖα.

Μετὰ πολλοὺς κιν-
δύνους ἐπανῆλθον οἱ
πυρποληταὶ εἰς τὸ
Ψαρά, διοῦ δὲ λαὸς
ἔξαλλος τοὺς ὑπεδέ-
χθη ἐκείνοις δμως μὲ
μετριοφροσύνην δι-
ηγυθύνθησαν εἰς τὴν
ἐκκλησίαν ἀφ' οὗ δὲ
ἔξενταλον τὰ ὑποδή-
ματά των, εἰσῆλθον
εἰς τὸν ναὸν καὶ ηύ-
χαριστησαν τὸν Θεόν.

"Ἐντρομοὶ δὲ στό-
λος τῶν Τούρκων ἀπὸ
τὴν καταστροφὴν αὐ-
τὴν ἐπανῆλθεν εἰς
τὸν Ἑλλήσποντον.

Μετά τινα χρόνον
δὲ τουρκικὸς στόλος
ἐξῆλθεν ἀπὸ τὸ κα-
ταφύγιόν του εἰς τὸ
Αιγαίον πέλαγος καὶ
ἐπροσπάθησε νὰ τρο-

§ 37. Η ἐπανάστασις ἐν Κρήτῃ τῷ 1822.

Οι ἐπαναστάται ἐν Κρήτῃ εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ 1822 εἶχον ἀποκτήσει τόσην δύναμιν, ὥστε ἐποιείροκουν ἀπὸ Ἑγρᾶς τὰ Χανία καὶ τὸ "Ρέθυμνον." Ἐπειδὴ δὲ ὁ σουλτανὸς δὲν ἤδύνατο νὰ στείλῃ στρατεύματα διὰ νὰ καταδάλῃ τοὺς Κρήτας, ἔζητησε πρὸς τοῦτο τὴν βοήθειαν τοῦ Μεχμέτ "Αλῆ, ἀντιβασιλέως τῆς Αἰγύπτου, δ ὅποιος ἦτο πολὺ ἴσχυρός, εἶχε στρατὸν εὐρωπαϊκῶς διωργανωμένον καὶ ἀξιόγονον στόλον. Ο Μεχμέτ "Αλῆς μόνον φόρον ὑποτελείας ἐπλήρωνεν εἰς τὸν σουλτανὸν, κατὰ δὲ τὰ ἄλλα ἦτο ἀνεξάρτητος.

Κατὰ Μάϊον τοῦ 1822 κατέπλευσαν εἰς Σούδαν 100 πλοῖα φέροντα 6 χιλιάδας αἰγυπτιακοῦ πεζικοῦ καὶ ἵππικοῦ καὶ πολλὰ κανόνια καὶ πολεμεφόδια ὑπὸ τὸν Χασάν πασάν. Οι "Ελληνες ἐπολέμησαν κατ' αὐτοῦ καὶ κατὰ τὴν ἀποβίβασιν καὶ μετὰ ταῦτα" ἀλλὰ δὲν ἤδυνηθησαν νὰ ἐμποδίσωσι τὴν πορείαν του. Ο Χασάν ἔκαυσε τοὺς Δάκκους, χωρίον ὁχυρόν, κατέστρεψε τὸν Ἀποκόρωνα καὶ πολεμῶν καὶ πολεμούμενος ἐπροχώρησεν εἰς τὸ "Ηράκλειον καὶ ἀπὸ ἐκεῖ προσέβαλε τὰς Ἀνατολικὰς ἐπαρχίας. Ἐν τούτοις δημας οἱ Χοιστιανοί, ἃν καὶ δὲν ἤδύναντο νὰ καταδάλωσιν δριστικῶς τὸν ἔχθρόν, ἀνθίσταντο, συνήπτον μάχας καὶ πολλάκις ἔκαμνον ἀρκετὴν φθορὰν εἰς αὐτόν· ἀλλ' εὗτος ἐλάμβανε συχνὰ ἐπικουρίας ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον. "Αλλ' ἐν φῷ δ Χασάν μὲν ὠμότητας ἐπροσπάθει νὰ καταπνίξῃ τὴν ἐπανάστασιν, ἔπειτα ἀπὸ τὸν ἵππον καὶ ἐφονεύθη.

IV. ΤΡΙΤΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ (1823)

§ 38. Ἐκστρατεῖαι τῶν Τούρκων.

Θάνατος τοῦ Μάρκου Μπότσαρη.—Τὰ ἐν Κρήτῃ.

I. Ἐκστρατεῖα εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἐλλάδα.—"Η Τουρκία κατὰ τὸ τρίτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως εἶχεν ἔξασθενήσει ἀπὸ τὰς προηγουμένας ἑλληνικὰς νίκας καὶ δὲν ἤδυνηθη οὐδὲ τὰς δυνάμεις τοῦ παρελθόντος ἔτους ν' ἀποστείλῃ κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν, πᾶσαι δὲ αἱ ἐπιχειρήσεις τῆς ἀπέτυχον.

Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο οἱ Τούρκοι, δπως καὶ προηγουμένως ἔκαμνον, εἰσέβαλον μὲ δύο στρατοὺς συγχρόνως εἰς τὴν Ἀνατολικὴν καὶ τὴν Δυτικὴν Ἐλλάδα. Ο στρατὸς τῆς Ἀνατολικῆς Ἐλλάδος

II. Βαλάνη Ἐλλ. Ἰστορία. Ἐκδοσ. δευτέρα

ὅπο τὸν Περχόφτες Ἀλῆ, ἀποτελούμενος ἀπὸ 10 χιλιάδων Τούρκων, κατέπνιξε τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Πηλίου, κατήλθεν εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ διέβη εἰς τὴν Εύβοιαν, ὅπου ἔμεινε πολεμῶν μέχρι τοῦ Αὐγούστου· ἀλλ' ἔνεκα ἀσθενειῶν ἀνεχώρησε πρὸς τὰ δύσια, κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ χειμῶνος.

2. Ἐκστρατεία εἰς τὴν Δυτικήν Ἑλλάδα. Θάνατος τοῦ Μάρκου Μπότσαρη. — Σπουδαιοτέρα ἡτο ἡ ἐκστρατεία κατὰ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος· ὁ Όμηρος Βρυώνης μὲ 4 χιλιάδας Ἀλβανῶν εἰσέσθαλεν εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν, ἐν φύλῳ Μουσταῇ πασᾶς τῆς Σκόδρας μὲ 8 χιλιάδας Ἀλβανῶν ἐπροχώρησε διὰ τῶν Ἀγράφων εἰς τὴν Αίτωλίαν. Ή ἐμπροσθεφυλακὴ αὐτοῦ ἀποτελουμένη ἀπὸ 4 χιλιάδων ὑπὸ τὸν Τζελαλεδίνην ἐστρατοπέδευσε πρὸ τοῦ Καρπενησίου. — Οἱ Ἑλληνες κατέκεινην τὴν ἐποχήν ἐδιχονόσουν μεταξύ των διὰ πρωτεία. Τότε ὁ Μάρκος Μπότσαρης, ὁ ὄποιος ἔδιεπε μόνον τὸ συμφέρον τῆς πατρίδος, ἔσχισε τὸ δίπλωμά του ὡς γενικοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος ἐγώπιον τῶν ἀλλων ἀρχηγῶν καὶ εἶπεν: «ὅποιος εἶναι ἀξιος, λαμβάνει δίπλωμα μεθαύριον ἐνώπιον τοῦ ἔχθρου». Ἀπεφάσισε δὲ νὰ ἐπιπέσῃ ἐν καιρῷ νυκτὸς κατὰ τῶν ἔχθρων μὲ 350 Σουλιώτας.

Μάρκος Μπότσαρης.

Κατὰ τὸ μεσονύκτιον τῆς 9 Αὐγούστου ὥρμησεν ὁ Μάρκος μὲ τοὺς ἀνδρείους συντρόφους του ἐντὸς τοῦ τουρκικοῦ στρατοπέδου, τὸ ὄποιον ἡτο πρὸ τοῦ Καρπενησίου, καὶ ἤρχιτε νὰ σφάζῃ τοὺς ἔχθρους. Ἐν φύλῳ δὲ ἐπροχώρει ὅρμητικὸς καὶ ἐξωλόθρευε πολλοὺς Τούρκους, φθάνει εἰς μάνδραν πέριτοιχισμένην, ἐντὸς τῆς ὄποιας ἡτο ἡ σκηνὴ τοῦ Τζελαλεδίνην· ὡς ὅμως ὑφώσει τὴν κεφαλήν, διὰ νὰ οἴη ἐντός, οἱ Ἀλβανοὶ τὸν ἐπυροσδόλησαν ἔσωθεν καὶ μία σφαλρά τὸν ἐκτύπησεν εἰς τὸ μέτωπον καὶ τὸν ἀφῆκεν ἀπονουν. Οἱ Σουλιώ-

ταὶ ἐξηκολούθησαν τὴν σφαγὴν ὡς τὰ ἐξημερώματα, ἐπειτα δὲ παρέλαβον τὸ σῶμα τοῦ ἀρχηγοῦ των καὶ ἀνεχώρησαν. Οἱ Τοῦρκοι Σπάθον μεγάλην φθοράν ἀλλ' ὁ θάνατος τοῦ Μάρκου Μπότσαρη, τοῦ ἡρωϊκοῦ καὶ μετριόφρονος ἀρχηγοῦ, ἦτο ἔθινικὸν δυστύχημα.

‘Ο Μουστακὴ πασᾶς καὶ ὁ Ὁμέρος Βρυσίδης, ἀφ' οὗ συνηγόνθησαν μετ' ὅλιγον, ἐπετέθησαν ἐναντίον τοῦ Αἰτωλικοῦ. Ἡ πόλις αὕτη εἶναι ἐπὶ νησίδος χαμηλῆς, πλησίον τῆς Ἑρακλείας, εἰς τὸ βάθος τοῦ κόλπου τοῦ Μεσολογγίου. Ἐπὶ δύο μῆνας ἐποιεῖρχον αὐτὴν ματαίως οἱ ἔχθροι· δτε δὲ ἥρχισεν δικειμών, ἔλυσαν τὴν πολιορκίαν καὶ ἐπέστρεψαν εἰς τὸν τόπον των, ἀφ' οὗ ἔχασαν 2000 ἄνδρας.

3. Τὰ ἐν Κρήτῃ.—Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐστάλη ἀρμοστὴς εἰς τὴν Κρήτην ὁ Μανώλης Τομπάζης. Μὲ τὴν βοήθειαν αὐτοῦ οἱ Χριστιανοὶ ἐκυρίευσαν τὸ Καστέλλι τῆς Κισάμου καὶ τὴν Κάντανον τοῦ Σελίνου. Ἀλλὰ κατὰ τὸ θέρος τοῦ ἔτους αὐτοῦ, ἀντὶ τοῦ Χασάν πασα ἤλθε νέος στρατηγὸς ἐξ Αιγύπτου, ὁ Χουσεΐν μπέης, μὲ 43 πολεμικὰ συνοδεύοντα 50 φορτηγά, φέροντα 3 χιλιάδας νέου στρατοῦ, ἀπείρους τροφὰς καὶ πολεμερόδια. Ἐνίκησε τοὺς Χριστιανοὺς εἰς τὰς ὑπωρείας τῆς Ἱδης, διηλθε τὰς ἐπαρχίας τῆς Ρεθύμνης καὶ μὲ τὴν ταχύτητα καὶ τόλμην τῶν κινήσεών του ἔφερε κατάπληξιν εἰς τοὺς ἐπαναστάτας.

V. ΤΕΤΑΡΤΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ (1824)

§ 39. Φιλελληνεσμός.—Βύρων.

Τὰ κατορθώματα τῶν Ἑλλήνων, οἱ δοποὶοι ἐπολέμουν διὰ τὴν ἐλευθερίαν των, καὶ τὰ κακοουργήματα τῶν Τούρκων κατὰ τοῦ ἑλληνικοῦ γένους, ἐξ ἀρχῆς διηγειράντων ὑπὲρ αὐτοῦ τὸν ἐνθουσιασμὸν τῶν μορφωμένων ἀνθρώπων εἰς τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην.

Φιλέλληνες ἀπὸ τοῦ πρώτου ἔτους τῆς ἐπαναστάσεως ἤλθον εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἔχυσαν τὸ αἰμά των ὑπὲρ αὐτῆς (ἴδε σελ. 90). Ὅσον δὲ παρήρχετο ὁ καιρὸς καὶ οἱ Ἑλληνες ἀνθίσταντο, ηὔξενε καὶ διηθουσιασμὸς τῶν φιλελλήνων ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος. Ἡρχίσαν δὲ νὰ γίνωνται καὶ σύλλογοι εἰς τὴν Ἀμερικὴν καὶ εἰς τὴν Εὐρώπην, πρὸς περίθαλψιν τῶν θυμάτων τῶν Τούρκων. Ἰδίως δὲ γενιμένη εἰς τὸ Δονδίνον φιλελληνικὴ ἐταιρεία, εἰς τὴν διπολαν ἔλαβον μέρος ἐπιφανεις ἀνδρες, ἐπράξει πολλὰ ὑπὲρ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος.

Ἡ ἀνάγκη πρὸ πάντων τῆς χρηματικῆς βοηθείας ἦτο μεγάλη διὰ τὴν Ἑλλάδα. Ὁ στόλος κυρίως, διὰ νὰ κινηθῇ, ἐχρειάζετο πολλὰ

χρήματα διὰ τὴν ἀγορὰν πυρομαχικῶν καὶ δπλων, διὰ τὴν ἐξάρτυσην τῶν πλοίων, διὰ τὰς τροφάς, δσαι ἐχρειάζοντο, διὰ τεὺς ναύτας, οἱ δποιοι θὰ ἐπεβιβάζοντο. Καὶ τὰ μὲν πρῶτα ἔτη τῆς ἐπανάστασεως οἱ πλούσιοι γησιώται συνεισέφερον ἐξ ὕδων ἑκατομμύρια·[·]ἄλλ’ οὗτοι ἔως τώρα είχον τόσον πολλὰ συνεισφέρει, ώστε είχον κατατήσει πλέον σχεδὸν πτωχοί. Εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν δ’ Ἑλλάδα κατ’ αὐτὸν τὸν χρόνον αἱ διχογγωμίαι μεταξὺ βουλευτικοῦ καὶ νομοτελεστικοῦ ἦ μᾶλλον μεταξὺ τῶν δημογερόντων καὶ προκρήτων[·]καὶ τῶν στρατιωτικῶν είχον προχωρήσει τόσον, ώστε κατέληξαν εἰς ἐμψυχούσι[·]σπαραγμούς, εἰς αὐτούς δὲ ἐξωδεύοντο τὰ δλίγα χρήματα, δσα εἰσέπραττεν ή κυβέρνησις. Πρὸς βοήθειαν λοιπὸν τοῦ ἐλληνικοῦ ἀγῶνος διεπραγματεύετο ή κυβέρνησις δάνειον εἰς τὴν Εὐρώπην.

Ο σπουδαιότερος τῶν φιλελλήνων ἦτο δ λόρδος Βύρων[·] αὐτὸς ἦτο πλούσιος καὶ ποιητής γνωστότατος. Οὗτος περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλον συιετέλεσεν, δπως αἱ εὐμενεῖς δικιθέσεις τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης αὐξήσουν τόσον, ώστε οὗτοι νὰ παρακινήσωσι τὰς κυβερνήσεις των νὰ λάδωσι μεγαλύτερον ἐνδιαφέρον διὰ τὸν ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων. Ο Βύρων ἀπεφάσισε νὰ θυσιάσῃ τὴν ήσυχιάν του, τὰ πλούτη[·]του καὶ αὐτὴν τὴν ζωήν του διὰ τὴν Ἑλλάδα.

Ο λόρδος Βύρων.

φανεῖς φιλέλληνας ἦλθε τὴν παραμονὴν τῶν[·]Χριστουγέννων τοῦ 1823· εἰς τὸ Μεσολόγγι. Ἐκεὶ ἥθελησε νὰ τακτοποιήσῃ τὴν κατάστασιν. Τοῦ έβοήθησε τὴν σύστασιν τακτικῶν σωμάτων, ἥθελησε νὰ εἰσαγάγῃ

τὴν πειθαρχίαν εἰς τὸν στρατὸν καὶ νὰ προετοιμάσῃ τὴν ἀλωσιν τῆς Ναυπάκτου καὶ ἐπειτα ἄλλων ὁχυρῶν θέσεων, τὰς δποίας κατείχον οἱ Τούρκοι. "Αλλ' ἐν τῷ μέσῳ τῶν φροντίδων του καὶ τῶν κόπων ἡσθένησεν ἐκ χρυσλογήματος καὶ καταβληθεὶς ὑπὸ σφαδροῦ πυρετοῦ ἀπέθανε τὴν ἐπομένην του Πάσχα, 7 Ἀπριλίου, εἰς ἡλικίαν 37 ἔτων. Τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐθρήνησαν πικρῶς δλοι οἱ Ἑλληνες.

S 40. Μεγαλυτέρα ἀνάμειξις τῆς Αἰγύπτου εἰς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα.

"Οτε δ σουλτανὸς ἀνέθηκε τὴν καθυπόταξιν τῆς Κρήτης εἰς τὸν Μεχμέτ 'Αλῆν (ἴδε σελ. 97), ἥλπιζεν διὶ θὰ ἡδύνατο νὰ νικήσῃ τοὺς ἐπαναστάτας τῇ λοιπῇ Ἑλλάδος. 'Αλλὰ τώρα εἶτεν διὶ μόνος του δὲν ἡδύνατο νὰ καταβάλῃ τὴν ἐπανάστασιν οὐδὲ τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος· διὰ νὰ τὴν καταβάλῃ, ἔπρεπε νὰ προχωρήσῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον, τὴν ὅποιαν νὰ καθυποτάξῃ ἐντελῶς. 'Αλλ' ὅταξ ἐκστρατείας καὶ ἀν ἔκαμε διὰ τῇ Στερεᾶς· Ἑλλάδος δὲν ἐπειώγχανε, διότι τὰ τουρκικὰ στρατεύματα ἦσαν ἀτακτα καὶ δὲν εἶχον δλα τὰ ἐφόδια διὰ μακρὰν ἐκστρατείαν· ἔπρεπε νὰ διέλθουν τὴν Στερεάν Ἑλλάδα, ὅπου ἐπολεμοῦντο, ἔως εὑ τοὺς κατελάμβανεν δ χειμῶν καὶ ἦναγκάζοντο νὰ ἐπιστρέψωσιν· δ τουρκικὸς στόλος, φοδούμενος τὰ πυρπολικά, δὲν ἡδύνατο ἐγκαίρως νὰ τροφοδοτήσῃ τοὺς τουρκικοὺς αὐτοὺς στρατούς. Πολὺ δὲ ἀνικανάτερος ἦτο δ τουρκικὸς στόλος ν' ἀποδιδάσῃ στρατεύματα εἰς τὴν Πελοπόννησον. Διὰ τοῦτο μέγα μέρος τῆς ἐπιτυχίας τῆς ἐπαναστάσεως δρείλεται εἰς τὸν ἑλληνικὸν στόλον. Οὗτος δὲ καὶ εἶχε μικρὰ καὶ διγά πλοῖα, διέκοπτε τὰς συγκοινωνίας τῶν Τούρκων, δὲν τοὺς ἀργηνε νὰ μεταφέρωσι διὰ θαλάσσης στρατεύματα, καὶ παρέλυεν δλας των τὰς κινήσεις.

Ταῦτα βλέπων δ σουλτανὸς ἀπεφάσισε νὰ ταπεινωθῇ ἐνώπιον του Μεχμέτ 'Αλῆ καὶ τοῦ ἐπρότειγε νὰ τοῦ δώσῃ τὴν διοίκησιν τῆς Πελοποννήσου, διὰ νὰ τὸν βοηθήσῃ νὰ νικήσῃ τὴν ἐπανάστασιν. 'Ο Μεχμέτ 'Αλῆς εἶχεν εἰσοδήματα μεγάλα, διότι εἰσέπραττε πολλοὺς φόρους ἀπὸ τὴν Αἰγύπτον, ἢ δποία εἶναι ἀπὸ τὰς εὐφρορωτέρας χώρας του κόσμου. Τοῦ στρατοῦ του, δστις ἦτο εὐρωπαϊκῶς διωργανωμένος, μὲ πολλοὺς Εὐρωπαίους ἀξιωματικούς (ἴδε σ. 97), ἀρχηγὸν διώρισε τὸν υἱόν του 'Ιμβραήμ' αὐτὸς εἶχε μεγάλα στρατηγικὰ προτερήματα καὶ ἐπιμονήν, γενναίοτητα, ἐγκράτειαν, ἀλλὰ καὶ φεβράδαν σκληρότητα.

Ἐσυμφωνήθη δὲ μεταξύ σουλτάνου καὶ Μεχμέτ Ἀλῆ, διὰ τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆς νὰ ὑποτάξῃ μετὰ τὴν Κρήτην τὴν Κάσον, δὲ σουλτᾶνος τὰ Ψαρὰ καὶ τὴν Σάμον, καὶ ἐπειτα διὰ τὸν Αἰγύπτιον νὰ ὑποτάξῃ τὴν Πελοπόννησον, δὲ σουλτᾶνος τὴν Στερεάν Ἑλλάδα.

Ο κίνδυνος λοιπὸν τῆς Ἑλλάδος ἀπέναντι τόσον μεγάλων καὶ συντεταγμένων ἔχθρικῶν δυνάμεων ἦτο μέγας.

Καθυπόταξις τῆς Κρήτης καὶ τῆς Κάσου. — Ο Χουσεῖν κατὰ τὸ 1824 ἐπῆλθε μετὰ τῆς μεγαλυτέρας ὁρμῆς κατὰ τῶν Χριστιανῶν τῆς Κρήτης. Ἀπὸ τῶν ἡνατολικῶν ἐπαρχιῶν ἐπροχώρησε πρὸς δυσμὰ; καίων καὶ σφάζων ἀπὸ ἐκεῖ εἰςέβηλεν εἰς τὰ Σφρκιὰ καὶ τὰς ἄλλας δυτικὰς ἐπαρχίας κατ' Ἀπρίλιον. Οἱ Χριστιανοὶ μὴ δυνάμενοι νὰ ἀντισταθῶσιν, ἔκαυσαν τὰ πολεμόφορά των καὶ διοι ἔξ αὐτῶν ἥδυνήθησαν, περὶ τὰς 10 χιλιάδας, ἔψυχον διὰ πλοίων εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἐξ ὅσων ἔμειναν, ἄλλοι μὲν ἐσφάγησαν, ἄλλοι δὲ ὑπέφερον τὰ πάνδεινα. Μὲ τοιαύτας θηριωδίας κατεπνίγη προσωρινῶς ἡ ἐπανάστασις εἰς τὴν Κρήτην.

Μετὰ τὴν ὑποταγὴν τῆς Κρήτης διὰ Χουσεῖν ἐπλευσε κατὰ τῆς Κάσου. Ἀφ' εὗ ἐπὶ δύο ἡμερούντια ἐκανονισθήσατο τὴν νῆσον, ἀπεβίβασεν εἰς δύσιτα μέρη στρατόν, ἐκυρίευσε τὰ τέσσαρα χωρία τῆς νήσου καὶ ἐκ τῶν Χριστιανῶν ἄλλους μὲν ἥχμαλώτισεν, ἄλλους δὲ ἐφόγευσεν.

§ 41. Καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν.

Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον περίπου ἐξέπλευσε καὶ διὰ τουρκικὸς στόλος ἀπὸ τὸν Ἑλλήσποντον διὰ τὸν Χοσρὲρ πασᾶν καὶ τῇ 18 Ιουνίου ἐνεφανίσθη πρὸ τῶν Ψαρῶν συμποσούμενος εἰς 176 πλοῖα, φέροντα πλέον τῶν 12 χιλιάδων στρατοῦ. Η πόλις τῶν Ψαρῶν κείται ΝΑ. τῆς νήσου ἀνωθεν τῆς πόλεως ἦτο παλαιὸν φρούριον, τὸ Παλαιόκαστρον. Οἱ κάτοικοι τῆς νήσου ἦσαν 7500· ἀλλ' ὑπῆρχον καὶ 25 χιλιάδες περισσογεις. Ἐπερασπισταὶ δὲ αὐτῆς ἦσαν ἐκτές τῶν Ψαριανῶν δηλοφάρων καὶ χίλιοι Θεσσαλοί καὶ Μακεδόνες, τοὺς δποίους εἶχον φέρει οἱ Ψαριανοί, διὰ νὰ τοὺς βοηθήσουν.

Ἄντι δύμως ἤ ἐκπλεύσουν καὶ νὰ ἐπιτεθοῦν κατὰ θάλασσαν ἐναντίον τοῦ ἔχθροῦ, ἀπεφάσισαν ν' ἀποδιβασθῶσιν ὅλοι εἰς τὴν Ἑγράν καὶ νὰ ἀποχρεύσωσι τὴν ἀπόδασιν τῶν Τούρκων ἀφήσεσαν μάλιστα καὶ τὰ πηδάλια τῶν πλοίων των, διὰ νὰ μὴ φύγῃ κανεὶς. Καὶ ἐπὶ 24 μὲν ὥρας ἀπέκρουσαν μὲ σφοδρὸν κανονιούσιμὸν τοὺς Τούρ-

κους. Ἀλλὰ τὴν ἐπομένην πρωίαν οἱ ἔχθροι κατώρθωσαν ν' ἀποδι-
βασθῶσιν εἰς ἀπότομον μέρος τῆς νήσου, καὶ ἀφ' οὗ ἐνίκησαν τοὺς
Ἐλληνας, οἱ δποῖοι ἦσαν ἑκεῖ, ὥρμησαν κατὰ τῆς πόλεως. Ὅσαι
ἦσαν ἐντὸς αὐτῆς, ἔτρεξαν εἰς τὰ πλοῖα· ἀλλ' ὅλιγοι ἡδυνήθησαν νὰ
διαφύγωσιν· οἱ περισσότεροι ἐσφάγησαν ἢ ἡχμαλωτίσθησαν ἢ ἐκάη-
σαν ἐντὸς τῶν ἄνευ πηδαλίων πλοίων. Αἱ γυναικες ἔπιπτον μὲ τὰ
παιδία των εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἐπνίγοντο· ἀλλαι δ' ἐσφάζοντο
ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ὥστε τὸ ῦδωρ τοῦ λιμένος ἔγινεν ἐρυθρὸν ἀπὸ
τὸ αἷμα.

Μόνον τὸ Παλαιόκαστρον ἀνθίστατο· ἑκεῖ εἶχον ἀποσυρθῆ ὅλιγαι
ἐκατοντάδες Ἐλλήνων, οἱ δποῖοι ἀντεστάθησαν ἐπὶ δύο ἡμερού-
κτια ἐναντίον 6 χιλιάδων Τούρκων· οἱ Ψαριανοὶ πυροσοληταὶ ἐπλη-
γώθησαν, τὸ ῦδωρ ἔλειψεν. Βλέποντες δὲ ὅτι δὲν εἶχον καμμίαν ἐλ-
πίδα, μετέλαθον τῶν ἀχράντων μυστηρίων καὶ τὴν στιγμὴν ποσὶ οἱ
Τούρκοι ὥρμησαν εἰς τὸ ὁχύρωμα, δὲ Βρατσάνος ἔτρεξεν εἰς τὴν πυ-
ριτιδαποθήκην, τὴν δποίαν εὑρε περικυκλωμένην ἀπὸ γυναικόπαιδα
φωνάζοντα «προτιμῶμεν νὰ καθῶμεν, παρὰ νὰ πέσωμεν εἰς τὰς χει-
ρας τῶν Τούρκων» καὶ ἔδαλε πῦρ εἰς τὴν πυρίτιδα· φοβερὰ ἐκπυρ-
σοκρέτησις συνεκλόνησε τὴν γῆν καὶ τὴν γύρω θάλασσαν. Οἱ ὑπερα-
σπισταὶ τοῦ Παλαιοκάστρου καὶ δύο χιλιάδες ἔχθρων ἐτάφησαν
ὑπὸ τὰ ἐρεπία. Οἱ Τούρκοι κατέστρεψαν ἐντελῶς τὰ Ψαρά· ἐκ τῶν
Ψαριανῶν ἔθανατωθησαν ἢ ἡχμαλωτίσθησαν περὶ τὰς 4 χιλιάδας,
ἐκ δὲ τῶν προσφύγων περὶ τὰς 17 χιλιάδας.

Ἡ καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν ὑπῆρξε σπουδαῖα ἀπώλεια ὅια τοὺς
Ἐλληνας. Οἱ Ψαριανοὶ ἀπετέλουν σπουδαῖον μέρος τοῦ ναυτικοῦ
τῆς ἐπαναστάσεως. Εἶχον τρομοκρατήσει 8λους τοὺς Τούρκους τῶν
παραλίων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας· εἶχον ἀποκλεῖσει αὐτοὺς ἀπὸ τὴν θά-
λασσαν καὶ τοὺς ἡμπόδιζον νὰ καταρτίζωσι στρατοὺς κατὰ τὴν Ἐλ-
λήνων. Καὶ δπως ἔξήγειραν τὸν θαυμασμὸν τοῦ κόσμου μὲ τὰς γίνε-
των, οὕτω καὶ τώρα τὴν ἡρωϊκὴν των καταστροφὴν ἢ δόξα περιέ-
βαλεν. Διὰ τοῦτο δικαίως λέγει περὶ αὐτῶν δ Σολωμός :

Σ τῶν Ψαρῶν τὴν δλόμαυρην ὁάκῃ
περιπατῶντας ἢ Δόξα μονάχη
μελετᾶ τὰ λαμπρὰ παλληκάρια
καὶ 'σ τὴ κόμη στεφάνι φορεῖ
γενομένην ἀπὸ ὅλιγα χορτάρια
πούχαν μείνει 'σ τὴν ἔρημη γῆ

**§ 42. Η διεύσωσις τῆς Σάμου ὥπο τοῦ
έλληνεκοῦ στόλου.**

Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν Ψαρῶν ὁ τουρκικὸς στόλος διημοθύνθη κατὰ τῆς Σάμου. Ἀλλ' ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἔλαβεν ἥδη ἀπὸ τὸ πρῶτον ἀγγλικὸν δάνειον, ποῦ εἶχε κάμει ἡ κυβέρνησις, δλίγα χρήματα καὶ μὲ αὐτὰ συνεπλήρωσε τὰ ἐφόδιά του ἀμέσως λοιπὸν ἐπλευσε πρὸς τὴν Σάμον καὶ κατέλαβε τὸν μεταξὺ τῆς νήσου ταύτης καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας πορθμόν, διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τοὺς Τούρκους νὰ διαβιβάσωσι στρατεύματα ἀπὸ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Σάμον. Ἐκεῖ ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἀπὸ τῆς 31 Ἰουλίου μέχρι τῆς 5 Αὐγούστου συνῆψε τέσσαρας ναυμαχίας πρὸς τὸν Χοσρέφ καὶ εἰς δλας ἐνίκησεν· εἰς τὴν τελευταῖαν δὲ ἔξ αὐτῶν, οἱ Ἑλλήνες ἀνετίναξαν καὶ τρία τουρκικὰ πλοῖα εἰς τὸν ἀέρα. Τότε ὁ τουρκικὸς στόλος περίτρομος κατέφυγε εἰς Κῶν περιμένων τοὺς Αλγυπτίους· τὰ δὲ τουρκικὰ στρατεύματα, τὰ δποῖα εἶχον συσσωρευθῆ εἰς τὴν Ἀσίαν, διεσκορπίσθησαν.

Ο αλγυπτιακὸς στόλος εἶχεν ἀναχωρήσει τῇ 7 Ἰουλίου ἐξ Ἀλεξανδρείας, ὥπο τὸν Ἰμβραῆμ καὶ μετ' δλίγον συνηνώθη μὲ τὸν τουρκικὸν πλησίον τῆς Ἀλικαρνασσοῦ, ἀντικρὺ τῆς Κῶ· οὕτω δὲ ἀπετέλεσθη φεβερά δύναμις ἀπὸ 100 καὶ πλέον πολεμικὰ καὶ 300 φορτηγά, φέροντα 50 χιλιάδας ναύτας καὶ στρατιώτας καὶ 2500 κανόνια. Ἀπέναντι αὐτοῦ εἰς Πάτμον συνεκεντρώθη τῇ 22 Αὐγούστου ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἀποτελούμενος ἀπὸ 70 πλοῖα μὲ 850 μικρὰ κανόνια καὶ 5 χιλιάδας ναύτας ὥπο τὸν Μιαούλην. Μετὰ δύο ἡμέρας ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἐπῆλθε κατὰ τοῦ ἔχθρικοῦ εὑρισκομένου εἰς τὸν πορθμὸν μεταξὺ Κῶ καὶ Ἀλικαρνασσοῦ. Ἡ ναυμαχία αὕτη δὲν εἶχε καὶνέν ἀποτέλεσμα.

Αλλὰ τῇ 28 συνεκροτήθη ἡ μεγάλη ναυμαχία τοῦ Γέροντος, δοτιεὶς εἶναι κόλπος πρὸς βορρᾶν τῆς Ἀλικαρνασσοῦ. Τὴν νύκτα εἶχον ἐκκινήσει καὶ οἱ δύο στόλοι· τὸ πρωΐ, ἐν φ 22 ἑλληνικὰ πλοῖα ὥπο τὸν Μιαούλην εὑρέθησαν πρὸς τὸ βάθος τοῦ κόλπου τοῦ Γέροντος, δ λοιπὸς ἑλληνικὸς στόλος εὑρίσκετο μακράν, εἰς μέρος δπου δὲν ἔπνεεν ἀνεμος καὶ δὲν ἥδυνατο νὰ κινήσῃ τὰ πλοῖα του. Ἐν φ δὲ δ ἑλληνικὸς στόλος ἐμενεν ἀκίνητος καὶ ἦτο διηρημένος, δ ἔχθρικὸς ἦτο ἡνωμένος καὶ εἶχε βοηθητικὸν ἀνεμον. Ο ἔχθρικὸς στόλος ἐπεχείρησε νὰ συγκρατήσῃ τὸν ἑλληνικὸν στόλον καὶ μὲ τὰ καλύτερὰ του πλοῖα νὰ καταστρέψῃ τὴν εἰς τὸν μυχὸν τοῦ κόλπου μοιραν. Αλλὰ τότε ἀνεδείχθη δ Μιαούλης. Αφ' οὗ μὲ κωπηλασίαν καὶ μὲ

καταλλήλους κινήσεις ἀπεμακρύνθη ἀπὸ τὸν κόλπον, ἡνῶθη μὲ τὸν λοιπὸν ἐλληνικὸν στόλον καὶ ἐπετέθη κατὰ τοῦ ἔχθροῦ· τὰ δὲ ἐλληνικὰ πυρπολικά δρμῆσαντα καίουσι δύο τουρκικά πλοῖα καὶ ἀναγκάζουσι τοὺς ἔχθρούς νὰ φύγωσιν. Κατὰ δὲ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου οἱ ἔχθροι ἐπανῆλθον εἰς τὴν Ἀλικαρνασσόν, οἵ δὲ Ἐλληνες μαστοὶ ἐκ τοῦ καπνοῦ καὶ ἄσται, ἀλλὰ φαιδροί, διότι δὲν ἔχασαν κανὲν πλοῖον, ἔφαγον τὸ λιτόν των δεῖπνον ἐξ ἀρτού καὶ ἐλαϊῶν καὶ ἐτράπησαν εἰς τὴν ἐπιδιόρθωσιν τῶν ἴστων καὶ ἴστιών, τὰ δόποια ἥσαν δλα κατεστραμμένα.

Μετὰ τὴν ναυμαχίαν ταύτην οἱ ἔχθροι ἐπεχείρησαν καὶ πάλιν νὰ ἐπέλθωσι κατὰ τῆς Σάμου· ἀπὸ τῆς I μέχρι τῆς 10 Σεπτεμβρίου ἡγωνίζοντο πρὸς τοῦτο μὲ 200 πολεμικὰ καὶ φορτηγὰ πλοῖα· ἀλλ’ ἀπήντων ἑκάστοτε τοὺς Ἐλληνας, οἵ δποιοι τοὺς ἀπέκλειον τὸν δρόμον. Διὰ τοῦτο διησθύνθησαν πρὸς τὴν Μυτιλήνην οἱ ἔχθροι· ἀπ’ ἐκεὶ δὲ ἐχωρίσθησαν. Καὶ δὲν τουρκικὸς στόλος ἐπανῆλθεν εἰς τὸν Ἐλλήσποντον, δὲν Ἰμβραήμ ἐπανερχόμενος ἀπὸ τὴν Μυτιλήνην, προσεβλήθη ἀπὸ τοὺς Ἐλληνας, ἔχασε δύο πολεμικὰ καέντα ἀπὸ πυρπολικά, ἔφθασεν εἰς Κῶν καὶ ἐκεὶ ἔλαβε νέας ἐπικουρίας ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον.

‘Απ’ ἐκεὶ δὲν Ἰμβραήμ ἐπέμεινε νὰ περάσῃ εἰς τὴν Κρήτην. ‘Οτε δὲ κατὰ τὰ τέλη ὁκτωβρίου ἔξεπλευσεν ἀπὸ τὴν Ἀλικαρνασσόν, δὲ Μιαούλης ὡρμησε κατ’ αὐτοῦ, τὸν κατέφθασε πλησίον τοῦ Ἡρακλείου τῆς Κρήτης, διεσκόρπισε τὸν στόλον του καὶ συγέλαβεν ἀρκετὰ φορτηγὰ πλοῖα, τὰ δὲ λοιπὰ ἡγάγκασε νὰ καταφύγωσιν εἰς Ρόδον, Κάρπαθον καὶ Ἀλεξάνδρειαν. Ἀλλὰ τὰ ἐλληνικὰ πλοῖα ἐπὶ τρεις μῆνας ναυμαχοῦντα εἶχον βλαβή· τὰ πληρώματα εἶχον πολλὰς στεργήσεις. Ἐξ ἀλλού δὲν ἐπίστευον δτι δὲν Ἰμβραήμ θὰ ἐηνολούθει τὰς ἐπιχειρήσεις του κατὰ τὸν χειμῶνα. Ἀλλὰ δὲν ἤξευρον τὴν ἐπιμονήν του· οὔτος δὲ ἀφ’ οἵ οἱ Ἐλληνες ἀπῆλθον, συνήθροισε τὰ πλοῖά του εἰς Ρόδον καὶ κατὰ τὰ τέλη Νοεμβρίου ἐπλευσεν εἰς Σούδαν τῆς Κρήτης.

VI. ΗΜΙΠΤΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ (1825)

§ 43. Ὁ Ἰμβραήμ ἐν Πελοποννήσῳ
καὶ οἱ ἀγῶνες τῶν Ἐλλήνων κατ’ αὐτοῦ.

I. Ἀπόδασες τοῦ Ἰμβραήμ εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ἥττα τῶν Ἐλλήνων.—Ἐν φ οἱ Ἐλληνες κατετρί-

θοντο εἰς ἐμφυλίους πολέμους καὶ ἡ κυβέρνησις ἀποτελουμένη ἀπὸ μερίδα τινὰ τῶν προκρίτων εἶχε φυλακίσει τὸν Κολοκοτρώνην καὶ εἶχε φέρει στρατεύματα ἀπὸ τὴν Στερεάν Ἑλλάδα, μὲ τὰ ὅποια ἐπολέμει τοὺς Πελοποννησίους ἀντιπάλους της, χωρὶς νὰ ἔννοησῃ πολος φοβερὸς κινδυνός ἐπεκρέματο ἀπὸ τὴν ἀνάμειξιν τῶν Αἰγα-πίων εἰς τὸν ἀγῶνα, δὲ Ἰμβραῆμ συνεπλήρωσε τὰς προετοιμασίας του μὲ νέας ἐπικουρίας ἔπειτα ἀπέπλευσεν ἀπὸ τὴν Σούδαν καὶ κατὰ τὴν 11 Φεδρουαρίου ἀπεβίβασθη εἰς τὴν Μεθώνην μὲ 10 χιλιάδας πεζικοῦ στρατοῦ καὶ 1000 ἵππεις καὶ διεσκόρπισε τοὺς πολιορκοῦντας τὴν Κορώνην Ἐλληνας.

Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἔσπευσε νὰ συναθροίσῃ ὑπὲρ τὰς 3 χιλιάδας Ἐλλήνων, οἱ ὅποιοι κατέλαβον τὸ Κρεμμύδι, δύο ὥρας μακρὰν τῆς Μεθώνης. Ἀλλ’ ἐπῆλθε κατ’ αὐτῶν δὲ αἰγυπτιακὸς στρατὸς καὶ συνῆψε φονικὴν μάχην· οἱ Ἐλληνες ἐνικήθησαν καὶ 500 ἔξ αὐτῶν ἐφονεύθησαν· τὸ δὲ στρατόπεδόν των διελύθη.

2. Κατάληψε τοῦ Ναυαρένου καὶ τῆς Σφακτηρίας ὑπὸ τοῦ Ἰμβραῆμ. **Κατόρθωμα τοῦ πλοίου** Ἀρεως.
— Μετὰ ταῦτα δὲ Ἰμβραῆμ ἐπεχείρησε νὰ καταλάβῃ τὸ Ναυαρίνον καὶ τὴν Πύλον, διὰ νὰ ἔχῃ ἀσφαλὲς ὁρμητήριον διὰ τὰς μετὰ ταῦτα στρατιωτικὰς ἐπιχειρήσεις του. Ἡτο δὲ τὸ Ναυαρίνον φρούριον παλαιὸν εὑρισκόμενον εἰς τὸ ἄκρον μεγάλου λιμένος, δὲ ὅποιος σχηματίζεται ἀπὸ τὴν Σφακτηρίαν, νησίδα στενόμακρον καὶ βραχώδη. Εἰς τὸ φρούριον τοῦτο συνήκησαν 1600 Ἐλληνες. Ἡσαν δὲ καὶ εἰς τὴν Σφακτηρίαν 800 περίπου Ἐλληνες καὶ ἐντὸς τοῦ λιμένος πέντε πλοῖα ὑπὸ τὸν Ἀναστάσιον Τσαμαδόν. Ὁ Ἰμβραῆμ ἐπετέθη πρῶτον ἐναντίον τῶν Ἐλλήνων τῆς Σφακτηρίας· ὑπὸ σφοδρὸν κανονιο-βολισμὸν τοῦ στόλου ἀπεβίβασε τοὺς Ἀραβας στρατιώτας· οὗτοι μὲ τὴν λόγχην ἐφ' ὅπλου κατεδίωξαν τοὺς Ἐλληνας τῆς Σφακτηρίας, ἐφόνευσαν 350 ἔξ αὐτῶν, μεταξὺ τῶν ὅποιων τὸν πλοιαρχὸν Τσαμαδόν, τὸν Ἀναγνωσταρᾶν καὶ τὸν φιλέλληνα Σάντα·Ρόζαν, καὶ συνέλαβον 200 αἰχμαλώτους. Μετὰ δυσκολίας δὲ οἱ λοιποί, μαζὶ μὲ τὸν Σαχτούρην καὶ τὸν Μαυροκορδάτον, ἐσώθησαν διὰ λέμδων.

Ἄπὸ τὰ πέντε ἑλληνικὰ πλοῖα, τὰ ὅποια ἦσαν εἰς τὸν λιμένα, τὰ τέσσαρα ἐξέπλευσαν διὰ μέσου τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου, προτοῦ κλεισθῇ ἀπὸ αὐτῶν τὸ στόμιον τοῦ λιμένος. Ἀλλὰ τὸ πλοῖον Ἀρης ἐδράδυνε, διότι ἐπερίμενε τὸν πλοιαρχὸν του Τσαμαδόν, δὲ ὅποιος εἶχε φονευθῆ. Ἀφ’ οὗ οἱ ναυταὶ ἐβεβαιώθησαν περὶ τούτου, ἔκοψαν

τὰς ἀγκύρας καὶ ἥγνοιξαν τὰ πανιά, ἔπειτα ἀνεβίβασαν τὴν εἰκόνα τῆς Πλαναγίας εἰς τὸ κατάστρωμα, ἡσπάσθησαν ἀλλήλους τὸν τελευταῖον ἀσπασμὸν καὶ ὡρμησαν ὑπὸ τὴν δῦνηγίαν τοῦ Βώκου διὰ μέσου τοῦ αἰγυπτιακοῦ στόλου. Τρεῖς ὥρας ἐπάλαισεν ὁ Ἀρης κατὰ σμήνους ἐχθρικῶν πλοιῶν ἐγέμισε τὸ κατάστρωμά του ἀπὸ διαπύρους σφαίρας τοῦ ἐχθροῦ καὶ μόλις τὴν νύκτα κατώρθωσε νὰ σωθῇ μετὰ λαμπρὸν καὶ ἀπελπιστικὸν ἀγῶνα.

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Σφακτηρίας οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ τοῦ Ναυαρίνου Ἐλληνες, ἐπειδὴ δὲν ἦδύναντο νὰ ἀντισταθῶσιν εἰς τὰς ἐφόδους τῶν ἐχθρῶν οὐδὲ νὰ διασπάσωσι τὴν πολιορκίαν, ἀνεχώρησαν συνθηκολογήσαντες. Ἐπειτα δὲ Ἰμραήμ προσέβαλεν ἀπὸ Ἑηρᾶς καὶ ἀπὸ θαλάσσης τοὺς Ἐλληνας, οἱ δποῖοι ἦσαν εἰς τὴν Πύλον· ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας οὗτοι ἐπολέμησαν ἀλλὰ μὴ δυνάμενοι νὰ διντισταθῶσι περισσότερον, ἥναγκασθησαν νὰ ἐγκαταλίπωσι τὸ φρούριον.

3. Κατορθώματα τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου. — "Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ Μιαούλης διέπραξε περίλαμπρον κατόρθωμα" εἰσέπλευσε τολμηρῶς εἰς τὸν λιμένα τῆς Μεθώνης καὶ ἐξέπεμψε κατὰ τοῦ ἐκεί ἐλλιμενισμένου ἐχθρικοῦ στόλου ἐξ πυρπολικά, μὲ τὰ δποῖα ἀνετίναξεν εἰς τὸν ἀέρα ἐπτὰ αἰγυπτιακὰ πλοῖα.

"Ο δὲ Σαχτούρης διευθύνων ἀλλην μοίραν τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου ἐπῆλθεν ἐναντίον τοῦ τουρκικοῦ, δὲ δποῖος εἶχεν ἐκπλεύσει ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν κατὰ τοῦ Μεσσηλογγίου. Τῇ 20 Μαΐου συνήντησεν αὐτὸν πλησίον τοῦ Καφηρέως καὶ συνῆψε σφοδρὰν ναυμαχίαν μὲ αὐτόν. Οἱ Ἐλληνες ἀφ' εὑ διέσπασαν τὴν δεξιὰν πτέρυγα τῶν ἐχθρῶν, ἔκαυσαν τὴν ναυαρχίδα, ἔπειτα διέσπασαν καὶ τὴν ἀριστερὰν καὶ ἔκαυσαν ἀλλο τουρκικὸν πλοῖον. Ο ἐχθρικὸς τότε στόλος διεσκορπίσθη πλοιά τινα αὐτοῦ ἐξώκειλαν καὶ συνελήφθησαν 30, μεταξὺ τῶν δποίων καὶ πέντε αὐτοριακὰ φορτηγά.

4. Μάχη εἰς τὸ Μανσάκε. — "Ο ἀτρόμητος Παπαφλέσας, δὲ δποῖος ἡτο τότε διοιργής τῶν Στρατιωτικῶν, ἀπεφάσισε νὰ προσπαθήσῃ δὲ διοισ νὰ σταματήσῃ τὸν Ἰμραήμ συναθροίσας δὲ στρατὸν κατέλαβε τὴν θέσιν Μανσάκη πρὸς ἀνατολὰς τῆς Πύλου ἐπὶ τῶν πλαγίων τοῦ ὄρους Μάλια. Οἱ Ἐλληνες ἦσαν 608 μόνον, διε τῇ 19 Μαΐου ὀλόκληρος ἡ πεδιάς ἐκαλύφθη ἀπὸ αἰγυπτιακὰ στρατεύματα, τὰ δποῖα προσέβαλον τοὺς προμαχῶνας τῶν Ἐλλήνων συνεκροτήθη δὲ ἐκεὶ μία ἀπὸ τὰς πεισματωδεστέρας καὶ αἰματηροτέρας μάχας ὅλου τοῦ πολέμου. Οἱ Αἰγύπτιοι ωρμησαν εἰς τὰ ἀσθενῆ ἐλληνικὰ

· όχυρώματα· ἀλλ' ἐντὸς αὐτῶν συνήφθη πάλη ἀπελπιστική μὲ τὴν

λόγιχην καὶ τὸ ξίφος. Οἱ Ἑλληνες ἐφόνευσαν 600 ἔχθρούς καὶ ἐπεσαν καὶ αὐτοὶ ὅλοι· μεταξὺ δὲ τῶν πτωμάτων εὑρέθη καὶ ὁ νεκρὸς τοῦ Παπαφλέσα.

“Οτε δὲ ἐφερον ἐνώπιον τοῦ Ἰμδραῆμ τὴν κεφαλὴν του, οὗτος παρετήρησεν αὐτὴν ἐπὶ πολὺ σιωπῆλός· ἔπειτα εἶπεν:

«Ἄμαρτις νὰ χαθῇ τοιούτος πολέμαρχος».

Παπαφλέσας.

Σ. Αντέστασις τοῦ Κολοκοτρώνη.— ‘Η ἑλληνικὴ κυβέρνησις βλέπουσα τὴν πρόσδον τοῦ Ἰμδραῆμ ἀπεψυλάκισε τὸν Κολοκοτρώνην. Δυστυχῶς ή ἀπελευθέρωσις

· ἔγινεν ἀργά. Ἐν τούτοις δημως ὅτε ἀντήχησεν ή φωνὴ αὐτοῦ, καλοῦντος τοὺς Ἑλληνας εἰς ἀγῶνας, ὅλοι ἐλαδον θάρρος καὶ ἐλπίδας. Τότε αὐτὸς ἡθέλησε νὰ ἐρημώσῃ ὅλην τὴν χώραν, διὰ νὰ μὴ ἀφῆσῃ τίποτε εἰς τὸν Ἰμδραῆμ ἀλλ' ή κυβέρνησις τὸν ἥμποδισεν.

‘Ο Αἰγύπτιος δημως ήτο ταχὺς εἰς τὰς κινήσεις του ἀφ' οὐ ἔκαυσε τὰς Καλάμας καὶ ἐλεηλάτησε τὴν Μεσσηνίαν, ἐκίνησε κατὰ τῆς Ἀρκαδίας. ‘Ο Κολοκοτρώνης ἐπὶ δύο ἥμέρας ἐπολέμησεν αὐτὸν εἰς τὸ Ἀκοβον, ἀλλὰ δὲν ἦδυνήθη νὰ τὸν σταματήσῃ. ‘Ο Ἰμδραῆμ κατέλαβε τὴν Τρίπολιν καὶ ἔπειτα ὠρμησε πρὸς τὸ Ναύπλιον ἀλλ' ὁ Υψηλάντης μὲ 300 Ἑλληνας κατέλαβε τοὺς Μύλους καὶ ἀπέκρουσε τοὺς ἔχθρούς, οἱ δηποτοὶ ἐπανηλθον εἰς τὴν Τρίπολιν.

‘Ο Κολοκοτρώνης ἀκούραστος ἦθέλησε νὰ πολιορκήσῃ τὸν Ἰμδραῆμ εἰς τὴν Τρίπολιν καὶ συγήθροισεν εἰς τὰς πέριξ αὐτῆς θέσεις πλείστους Ἑλληνας. Ἀλλ' ὁ Αἰγύπτιος ἀπέκρουσεν αὐτοὺς καὶ ἔξηκολούθησε καὶ κατὰ τὸν χειμῶνα τοῦ 1825 τὰς καταστρεπτικάς του ἐπιδρομάς εἰς τὴν Ἀρκαδίαν, Λακωνίαν καὶ Ἡλιδα.

6. Ανανέωσις τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Κρήτῃ.—Ἐν τῷ μεταξύ, ἡτοι κατὰ Ἰουλίου τοῦ 1825, οἱ Κρήτες ἐκυρίευσαν τὴν Γραμμούσαν, φρούριον κείμενον εἰς τὰ δυτικὰ παράλια τῆς Κρήτης, καὶ ἐσχημάτισαν ἐπαναστατικά σώματα, τὰ δοιά διέτρεχον τὴν Κρήτην καὶ ἐπολέμουν τοὺς Τούρκους.

§ 44. Δευτέρα πολιορκία τοῦ Μεσολογγέου
(περίοδος πρώτη).

‘Αφ’ οὖ νή Πύλη παρέδωκεν εἰς τὸν Ἰμβραχήν τὴν Πελοπόννησον, διηγύθυνεν δλας τῆς τὰς δυνάμεις πρὸς καθυπόταξιν τῆς Στερεᾶς Ἐλλάδος, τῆς δποίας κύριον προπύργιον ἦτο τὸ Μεσολόγγι. Διώρισεν ἀρχηγὸν τὸν Κιουταχῆν, δστις ἦτο γνωστὸς ἀπὸ τὰς προηγουμένας ἐκστρατείας, καὶ παρήγγειλεν εἰς αὐτόν : «ἡ τὸ Μεσολόγγι ἡ τὴν κεφαλήν σου». Οὗτος δὲ συναθροίσας πλέον τῶν 20 χιλιάδων στρατοῦ ἔφαγη πρὸ τοῦ Μεσολογγίου τῇ 23 Ἀπρίλιον.

Τὸ Μεσολόγγι είχεν ἑτοιμασθῆ ἐν τῷ μεταξύ¹ ἡ τάφρος ἔγινε βαθύτερα, τὸ ταπεινόν του τεῖχος ὀχυρώθη μὲ πύργους καὶ προτειχίσματα, ἐπὶ τῶν δποίων ἐτέθησαν 52 κανόνια· ἀλλὰ τὸ ἀκαταδάμαστον τεῖχος ἦσαν τὰ στήθη τῶν 4000 Ἐλλήνων, οἱ δποίοι ὑπερήσπιζον τὴν πόλιν.

Ο Κιουταχῆς ἔχων Εὐρωπαίους, οἱ δποίοι διηγύθυνον τὰς πολιορκητικὰς ἔργασίας, καὶ 3 χιλιάδας ἔργαταις, ἥρχισε νὰ κάμιη διάφορα ὀχυρώματα πέριξ τοῦ Μεσολογγίου, εἰς τὰ δποία ἔθετε κανόνια καὶ περιέσφιγγε κάθε ἡμέραν στενώτερον τὴν πόλιν. Μετὰ δύο μῆνας ὁ τουρκικὸς στόλος κατέπλευσε πρὸ τοῦ Μεσολογγίου, ἀπεβίθασε τροφὰς καὶ πολεμεφόδια καὶ ἀπέκλεισεν ἀπὸ θαλάσσης τὴν πόλιν, ἔστειλε δὲ καὶ εἰς τὴν λίμνην ἐνοπλα πλοιάρια. Τότε ὁ Κιουταχῆς ἔλαβε περισσότερον θάρρος. ‘Ἐκαμε τρεῖς φοβερὰς ἐφόδους κατὰ τῆς πόλεως² ἀλλ’ ἀπεκρύσθη δλοτελῶς.

Μετ’ ὀλίγον καταφθάνει καὶ δ ἐλληνικὸς στόλος: ἐφορμᾶ κατὰ τοῦ τουρκικοῦ, ναυμαχεῖ καὶ τὸν ἀναγκάζει νὰ φύγῃ εἰς Ἀλεξάνδρειαν. ‘Ἐπειτα τροφοδοτεῖ τὸ Μεσολόγγι, τὸ δποίον δὲν είχε πλέον τροφὰς καὶ πολεμεφόδια. ‘Ενδυναμωθέντες τότε οἱ Ἐλληνες ἐπεχείρησαν καὶ ἔξόδους, διὰ τῶν δποίων ἀπεδεκάτισαν τὸν τουρκικὸν στρατόν. ‘Αλλ’ δ Κιουταχῆς ἐπέμεινεν ἀκόμη³ τὰ πολιορκητικὰ του ὅμως ἔργα κατεστρέφοντο ἀπὸ τοὺς Ἐλληνας μὲ ὑπονόμους καὶ ἐπιθέσεις καὶ αἱ νέαι του ἔφοδοι ἀπεκρύσθησαν. ‘Ἐπειδὴ δὲ οἱ Ἐλ-

ληγες ἐπετίθεντο ἔξωθεν ὑπὸ τὸν Καραϊσκάκην καὶ δ χειμῶν ἥρχιζεν, δ Κιουταχῆς περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ὀχιωβρέου ἀπεμακρύνθη εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ Ζυγοῦ· 4 ὥρας μακρὰν τοῦ Μεσολογγίου, μὲ 3500 ἄνδρας, τὰ λείφατα τοῦ στρατοῦ του.

VII. EKTON ETOΣ THΣ EIΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ (1826)

§ 45. Δευτέρα πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου
(περίοδος δευτέρα).

Ἡ δευτέρα περίοδος τῆς πολιορκίας ἀρχίζει ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 1825 διὰ τῆς ἀναμείξεως εἰς αὐτὴν τοῦ Ἰμβραῆμ πασᾶ.

Ο σουλτάνος βλέπων τὴν ἀποτυχίαν τοῦ Κιουταχῆ, ἡναγκάσθη νὰ ζητήσῃ τὴν βοήθειαν τῶν Αἰγυπτίων κατὰ τοῦ Μεσολογγίου. Ο Μεχμέτ 'Αλῆς ἐδέχθη τὴν πρότασιν τοῦ σουλτάνου· ἔστειλε δὲ εἰς τὸν υἱὸν του νέαν ἐπικουρίαν ἀπὸ 10 χιλιάδας στρατοῦ μὲ 70 πλοῖα φορτηγά, συνοδευόμενα ἀπὸ 80 τουρκικὰ καὶ αἰγυπτιακὰ πολεμικὰ καὶ τὸν διέταξε νὰ ἐπιτεθῇ καὶ αὐτὸς κατὰ τοῦ Μεσολογγίου.

Ο Ἰμβραῆμ λοιπὸν ἀπέκλεισε μὲ τὰ πλοιά του τὴν ἥρωτικὴν πόλιν, αὐτὸς δὲ ἀπειδίάσθη μὲ τὸν στρατὸν του πλησίον αὐτῆς περὶ τὰ τέλη Δεκεμβρίου. Τρεῖς ἑδομάδας εἰργάζετο δ Ἰμβραῆμ εἰς κατασκευὴν μεγάλων ἔχυρωμάτων καὶ κανονιοστασίων· ἐν φ δ Κιουταχῆς κατεδίωκεν εἰς τὰ ὅρη τοὺς ἔξωθεν Ἐλληνας, οἱ Αἰγύπτιοι εἰς 20 χιλιάδας ἀνερχόμενοι, ἐπλησίαζον περισσότερον εἰς τὰ τείχη. 'Αφ' οὖ δὲ ἐτελείωσαν τὰ ἔχυρωμάτα τῶν οἱ Αἰγύπτιοι, ἥρχισαν φονέρὸν βομβαρδισμὸν ἐναντίον τῆς πόλεως, δ ὅποιος διήρκεσεν ἐπὶ τρία ἡμερονύκτια· ἐπειτα ἐπεχειρησαν ἀλλεπαλλήλους φονερὰς ἐφόδους. 'Αλλ' οἱ Ἐλληνες ὅχι μόνον τοὺς ἀπέκρουσαν, ἀλλὰ καὶ ὥρμησαν ξιφήρεις, τοὺς ἀπεμάκρυναν, ἐγέμισαν μὲ πτώματα τοὺς ἔχθρικούς προμαχῶνας καὶ ἔλαθον ἀπειρα λάφυρα.

'Αφ' εἰδον οἱ ἔχθροι, διτὶ δι' ἐφόδου δὲν ἐκυριεύετο τὸ Μεσολόγγι, διότι τοὺς ἀνδρείους του μαχητὰς κανεὶς δὲν ἤδύνατο μὲ τὰ δπλα νὰ νικήσῃ, ἀπεφάσισαν νὰ τὸ καταβάλωσι διὰ τῆς πείνης. Πρὸς τοῦτο ἐζήτησαν νὰ κυριεύσωσι τὰ νησίδια τῆς λίμνης τοῦ Μεσολογγίου, διὰ νὰ καταστήσωσιν ἀδύνατον πᾶσαν ἀπὸ θαλάσσης βοήθειαν. Δι' αὐτὸ κατεσκεύασαν πολυάριθμα πλοιάρια καὶ ἐπετέθησαν κατὰ τῶν νησιδίων Βασιλαδίου καὶ Ντολμᾶ, τὰ δποια μετὰ δλοημέρους μάχας κατέλαθον. "Επειτα ἐπετέθησαν κατὰ τῆς νησί-

δος Κλεισσούντων, τὴν δύοιαν ὑπερήσπιζον 130 Ἑλληνες. Καὶ πρῶτος μὲν δὲ Κλουταχῆς ἐπετέθη μὲν τοὺς Ἀλβανούς· ἀλλ' ἀπεκρούσθη καὶ ἐπληγώθη εἰς τὸν μηρόν. Ἐπειτα δὲ Ἰμβραήμ ἀνέλαβε τὴν ἄλωσιν αὐτῆς καὶ ἔστειλε τὸ χιλιάδες Ἀράβας ὑπὸ τὸν Χουσεῖν, αὐτὸν δυστις εἶχε καταστρέψει τὴν Κρήτην καὶ τὴν Κάσον· ἀλλὰ τρεῖς ἔφοδοι τῶν Ἀράβων ἀπεκρούσθησαν, δὲ Χουσεῖν ἐφονεύθη καὶ 1000 πτώματα ἔχθρικά ἐφέροντο ἐπὶ τῶν κυμάτων.

'Αλλ' θσον παρήρχετο δὲ καιρός, γίνεται κατέβαλλε πεισσότερον τοὺς πολιορκούμενους. Τὸ κρέας τῶν ποντικῶν εἶχε γίνει σπάνιον· καρκίνοι καὶ ἰχθύες ἥλιεύοντο μὲν κίνδυνον ζωῆς· τὰ φύκη, τὰ δέρματα, οἱ σκώληκες, τὰ δύοις ἔτρωγον, ἐπέφερον δυθενείας καὶ θάνατον. Οἱ πολιορκούμενοι φοροῦντες ὁράκη, μὲν κοίλους τοὺς ὅφθαλμούς καὶ χλωμοὺς ὠμοίαζον πρὸς φάσματα· πολλοὶ δὲ πιπτον εἰς τὰς δύοις καταλαμβανόμενοι ἀπὸ σπασμούς πτώματα ἔκειντο δυσώδη ἔδω καὶ ἔκει. 'Ολαι αἱ οἰκίαι εἰχον καταρρεύσει ἀπὸ τοὺς κανονισμούς. Ἀλλὰ κανεὶς, οὔτε ἀνήρ οὔτε γυνή, δὲν ἦθελε νὰ παραδοθῇ εἰς τοὺς ἔχθρους.

'Αφ' οὐ οἱ πολιορκούμενοι ἀπώλεσαν πᾶσαν ἐλπίδα βοηθείας, ἀπεφάσισαν νὰ ἔξελθωσιν δλοὶ ἀπὸ τὴν πόλιν διὰ μέσου τῶν ἔχθρῶν ξενοπολοὶ. 'Η ἔξοδος αὗτη ὡρίσθη διὰ τὴν νύκτα τῆς 10 Ἀπριλίου. Δυστυχῶς δὲ Ἰμβραήμ ἔμαθεν ἀπὸ Βούλγαρον αὐτόμολον, οὗτοι ἔμελετάτο ἡ ἔξοδος. Διὰ νὰ τὴν ματαιώσῃ, ἐτοποθέτησε τὸν στρατὸν του πλησίον τῆς πόλεως, ἔστησεν ἐνέδραν ἀπὸ τοὺς ἵππους ἢμισιαν ὄραν μακρὰν αὐτῆς καὶ ἔστειλε τὸ χιλιάδας Ἀλβανούς εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Ζυγοῦ.

Τὴν νύκτα τῆς 10 Ἀπριλίου οἱ Μεσολογγῖται διηγρέθησαν εἰς τρία μέρη, ὑπὸ τὴν δύνην τὸ μὲν τοῦ Νότη Μπέτσαρη, τὸ δὲ τοῦ Κίτου Τζαβέλλα καὶ τὸ τρίτον τοῦ Μακρῆ. 'Ησαν δὲ ἐν μέρος τῆς φρουρᾶς ἔμπροσθεν, εἰς τὸ μέσον τὰ ἀδύνατα μέλη καὶ δηισθενοὶ ἐπίλοιποι διπλοφόροι. 'Οτε ἔφθασε τὸ μεσονύκτιον, οἱ εὑρισκόμενοι ἔμπροδες πολεμισταὶ ὡρμησαν κατὰ τῶν ἔχθρῶν φοβερὰ ὑπῆρξεν ἡ δρμή των· ἐνῷ δὲ οὕτοι ἐπερχόμενοι ἀκατάλητοι ὑπὸ τὸ φοβερὸν πῦρ τῶν ἀντιπάλων, δηιστέντες των ἥρχοντο αἱ γυναικεῖς ἐνδεδυμέναι ἀνδρικά, τὰ παιδία καὶ οἱ ἀδύνατοι γέροντες· ἀλλ' ἐνῷ οἱ δυστυχεῖς οὕτοι συγνωθίσαντο δεκατιζόμενοι ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ἥκουσθη ἡ κραυγὴ δύπλων· τότε τὸ πλήθος αὐτὸν ἐστράφη δύπλων πρὸς τὴν πόλιν· ἀλλὰ μετ' αὐτοῦ εἰσώρμησαν καὶ οἱ πολιορκηταὶ πυρπολοῦν-

τες καὶ σφάζοντες. Ὁ χρότος τῶν τηλεβόλων, αἱ φωναὶ τῶν ἀποθνησκόντων, οἱ ἀλαλαγμοὶ τῶν Μουσουλμάνων, ἡ λάμψις τῶν πυρκαϊῶν ἐφανέρων τὰς ἀπαισίας σκηνάς, αἱ δοποῖαι διεδραματίζοντο. Οἱ Μεσολογγῖται ἐπώλησαν ἀκριβά τὴν ζωήν των. Γέρων τις τραυματίας ἀνετίναξε προμαχῶνα τοῦ τείχους, τὸν λεγόμενον προμαχῶνα τοῦ Μπότσαρη, εἰς τὸν ἀέρα μὲ τοὺς ἐπ' αὐτοῦ ἔχθρούς, ἀφ' οὗ ἔθηκε πῦρ εἰς τὴν πυρίτιδα· ἀλλος γέρων, δὲ Καφάλης, ἀφ' οὗ ἀφῆκε τοὺς Τούρκους νὰ πλημμυρήσουν τὸ φυσεκοποιεῖσαν, κατὰ τὸν ἰδιον τρόπον τοὺς ἔθαψεν ὑπὸ τὰ ἐρείπια, μετὰ τοῦ πλήθους τῶν γυναικῶν, ποὺ ἦσαν ἑκεῖ. "Οτε ἔξημέρωσε, χιλιάδες πτωμάτων ἐκάλυπτον τὰς ὁδοὺς τῆς κατοικήσης πόλεως.

Οἱ ἔξελθόντες ὅπλοφόροι διέσπασαν τὰς τάξεις τῶν ἔχθρων μὲ ἀκατάδητον ὄρμήν· ἀλλ' ἐνέπεσαν εἰς τὴν ἐνέδραν τοῦ ἵππικου, τὰ δοποῖαν τοὺς ἐδεκάτισεν· οἱ ἐναπομείναντες ἐφθασαν εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Ζυγοῦ, δπου τοὺς ἐπετέθησαν οἱ Ἀλβανοί. Μετὰ δυσκολίας δὲ ἥδυνθη μέρος τι μάγον αὐτῶν νὰ σωθῇ εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ Ζυγοῦ. Ἐκείθεν εἰς κακὴν κατάστασιν μετέβησαν εἰς Ἀμφισσαν, δπου διεσώθησαν 1300 μάγον ἀνδρες, 7 γυναικες καὶ 4 παιδία, ἀπὸ δλους τοὺς ἐν Μεσολογγίῳ.

Τοιοῦτο τέλος ἔλαθεν ἡ ἡρωϊκὴ καὶ ἀνισος αὕτη πάλη. Ὁλίγοις ἀνδρες ἀντέστησαν ἐπὶ Ἑν τοῖς ἐναντίον τοῦ Κιουταχῆ καὶ τοῦ Ἰμβραῆμ, τοῦ δποίου ἐ στρατὸς περιωρίσθη τέλος εἰς 3500 ἀνδρας. Τοὺς ἡρωϊκοὺς ἀγῶνας τῆς μακρᾶς πελιορκίας, κατὰ τὴν δοποῖαν οἱ Ἑλληνες ὑπέστησαν μὲν τὰ πάνδεινα, ἀλλ' ἀπήντων εἰς τὰς περὶ παραδόσεως προτάσεις τῶν ἔχθρων «ἀποθνήσκομεν, ἀλλὰ δὲν παραδίσμεν τὰ αἷματωμένα δπλα», ἐπέστεψεν ὑπεράνθρωπος ἔξοδος. Τοιαύτην ἡρωϊκὴν ἀντέστασιν πόλεως οὐδεμίαν ἀλλην ἀναφέρει ἡ ιστορία. Δὰ τοῦτο καὶ ἡ πιῶσις αὕτης διήγειρεν εἰς δλον τὸν πολιτισμένον κόσμον συγκίνησιν καὶ θαυμασμόν.

§ 46. Ἐρήμωσις τῆς Πελοποννήσου.

Μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Μεσολογγίου δὲ Ἰμβραῆμ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Πελοπόννησον· διῆλθε δὲ πρῶτον τὴν Ἀχαΐαν, ἐπειτα τὴν Ἀρκαδίαν καὶ μετὰ ταῦτα δλην τὴν λοιπὴν Πελοπόννησον, ἐκτὸς τῆς Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας· δπου καὶ δὲν διήρχετο, ἔσφαζε τοὺς ἀδυνάτους καὶ ἥχμαλώτιζε τὰ γυναικόπαιδα, τῶν δποίων πολλὰ ἔχανοντο εἰς τὰς φάραγγας καὶ τὰ δρη ἀπὸ τὴν χιόνα καὶ τὴν πελναν' προσέτι δ

έχθρος ἔκαιε τὰ σπαρτά καὶ τὰς ζωφοτροφίας, δλόκληρα χωρία μετέβαλλεν εἰς σωρούς ἐρειπών καὶ ηρήμωνεν ἐντελῶς τὸν τόπον.
Ἄλλα οἱ Ἑλληνες δὲν ἐπροσκύνουν. Οἱ περισσότεροι ἀφῆνον τὰς οἰκίας των, μάλις ἐπλησίαζεν δὲν ἔχθρος, καὶ συνετάσσοντο μὲ τὸν Κολοκοτρώνην, δὲ δόποις παρακολουθῶν τοὺς Αἰγυπτίους τοὺς προσέδικλεν διπού εὑρισκεν εὐχαιρίαν.

Δύο φοράς δὲ Πιμδράημι ἐπροσάθησε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Μάνην κατὰ Ἰούλιον ἀλλ' ὑπέστη φοβεράς γῆτας ἀπὸ τοὺς Μανιάτας καὶ ἡγαγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ.

§ 47. Ἐκστρατεία τοῦ Κιουταχῆς κατὰ τῶν Ἀθηνῶν.—Καραϊσκάκης.

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ Μεσολογγίου δὲ Κιουταχῆς ὑπέταξε τὴν Ἀκαρνανίαν, κατέλαβε τὴν Φωκίδα καὶ Βοιωτίαν καὶ ἐπροχώρησε κατὰ Ἰούνιον ἐναντίον τῶν Ἀθηνῶν, τὰς δόποιας ἐπολιόρκησεν. Ἐδομέναρδίσεν ἐπὶ δύο γῆμέρας τὸ ἀσθενὲς τείχος τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἐπειτα ἔκαμε γενικήν ἔφοδον· τότε οἱ δλίγοι ὑπερασπισταὶ αὐτῆς Ἑλληνες, ἐπειδὴ δὲν ἤδυναντο ν' ἀντισταθοῦν περισσότερον, ἀνηλθον εἰς τὴν ἀκρόπολιν, τῆς δόποιας φρούραρχος ἦτο δ Γκούρας, τὴν δὲ πόλιν κατέλαβον οἱ Ταῦροι.

Ἐν τῷ μεταξὺ μετὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ Μεσολογγίου εἶχε συνέλθει εἰς τὴν Ἑπίδαυρον ἡ τρίτη ἔθνική συνέλευσις τῶν Ἑλλήνων, ἡ δόποια ἐξέλεξε νέαν κυβέρνησιν ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ἀνδρέα Ζαχήμη, τοῦ πρώτου ἀπὸ τοὺς προεστῶτας τῆς Πελοποννήσου. Ἡ κυβέρνησις αὕτη, συμφώνως μὲ τὴν ἐπι-
π. Βαλάκη Ἑλλ. Ιστορία. Ἐκδοσ. δευτέρᾳ 8

Γεώργιος Καραϊσκάκης.

θυμίαν ὅλων τῶν Ἐλλήνων, διώρισεν ἀρχηγὸν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐλάδος, τὸν Γεώργιον Καραϊσκάκην.

Ο Καραϊσκάκης ἐγεννήθη εἰς τὴν ἐπαρχίαν Ἀρτῆς· ἦτο γενναῖος, ἀλλ' ἀσθενικός, κοντός, ζωηρός, μὲ εὐκινήτους ὄφθαλμούς· κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ ἀγῶνος δὲν ἀνεδείχθη· δε τὸ Μεσολόγγι, αὐτὸς ἦτο ἀσθενής καὶ δὲν ἤδυνήθη νὰ βοηθήσῃ τὴν ἔξοδον. Ἀλλ' δε τὰ ἀνέλαβε τὴν ἀρχιστρατηγίαν, ἔδειξε μέγα στρατηγικὸν πνεῦμα καὶ δξεδέρκειαν.

Ο Καραϊσκάκης ἀμέσως μετέβη εἰς Ἐλευσίνα, ὅπου πρὸ καιροῦ ἦτο ἑλληνικὸν στράτευμα· ἐκεὶ προσῆλθε καὶ ὁ Φαδιέρος, Γάλλος συνταγματάρχης, ὁ δοποὶς εἶχε διοργανώσει σῶμα χιλίων τακτικῶν Ἐλλήνων καὶ ἐπολέμει ἀπὸ χρόνων εἰς τὴν Ἐλλάδα. Ἄφ' οὐ δὲ ηὔξηθησαν οἱ Ἐλληνες, ἐπροχώρησαν ἀπὸ Ἐλευσίνος εἰς Χαιδάρι· ἐκεὶ ἀπέκρουσαν κατ' ἀρχὰς τὸν Κιουταχῆν, ἀλλ' ἐπειτα προσεβλήθησαν ἐκ δευτέρου ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ ἤναγκάσθησαν νὰ ὀπισθοχωρήσωσιν εἰς Ἐλευσίνα.

Ἄφ' οὐ δὲ οἱ Κιουταχῆς περιέζωσε στενάτερον τὴν ἀκρόπολιν καὶ ἐφονεύθη πολεμῶν καὶ ὁ φρούραρχος Γκούρας, ἀπεφασίσθη νὰ ἐνισχυθῶσιν οἱ πολιορκούμενοι· πρὸς τοῦτο ὁ Κριεζώτης μὲ 300 ἀκλεκτοὺς διειδίσθη διὰ πλοίου ἐν καιρῷ νυκτὸς εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἰλισσοῦ καὶ ἀπὸ ἐκεὶ διὰ τολμηρᾶς πορείας εἰσῆλθεν εἰς τὴν ἀκρόπολιν.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ πυρίτις τῶν πολιορκουμένων εἶχεν ἔξοδευθῆ, ὁ Φαδιέρος ἀνέλαβε νὰ ἐφοδιάσῃ τὴν ἀκρόπολιν. Διειδίσθη μὲ 500 ἀνδρας εἰς τὸ Παλαιὸν Φάληρον· ἐφόρτωσε τοὺς 400 μὲ πυρίτιδα, ἔδαλε πέριξ τῶν 100 δπλοφόρους καὶ τὴν νύκτα τῆς 15 Δεκεμβρίου μὲ δρμητικὴν ἔφοδον ἐπέρασε τὰς τάξεις τῶν Τούρκων καὶ ἐφθάσεν εἰς τὴν ἀκρόπολιν ὑπὸ χάλαζαν σφαιρῶν.

§ 48. Ἐκστρατεία τοῦ Καραϊσκάκη εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἐλλάδα.

Ἄφ' οὐ τοιουτοτρόπως ἐνισχύθη ἡ ἀκρόπολις, ὁ Καραϊσκάκης βλέπων δτι μὲ τοὺς Ἐλληνας, οἱ δοποὶ δὲν ἀπήρτιζον τακτικὸν στρατόν, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ κάμη κατ' εύθειαν ἐπιθέσεις καὶ νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς ἀκρόπολεως, ἔδαλε κατὰ νοῦν ἄλλο μέγα σχέδιον: νὰ καταλάβῃ καὶ ἐπαναστατήσῃ δλην τὴν Στερεάν Ἐλλάδα, ν' ἀποκόψῃ πᾶσαν συγκοινωνίαν τοῦ Κιουταχῆ ἀπὸ Θερμο-

πυλῶν μέχρι Ἀττικῆς, ώστε νὰ μὴ δύναται πλέον οὗτος νὰ λάβῃ τροφὰς ἀπὸ Θεσσαλίας, Ἡπέρου καὶ Εύδοιας· τότε δὲ Κιουταχῆς θὰ ἡγαγκάζετο νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς ἀκροπόλεως.

Ο Καραϊσκάκης ἀφήσας εἰς φύλαξιν τῆς Ἐλευσίνος καὶ Σαλαμίνος τὸν Βάσον, ἔξεστράτευσε κατὰ τὰ τέλη Ὁκτωβρίου καὶ προσέβαλε τοὺς Τούρκους εἰς Δόμοδραν. Ἐπειτα μαθὼν ὅτι δὲ Μουστάμπεης, τὸν ὄποιον εἶχε στείλει κατ’ αὐτοῦ δὲ Κιουταχῆς, ἐνάδιζε μὲ 2500 Τούρκους πρὸς τὴν Ἀμφισσαν, ἔστειλε μέρος τοῦ στρατοῦ του καὶ προκατέλαβε τὸ χωρίον Ἀράχωβαν· ὅτε δὲ ἔφθασεν ἐκεῖ δὲ Μουστάμπεης, δὲ Καραϊσκάκης ἐπῆλθε μετ’ ὀλίγον καὶ κατέλαβε τὰς ἔξόδους τῶν τριῶν κοιλάδων, εἰς τὴν συμβολὴν τῶν ὄποιων ἦτο ἡ Ἀράχωβα. Οἱ Τούρκοι περικυκλωθέντες ἐπὶ λόφου, προσεβλήθησαν ἀπὸ τοὺς Ἐλληνας πανταχόθεν· ὑπέρερον δὲ καὶ ἀπὸ τὸν βαρὺν χειμῶνα, δὲ ὄποιος ἐπῆλθεν ἔξαρφνης, καὶ ἀπὸ τὰς χιόνας. Διὰ τοῦτο ἐπεκείρησαν τὴν νύκτα τῆς 22 Νοεμβρίου, νὰ φύγωσι διὰ μέσου τῶν ἀποκρήμνων χαραδρῶν. Οἱ Ἐλληνες ἐπετέθησαν κατὰ τῶν φευγόντων μὲ τὰ ἔιφη, διότι δὲ χειμῶν εἶχε καταστῆσει ἀχρηστὰ τὰ πυροβόλα· διοι ἀπὸ τοὺς Τούρκους δὲν ἐφονεύοντο, εὑτοὶ ἡ ἥχμαλωτίζοντο ἡ ἐπιπτον εἰς τὰ πλήρη χιόνων βάραθρα· διὰ τοῦτο μόλις 300 ἔξι αὐτῶν ἐσώθησαν.

Ο Καραϊσκάκης ἐξακολουθῶν τὴν νικηφόρου πορείαν του, κατέστρεψεν ἐφοδιοπομπὰς τοῦ Κιουταχῆ, ἡμιπόδισε τὰς ἐρχομένας ἐπικουρίας εἰς αὐτὸν καὶ εἰς τὸ Δίστομον ἡνάγκασε τὸν στρατόν, τὸν ὄποιον ἔστειλε κατ’ αὐτοῦ δὲ Κιουταχῆς ὑπὸ τὸν Ὁμέρο πασᾶν τῆς Εύδοιας, νὰ ὑποχωρήσῃ μετὰ πολυημέρους ἀγῶνας. Οὕτω κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1827 δὲ Καραϊσκάκης εἶχεν ἀποδώσει εἰς τοὺς Ἐλληνας Σλην τὴν Στερεάν, ἐκτὸς τοῦ Μεσολογγίου, Ἀνατολικοῦ, Ναυπάκτου καὶ Βονίτσης.

VIII. ΕΒΔΟΜΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ (1827)

§ 49. Ἐκλογὴ τοῦ Τζώρτζ, Κόχραν καὶ Καποδιστρέου.

Ἐν τῷ μεταξὺ συνήλθεν εἰς τὴν Τροιζῆνα ἡ τετάρτη ἐθνικὴ συνέλευσις τῶν Ἐλλήνων. Αὕτη ἐψήφισεν ἀρχηγὸν τῶν κατὰ Ἑγράν δυνάμεων τὸν Ἀγγλον Τζώρτζ, καὶ ναύαρχον δλων τῶν κατὰ θάλασσαν δυνάμεων τὸν λόρδον Κόχραν, ἀπὸ τὸν ὄποιον ἐπερίμεναν

οι "Ελληνες μεγάλα πράγματα, διότι είχεν εύδοξη μήσει εἰς ἄλλους πολέμους" δεὶς Μιαούλης εὐχαρίστιως ἔγινεν ἀπλοῦς πλοιαρχος χάριν τῆς πατρίδος.

Συγχρόνως κατέπλευσε τὸ πρῶτον τροχοφόρον πολεμικὸν ἀτμόπλοιον ἡ «Καρτερία», τῆς ὁποίας πλοιαρχος ἦτο ὁ "Αγγλος" Ἀστιγξ, καὶ ἡ φρεγάτα «Ἐλλάς» 64 κανονίων, τῆς ὁποίας πλοιαρχος διωρίσθη δεὶς Μιαούλης· τὰ πλοῖα ταῦτα εἶχον γίνει διὰ δανείου τῆς ἐλληνικῆς κυβερνήσεως.

Μετὰ ταῦτα ἡ συνέλευσις ἔξελεξε κυβερνήτην τῆς Ἐλλάδος τὸν Ἰω. Καποδίστριαν καὶ ἐψήφισε καὶ νέον σύνταγμα. Ἄλλ' δεὶς Καποδίστριας, δεὶς διοίος τότε εἶχε παραιτηθῆ ἀπὸ τῆς θέσεως τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ῥωσίας καὶ ἔμενεν εἰς τὴν Ἐλευθερίαν, δὲν ἦλθεν ἀμέσως εἰς τὴν Ἐλλάδα. Διὰ τοῦτο διωρίσθη, δπως κυβερνᾷ μέχρι τῆς ἀφίξεώς του, τριμελῆς κυβερνητική ἐπιτροπή.

§ 50. Θάνατος τοῦ Καραϊσκάκη.

Η καταστροφὴ τῶν Ἐλλήνων ἐν Φαλήρῳ.

"Ἐπειδὴ οἱ ἐν τῇ ἀκροπόλει ἔζήτουν ἐπιμόνως βοήθειαν, δεὶς Καραϊσκάκης κατὰ πρόσκλησιν τῆς κυβερνήσεως ἤλθεν εἰς Ἐλευσίνα, ἵνα ἐπισπεύσῃ τὴν λύσιν τῆς πολιορκίας. Συναθροίσας δὲ ἀρχετὸν στράτευμα κατέλαβε τὸ Κερατσίνι.

Ο Καραϊσκάκης εἶχε τὴν γνώμην νὰ καταλάβωσιν οἱ "Ελληνες τὸν Ὠρωπὸν καὶ τὸν Μαραθῶνα καὶ ἀποκλείσωσι στενάτερον τὸν Κιουταχῆν" ἀλλ' ἡναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὴν γνώμην τοῦ Κόχραν, δεὶς διοίος ἦθελε νὰ γίνῃ ἀμέσως ἔφοδος πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς ἀκροπόλεως. Πρὸς τοῦτο κατέλαβον οἱ "Ελληνες τὸν Πειραιᾶ καὶ προσέβαλον τοὺς εὑρισκομένους εἰς τὴν μονὴν τοῦ ἀγίου Σπυρίδωνος 300 Ἀλβανούς, τοὺς διοίους μετὰ σφοδρὸν ἀγῶνα ἤναγκασαν νὰ παραδοθῶσιν.

Μετὰ ταῦτα ἀπεφασίσθη, κατὰ τὴν ἐπίμονον θέλησιν τοῦ Κόχραν, νὰ γίνῃ ἡ ἔφοδος κατὰ τῶν Τούρκων τὴν νύκτα τῆς 22 Ἀπριλίου· καὶ ἐν φ τὸ ἀπελευθερωτικὸν σῶμα ἀποδιθάζόμενον εἰς τὸ Παλαιὸν Φάληρον θὰ ἐπροχώρει πρὸς τὴν ἀκρόπολιν, οἱ λοιποὶ. "Ελληνες ἐπερχόμενοι κατὰ τῶν Τούρκων ἀπὸ τῆς πεδιάδος θὰ ἀπησχόλουν αὐτούς. Πρὸς τοῦτο οἱ "Ελληνες κατέλαβον μέρος τῆς πεδιάδος παρὰ τὸ Φάληρον καὶ διετάχθησαν νὰ ἴσυσχάζωσιν ἔλην τὴν ἥμέραν" ἀλλὰ Κρητές τινες περιελθόντες εἰς εὐθυμίαν, προσέβαλον τοὺς Τούρκους.

Ἐντεῦθεν ἥρχισε σπουδαία συμπλοκή. Ὁ Καραϊσκάκης, δόποιος ἡτο καλινήρης ἀπὸ τὴν στενοχωρίαν του διὰ τὴν ἀποφασισθεῖσαν ἐπίθεσιν, ἀκούει ἐν μέσῳ τοῦ πυρετοῦ του τοὺς πυροβολισμούς, πηδᾶ εἰς τὸν ἵππον του, ἀρπάζει τὴν σπάθην Ἑλληνός τινος καὶ δρμῷ κατὰ τῶν ἔχθρῶν, προσπαθῶν συγχρόνως νὰ πείσῃ τοὺς Ἑλληνας νὰ δυοχωρήσουν. Ἀλλὰ τὴν στιγμὴν ἑκείνην Τούρκος ἱππεὺς τὸν πυροβολεῖ εἰς τὴν κοιλίαν· μὲ μεγάλας προσπαθείας συγκρατεῖται εἰς τὸν ἵππον του. Μετεφέρθη δὲ ἀπὸ τοὺς συναγωνιστάς του εἰς τὸ στρατόπεδον καὶ τὴν νύκτα ἐξέπνευσεν.

Πόσον μεγάλον δυστύχημα ἡτο δόθαντος τοῦ μεγαλοφυεστέρου στρατηγοῦ τῆς ἐπαναστάσεως, ἔδειξεν ἡ ἕφοδος τῆς ἀκροπόλεως. Αὕτη ἀνεβλήθη μίαν ἡμέραν διὰ νὰ θάψωσιν εἰς Ἑλληνες τὸν ἀρχηγόν των. Τὴν νύκτα λοιπὸν τῆς 23 Ἀπριλίου ἐπειδιάσθησαν ἐπὶ πλοιών 3 χιλιάδες Ἑλλήνων ἀλλ' ἀπειδιάσθησαν ἀτάκτως εἰς τὸ Φάληρον περὶ τὸ μεσονύκτιον καὶ ἐπροχώρησαν μὲ τόσην ἀταξίαν, ὥστε τὸ πρωΐ, ἐν φύλακας τῶν Ἑλλήνων ἡτο πληγίον τῆς ἀκροπόλεως, ἄλλοι ἡταν εἰς τὰς ὅπισθεν θέσεις καὶ ἄλλοι ἀκόμη πληγίον τῆς παραλίας. Ὁ Κιουταχῆς, ἀφ' οὐ τούς εἶδεν, ἐπερίμενεν δλίγον¹ διὰ νὰ ἴση τῇ θάξει τοῦ Πειραιᾶ καὶ Κερατσινοῦ Ἑλληνες. Ἀφ' οὐ δύμας αὐτοὶ δὲν ἔκινοῦντο, ἐπετέθη μὲ δλας του τὰς δυνάμεις κατὰ τῶν ἀποδιδόσθεντων Ἑλλήνων καὶ ἐπέφερε πανωλεθρίαν εἰς αὐτούς εἰς Τούρκοι δὲ ἐπεις κατεδίωκον τοὺς Ἑλληνας μέχρι Φαλήρου καὶ ἡ πεδιάς ἐστρώθη ἀπὸ πτώματα 1500 Ἑλληνες ἐφονεύθησαν καὶ 200 ἡχικλωτίσθησαν. Ἡ γειτονιά οὐ πήρεν ἡ αἱματηροτάτη, ἀπὸ δσας ὑπέστησαν οἱ Ἑλληνες κατὰ τὴν ἐπανάστασιν.

Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν ταύτην διελύθη καὶ τὸ παρὰ τὸν Πειραιᾶ στρατόπεδον οἱ Ἑλληνες τῆς ἀκροπόλεως ἐσυνθηκολόγησαν πρὸς τοὺς Τούρκους καὶ μετεφέρθησαν εἰς Σαλαμίνα. Ἡ πτῶσις δὲ τῆς ἀκροπόλεως ἐπέφερε τὴν πτῶσιν τῆς ἐπαναστάσεως εἰς δλα τὰ μέρη, τὰ δποια διὰ τοῦ Καραϊσκάκη είχον ἐκ νέου ἀναλάβει τὸν ἀγῶνα.

§ 51. Ἐπέμβασις τῆς Ἀριστοκρατίας καὶ Γαλλέας εἰς τὸν ἀγῶνα.

Ἡ ἑλληνικὴ ἐπιχείρησης δυσηρέστησε κατ' ἀρχὰς τὰς εὐρωπικὰς κυβερνήσεις, αἱ δποιαι πρὸ δλίγου είχον νικήσει τὸν Ναπολέοντα καὶ ἀπεστρέφοντο τὰς ἐπαναστάσεις, διότι ἐθεώρουν δτι αὗται θὰ περιώρισον τὰ δικαιώματα τῶν βασιλέων. Ἀλλ' δ φύνος

τοῦ πατριάρχου καὶ αἱ ωμότητες τῶν Τούρκων διήγειρον τοιχύτην ἀγανάκτησιν εἰς τὴν Ῥωσίαν, ή δποὶα ἐπροστάτευε τοὺς Χριστιανοὺς τῆς Ἀγατολῆς, ὡστε δ ταύρος Ἀλέξανδρος μετεχειρίσθη δλα τὰ διπλωματικὰ μέσα, διὰ νὰ περιορίσῃ τοὺς Τούρκους. Ἀλλ' ή Αὐστρία, ἔχθρα πάσις ἐλευθερίας, περιώριζεν δσον ἥδύνατο τὴν Ῥωσίαν καὶ ἐπροσπάθει μὲ διαφόρους δολοπλοκίας νὰ δώσῃ καιρὸν εἰς τοὺς Τούρκους νὰ καταπλέξουν τὴν ἐπανάστασιν. Ἡ καταστροφὴ δμως τῆς Σίσιου γῆρησε τὴν συμπάθειαν ὑπὲρ τῶν Ἑλλήιων εἰς τὴν Εὐρώπην.

Μετ' ὅλιγον ἔγινε πρωθυπουργὸς εἰς τὴν Ἀγγλίαν ὁ φιλελεύθερος Γ. Κάνιγκ· οὗτος συνενοήθη μὲ τὴν Ῥωσίαν, δπως πείσωσι τὴν Πύλην νὰ δειχθῇ συγκαταβατικὴ πρὸς τοὺς Ἑλληνας καὶ δειχθῇ τὴν εὐρωπαϊκὴν μεσολάβησιν, διὰ νὰ κανονισθοῦν τὰ πράγματα τῆς Ἐλλάδος. Ἀλλ' ή Πύλη ἦθελε νὰ καταστρέψῃ τοὺς Ἑλληνας, καὶ διὰ τοῦτο αἱ διαπραγματεύσεις τῆς μὲ τὰς δύο Δυνάμεις δὲν ἔφερον καὶ ἐν ἀποτέλεσμα. Τούναντίον ή Πύλη ἐπροσκάλεσε τοὺς Αἴγυπτίους, οἱ δποὶοι ἔκαμπαν τόσας καταστροφὰς εἰς τὴν Ἐλλάδα.

Διὰ τοῦτο δ Κάνιγκ συνενοήθη μὲ τὸν νέον αὐτοκράτορα τῆς Ῥωσίας Νικόλαον καὶ διέγραψαν ή Ῥωσία καὶ Ἀγγλία πρωτόκολλον εἰς τὴν Πετρούπολιν κατὰ Μάρτιον τοῦ 1826, διὰ νὰ ἐπέμβωσι καὶ εἰρηνεύσουν τὴν Ἐλλάδα. Τὸ πρωτόκολλον τοῦτο παρεδέχθη καὶ ή Γαλλία καὶ ἔγινε συνθήκη μεταξὺ τῶν τριών Δυνάμεων κατὰ τοῦντος τοῦ 1827. Διὰ ταύτης ὠρίζετο, δτι αἱ τρεῖς σύμμαχοι Δυνάμεις θὰ ἀπῆτουν ἀνακωχὴν καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη. Καὶ οἱ μὲν Ἑλληνες ἔδέχθησαν αὐτήν. Ἡ δὲ Πύλη ἀγερώχως τὴν ἀπέρριψεν.

Ἡ ἐν Ναυαρένῳ ναυμαχία. — Μετὰ τὴν συνομολόγησιν τῆς συνθήκης, αἱ σύμμαχοι κυβερνήσεις ἔστειλαν τοὺς στόλους των εἰς τὸ Αἴγαλον· τοῦ διωσικοῦ στόλαρχος ἦτο δ Ἔϋδεν, τοῦ γαλλικοῦ δ Δεριγνύ καὶ τοῦ ἀγγλικοῦ δ Κοδριγκτών, δ δποὶος ἦτο ἀνώτερος τῶν δύο ἄλλων. Ἐν τῷ μεταξύ, κατ' Αὔγουστον τοῦ 1827, ἥλθεν ἐξ Αἰγύπτου εἰς Πύλον ἰσχυρὸς στόλος ἐξ 92 πλοίων, ἐκ τῶν δποίων 51 πολεμικά, καὶ ἀπειθίσας παντὸς εἰδούς ἐφόδια καὶ 4 χιλιάδας τακτικοῦ στρατοῦ. Ὁ Ἰμρανήμ, ἀφ' οὗ ἔλαβε τὰς ἐπικουρίας ταῦτας, ἥρνήθη νὰ δειχθῇ τὴν ἀνακωχὴν καὶ ἦθελε διὰ θαλάσσης νὰ προσδάλη τὴν Ὑδραν καὶ προσέτι νὰ προσθάλη τοὺς Ἑλληνας εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον· μὲ τὸν στρατόν του δὲ παρέδωκεν εἰς πλήρη καταστροφὴν καὶ φλόγας δ, τι ἀπέμεινεν εἰς Μεσσηνίαν, Ἀρκαδίαν καὶ Λακωνίαν.

Οἱ ναύαρχοι βλέποντες τὴν καταστροφὴν αὐτὴν καὶ σκεπτόμενοι

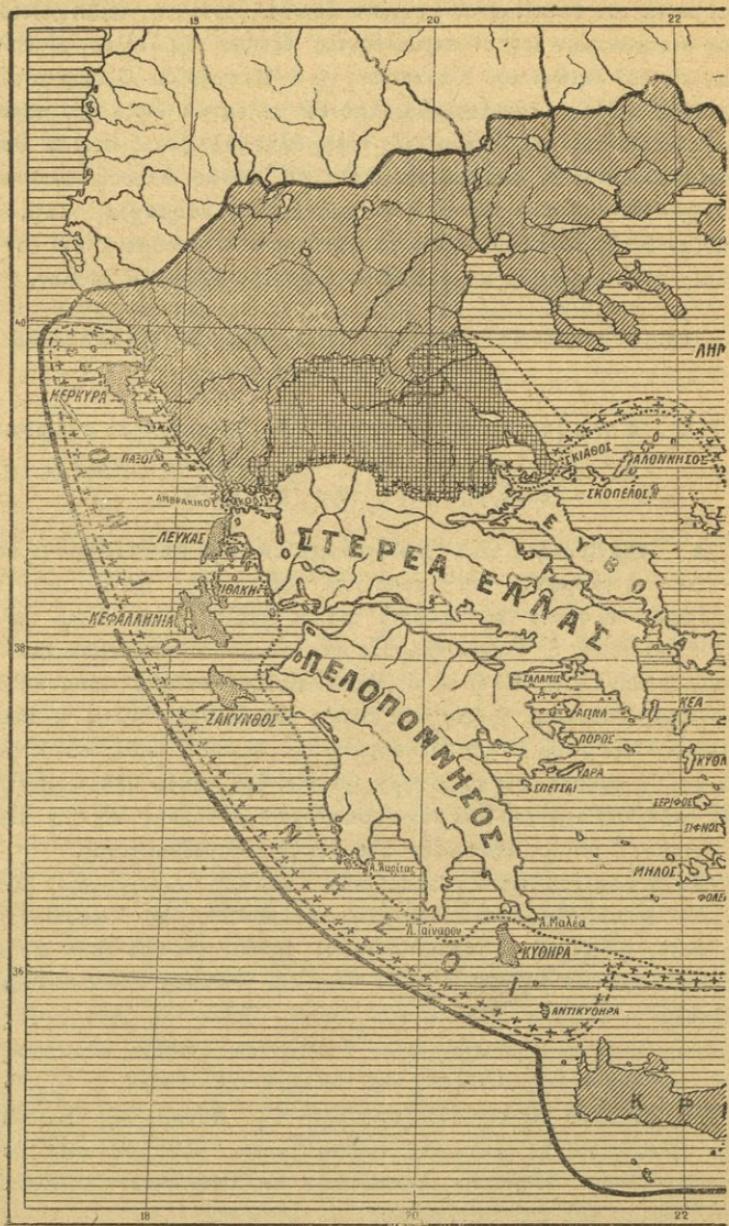
ὅτι κατὰ τὸν ἐπικείμενον χειμῶνα δὲν θὰ γρῦναντο νὰ ἀποκλεῖσωσι τὸν αἰγυπτιακὸν στόλον περιπλέοντες ἔωθεν τῆς Πύλου, εἰσέπλευσαν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Ναυαρίνου τῇ 8 Ὁκτωβρίου.⁹ Ο τουρκο-αἰγυπτιακὸς στόλος ἀποτελούμενος ἀπὸ 82 πολεμικὰ πλοῖα ἦτο παρατεταγμένος ἐντὸς τοῦ λιμένος εἰς τρεις ἀλλεπαλλήλους σειράς. Θετε δὲ εἰσέπλευσαν τὰ 27 συμμαχικὰ πλοῖα, οἱ Τούρκοι ἐπυροβόλησαν κατ' αὐτῶν.¹⁰ Έκ τούτου ἥρχισεν ἡ φοβερὰ ἐκείνη ναυμαχία, κατὰ τὴν διπολαν ἐντὸς τεσσάρων ὁρῶν τὰ καλύτερον διοικούμενα καὶ ισχυρὰ πλοῖα τῶν συμμάχων κατέστρεψαν δλον τὸν ἐχθρικὸν στόλον.

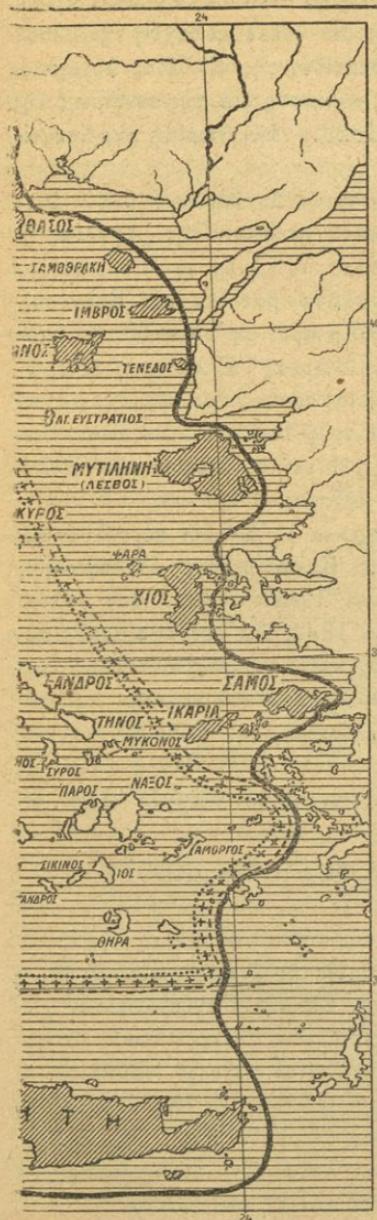
IX. ΟΓΔΟΟΝ ΚΑΙ ΕΝΑΤΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ
(1828 καὶ 1829)

§ 52. Τελευταῖοι ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐνέργειαις τῶν Δυνάμεων, διὰ τῶν ὄποιεων ἔγενεν ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλλάδος.

1. Ἔκδικης τοῦ Ἰμβραῆμ ἐκ τῆς Πελοποννήσου.—'Αλλ' ἡ ναυμαχία τοῦ Ναυαρίνου ηὕτησε τὸν φανατισμὸν τῶν Τούρκων, οἱ δόποιοι κατ' οὐδένα τρόπον ἥθελον νὰ ἀλλάξουν πολιτικήν. Διὰ τοῦτο ἡ 'Ρωσία ἐκήρυξε κατ' αὐτῶν τὸν πόλεμον κατ' Απρίλιον τοῦ 1828. Ἐνῷ δὲ οἱ 'Ρώσοι εἰσέβαλλον ἀπὸ βορρᾶ καὶ ἐνέκων τοὺς Τούρκους, ἡ 'Αγγλία ἐπεισεῖ τὸν Μεχμέτ Αλῆγν ν' ἀνακαλέσῃ τὸν Ἰμβραῆμ ἐκ τῆς Πελοποννήσου. Ἐπειδὴ ὅμως οὗτος ἥθελε νὰ ἀφήσῃ φρουράς εἰς τὰς ὁχυρὰς θέσεις, διὰ τοῦτο ἥλθον 13 χιλιάδες γαλλικοῦ στρατοῦ ὑπὸ τὸν στρατάρχην Μαιζώνα εἰς τὴν Πελοπόννησον, δ δόποιος ἐξεδίωξεν ἀπὸ αὐτῆς τοὺς Αἰγυπτίους.

2. Τελευταῖοι ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Στερεάν της Ἑλλάδα.—Ο κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος Ιω. Καποδίστριας, δ δόποιος ἥλθεν εἰς τὸ Ναύπλιον κατὰ Ιανουαρίου τοῦ 1828, ἔστειλε στρατὸν ὑπὸ τὸν Τζώρτζον μάχην τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδα καὶ κατέλαβε τὸ Μεσολόγγι καὶ ζλα τὰ ἀλλα αὐτῆς μέρη. "Αλλον δὲ στρατὸν ἔθηκεν ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ Δημητρίου Γιφλάντου, δ δόποιος ἐπροχώρησεν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα καὶ ἐνίκησε τοὺς Τούρκους τῇ 12 Σεπτεμβρίου 1829 εἰς τὴν ἔνδεξον μάχην τῆς Πέριρας τῆς Βοιωτίας, τὴν τελευταῖαν τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως τοὺς ἡνάγκασε δὲ νὰ ἐγκαταλείψουν δλην τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ἐκτὸς τῆς Εύβοιας, τῆς Λαμίας καὶ τῆς ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν.

ΑΙ ΔΙΑΔΟΧΙΚΑΙ ΕΠΑΥΞΗΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΣΟΣ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ 1913

..... Διὰ τοιούτων στιγμῶν σημειώνυται τὰ δρια τῆς Ἑλλάδος τῷ 1832. (Τότε αῦτη εἶχεν ἔκτασιν 49 500 σχεδὸν τετρ. χιλιόμ.).

††††† Διὰ σταυρῶν σημειώνυται τὰ δρια τῆς Ἑλλάδος τῷ 1864. (Τότε προσετέθησαν αἱ Ἰόνιοι νῆσοι, διακρινόμεναι διὰ στιγμῶν, καὶ ἡ Ἑλλὰς ἐλαβεν ἔκτασιν σχεδὸν 51 000 τετρ. χιλιόμ.).

---- "Ορια τῆς Ἑλλάδος τῷ 1881. (Τότε προσετέθησαν ἡ Θεσσαλία καὶ ἡ περὶ τὴν Ἀρταν χώρα, διακρινόμεναι διὰ καθέτως διασταυρουμένων γραμμῶν, καὶ ἡ Ἑλλὰς ἐλαβεν ἔκτασιν 65 119 τετραγ. χιλιομ.).

—— Διὰ παχείας γραμμῆς σημειώνυται τὰ δρια τῆς Ἑλλάδος τῷ 1913. (Τότε προσετέθησαν μέρος τῆς Μακεδονίας, ἡ Ἡπειρος, ἡ Κρήτη καὶ ἄλλαι νῆσοι, τὰ μέρη ταῦτα διακρίνονται δι' ἐγκαρσίων γραμμῶν ἡ Ἑλλὰς ἐλαβεν ἔκτασιν περίπου 120 000 τετρ. χιλιομ.).

4. Η ἀνεξαρτησέα καὶ τὰ ὄρια τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους.—'Αλλ' ὁ σουλτᾶνος, δόποιος δὲν ἥθελε νὰ δεχθῇ τὴν μεσολάδησιν ποῦ τοῦ ἐπρότειναν αἱ προστάτιδες τῆς Ἑλλάδος Δυνάμεις, ἀφ' αὐτῆς ἐνικήθη ἀπὸ τοὺς Ρώσους, ἡναγκάσθη διὰ τῆς συνθήκης τῆς Ἀδριανούπολεως τῇ 2 Σεπτεμβρίου 1829.^v ἀναγνωρίσῃ τὰς ἀποφάσεις τῶν Δυνάμεων.

Εἰς τὴν νέαν δὲ συνδιάσκεψιν τῶν τριῶν Δυνάμεων, ἡ δόποια ἔγινεν εἰς τὸ Δονδῖνον, ἀπεφχσίσθη κατὰ πρότασιν τῆς Ἀγγλίας νὰ κηρυχθῇ ἡ Ἑλλάς ἀνεξάρτητον κράτος ὑπὸ ἡγεμόνα Εὐρωπαῖον, τὸν πρίγκιπα Λεοπόλδον (τὸν μετὰ ταῦτα βασιλέα τοῦ Βελγίου). Ἀλλὰ τὰ δριαὶ τοῦ κράτους ἡσαν πολὺ μικρά, ἀφ' οὗ κατὰ τὴν ἀπόφασιν τῶν Δυνάμεων μέρος μόνον τῆς Στερεάς Ἑλλάδος ἦλευθερώνετο, ἡ δὲ Κρήτη καὶ ἡ Σάμος, αἱ δόποιαι τόσον λαμπρῶς εἶχον ἀγωνισθῇ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἐμενον δηδούλων τοὺς Τούρκους. Διὰ ταῦτα διεμπορήθη ἡ τότε συνελθοῦσα πέμπτη ἔθνικὴ συγνέλευσις τῶν Ἑλλήνων καὶ ὁ Λεοπόλδος παρηγήθη τοῦ ἑλληνικοῦ θρόνου.

Εἰς αὐτὴν τὴν περίστασιν τὰ πράγματα ἐν Ἑλλάδι περιήλθον εἰς κακὴν κατάστασιν καὶ ὁ κυβερνήτης Καποδίστριας ἐδολοφονήθη. Τότε αἱ Δυνάμεις Ἀγγλία, Γαλλία καὶ Ρωσία ἔκχριμαν νέαν σύμβασιν εἰς τὸ Δονδῖνον τῇ 25 Απριλίου 1832, διὰ τῆς δόποιας ὥρισαν δριστικῶς τὰ σύνορα μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας, διὰ τῆς γραμμῆς; ἀπὸ τοῦ Παγασητικοῦ μέχρι τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου καὶ περιέλασον ἐκ τῶν νήσων μόνον τὰς Κυκλαδας, τὴν Εὔβοιαν καὶ τὰς πρὸς βορρᾶν αὐτῆς Σποράδας νήσους.—Καὶ ἡ μὲν Σάμος ἀπέκινησε τότε αὐτονομίαν τινά, ἡ δὲ Κρήτη ἐδέσθη εἰς τὸν Μεχμέτην Ἀλῆν.

§ 53. Η Ἑλλάς ἐπὶ Καποδίστρεου.

Η κατάστασις τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὸ τέλος τῆς ἐπαναστάσεως.—"Οτε ἐτελείωσεν ὁ ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας ἀγών, ἡ κατάστασις τῆς Ἑλλάδος ἥτις ἐλεεινή. Εἰς τὴν ἐλευθερωθείσαν χώραν εἶχον ἀπομείνει κάτοικοι ὀλιγώτεροι τῶν 700 χιλιάδων. Αἱ πόλεις καὶ τὰ χωρία ἡσαν σχεδὸν ἐρείπια. Καὶ αὐτὸς τὸ Ναύπλιον, τὸ δόποιον ἥτο κατὰ τὰ τελευταῖα ἐτη πρωτεύουσα τῆς Ἑλλάδος, εἶχεν οἰκίας ξυλίνας καὶ σαθράς. Καὶ εἰς τὰ ἄλλα δὲ μέρη ἡσαν ὀλίγαις πτωχικαὶ οἰκίαι, ἐν ὧ δι περισσότερος λαὸς ἔζη εἰς καλύδας. Τὰ ἐπιπλα ἡσαν πολὺ σπάνια, καὶ αὐτὰ δὲ εὔτελη καὶ ξύλινα.

Ἡ χώρα ἡτο ἐντελῶς ἐρημωμένη· οἱ Τοῦρκοι καὶ οἱ Αἰγύπτιοι καὶ τὰς φυτείας εἰχον καταστρέψει καὶ δένδρα παραπολὺ ὀλίγα εἰχον ἀφῆσει. Αἱ δοἱ ἡσαν ἐντελῶς κατεστραμμέναι καὶ ὡς ἐκ τούτου ἀδιάβατοι. Ἐνδύματα δὲν ὑπῆρχον· οἱ κάτοικοι, καὶ αὐτοὶ οἱ πολεμισταὶ, ἡσαν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ῥιζένδυτοι. Γυναικες καὶ παιδία ἀπέθηκον συχνὰ ἀπὸ πειναν, καὶ οἱ περισσότεροι ἀνθρώποι ἔζων μὲ βραστὰ χόρτα. Οἱ πολεμισταὶ, ποῦ ἡσαν 30 χιλιάδες καὶ οἱ ναῦται 20 περίπου χιλιάδες, πιωχοὶ ἐντελῶς καὶ μὴ δυνάμενοι νὰ εὕρουν τὰ μέσα νὰ ἔργασθοῦν, συνήθισμένοι δὲ νὰ πολεμοῦν τόσα ἔτη, εὑρίσκοντο εἰς μεγάλην ἀπορίαν πῶς νὰ ζήσουν. Διὰ τοῦτο οἱ μὲν πολεμισταὶ ἔζητον ἡπό τοὺς ἀρχηγούς των, νὰ τοὺς βοηθήσῃ ἡ κυβέρνησις, καὶ ἡκολούθουν αὐτοὺς εἰς τοὺς διαφόρους των ἐμφυλίους ἀγώνας, οἱ δὲ ναῦται ἐτράπησαν εἰς τὴν πειρατείαν, συλλαμβάνοντες καὶ ληστεύοντες δλα τὰ πλοῖα, καὶ τὰ εὑρωπαϊκά, τὰ διέπλεον τὰς ἐλληνικὰς θαλάσσας.

Ἐκπαίδευσις διόλου σχεδὸν δὲν ὑτῆρχεν. Ἡ ἐπανάστασις εἰχε παραλύσει τὰ σχολεῖα τῆς Δημητσάνης, τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Κωνσταντινουπόλεως, Ἡπείρου, Μακεδονίας καὶ Θεσσαλίας, ἐν φέτα τῶν Κυδωνιῶν, Χίου καὶ Βουκουρεστίου ἐντελῶς κατεστράφησαν. Οἱ λόγιοι μετέβησαν εἰς τὰ στρατόπεδα τῶν μαχητῶν ἢ εἰς τὰς συγελεύσεις, δηπου ἀρκετοὶ ἀπέθανον ἀπὸ τὴν πειναν καὶ τὰς κακουχίας. Ὁλίγα δὲ στοιχειώδη γράμματα ἐδιδάσκοντο εἰς τὰς νῆσους καὶ εἰς τὸ Ναύπλιον.

Ἄλλὰ καὶ ὁ κληρός μας δὲν εὑρίσκετο εἰς καλυτέραν θέσιν· πλεῖστοι ἱερωμένοι, καὶ ἀρχιερεῖς ἀκόμη, εἰχον πρωτοστατήσει εἰς τοὺς ἀγώνας, εἰς τὰς συγελεύσεις καὶ εἰς τὰς νομοθετικὰς ἐπιτροπάς, καὶ εἰχον μαρτυρήσει κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ πατριάρχου. Ἡ τοιαύτη δύμας πολύτιμος ὑπηρεσία ὑπὲρ τῆς πατρίδος εἰχεν ἀποδεκατίσει τὸν κλῆρον καὶ εἰχε παραλύσει καὶ τὴν πειθαρχίαν αὐτοῦ.

Ἐννοεῖται δτι μὲ τοιαύτην κατάστασιν οὔτε ζοικήσις οὔτε δικαιούνη οὔτε εἰσοδήματα τοῦ δημοσίου ἡτο δυνατὸν νὰ ὑπάρχουν. Κυδέρνησις καμμία ἔως τότε δὲν εἰχε γίνει μὲ δύναμιν, τὴν δποιαν νὰ σέδωνται δλοι καὶ νὰ διπακούνειν εἰς αὐτήν· εἰς κάθε τόπον ὑπῆρχεν ἐν σημαίνον πρόσωπον, τὸ δποιον ἔκαμψεν δ, τι ηθελεν. Ἄλλα πολλάκις τὰ σημαίνοντα αὐτὰ πρόσωπα ἥρχοντο εἰς σύγκρουσιν καὶ ηὗξνον τὴν δυστυχίαν τοῦ λαοῦ. Αἱ διχόνοιαι δὲ τῶν ἀρχηγῶν καὶ οἱ ἀλλεπάλληλοι ἐμφύλιοι πόλεμοι κατέστησαν ἀκόμη χειροτέραν.

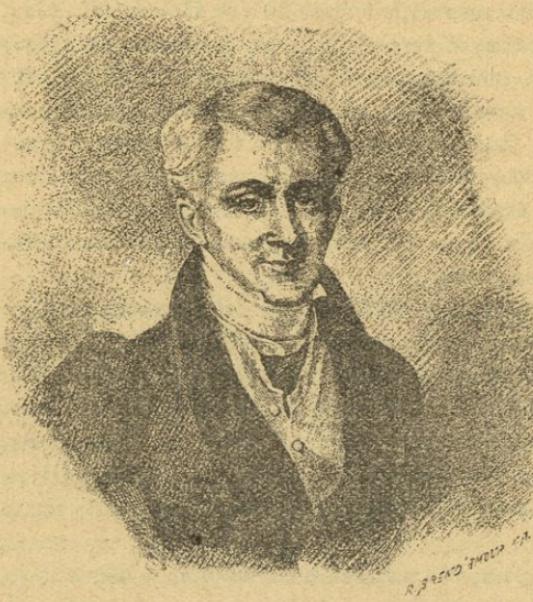
τὴν θέσιν τῶν δυστυχῶν κατοίκων. Δικαστήρια δὲν ὑπῆρχον, ἐκτὸς τοῦ δικαστηρίου τῶν λειῶν ἐν Αἰγαίνη καὶ τοῦ ἐμποροδικείου ἐν Σύρῳ. Χρήματα τὸ δημόσιον δὲν εἰσέπραττε κανονικῶς, εἰ μὴ μόνον τὴν δεκάτην ἀπὸ τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου.

Η κυβέρνησις τοῦ Καποδιστρέου. — "Οτε ἦλθεν ὁ Κα-

ποδιστριας εἰς τὸ μέσον τοῦ ἑλλη-
νικοῦ λαοῦ, τοῦ γυμνητεύοντος καὶ
ὑποφέροντος, ἐν
ῷ τὰ περισσότερα μέρη τῆς Ἑλλά-
δος κατείχοντο ἀ-
κόμη ἀπὸ τοὺς ἔ-
χθρούς, ἔγινε δε-
κτὸς ὡς πατέρ.
Συγέστησε κυβέρ-
νησιν, τὴν ὁποῖαν
ὅλοι ἐσέβοντο. Διὰ
νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς
τὰς πρώτας ἀνάγ-
κας, ἔλαβε δά-
νειον ἀπὸ τὰς Δυ-
νάμεις καὶ ἔδωκε
καὶ δῆλην τὴν ἴδι-
κήν του περιου-
σίαν.

Περιώρισε τὴν πειρατείαν καὶ ἐφρόντισε καὶ διὰ τὴν δημο-
σίαν ἀσφάλειαν. Ἐνοικίασε κανονικώτερον τὸν φόρον τῆς δεκάτης
εἰς τὰ ἐλευθερωθέντα μέρη καὶ ἤρχισε νὰ εἰσπράττῃ τακτικώτε-
ρον τὰ ἕσοδα τοῦ κράτους.

Τὰ στρατιωτικὰ διώρθωσεν ὅσον ἥδυνατο διγέρεσε τὸν στρατὸν
εἰς χιλιαρχίας, τοὺς δὲ ἀξιωματικούς διώριζεν ἡ κυβέρνησις καὶ
ὄχι οἱ στρατιωτικοὶ ἀρχηγοί, ὡς πρότερον ἐπίσης τοὺς μισθούς
ἐπλήρωνεν εἰς τοὺς στρατιώτας ἡ κυβέρνησις, ἐνῷ ἔως τώρα τοὺς
ἐμοίραζεν δὲ ἀρχηγούς των· οὕτω δὲ κατέστησε τὰ στρατεύματα
ἔθνικά. Ἐννοείται διὰ διαφοράς ἡτο ἀκόμη ἀσακτος καὶ δὲ κυβερ-

Ιωάννης Καποδίστριας.

νήτης πολλάκις δὲν ήδύνατο νὰ πληρώνῃ τοὺς μισθούς· ἀλλ' ἥρχισε νὰ φροντίζῃ καὶ περὶ συστάσεως ταχτικοῦ στρατοῦ.

Διὰ τὴν διοίκησιν τοῦ τόπου διήγετε τὴν Ἐλλάδα εἰς 13 τμῆματα (νομούς), καθὲν τῶν ὅποιων διηγόθεντεν εἰς ἔκτακτος ἐπίτροπος· διωρίσθησαν δὲ καὶ δημογερούται εἰς τὰς ἐπαρχίας καὶ χωρία.

Οἱ Καποδιστριας ἔδειξε ζωηρὸν ἐνδιαφέρον διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ λαοῦ. Ἐκαμεν εἰς τὴν Αἴγιναν δρφανοτροφεῖον καὶ διδασκαλεῖον, εἰς τὸ Ναύπλιον στρατιωτικὴν σχολὴν καὶ εἰς τὸν Πόρον ἐκκλησιαστικὴν. Πάρεκκινησε τὰς κοινότητας νὰ ἰδρύσουν διάφορα σχολεῖα καὶ, δημοσίου πόρου των δὲν ἐπήρκουν, ἔδοήθει δικυβερνήτης. Τόσον πολὺ ἔξηφθη ἡ φιλομάθεια τοῦ ἔθνους μηδὲ, ὡς τε ἐντὸς διλέγου χρόνου ὅχι μόνον ἔγιναν πολλὰ δημοτικὰ σχολεῖα, ἀλλὰ καὶ μερικὰ τῆς μέσης ἐκπαίδευσεως· καὶ τῷ μὲν 1828 ἦσαν 6 χιλιάδες μαθητῶν, κατὰ δὲ τὸ ἐπόμενον ἔτος 6 περδιπλάσιοι. Προσέτι δικαποδιστριας ἔκαμε γεωργικὴν σχολὴν εἰς τὴν Τύρινθα καὶ ἐπροστάτευσε τοὺς γεωργούς. Τότε ἥρχισε νὰ ἀνοικοδομήται ἡ Τριπολις καὶ ἀλλα τινὰ μέρη καὶ μικρὰ ἐμπορικὴ κίνησις ἥρχισε νὰ γίνεται.

Ἄλλα τὰ μέτρα τὰ ὅποια εὗτος ἐλάμβανε διὰ ν" ἀποκαταστήσῃ τὴν τάξιν, καὶ πρὸ πάντων ἡ ἀπότομος συμπεριφορὰ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Βιάρου, τὸν ὅποιον κατὰ τὰς περιοδείας του εἰς τὰς ἐπαρχίας ἀργηνεν ἀντιπρόσωπόν του, ἐπροκάλουν πολλὰς δυσαρεσκείας. Ἐκ τούτου ἐγεννήθη ἀντιπολίτευσις κατὰ τοῦ Καποδιστρίου, ἡ ὅποια τὸν κατηγόρει ὡς βίαιον καὶ τύραννον· καὶ στάσεις δὲ ἀκόμη ὑπεκτηνησαν κατ' αὐτοῦ. Τέλος δικωνσταντίνος καὶ Γεώργιος Μαυρομιχάλαι ἐδολοφόνησαν αὐτὸν ἐν Ναυπλίῳ, τῇ 27 Σεπτεμβρίου 1831, διεισήρχετο εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἀγίου Σπυρίδωνος, διὰ γὰρ ἀκούση τὴν θείαν λειτουργίαν.

Ἐκλογὴ τοῦ "Οθωνος".— Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀειμνήστου κυβερνήτου, αἱ προστάτεις Δυνάμεις, δτε ὥρισαν δριστικῶς τὰ σύνορα τῆς Ἐλλάδος, ἔξέλεξαν βασιλέα αὐτῆς τὸν "Οθωνα, δευτερότοκον υἱὸν τοῦ φιλέλληνος βασιλέως τῆς Βαυρίας Δουδούκου.

Τέλος τῆς ἐπαναστάσεως.— Ή πρᾶξις αὕτη τῶν Δυνάμεων ἐκανόνισε τελειωτικῶς τὰ ζητήματα, τὰ ὅποια προέκυψαν ἀπὸ τὴν μεγάλην ἐλληνικὴν ἐπανάστασιν. Αὕτη ἥρχισε διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν δλοκλήρου τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, διετηρήθη διὰ τῶν ἄγων τῶν Ἐλλήνων ἐπὶ ἐννέα ἑτη ἐναντίον μιᾶς μεγάλης ξαύτοκρα-

τορίας, ἐνίκησεν ὅχι μόνον μεγάλους κατὰ ἔγραν στρατούς, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖγο ποῦ ὑπῆρξε πρωτοφανές, πολὺ μεγάλας κατὰ θάλασσαν δυνάμεις. Οἱ Ἑλληνες ἀν καὶ κατεστράφησαν, ἐξηκολούθουν νὰ πολεμοῦν καὶ συνεκίνηταν δλον τὸν κόσμον. Τότε αἱ τρεῖς προστάτιδες Δυνάμεις συνέτριψαν τὸν Τούρκον καὶ τὸν ἡγάγκασαν ν' ἀναγγωρίσῃ τὴν ἐλευθερίαν ἐνδιά μέρους τῆς ἑλληνικῆς χώρας, καὶ τοῦ ἑληνικοῦ ἔθνους, ὡς ἀρχὴν τῆς ἐλευθερώσεως δλου τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ' ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ

Σ Β4. Ἡ βασιλεία τοῦ Ὀθωνος.

Μετὰ τῶν φόνων τοῦ Καποδιστρίου ἥρχισεν ἐμφύλιος πόλεμος μεταξὺ τῶν ἀρχηγῶν καὶ φοιβερὰ ἀναρχία, η δοιαὶ διήρκεσεν ἐπὶ ἔν καὶ πλέον ἔτος καὶ ἐπέφερε μεγάλα κακά. Ὁ λαὸς ἥλπιζεν διτὶ δ "Οθων ὅχι μόνον θὰ τὸν σφῆγα ἀπὸ τὰ δεινὰ αὐτά, ἀλλὰ καὶ θὰ θεραπεύσῃ τὰς πληγὰς αὐτοῦ καὶ τὴν ἔνδειαν ἀπὸ τὴν μακρὰν ἐπανάστασιν." Ότε λοιπὸν ἥλθεν δ νέος βασιλεὺς εἰς τὸ Ναύπλιον κατὰ Ιανουάριον τοῦ 1833, οἱ Ἑλληνες τὸν ὑπεδέχθησαν μὲ μεγάλον ἐνθουσιασμόν. Ἐπειδὴ δὲ ἦτο ἀνήλικος δ "Οθων, διηγύθυνεν ἐν ὄνδρας του ἀντιβασιλείας ἀποτελουμένη ἀπὸ τρεῖς Βαυαρούς.

"Ἡ ἀντιβασιλεία ἥθελε νὰ κάμη τακτικὸν στρατόν, διευθυνόμενον ἀπὸ Βαυαρούς ίδιως ἀξιωματικούς, καὶ διέλυσε τὰ ἀτακτα σώματα. "Ιδρυσε δικαστήρια· διερρύθμισε τὴν ἐκπαίδευσιν καὶ ἔκαμε καὶ ἀνώτερα σχολεῖα. Ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ ἀντιβασιλεῖς δὲν ἔγνωρίζον καλῶς τὴν χώραν, ὑπέπεσαν εἰς πολλὰ σφάλματα. Κατὰ δὲ τὸ τέλος τοῦ 1834 ή πρωτεύουσα τοῦ βασιλείου μετετέθη ἐκ Ναυπλίου εἰς Ἀθήνας, αἱ δοιαὶ ἐπροτιμήθησαν διὰ τὸ ἔνδοξόν των παρελθόν. Ἡσαν δὲ αἱ Ἀθήναι τότε κατὰ τὸ πλείστον σωρός ἐρειπίων δλίγαι μόνον ἦσαν αἱ οἰκοδομαὶ καὶ αὐταὶ δπλούσταται. Εἰς τὸν Πειραιᾶ ἦσαν τρεῖς μόνον ξύλιναι καλύναι. Ὁ "Οθων δὲ ἐνηλικιώθη τῷ 1835, δτε κατηργήθη ἡ ἀντιβασιλεία.

"Ο "Οθων, ἀφ' εὑ ἀνέλαβε τὴν κυβέρνησιν, ἥθελε νὰ διορθώσῃ δσα εἰχον κακῶς· ἀλλὰ δυστυχῶς ἦτο διστακτικός, ἐνῷ η βασιλισσα Ἀμαλία ἦτο τολμηρὰ καὶ ἀποφασιστική. "Ιδρυσε δὲ τὸ Πανεπιστήμιον, τὸ δποτὸν ἐγκατέστησε καὶ ἀρχάς εἰς ἀπλήν οἰκιαν προσέτι ἔκαμε πολλοὺς νέμους καλούς. Ἀλλὰ δυστυχῶς ἐπεκράτει πολλὴ ἀναρχία· οἱ Ἑλληνες ζὲν ἦσαν ἀκόμη συγκριτικές νὰ διακούωσιν

εἰς τοὺς νόμους. Οἱ Βχυροὶ ὑπάλληλοι, οἱ δποῖαι ἡσαν εἰς τοὺς διαφόρους κλάδους, δὲν ἐγνώριζον τὸν τόπον, πολλοὶ δὲ δὲν ἡσαν ἔξιοι τῆς θέσεώς των· ἡ ληστεία ἥρχισε νὰ ἐπιφέρῃ μεγάλα κακά εἰς τοὺς κατοίκους. Ἐκείνο δὲ τὸ δποῖον ἐπροκάλεσε τὰς μεγαλυτέρας δυσαρεσκείας κατὰ τοῦ Ὀθωνος εἶναι δτι ἥθελε νὰ κυδερνᾶ αὐταρχικῶς, ἔχων ἴδιαιτέρους Βχυροὺς συμβούλους. Διὰ τοῦτο τὴν νύκτα τῆς 2 πρὸς τὴν 3 Σεπτεμβρίου 1843 δ λαδὸς ἐπολιόρκησε τὰ ἀνάκτορα καὶ ἐπέβαλεν εἰς τὸν Ὀθωνα νὰ συγκαλέσῃ ἔθνικὴν συνέλευσιν, διὰ νὰ ψηφίσῃ τὸ σύνταγμα τῆς Ἑλλάδος.

Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἥρχισε καὶ δ λαδὸς νὰ κάμνῃ μερικὰς προσόδους· ηδεήθησαν αἱ καλλιεργούμεναι γαλαὶ, ἡ καλλιέργεια τῆς σταφίδος καὶ ἡ παραγωγὴ τῆς μετάξης· ἰδρύθη ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα. Ἀπὸ τὰ λατομεῖα τοῦ Πεντελικοῦ ἥρχισαν νὰ ἔξορύζοσανται μάρμαρα διὰ τὰ ἀνάκτορα. Αἱ Ἀθῆναι ἀπέκτησαν ἥδη 35 χιλιάδας κατοίκων, δὲ Πειραιεύς, αἱ Πάτραι καὶ ἡ Σύρος ἔγιναν ἐμπορικαὶ πόλεις.

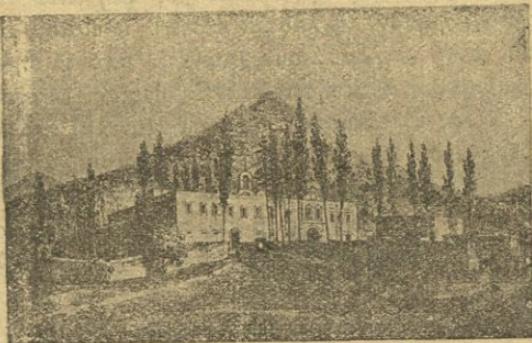
Δυστυχῶς ὅμως διὰ τοῦ συντάγματος, τὸ δποῖον ἐψηφίσθη τῷ 1843, δὲν ἐκαλυτέρευσεν ἡ κατάστασις εἰς τὴν Ἑλλάδα. Πολλοὶ μὴ ἔχοντες πῶς νὰ ζήσουν, ἀφ' εὑρὶς ἡ γεωργία καὶ ἡ βιομηχανία δὲν εἶχον ἀναπτυχθῆ ἀρκετά, ἥθελον νὰ λαδῶσι θέσεις· πλειστοὶ δὲν ἥθελον νὰ ἐργάζονται, ἀλλὰ νὰ λαμβάνουν χρήματα ἀπὸ τὸ δημόσιον· ἀλλοὶ εἶχον ὑπερβολικὰς ἀπαιτήσεις διὰ τὰς θυσίας των κατὰ τὴν ἐπανάστασιν. Η Ἑλλὰς εὑρισκομένη εἰς πτωχείαν καὶ ἔχουσα τόσας δυστυχίας νὰ θεραπεύσῃ, δὲν ἥδυνατο εὕτε διοίκησιν νὰ ἀποκτήσῃ ισχυράν, οὕτε στρατὸν νὰ ἐτοιμάσῃ διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Διὰ τοῦτο ὑπῆρχε γενικὴ δυσαρέσκεια κατὰ τοῦ Ὀθωνος, δ δποῖος δὲν ἥθελε νὰ περιορίζεται ἀπὸ τὸ σύνταγμα, ἀλλ' εἶχεν ὑπουργεῖα αὐλικά, τὰ δποῖα αὐτὸς διηγύθυνεν. Ἐκ τούτου ἔγγρεθησαν ἀλεπάλληλοι ἐπαναστάσεις εἰς διαφόρους πόλεις. Τέλος δὲ ἐν φ δ Ὀθων ἦτο μετὰ τῆς βιτσιλίσσης εἰς περιοδείαν, ἔξεργαγη ἐπαναστασιῶν ἐν Ἀθήναις κατὰ Ὁκτώβριον τοῦ 1862. Οἱ βαλεῖς μαθόντες τοῦτο ἔσπευσαν νὰ διακόψωσι τὴν περιοδείαν των καὶ ἐπαναπλεύσωσιν εἰς τὸν Πειραιά· ἀλλ' ἀφ' οὐ εἰδον δτι εἶχεν ἐπικρατήσει ἡ ἐπανάστασις, ἀπῆλθον δι' ἀγγλικοῦ πλοίου εἰς Ἔνετσιαν καὶ ἀπὸ ἐκεῖ εἰς Βχυράν.

§ 55. ‘Η βασιλεία Γεωργίου τοῦ Α’.

Μετὰ τὴν ἐκθρόνισιν τοῦ Ὀθωνος συνήλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας νέας

έθνική συνέλευσις, ή δποία ἐψήφισε νέον σύνταγμα καὶ ἔξελεξε βασιλέα τὸν Γεώργιον Α', δευτερότοκον μὲν τοῦ μετὰ ταῦτα βασιλέως τῆς Δανίας Χριστιανοῦ Θ'. "Οτε οὗτος ἤλθεν εἰς Ἀθήνας, τῷ 1863, ή Ἀγγλία, βλέπουσα τὴν Ισχυρὰν ἐπιθυμίαν τῶν Ἰονίων ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως, παρεχώρησε τὴν Ἐπτάνησον εἰς τὴν Ἑλλάδα τῷ 1864. Κατὰ τὰ πρῶτα δὲ ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Γεωργίου δὲν ἤδυνατο νὰ κατορθωθῇ κανονικὴ διοίκησις, διότι τὰ δύουργεια ἤλασσον συχνά, τὰ δὲ δημόσια οἰκονομικὰ ἡσαν εἰς κακὴν κατάστασιν. Τότε ἔξερράγη καὶ νέα ἐν Κρήτῃ ἐπανάστασις.

"Η Κρήτη εἶχε καὶ προηγουμένως ἐπαναστατήσει. Πρῶτον τῷ 1841, διεισιδεῖ απεφάσισαν νὰ ἐπιστραφῇ ἡ Κρήτη ἀπὸ τὴν κυριαρχίαν τῆς Αίγυπτου εἰς τὴν κυριαρχίαν τοῦ σουλτάνου. Ἀλλ' ἡ ἐπανάστασις ἐκείνη μετά τινας μάχας κατεβλήθη. "Ἐπειτα ἐπανεστάτησεν ἐκ νέου τῷ 1858. Καὶ πάλιν δὲ ἐπανεστάτησε τώρα, τῷ 1866, διὰ τὴν κακὴν διοίκησιν καὶ ἐκήρυξε τὴν ἐνώσιν τῆς μετὰ τῆς Ἑλλάδος. "Η Τουρκία ἔστειλε μεγάλας δυνάμεις κατὰ τῆς Κρήτης καὶ περιέκλεισε μὲ τὸν στόλον τῆς τὴν νῆσον. Ἀλλ' ἡ Κρήτη ἐλάμβανε βοηθείας εἰς χρήματα, ἐφόδια καὶ ἔθελοντας ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. "Η φοισερὰ γυγαντομάχια τῆς Κρήτης ἐναντίον μιᾶς δλοκλήρου αὐτοκρατορίας διήρκεσε τρία ἔτη. Εἰς ταύτην οἱ Κρήτες ἐπολέμησαν ἀνδρείως εἰς πλείστας μάχας, ἐν φύπεφερον τὰ πάνδεινα καὶ ἔν μέρος τῶν γυναικοπαίδων

"Η μονή τοῦ Ἀρκαδίου.

μετὰ δυσκολίας ἐσώζετο γυμνὸν καὶ ἐλεεινὸν εἰς τὴν Ἑλλάδα. "Η δὲ θυσία τῆς μονῆς τοῦ Ἀρκαδίου, δηνοὶ οἱ Χριστιανοί, ἀφ' εὑ ἐπολέμησαν ἀνδρείως, ἀνετινάχθησαν εἰς τὸν ἀέρα μὲ ἀρκετοὺς Τούρκους, συνεκλιγησε τὸν κόσμον. Ἀλλ' ἡ Κρήτη ἔμεινε καὶ πάλιν ὑπὸ τῶν τουρκικῶν ζυγόν.

Μετὰ τὸν πόλεμον, τὸν διπολον τῷ 1877 ἡ Ῥωσία ἔκαμε κατὰ τῆς

Τουρκίας, ἐξερράγη πάλιν ἐν Κρήτῃ ἐπανάστασις· συγχρόνως ἡρχίσεν ἐπανάστασις εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ εἰς τὴν Ἡπειρον. Ἀλλὰ διὰ τῆς ἐπεμβάσεως τῆς Ἀγγλίας, ἡ δύναμις ὑπεσχέθη διὰ θάντερασπίσης τὰ δίκαια τῆς Ἑλλάδος, κατέπαυσαν αἱ ἐπαναστάσεις αὗται. Καὶ εἰς μὲν τὴν Κρήτην παρεχωρήθη αὐτονομία ὑπὸ Χριστιανὸν διοικητήν, εἰς δὲ τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα ἔδοθη τῷ 1881 δηλητή θεσσαλία πλὴν τῆς Ἐλασσῶνος καὶ πρὸς δυσμάς ἡ Ἀρταία μετὰ μικροῦ μέρους τῆς Ἡπείρου μέχρι τοῦ Ἀράχθου.

Μετὰ τὴν ἐπέκτασιν ταύτην τῶν δρίων τῆς ἡ Ἑλλάς ἐπεχειρήσει νὰ βάλῃ τάξιν τινὰ εἰς τὰ οἰκονομικά τῆς καὶ νὰ αὐξήσῃ τοὺς πόρους τῆς διὰ τῆς κατασκευῆς δῦνων, σιδηροδρόμων καὶ λιμένων. Εἰς τὴν διόρθωσιν αὐτῶν ἡσχολεῖτο ὁ πρωθυπουργός Τρικούπης, διεύθυντος τὴν ἐπανάστασις τῷ 1889. Ἔπειδὴ δὲ οἱ Κρήτες δὲν ἦδυναντο νὰ ἀντιταχθῶσιν εἰς τὸν τουρκικὸν στρατόν, οὕτως κατέλαβε τὰ περισσότερα μέρη τῆς νήσου καὶ ἐκήρυξε τὸν στρατιωτικὸν νόμον. Αἱ καταστροφαὶ, βίαια καὶ καταπιέσεις ἡνάγκασαν πλειστους Κρήτας νὰ καταφύγωσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ διοργανώσωσι νέαν ἀντίστασιν κατὰ τῶν Τούρκων. Οὓτοι δὲ μὴ δυνάμενοι νὰ καταπνίξωσι τὴν ἀντίστασιν τῶν Κρητῶν, προέβησαν εἰς σφαγὰς ἐν Χανίοις, τῷ 1897. Η Ἑλλάς τότε ἐστειλε στρατὸν καὶ κατέλαβε τὴν Κρήτην.

Ἐκ τούτου προέκυψε πόλεμος μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας. Ἔπειδὴ δμως ἡ Ἑλλάς δὲν ἦτο παρεσκευασμένη, ἐνικήθη καὶ ἡνάγκασθη νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὴν Τουρκίαν μερικὰ δύναμις μέρη πλησίον τῶν συνόρων τῆς καὶ προσέτι νὰ πληρώσῃ ἀποζημίωσιν 100 ἑκατομμυρίων δραχμῶν. Η Κρήτη δμως ἐκηρύχθη πραγματικῶς αὐτόνομος ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ἀγγλίας, Γαλλίας, Ρωσίας καὶ Ἰταλίας. Διετηρήθη δὲ ἡ αὐτονομία αὗτη τῆς Κρήτης μέχρι τοῦ 1908. Ἀλλὰ τότε, ἀφ' οὗ ἡ Βουλγαρία ἀνεκηρύχθη εἰς βασίλειον, ἡ Κρήτη ἀνεκήρυξε τὴν ἐνωσίν τῆς μετὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ διωρίσθη ἀπὸ τοὺς Κρήτας Ἐκτελεστικὴ Ἐπιτροπή, διὰ νὰ κυβερνᾶ τὴν νῆσον, ἔως οὗ ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις δεχθῇ τὴν ἐνωσίν.

Ἄλλ' ἡ Ἑλλάς ἥτο ἀπροετοίμαστος διὰ νὰ κάμη πόλεμον πρὸς τὴν Τουρκίαν ὁ στρατὸς ἥτο ἀδιοργάνωτος, ἡ δὲ διοίκησις δὲν ἐπέβαλλε τὸν νόμον καὶ διὰ τοῦτο ἡ Τουρκία ἐφέρετο ἀγερώχως πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Οἱ Ἑλληνες δμως ἀξιωματικοί, μὴ ἀνεχόμενοι τὴν κατάστασιν αὗτην, διὰ τὴν δύναμιν δὲ λαδὸς ἐδυσφόρει, συναθροισθέν-

Π. Βαλάκη Ἑλλ. Ἰστορία. Ἐκδοσ. δευτέρα

9

τες μετά τοῦ στρατοῦ, ἐξήτησαν νὰ διορθωθοῦν τὰ κακῶς ἔχοντα καὶ νὰ ἀναθεωρηθῇ τὸ σύνταγμα. Τότε προσεκλήθη καὶ ἀνέλαβε τὴν πρωθυπουργίαν κατά Ὁκτώβριον τοῦ 1910 δὲ Ἐλ. Βενιζέλος, δόποιος ἦτο μέχρι τοῦδε πρόεδρος τῆς Ἑκτελεστικῆς Ἐπιτροπῆς ἐν Κρήτῃ. Ἐπὶ τῆς πρωθυπουργίας αὐτοῦ ἐγένετο ἡ ἀναθεώρησις τοῦ συντάγματος καὶ ἐψηφίσθησαν διάφοροι νόμοι, διὰ τῶν δόποιων διωρθώθησαν πολλὰ ἀποταῖ εἰς τὴν διοίκησιν. Ἐπεξήτησε δὲ ἡ κυβέρνησις Βενιζέλου νὰ ἐπιθάλῃ τὴν αὐστηρὰν ἐφαρμογὴν τῶν νόμων, τὴν πληρὴν ἀσφάλειαν εἰς τὴν χώραν καὶ ἀμερόληπτον διοίκησιν. Προσέτι ἔκαμε καὶ στρατὸν ἴσχυρόν, τὸν δόποιον ἐφρόντισε νὰ γυμνάσῃ καταλλήλως. Τοισυατέροπως ἡ Ἑλλὰς εὑρέθη ἔτοιμος διὰ τοὺς μεγάλους πολέμους, οἱ δόποιοι ἥρχισαν τῷ 1912.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

Η ΕΥΡΩΠΗ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΠΤΩΣΙΝ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΝΑΠΟΛΕΟΝΤΟΣ § 56. Οἱ ἑθνικοὶ πόλεμοι ἀπὸ τοῦ 1815.

Ιερὰ Συμμαχία.— Μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος, οἱ βασιλεῖς οἱ δόποιοι εἶχον νικήσει αὐτόν, ἔκαμαν συμμαχίαν μεταξύ των, τὴν δόποιαν ὧνόμασαν Ιεράν, διὰ νὰ ὑποστηρίζουν τὰ δίκαια των, τὰ δόποια ἔλεγον Ιερά, ώς δῆθεν προερχόμενα ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἐναντίον τῶν ἀξιώσεων τῶν λαῶν. Καὶ οἱ μὲν λαοὶ ἥθελον νὰ ἔχῃ κάθε ἔθνος δικαίωμα νὰ ζῇ ἐλεύθερον καὶ νὰ ἀποτελῇ ἰδιαίτερον κράτος· ἀλλ’ οἱ βασιλεῖς ἥθελον ὅπως κάθε κράτος ἀποτελῆται ἀπὸ τὰς χώρας, αἱ δόποιαι ἀνήκον εἰς τὸν αὐτὸν βασιλέα, κατὰ τὸν τρόπον ὃπου εἶχον σχηματισθῆ ἔως τότε τὰ κράτη, περιλαμβάνοντα διαφόρους λαούς, οἵτινες δὲν εἶχον τὰς αὐτὰς συνηθείας, οὐδὲ τὴν ἰδίαν γλώσσαν καὶ οἱ δόποιοι πολλάκις μισοῦνται μεταξύ των (ὅπως ήσαν οἱ Αὐστριακοὶ καὶ οἱ Ούγγροι). Διὰ τοῦτο οἱ Εὐρωπαῖοι βασιλεῖς ἐπολέμησαν κατ’ ἀρχὰς τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν ἀλλ’ ἡ ἐπιτυχία αὐτῆς τοὺς ἤγαγκασε ν’ ἀναγνωρίσωσι τὸ δικαίωμα τῆς ἐλευθερίας τῶν ἑθνικοτήτων.

Ἀνεξαρτησία τοῦ Βελγίου.— Τῷ 1814 οἱ Βέλγοι χωρὶς τὴν θέλησιν των εἶχον διθῆ εἰς τὸν βασιλέα τῆς Ὀλλανδίας. Ἀλλὰ τῷ 1830 ἐπανεστάτησαν, ἐσχηματίσαν διοφράγματα εἰς τὰς ἔδους καὶ ἐδίωξαν τοὺς Ὀλλανδούς. Οὕτως ἐσχηματίσθη τὸ βασίλειον τοῦ Βελγίου.

Ἐπανάστασις τῶν Ἰσπανικῶν ἀποικιῶν. — Η Ἰσπανία εἶχεν ὑπὸ τὴν ἔξουσίαν τῆς δλην τὴν κεντρικὴν καὶ τὸ περισσότερον μέρος τῆς νοτίου Ἀμερικῆς. Ἄλλ' ἐπειδὴ κατεπίεῖσε καὶ τοὺς ἐντοπίους καὶ τοὺς ἀποίκους, ἐπανεστάτησαν αἱ ἀποικίαι αὐτῆς ἡ μία μετὰ τὴν δλην κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Μετὰ σφοδρούς; δὲ ἀγῶνας ἐνίκησαν καὶ τότε ἐσχηματίσθησαν τὰ ἀνεξάρτητα κράτη τῆς κεντρικῆς καὶ τῆς νοτίου Ἀμερικῆς.

Σχηματισμὸς τοῦ βασιλεύου τῆς Ἰταλίας. — Ἀπὸ τοῦ 1815 ἡ Ἰταλία ἦτο διγραμμένη εἰς πολλὰ κράτη, ἐκ τῶν ὁποίων κυριώτερα ἦσαν τὸ Πεδεμόντιον, ἡ Τοσκάνη, ἡ Παπική ἐπικράτεια καὶ τὸ βασίλειον τῆς Νεαπόλεως, ἐνῷ ἡ Λομβαρδία καὶ ἡ Ἐνετία κατείχοντο ἀπὸ τὴν Αὐστρίαν. Ἀπὸ τὰ διάφορα αὐτὰ κράτη καλύτερον ἐκυβερνάτο τὸ Πεδεμόντιον. Ὁ πρωθυπουργὸς αὐτοῦ (ἀπὸ τοῦ 1852) Καρδούρης ἤκληγε νὰ ἐνώσῃ δλην τὴν Ἰταλίαν ὅτι τὴν διοίκησιν τοῦ βασιλέως τοῦ Πεδεμοντίου.

Οἱ φιλελεύθεροι δλης τῆς Ἰταλίας ἐσχημάτισαν ἐθνικὸν σύνδεσμον, διὰ νὰ βοηθήσωσι τὸ ἔργον τοῦ Καθούρη. Ἐπειδὴ δὲ τὸ Πεδεμόντιον δὲν ἦτο ἀρκετὰ ἴσχυρὸν διὰ νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς Αὐστριακούς, οἱ Γάλλοι ἐδοήθησαν τοὺς Πεδεμοντίους καὶ μαζὶ μὲ αὐτοὺς ἐνίκησαν τοὺς Αὐστριακούς πρῶτον εἰς Μαγένταν καὶ ἐπειτα εἰς Σολφερίνον (1859). Ἡ Αὐστρία τότε παρεχώρησε τὴν Λομβαρδίαν εἰς τὸ Πεδεμόντιον.

Οἱ Ἰταλοὶ τῆς κεντρικῆς Ἰταλίας, ἥτοι τῆς Τοσκάνης, Πάρμας κλ. ἡγάγκασαν τοὺς ἀρχοντάς των νὰ παραιτήσωσι τὴν ἀρχὴν καὶ ἡγώθησαν μὲ τὸ Πεδεμόντιον (1860).

Ἐπειτα ὁ Γαριβάλδης ἀπειδίσθη εἰς τὴν Σικελίαν μὲ 1000 Ἰταλοὺς καὶ ἐπανεστάτησε τὴν χώραν αὐτὴν κατὰ τοῦ βασιλέως τῆς Νεαπόλεως. Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Πεδεμόντιοι εἰσῆλθον εἰς τὴν παπικὴν ἐπικράτειαν καὶ ἐπειτα εἰς τὸ βασίλειον τῆς Νεαπόλεως. Τότε διβασιλεὺς τοῦ Πεδεμοντίου Βίκτωρ Ἐμπανουὴλ ἀνεγνωρίσθη ἀπὸ δλους τοὺς Ἰταλοὺς τῷ 1861 βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας.

Μόναι ἡ Ἐνετία καὶ ἡ Ρώμη δὲν ἀπετέλεσαν ἀκόμη μέρος τοῦ βασιλείου τῆς Ἰταλίας ἐξεινὴ μὲν ἀνήκεν εἰς τὴν Αὐστρίαν, αὖτη δὲ εἰς τὸν πάπαν. Ὁτε δὲ τῷ 1866 οἱ Αὐστριακοὶ ἐπολέμησαν ἐναντίον τῶν Πρώτων, ἡ Ἰταλία ἡγήθη μὲ τοὺς τελευταίους ἐναντίον τῶν Αὐστριακῶν· καὶ ἐνικήθη μὲν εἰς τὴν Κούστοζαν, ἀλλ' ἡ Πρωσσία ἡγάγκασε τὴν Αὐστρίαν νὰ παραδώσῃ τὴν Ἐνετίαν εἰς τὴν Ἰταλίαν. Τέλος τῷ 1870 κατέλαβον οἱ Ἰταλοὶ καὶ τὴν Ρώμην καὶ οὕτως ἐπηρίσθη ἡ σημερινὴ Ἰταλία.

§ 57. Αἱ πολιτικαὶ μεταβολαὶ ἀπὸ τοῦ 1815.

Κοινοβουλευτικὰ πολιτεύματα. — Ἐκτὸς τῆς ἀρχῆς τῶν ἔθνικοτήτων, διὰ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως ἐπεζητήθη, διποὺς οἱ πολιτικαὶ ἑκάστου κράτους εἶναι ἐλεύθεροι, ἢτοι διποὺς κυβερνῶνται μόνοι των. "Οπου ἔγινε δεκτὸν τοῦτο, ὥρισθη διτοῖς πολιτικαὶ ἑκλέγουσιν ἀντιπροσώπους, οἱ δύοιοι ὅριζουσι τοὺς νόμους· δῆδε βασιλεὺς εἶναι μὲν κεφαλὴ τοῦ κράτους, ἀλλ' ὑποτάσσεται εἰς τοὺς νόμους. Τὸ τοιοῦτο πολιτευμα, κατὰ τὸ δόποιον ἡ κυβέρνησις καὶ οἱ νόμοι προέρχονται ἀπὸ τὴν βουλὴν ἢ τὸ κοινοβούλιον, λέγεται κοινοβουλευτικόν.

'Ενοεῖται διτοῖς οἱ βασιλεῖς καὶ οἱ δύοιοι τῶν, οἱ ἀπολυταρχικοί, δὲν ἡθελον ἔξ αρχῆς ν' ἀποδεχθῶσι προθύμων τὸ σύστημα τοῦτο. Εἰς αὐτὴν τὴν Γαλλίαν ἔγινεν ἐπανάστασις τῷ 1848 καὶ ἐπειδὴ δι βασιλεὺς δὲν ἡθελε νὰ συμμορφωθῇ, ἔξεδιώχθη, ἀνεκηρύχθη ἡ δημοκρατία καὶ πρόεδρος τῆς δημοκρατίας ἔγινεν δὲ Λουδοβίκος Ναπολέων. "Αλλ' εὗτος μετὰ δύο ἔτη κατώρθωσε νὰ καταργήσῃ τὴν δημοκρατίαν καὶ νὰ γίνῃ αὐτοκράτωρ διομασθεὶς Ναπολέων Γ'.

Ταραχαὶ ἐν Αὐστρέᾳ. — Τὸ παράδειγμα τῆς Γαλλίας ἡ κολούθησαν καὶ ἀλλα ἔθνη, τὰ δύοια ἔξηγέρθησαν διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῶν. Εἰς τὴν Βεννηνὴν ἔξηγέρθη δὲ λαὸς καὶ κατώρθωσε τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ Μέττερνιχ, διτοῖς ἀπὸ τοῦ 1809 διηγήθησε τὴν πολιτικὴν τῆς Αὐστρίας καὶ ὑπῆρξεν δὲ πολυμηχανώτερος ἔχθρος τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Καὶ οἱ Ούγγροι δὲ ἐπανεστάτησαν (1849), ζητοῦντες τὸν χωρισμόν των ἀπὸ τῆς Αὐστρίας· ἀλλ' ἡ "Ρωσία ἔστειλε ρωσικὸν στρατόν, δὲ δύοιος μετὰ σφοδρὰς μάχας ἐνίκησε τοῦ. Οὐγγρους·

Η ἔνότης τῆς Γερμανέας. — Η Γερμανία τῷ 1815 ἦσο διηγημένη εἰς 35 κράτη, τὰ δύοια ἀπετέλουν τὴν γερμανικὴν δημοσπονδίαν. Πολλοὶ Γερμανοὶ ἡθελον νὰ ἐνωθῇ ἡ Γερμανία εἰς ἓν κράτος. "Αλλ' ἡ Πρωσσία καὶ ἡ Αὐστρία, αἱ δύοια τὰ κυριώτερα γερμανικὰ κράτη, διηγωνίζοντο ποιον θά διηγήθησε τὴν λοιπὴν Γερμανίαν καὶ ἐξ τοῦτο οἱ Γερμανοὶ εὑρίσκοντο εἰς διάστασιν μεταξύ των.

"Η Πρωσσία, διὰ νὰ διερισχύσῃ, προητοιμάσθη μυστικῶς. Τῷ 1866 ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Αὐστρίας, μὲ τὴν δύοιαν ἡσαν ἡνωμένα τὰ περισσότερα τῶν γερμανικῶν κρατῶν. Οἱ Πρώσσοι στρατιώται εἶχον βελονωτὰ τουφέκια, τὰ δύοις πρὸ δλίγου εἰχον ἐφευρεθῆ, καὶ ἐγέμιζον ταχύτερον ἀπὸ τὰ παλαιὰ ἐμπροσθογεμῆ δύπλα. Εἰσέβαλον εἰς τὴν Βοημίαν καὶ ἐνίκησαν τοὺς Αὐστριακοὺς εἰς τὴν Σαδόβαν (1866). "Η Αὐστρία δὲν εἶχεν ἄλλον στρατόν, διὰ νὰ σταματήσῃ τοὺς Πρώσ-

σους· διὰ τοῦτο ὑπέγραψε τὴν συνθήκην τῆς Πράγας, διὰ τῆς δποίας ἔπαινε νὰ ἀποτελῇ μέρος τῆς γερμανικῆς ὅμοσπονδίας.

Ἐκ τῶν λοιπῶν γερμανικῶν κρατῶν τὰ μὲν πρὸς βορρᾶν ἀπετέλεσαν ὅμοσπονδίαν, ή δποία ὑπήκουεν εἰς τὸν βασιλέα τῆς Πρωσσίας· τὰ δὲ πρὸς γότον ἀπετέλεσαν ἀιλην ὅμοσπονδίαν, ἡτοι ἡτο ὑποχρεώμένη ἐν περιπτώσει πολέμου, νὰ θέτῃ τὰ στρατεύματά της εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσσίας. "Ολα ὤφειλον νὰ ἀποστέλλουν ἀντιπροσώπους εἰς τὸ 'Ράιστάχ, ἡτοι τὴν γενικὴν συνέλευσιν ἐν Βερολίνῳ. Ἀλλὰ τῷ 1871 οὐλα ταῦτα τὰ κράτη τῶν δύο ὅμοσπονδιῶν ἀπετέλεσαν μίαν ὅμοσπονδίαν ὑπὸ τὸν βασιλέα τῆς Πρωσσίας, διτις τότε ἀνεκηρύχθη καὶ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας.

§ 58. Ὁ Γαλλογερμανικὸς πόλεμος τοῦ 1870.

Ο Ναπολέων Γ', δ ὁποῖος ἀφ' ὅτου ἔγινεν αὐτοκράτωρ, κατέβαλε πᾶσαν προσπάθειαν διὰ νὰ δοξισθῇ, μὴ γνωρίζων πόσαν ἡ Γερμανία ἦτο προητοιμασμένη, ἐκήρυξε κατ' αὐτῆς τὸν πόλεμον τῷ 1870. Οι Γερμανοὶ εἰσέσθαλον εἰς τὴν Γαλλίαν, ἐνίκησαν τοὺς Γάλλους, οἱ δποίοι ἐπολέμησαν μὲν ἀνδρείως, ἀλλ' ἡτον ἀπροετοίμαστοι, συνέλαβον αἰχμάλωτον τὸν αὐτοκράτορα Ναπολέοντα εἰς τὸ Σεδάν καὶ ἐπολιόρκησαν τοὺς Παρισίους. Οι Γάλλοι ἐπανέφερον τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα καὶ συνήψαν συνθήκην. διὰ τῆς δποίας ἡγαγκάσθησαν νὰ παραδώσουν εἰς τοὺς Γερμανοὺς τὴν Ἀλσατίαν καὶ Δωρραίην, τῶν ἥποιων οἱ κάτοικοι διὰ τῆς βίας ἀπεσπάσθησαν ἀπὸ τὴν Γαλλίαν.

§ 59. Τὰ Βαλκανικὰ κράτη.

Τὴν Βαλκανικὴν χερσόνησον, ἡ δποία ὡνομάσθη τοιουτορόπως ἀπὸ τὸ κυριώτερον αὐτῆς ὄρος, τὰ Βαλκάνια ἡ Αἴμον, οἱ Τούρκοι κατέλαβον δλόκληρον, δτε κατέβαλον καὶ τὴν αὐτοκρατορίαν τοῦ Βυζαντίου. Ἐκ τῶν λαῶν τῆς χερσονήσου ταύτης οἱ Ἀλβανοὶ καὶ οἱ Βαύλγαροι δὲν ἔχηγέρθησαν κατὰ τῶν Τούρκων οὐδὲ ἀπέκτησαν καμμίαν πολιτικὴν δργάνωσιν μέχρι τῶν τελευταίων χρόνων. "Ωστε ἐκτὸς τῶν Ἑλλήνων μόνον οἱ Ρουμανοὶ καὶ οἱ Σέρβοι καὶ οἱ συγγενεῖς αὐτῶν Μαυροδούνιοι διεκρίθησαν ἐνωρίτερον ἀπὸ τὰ ἄλλα ἔθνη τῆς Βαλκανικῆς.

I. Οἱ Ρουμάνοι.—'Απὸ τὰ Βαλκανικὰ ἔθνη ἔλαβε μικρὰν αὐτοδιοίκησιν πρῶτον τὸ Ρουμανικὸν ἔθνος, τὸ δποίον εὑρίσκεται πρὸς βορρᾶν τοῦ Δουνάδεως καὶ κατείχε κυρίως δύο χώρας, τὴν Βλαχίαν καὶ τὴν Μολδαυίαν. 'Απὸ δὲ τοῦ 1700 ἐστάλη (ίδε σ. 46) ἡγε-

μάλιν Φαναριώτης είς τὴν Βλαχίαν, ἡ δποία εἰχε πρωτεύουσαν τὸ Βουκουρέστιον καὶ ἄλλος είς τὴν Μολδαύιαν, ἡ δποία εἰχε πρωτεύουσαν τὸ Ἰάσιον. Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Ὑψηλάντου, οἱ Τούρκοι κατέλυσαν τὴν διοίκησιν τῶν ἡγεμόνων καὶ μόνον ἀφ' εὑρίσκησαν ἀπὸ τὴν Ῥωσίαν, διώρισαν ἐντοπίους ἡγεμόνας. Ἀλλ' οἱ Ῥουμανοὶ κατώρθωσαν νὰ ἑνωθοῦν τῷ 1859^ο πρώτος δὲ ἡγεμόνας. Καύζας.

2. Οἱ Σέρβοι.—Οἱ Σέρβοι ἐπολέμησαν (ἰδε σ. 15—16) ἀνδρείατα κατὰ τῶν Τούρκων καὶ μόνον εἰς τὴν ὑπερβολικήν τῶν δύναμιν ὑπετάχθησαν. Ἀλλὰ ἀπὸ τὰς φοβερὰς καταπιέσεις τῶν γενιτσάρων ἐξηγέρθησαν τῷ 1804. Τούτους ὠδήγουν εἰς τὰς μάχας οἱ Σέρβοι κλέψται, εἰ λεγόμενοι χαῖδοντοι, οἱ δποίοι κατήγοντο ιδίως ἀπὸ τὰ δρεινὰ διαμερίσματα. Υπὸ τὴν ἀρχηγίαν δὲ τοῦ Καραγεώργη, ὁ δποίος ἔθεωρετο ὁ ἡρως τῆς Σερβίας, ἐνίκησαν τοὺς Τούρκους πασάδες τῷ 1806. Τέλος μετὰ πολλοὺς ἀγῶνας καὶ καταστροφάς, διὰ τῆς μεσιτείας τῆς Ῥωσίας ἔκαμπαν εἰρήνην μὲ τὴν Τουρκίαν, τῷ 1817^ο. Διὰ ταύτης ἀνεγνωρίσθη εἰς ἡγεμών τῆς Σερβίας, ὁ δποίος εἰχε τὴν διοίκησιν τῆς χώρας, καὶ μόνον εἰς τὰ φρούρια ἔμεινε τουρκικὸς στρατός. Μόλις δὲ τῷ 1862 οἱ Τούρκοι κάτοικοι μετὰ τοῦ στρατοῦ τῶν φρουρίων ἐγκατέλιπον τὴν χώραν, ἀφ' εὑρίσκημιώθησαν διὰ τὰ κτήματά των.

Tὸ Μαυροβούνιον.—Οἱ δρεινοὶ κάτοικοι τῶν μαύρων βουνῶν, οἱ Μαυροβούνιοι, είναι Σλαῦοι, δηλαδὴ ἔχουν τὴν ίδιαν καταγωγὴν καὶ ἔθνικότητα μὲ τοὺς Σέρβους· αὐτοὶ, ζῶντες εἰς τὰς κορυφὰς καὶ τὰ σπήλαια τῶν ἀποτόμων ὁρέων των, ποτὲ δὲν ὑπετάχθησαν ἐντελῶς εἰς τοὺς Τούρκους. Κατ' ἀρχὰς είχον προστάτας τοὺς Ἐνετούς. Μετὰ δὲ τὴν κατάλυσιν τοῦ ἐνετικοῦ κράτους ἐπροστατεύοντο ἀπὸ τῆς Ῥωσίας. Ο πασᾶς τῆς Σκόδρας ἐπολέμησε μὲ ἐπιμονὴν κατὰ τοῦ Μαυροβούνιου, πρὸ τοῦ 1800, ἀλλ' ἐνικήη. Ἐκτοτε οἱ Μαυροβούνιοι διετήρησαν τὴν ἐλευθερίαν τῶν εἰς τὰ ὅρη.

§ 60. Ἡ Ῥωσία καὶ οἱ πόλεμοι αὐτῆς κατὰ τῆς Τουρκίας.

1. Πολεμικὴ κατάστασις.—Ἡ Ῥωσία ἡτο τὸ μόνον κράτος, εἰς τὸ δποίον δὲν ἐπέδρασαν αἱ ίδεαι τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως. Ο τσάρος ἐκυβέρνα δπως ἥθελεν. Οσοι δὲν ὑπήκουον, ἐξωρίζοντο εἰς τὴν Σιβηρίαν, δπου ειργάζοντο εἰς καταναγκαστικὰ ἕργα

καὶ ἐδέροντὸ μὲ τὸ κνοῦτον, τὸ δποῖον εἶναι μαστίγιον φέρον ἡμάντας μεταλλικούς.

Καὶ οἱ χωρικοὶ δὲ δὲν εἶχον ἀτομικὴν ἐλευθερίαν· ἡταν δοῦλοι· ἀνήκον εἰς κύριον, δ δποῖος τοὺς ἐπέβαλλε γὰ ἐργάζωνται, τοὺς ἔδερε καὶ ἡδύνατο νὰ τοὺς πωλήσῃ. 'Ο τσάρος Ἀλέξανδρος Β', ἀνθρωπος ἥπιος καὶ φιλάνθρωπος, ἐκήρυξε τῷ 1863, δτι οἱ Ῥώσοι χωρικοὶ ἤσαν ἐλεύθεροι καὶ ἡδύναντα νὰ γίνωσι καὶ ἰδιοκτῆται. 'Εκτότε δλοι οἱ Ῥώσοι εἶναι ἐλεύθεροι. 'Αλλὰ πολιτικὰς ἐλευθερίας δὲν εἶχον. 'Η κυβέρνησις διωρίζετο ἀπὸ μόνον τὸν τσάρον, δ δποῖος ἐξέδιδε καὶ τοὺς νόμους. 'Ολίγα μόνον, ἔτη πρὸ τοῦ τελευταίου πολέμου εἶχεν ἐπιτραπῆ νὰ ἐκλέγωνται ἀντιπρόσωποι δπὸ τοῦ λαοῦ, οἱ δποῖοι ἀπήρτιζον τὴν Δούμκν, εἶδος βουλῆς μὲ πολὺ περιωρισμένα δικαιώματα.

2. Πόλεμοις κατὰ τῆς Τουρκένς.— 'Η Ῥωσία, ἀπέραντον κράτος, ἔγινεν εὐρωπαϊκὴ Δύναμις ἀπὸ τὸν Πέτρον τὸν Μέγαν (ιδ. σ. 53). Αὕτης ἔκτισε τὴν Πετρούπολιν καὶ εἰσήγαγε τὰ πρῶτα στοιχεῖα τοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὴν Ῥωσίαν.

'Απὸ δὲ τῶν χρόνων τούτων ἡ Ῥωσία ἥρχισε νὰ πολεμῇ τὴν Τουρκίαν καὶ νὰ προστατεύῃ τοὺς Χριστιανούς.

Κεριμαϊδὸς πόλεμος.— 'Ο τσάρος Νικόλαος ἐξήγησεν ἀπὸ τὴν Πύλην νὰ ἔχῃ ἐπισήμως μόνη ἡ Ῥωσία τὴν προστασίαν δλων τῶν ἐρθοδόξων Χριστιανῶν τῆς Τουρκίας. 'Αλλ' αὕτη δὲν ἐδέχθη τοῦτο, ἡ δὲ Γαλλία καὶ Ἀγγλία συνεμάχησαν μὲ τὴν Τουρκίαν, διὰ νὰ μὴ λάθῃ ὑπερβολικὴν δύναμιν ἡ Ῥωσία. Τοιουτοτρόπως ἥρχισεν δ πόλεμος, δ δποῖος ὡνομάσθη Κριμαϊδός, διότι οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Ἀγγλοι ἐπεδίβασαν τὸν στρατόν των εἰς 500 πλεῖα καὶ ἀπέστειλαν αὐτὸν εἰς τὴν Κριμαίαν· ἔκει δὲ ἐποιείρκησαν τὸν ναύσταθμον τῶν Ῥώσων, τὴν Σεβαστούπολιν. 'Η πολιορκία διήρκεσεν ἐν ἔτος, κατὰ τὸ δποῖον ἔγιναν καὶ πολλαὶ μάχαι. 'Αλλ' ἐπὶ τέλους ἐκυριεύθη ἡ Σεβαστούπολις, ἡ δὲ Ῥωσία ἐνικήθη καὶ συγωμολόγησε τὴν συνθήκην τῶν Παρισίων (1856). Τότε ἡ Τουρκία διεσχέθη, δτι θὰ δώσῃ εἰς τοὺς Χριστιανοὺς ἵσα δικαιώματα μὲ ἔκεινα δπου εἶχον οἱ Τούρκοι.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου τούτου ἡ Ἐλλὰς ἐτάχθη μὲ τὸ μέρος τῆς Ῥωσίας, ἐπαναστατικὰ δὲ σώματα δπὸ τὴν διεύθυνσιν Ἐλλήνων ἀξιωματικῶν εἰσήλθον εἰς τὴν Ἡπειρον, Θεσσαλίαν καὶ Μακεδονίαν καὶ ὅψωσαν τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως. Μετὰ τὰ γεγονότα ταῦτα οἱ Ἀγγλοι καὶ οἱ Γάλλοι ἀπεδίβασαν στρατόν, δ

δποιος κατέλαβε τὸν Πειραιᾶ μέχρι τῆς συνομολογήσεως τῆς εἰρήνης.

‘Ο ‘Ρωσο-τουρκικός πόλεμος τοῦ 1877,— “Ενεκα τῆς κακῆς διοικήσεως τῶν Τούρκων ἐπανεστάτησαν τῷ 1875 οἱ Χριστιανοὶ τῆς Βοσνίας καὶ Ἐρζεγοβίνης. Ἡ ἀντίστασις αὐτῶν ἔξηγειρε τοὺς Χριστιανοὺς τοῦ Μαυροβουνίου καὶ Σερβίας, τὰ δποια κράτη ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας. Τότε πρώτην φορὰν καὶ οἱ Βούλγαροι ἡθέλησαν νὰ πρεστομάσωσι κίνημά τι κατὰ τῶν Τούρκων ἀλλ’ ἦσαν ἀνίκανοι νὰ κάμψωσι σπουδαίον τι, οἱ δὲ Τούρκοι ἔκαμπαν σφαγάς Βούλγαρων εἰς τινα χωρία. Ἐπειδὴ δὲ δ σουλτανὸς δὲν ἥθελε νὰ ἀποδεχθῇ τὰς προτάσεις τῶν Εὐρωπαίων καὶ νὰ καλυτερέυῃ τὴν θέσιν τῶν Χριστιανῶν, ἡ ‘Ρωσία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας (1877).

‘Η ‘Ρωσία ἔστειλε πολὺν στρατόν, δ ὅποιος ἦνώθη μὲ τὸν ρουμανικὸν καὶ διέδη τὸν Δούναβιν. Ἐπολιόρκησε τὴν Πλεύναν, τὴν δποιαν κατέλαβε μετὰ δ μηνῶν πολιορκίαν, διέδη τὸν Αἴμον, κατέλαβε τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ, ἀφ’ εὑρεμηδένισε τὸν τουρκικὸν στρατόν, ἔφθασε πλησίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τότε ἡ Τουρκία ἤναγκάσθη νὰ ζήτησῃ εἰρήνην. Πρὸς δριτικὴν δὲ συνομολόγησιν αὐτῆς δλαὶ οἱ Μεγάλαι Λυνάμεις συνήθθον εἰς Βερολίνον καὶ ἔκκυμαν τὴν λεγομένην συνυθήκην τοῦ Βερολίνου, διὰ τῆς δποιας ἡ ‘Ρουμανία, η Σερβία καὶ τὸ Μαυροβούνιον ἀνεκηρύχθησαν ἀνεξάρτητα βασίλεια· ἡ Βουλγαρία, περιλαμβάνουσα τὴν μεταξὺ Αἴμου καὶ Δουνάδεως χώραν, ἔγινεν ἡγεμονία· ἡ Ἀνατολικὴ ‘Ρωμυλία, δηλαδὴ τὸ βόρειον ἥμισυ τῆς Θράκης, αὐτόνομας ἐπαρχία. Ἡ Βοσνία καὶ Ἐρζεγοβίη ἐδόθησαν εἰς τὴν Αὐστρίαν καὶ ἡ Κύπρος εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Ἡ ‘Ρωσία ἔλαβε χώρας τινὰς πλησίον τοῦ Καυκάσου. Ἡ δὲ Ἑλλὰς ἔλαβε τὴν Θεσσαλίαν (ἴδε σελ. 129).

Βιαστοπραγέας τῶν Βουλγάρων.— Μετά τινα δμως ἔτη (1886) ἡ Βουλγαρία ἦνώθη μὲ τὴν Ἀνατολικὴν ‘Ρωμυλίαν καὶ ἔπειτα (1908) ἀνεκηρύχθη ἀνεξάρτητον βασίλειον. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Βούλγαροι εἶναι προαιώνιοι ἔχθροι τῶν Ἐλλήνων καὶ θέλουν νὰ καταλάδουν τὰ μέρη, εἰς τὰ δποια εἶναι ἀνέκαθεν Ἐλληνες, κατέστρεψαν τοὺς Ἐλληνας τῆς Ἀνατολικῆς ‘Ρωμυλίας καὶ ἔπειτα ἔστειλαν πολυπληθεῖς συμμορίας εἰς τὴν Μακεδονίαν, διὰ νὰ φονεύουν τοὺς Ἐλληνας καὶ νὰ ἐκβιάζουν τοὺς ἀσθενεστέρους ἀπὸ τοὺς κατοίκους διὰ νὰ γίνωνται Βούλγαροι. Ἀλλ’ οἱ Ἐλληνες ἀντέστησαν κατ’ αὐτῶν γενναίως καὶ πολλοὶ ἀπὸ τὴν ἐλευθέραν Ἐλλάδα καὶ ἀπὸ τὴν Κρήτην ἔδαφαν μὲ τὸ αιμά των τὴν Μακεδονικὴν γῆν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'

ΟΙ ΚΑΤΑ ΤΑ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΕΤΗ ΠΟΛΕΜΟΙ

I Ο ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΟΥ 1912

§ 61. Αλτεα τοῦ πολέμου.

‘Η κκκοδιοίκησις τῶν Τούρκων εἶχε πείσει τὰς Μεγάλας Δυνάμεις νὰ ζητήσωσιν ἐπανειλημμένως ἀπὸ τοὺς Τούρκους νὰ εἰσαγάγωσι μεταρρυθμίσεις εἰς τὴν διοίκησίν των. Διὰ νὰ ἀποφύγῃ δὲ εὐρωπαϊκὴν ἐπέμβασιν μία μερὶς τῶν Τούρκων, ἡ ὁποίᾳ ὠνομάζετο μερὶς τῶν Νεοτούρκων καὶ ἀντεπολιτεύετο τὸν σουλτᾶνον, ἐπανεστάτησε κατ’ αὐτοῦ. ‘Αφ’ οὐ ἐπέτυχεν, εἰσήγαγε δῆθεν σύνταγμα, κατὰ τὸ ὅποιον θὰ ἤσαν ίσοι μεταξύ των Χριστιανοῦ καὶ Τούρκοι. Μὲ αὐτὸ δῆμως ἦθελε νὰ καταργήσῃ τὰ προνόμια τῶν Χριστιανῶν καὶ ἔπειτα μὲ πιέσεις καὶ μὲ τὴν σιρατολογίαν νὰ τοὺς κάμη δλους μὲ δθωμανικήν συνεῖδησιν.

Ἐπειδὴ δὲ ή θέσις τῶν Χριστιανῶν ἀπέδη πολὺ κακή, ἀφ’ οὐ καὶ σφαγὰς ἔκαμψαν οἱ Τούρκοι, ή ‘Ελλάς, Βουλγαρία, Σερβία καὶ Μαυροβούνιον συνεμάχησαν καὶ ἔζητησαν ἀπὸ τὴν Τουρκίαν νὰ εἰσαγάγῃ πραγματικὰς μεταρρυθμίσεις, αἱ δποῖαι νὰ ἔξασφαλίζουν τὴν καλὴν διοίκησιν καὶ ἀνάπτυξιν τῶν Χριστιανῶν, οἵτινες ἔζων εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν. ‘Η Τουρκία ἀπέρριψε τὴν αἰτησιν αὐτὴν τῶν συμμάχων Βρλικανικῶν κρατῶν, καὶ τότε ταῦτα ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας (Οκτωβρ. 1912).

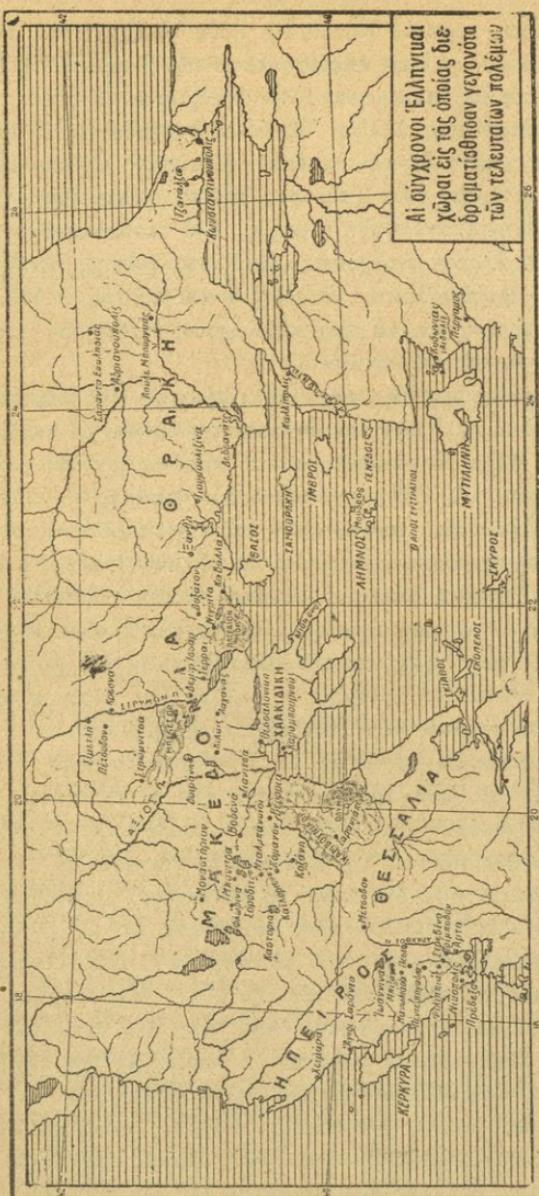
§ 62. Ἐκστρατεία τῶν Ἑλλήνων εἰς Μακεδονέαν.

I. Εἰσβολὴ τῶν Ἑλλήνων. Μάχη Σαρανταπόρου.
—Ἐνῷοι οἱ Βούλγαροι ἐπροχώρουν εἰς τὴν Θράκην καὶ οἱ Σέρβοι εἰς τὴν Βόρειον Μακεδονίαν, δὲ λληνικὸς στρατός, δὲ δποῖος ἡτο ἐν Θεσσαλίᾳ δὲ τὴν ἀρχηγηίαν τοῦ τότε διαδόχου Κωνσταντίνου, ἔχοντος ἐπιτελάρχην τὸν Π. Δαγκλῆν, ἀποτελῶν ἐπτὰ μεραρχίας διέδη τὰ παλαμὰ σύνορα. Οἱ Τούρκοι ἐκεὶ δὲν ἀντεστάθησαν, ἀλλ’ διεχώρησαν εἰς Ἐλασσῶνα, ὅπου ἐνικήθησαν. Μετὰ ταῦτα συνεκεντρώθησαν εἰς Σαραντάπορον τοῦτο εἶναι στενὴ φάραγξ, σχηματιζομένη μεταξύ Ὁλύμπου καὶ Καμδουνίων· αὕτη ἔχει τὰς πλευρὰς ἀποτύμους καὶ εἰς τὸ μέσον τῆς εἰσόδου λόφον ὑψηλόν· ἀπὸ τὸ ἐν μέρος δὲ καὶ τὸ ἄλλο τῆς στενῆς εἰσόδου εἶναι καὶ ἄλλοι ἀρκετοὶ λόφοι. Εἶγαι λοιπὸν θέσις πολὺ δύχυρα καὶ οἱ Τούρκοι τὴν εἶχον καταστή-

σει δχυρωτέραν μὲ χαρακώματα καὶ καγόνια. Οἱ Ἔλληνες ἐπετέθησαν τῇ 9 Ὁκτωβρίου κατὰ τῶν ἑκεῖ Τούρκων ἀνερχομένων εἰς 25 περίπου χιλιάδας. Ἐνῷ αἱ Ἔλληνες ἐπολέμουν ἀνδρείως εἰς αὐτὴν τὴν θέσιν, ἡ τετάρτη μεραρχία τοῦ στρατοῦ μας ἐπροχώρησε δυτικῶς διὰ τῆς ὁδοῦ τῆς Δεσκάτης, ἐπορεύθη δλὴν τὴν νόκταν ὑπόβρυχὴν διὰ δυσβάτων δρέων καὶ ἀτραπῶν καὶ τὰ ἔξημερώματα τῆς ἐπομένης ἡμέρας ἐνεφανίσθη πρὸ τῆς βορείας ἔξοδου τοῦ Σαρανταπόρου, ἡ δποία λέγεται **Πόρτες**. Οἱ Τούρκοι, ἀφ' οὐ παρειτήρησαν τὴν κυκλωτικὴν κίνησιν τῶν Ἔλλήνων, ἐπροσπάθησαν ν' ἀντισταθῶσιν. Ἀλλὰ δὲν ἡδυνήθησαν νὰ ἐμποδίσουν τοὺς Ἔλληνας νὰ προχωρήσουν διὰ τοῦτο ἐτράπησαν εἰς φυγὴν ἀπὸ τὴν βορείαν ἔξοδον καὶ ἔπειτα ἀπὸ δλον τὸ στενόν τοῦ Σαρανταπόρου, ἀφήσαντες κανόνια, δπλα, σκηνὰς καὶ ἐνδύματα εἰς χειρας τῶν Ἔλλήνων καὶ 600 αἰχμαλώτους. Ἐφονεύθησαν δὲ ἐκ μὲν τῶν Ἔλλήνων 170 καὶ ἐπληγώθησαν ὑπὲρ τοὺς 700· ἐκ δὲ τῶν Τούρκων ἐφονεύθησαν καὶ ἐπληγώθησαν περὶ τὰς τρεῖς χιλιάδας.

Μετὰ τὴν περιφανῆ ταύτην γίνηκεν, δὲ ἐλληνικὸς στρατὸς μὲ ἀφάνταστον ταχύτητα ὥρμησε πρὸς τὰ Σέρβια, τὰ δποία κατέλαβε· τὴν δὲ ἐπομένην εἰσῆλθεν εἰς τὴν Κοζάνην καὶ ἔπειτα ἐπροχώρησε πρὸς τὴν Βέρροιαν, τὴν δποίαν εἶχεν ἐγκαταλείψει δὲ τουρκικὸς στρατὸς καὶ ὑποχωρήσει εἰς Γιαννιτσά.

2. Μάχη τῶν Γιαννιτσῶν.— Οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ Κωνσταντίνος ἀφῆκεν ἐναντίον τοῦ τουρκικοῦ, δπτις ἡτο εἰς τὸ Σάροβιτς καὶ τὰ πλησίον αὐτοῦ μέρη, τὴν πέμπτην μεραρχίαν, ἡ δποία ἀφ' οὐ κατέλαβε τὸ Καϊλάρ καὶ ἔπειτα τὸ Ἀλμπάκις μετὰ σφοδρὰν μάχην ἐπροχώρησε πρὸς βορρᾶν. Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἀλλη ἐλληνικὴ μεραρχία, ἡ ἑδδόμη, προχωρήσασα ἀνατολικῶς τοῦ Σαρανταπόρου εἰς τὰ στενὰ τῆς Πέτρας, ἔχοντα μῆκος 5 ὥρῶν πορείας, συνῆψε σφοδρὰν μάχην πρὸς τοὺς Τούρκους (τῇ 15 Ὁκτωβρίου), τεὺς δποίους ἐνίκησε καὶ ἐφθασεν εἰς Αίκατερίνην ἀφ' οὗ κατέλαβεν αὐτὴν, ἐπροχώρησε καταδιώκουσα τὸν ἐχθρόν, μέχρι τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ τοῦ Γιᾶ. Συγχρόνως τὸ κύριον μέρος τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ ἔσπευδε κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης. Ἀλλ' θλοις σχεδὸν δὲ τουρκικὸς στρατὸς αὐτῆς καὶ τῶν πέριξ μερῶν, ἀνερχόμενος εἰς 30 χιλιάδας, εἶχε καταλάβει τὰ Γιαννιτσά καὶ κατασκευάσει τρεῖς σειρὰς προχωμάτων. Τὰ Γιαννιτσά δὲ εὑρίσκονται εἰς τοὺς πρόποδας βουνοῦ, κάτιαθεν τοῦ δποίου ἐκτείνεται ἡ πεδιάδ, ἥτις ἀπὸ τὰ Βαδενὰ φέρει εἰς τὴν Θεσσαλονίκην.

‘Ο ἑλληνικὸς στρατὸς διησθύνθη πρὸς τὰ Γιαννιτσά, ἐν φατέπιπτε σφοδρὰ βροχή, καὶ ἐπετέθη κατὰ τῶν Τούρκων τῇ 19 Ὁκτωβρίου. Οἱ Τούρκοι ἐπολέμησαν δλην τὴν ἡμέραν μὲ ἀπελπισίαν ἐντὸς τῶν ὁχυρωμάτων τῶν’ ἀλλ’ οἱ ‘Ἐλληνες πολεμοῦντες ἀνδρείως τοὺς ἀπεδεκάτισαν’ κατὰ δὲ τὴν ἑσπέραν ὥρησαν εἰς ἐπανειλημμένας ἐφόδους καὶ ἐδίωξαν τοὺς Τούρκους ἀπὸ τὰ πρῶτά των ὁχυρώματα.

Τὴν ἐπομένην ἐπανελήφθη ἡ μάχη. Ἐπὶ τέσσαρας ὥρας οἱ Τούρκοι, οἱ δποῖοι ἔλαθον ἐνισχύσεις ἐκ Θεσσαλονίκης, ἐμάχοντο γενναίως· ἀλλὰ προσβληθέντες ἀπὸ δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ ὑπὸ τῶν Ἐλλήνων, οἵτινες ἥρχισαν νὰ τοὺς κυκλώνουν, ἐτράπησαν εἰς ἄτακτον ψυγῆν πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην.

3. Κατάληψις τῆς Θεσσαλονίκης.—‘Ο τουρκικὸς στρατὸς φεύγων ἀπὸ τὰ Γιαννιτσά ἐγέμισε τὸν δρόμον μὲ κανόνια, πολεμεφόδια καὶ ἀλλὰ διλικὰ καὶ προσέτι κατέστρεψε τὰς γεφύρας τοῦ Ἀξιοῦ ποταμοῦ. Οἱ ‘Ἐλληνες ἔκχαπαν δύο γεφύρας ἐπ’ αὐτοῦ, διηλθον τῇ 24 Ὁκτωβρίου τὸν ποταμὸν καὶ τὴν ἐπομένην παρετάχθησαν ἐμπροσθεν τῆς Θεσσαλονίκης. Ότε δὲ τὴν μεθεοπομένην δὲ ἑλληνικὸς στρατὸς ἐκινήθη κατ’ αὐτῆς, δὲ Τούρκος ἀρχηγὸς ἔστειλεν ἀπεσταλμένους εἰς τὸ ἑλληνικὸν στρατόπεδον, διὰ τῶν δποίων ἐδήλωσεν ὅτι παραδίδει εἰς τοὺς Ἐλληνας τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τὰ φρούρια αὐτῆς μὲ δλον τὸ διλικὸν πολέμου, τὸ δποίον ἥτο ἐντὸς αὐτῶν· καὶ διδοὶς δὲ καὶ δ στρατός του παρεδόθησαν αἰχμάλωτοι.

Τῇ 27 Ὁκτωβρίου εἰσῆλθεν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην δὲ ἑλληνικὸς στρατός. Ἀλλ’ οἱ Βαύλγαροι, οἱ δποῖοι ἥθελον καὶ αὐτοὶ νὰ καταλάδουν τὴν Θεσσαλονίκην, εἰχον στείλει βουλγαρικὸν στρατόν· οὗτος διῆλθεν ἀνευ ἀντιστάσεως τὴν ἀνατολικὴν Μακεδονίαν καὶ ἐφθασεν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, διε πλέον δὲ ἑλληνικὸς στρατὸς ἥτο κύριος αὐτῆς. Ἰδών λοιπὸν δὲ Βαύλγαρος στρατηγὸς δτι οἱ ‘Ἐλληνες εἰχον εἰσέλθει πρῶτοι, ἐξήτησεν ἀπὸ τὸν ἀρχηγὸν τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ τὴν ἀδειαν, νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὴν πόλιν δύο τάγματα’ βουλγαρικοῦ στρατοῦ καὶ ἀναπαυθῶσιν. Ἀλλ’ ἀντὶ δύο ταγμάτων εἰσῆλθον 35 χιλιάδες βουλγαρικοῦ στρατοῦ, δὲ δποῖος μὲ τὴν κακὴν διαγωγὴν του πολὺ ἐδυσκόλευσε τὴν ἑλληνικὴν διοίκησιν.

Μετ’ ὀλίγον, τῇ 30 Ὁκτωβρίου, εἰσῆλθε καὶ δ βασιλεὺς Γεώργιος εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, δπου ἔγινε δεκτὸς μὲ μεγάλου ἐγθουσιασμάν.

4. Τὰ συμβάντα εἰς τὴν πέμπτην μεραρχίαν.—‘Η

πέμπτη μεραρχία, ή δοποία είχε προχωρήσει πρὸς βιορρᾶν μετὰ τὴν μάχην τοῦ Ἀλμπάκιοῦ, ἔφθασεν εἰς τὴν Μπάνιτσαν πλησίον τῆς πεδιάδος τοῦ Μοναστηρίου. Ἐκεὶ δμως εὑρέθη ἀπέναντι πολὺ ἀνωτέρων τουρκικῶν δυνάμεων, αἱ δοποῖαι ἥρχοντο ἀπὸ τὸ Μοναστήριον. Ἡ πέμπτη μεραρχία συνεκρούσθη πρὸς τὰς δυνάμεις ταύτας τῇ 21 Ὁκτωβρίου ἐπολέμησεν ἐπὶ δύο ἡμερονύκτια, ἀλλὰ δὲν ἤδυνατο πλέον γ' ἀντισταθῆ καὶ ὑπεχώρησεν εἰς τὸ Σόροβιτς καὶ ἀπὸ ἐκεὶ εἰς τὴν Κοζάνην.

5. Προχώρησις τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ πρὸς τὸ Μοναστήριον. — "Οτε ἔγινε γνωστὸν τὸ δυστύχημα τῆς πέμπτης μεραρχίας, δὲν ἐν Θεσσαλονίκῃ ἑλληνικὸς στρατὸς ἐξεκίνησε τῇ 2 Νοεμβρίου, ἐνίκησε τοὺς Τούρκους εἰς τὸ Σόροβιτς καὶ εἰς τὸ Ὅστροβον, ἐνῷ δὲ πέμπτη μεραρχία, ἀφ' οὗ ἀνεπλήρωσεν δυτικὸς βλάβης είχεν ὑποστῆ, ἐνίκησε τοὺς Τούρκους εἰς τὸ Κόμανο. Μετὰ ταῦτα δὲ ἑλληνικὸς στρατὸς εἰσῆλθεν εἰς τὴν Φλώριναν τῇ 7 Νοεμβρίου, ἐνῷ δὲ σερδικὸς εἰσήρχετο εἰς τὸ Μοναστήριον. Οἱ Τούρκοι ἔφυγον ταχέως πρὸ τῶν Ἐλλήνων, ἀλλὰ τοὺς ἀργῆκαν 2500 αἰχμαλώτους, 20 κανόνια καὶ πλειστον ἀλλο ὅλικὸν πολέμου. Εἶκοσι χιλιάδες δμως ἔξ αὐτῶν κατώρθωσαν νὰ καταφύγουν εἰς τὰ Ἰωάννινα, δὲ ἐλληνικὸς στρατὸς κατέλαβε τὴν Καστορίαν καὶ τὴν Κορυτσάν.

§ 63. Ἡ ἐκστρατεία τῆς Ἡπείρου.

Ἐν ἀρχῇ τοῦ πολέμου ἡ Ἐλλὰς δὲν διέθεσε πολὺν στρατὸν διὰ τὴν Ἡπειρὸν μόλις συνεποσοῦτο δὲ στρατὸς οὗτος εἰς μίαν μεραρχίαν ὑπὸ τὸν ἀντιστράτηγον Σαπουντζάκην. Εἰς τὴν Ἡπειρὸν δὲ ἤσαν καὶ ἀθελοντικὰ σώματα Κρητῶν καὶ Γαριβαλδινοί.

Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ Ὁκτωβρίου δὲ μικρὸς οὗτος στρατὸς κατέλαβε τὸ Γρίμπονον ἀλλ' οἱ Τούρκοι ἐπῆλθον ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα πολυπληθεῖς ἐναντίον τῶν Ἐλλήνων, διὰ νὰ σταματήσωσι τὴν πρόοδον των. Οἱ Ἐλληνες ἀντεστάθησαν γενναίως, ἐπολέμησαν ἐπὶ δύο ἡμερονύκτια καὶ ἐνίκησαν περιφανῶς τοὺς Τούρκους" ἐπειτα κατέλασον τὴν Φιλιππιάδα καὶ τὴν Στρεβίναν.

"Αλλὰ προτού προχωρήσῃ δὲ ἑλληνικὸς στρατὸς πρὸς τὰ Ἰωάννινα, ἔπρεπε νὰ μὴ ἀφῆῃ δρπισθέν του ἔχθρον. Πρὸς τοῦτο σῶμα ἑλληνικοῦ στρατοῦ μετ' ἀθελοντῶν Κρητῶν καὶ Σουλιωτῶν διηγούνθη, κατὰ τὴν Νικοπόλεως τῇ 20 Ὁκτωβρίου. Ἐκεὶ ἐπολέμησαν οἱ Ἐλληνες δληγη τὴν ἡμέραν καὶ μόνον μὲ τὴν μεγάλην των ἀνδρείαν

εξένδαλον τοὺς Τούρκους ἀπὸ τὰς ὁχυρὰς θέσεις τῶν· τὴν δὲ ἐπομένην παρεδόθη ἡ Πρέβεζα.

Μετὰ ταῦτα οἱ Ἕλληνες προχωροῦντες πρὸς τὰ Ἰωάννινα ἐπετέθησαν κατὰ τῶν Τούρκων, οἱ δοποὶοι κατεῖχον τὰ ὁχυρὰ στενὰ τῶν Πέντε Πηγάδων. Ἀφ' οὐ ἐπολέμησαν ἔκει τρεῖς ημέρας, κατέλαβον τὰ Πέντε Πηγάδια, ἐπειτα τὰ Πεστά καὶ τὴν Ἀετορράχην καὶ ἥναγκασαν τοὺς Τούρκους νὰ περιόρισθωσιν εἰς τὰ ὁχυρώματα τῶν Ἰωαννίνων.

Τὰ Ἰωάννινα ἦσαν ὡχυρωμένα γύρωθεν μὲ πολλὰ φρούρια καὶ κανονιοστάσια ἀπὸ δλα δὲ τὰ φρούρια τὸ σπουδαιότερον ἦτο τὸ Μπιζάνι, τὸ δοποῖον εἶναι βυσνὸν βραχῶδες πρὸς νότον τῶν Ἰωαννίνων· τοῦτο εἶχε πολλὰ κανονιοστάσια καὶ ἄλλα ὁχυρώματα. Ἡσαν δὲ εἰς τὰ Ἰωάννινα πλέον τῶν 30 χιλιάδων τουρκικοῦ στρατοῦ, ἀφ' οὐ εἶχεν ἔλθει ἔκει καὶ δοποῖος εἶχε φύγει ἀπὸ τὸ Μοναστήριον.

Οἱ Ἕλληνες, ἀφ' οὐ ἔλασθεν ἐπικουρίας, ἐπετέθησαν πρῶτον κατὰ τοῦ Μπιζανίου περὶ τὰς ἀρχὰς Δεκεμβρίου. Ἄλλα τὰ Ἰωάννινα, τόσον καλῶς ὡχυρωμένα, δὲν ἦτο εὔχολον νὰ κυριευθῶσιν. Ἐκτὸς τούτου ἐπῆλθε βρύσης χειμῶν καὶ χιῶν πολλῆς. Ὁ ἑλληνικὸς δὲ στρατὸς πολεμῶν ἐναντίον τόσον μεγάλων δυνάμεων ἡμέραν καὶ νύκτα, ὑπέφερεν πολὺ ἀλλ' ἔδειξεν ἀνδρείαν καὶ ἐπιμονὴν ἀκατάβλητον εἰς τὰς πολλὰς μάχας, αἱ δοποῖαι ἔγιναν πέριξ τῶν Ἰωαννίνων· ἡ σπουδαιοτέρα δὲ ἀπὸ αὐτὰς ἦτο ἡ ἐπίθεσις κατὰ τοῦ Μπιζανίου καὶ τῶν πέριξ φρουρίων τῇ 7 καὶ 8 Ἰανουαρίου.

Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἤθελε πάση θυσίᾳ νὰ καταλάβῃ τὰ Ἰωάννινα· διὰ τοῦτο ἐστειλεν εἰς τὴν Ἡπειρὸν πολλὰς μεραρχίας ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν· κατὰ δὲ τὸν Ἱανουαρίον τοῦ 1913 ἦλθε καὶ διάδοχος, δοποῖος ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγγίαν τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Ἀφ' οὐ δὲ προητοιμάσθη κατελλήλως δοποῖος μας, διετάχθη ἡ γενικὴ ἐπίθεσις τῇ 20 Φεβρουαρίου· καὶ ἐνῷ τὸ ἑλληνικὸν πυροδό-λικὸν ἀπηρχόλει τὸ Μπιζάνι, τρεῖς φάλαγγες ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἐπροχώρησαν πρὸς δυσμὰς τῶν Ἰωαννίνων, κατέλαβον μετὰ σφοδρὰς μάχας τὰ ἔκει ὑπάρχοντα πυροβολεῖα καὶ φρούρια, καὶ ὥρμησαν εἰς τὴν πεδιάδα τῶν Ἰωαννίνων, εἰς τὴν ὅποιαν εἰσῆλθον τὴν νύκτα. Τότε παρεδόθησαν τὰ Ἰωάννινα μὲ 32 χιλιάδας στρατοῦ καὶ ἐκατοντάδας τηλεβόλων καὶ ἄλλα ἐφόδια πολέμου. Μετὰ τὸ σπουδαιότατον τοῦτο κατόρθωμα δὲ ἑλληνικὸς στρατὸς συνεπλήρωσε τὴν ἀπελευθέρωσιν καὶ τῆς λοιπῆς Ἡπείρου.

‘Αλλ’ ἐν φῇ ή ‘Ελλάς ἐπανηγύριζε τὴν λαμπρὰν αὐτὴν νίκην, ἔλεεινός τις ‘Ελλην, πιθανώτατα παρακινηθεὶς ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους, ἔδοιοφόνησε τῇ 5 Μαρτίου 1913, τὸν λαοριλῆ βισιλέα τῶν ‘Ελλήνων Γεωργίων Α’, ὁ ὅποιος ἔμενεν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην ἀπὸ τῆς ἀλώσεως αὐτῆς.

§ 64. Οἱ κατὰ θάλασσαν ἀγῶνες.

Ἐξ ὅλων τῶν συμμάχων οἱ ὅποιοι ἐπολέμουν κατὰ τῆς Τουρκίας, μόνη ή ‘Ελλάς εἶχε στόλον. Οὗτος προσέφερε μεγάλας διηρευσίας εἰς τοὺς συμμάχους, διότι ἀπέκλεισε τὰς θαλάσσας καὶ ἡμπόδισε τοὺς Τούρκους νὰ μεταφέρωσι στρατὸν καὶ προμηθεῖας ἀπὸ τῆς Ασίας εἰς τὴν Εὐρώπην διὰ τοῦ Αἰγαίου πελάγους.

Οἱ Ἑλληνικὸς στόλος ὑπὸ τὸν Παῦλον Κουντουριώτην ἀμέτως ἀπ’ ἀρχῆς τοῦ πολέμου ἀπέκλεισε τὸν ‘Ελλήσποντον, κατέλαβε τὰς νήσους Δῆμνον, Ἰμβρον, Θάσον, Σαμοθράκην, Τένεδον, Ψαρά, Ἰκαρίαν, Σάμον, καὶ ἄλλας μικροτέρας. ‘Αλλ’ ή κατάληψις τῶν δύο μεγαλυτέρων νήσων Δέσμου καὶ Χίου ἔγινε μετὰ σφόδρὰς μάχας καὶ περιφανῆ κατορθώματα κατὰ τοῦ ἐκεὶ τουρκικοῦ στρατοῦ· κατέλαβε δὲ ὁ Ἑλληνικὸς στόλος τὸ ‘Άγιον Όρος. Κατὰ δὲ τὴν νύκτα τῆς 18 Οκτωβρίου δέ Βάτσης ἐπὶ μικροῦ τορπιλοβόλου εἰσῆλθεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἀνετίναξε μὲ τορπιλῆν ἐν τουρκικὸν πολεμικόν, τὸ δόποιον ἦτο ἐκεὶ ἀραγμένον, καὶ ἐξῆλθε χωρὶς νὰ πάθῃ τίποτε ἀπὸ τὸ φρούριον τοῦ Καραμπουργοῦ, οὗτος ἀπὸ τὰς τορπιλὰς τῶν Τούρκων.

Ἐν φῇ δὲ ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ἐφύλαττε τὴν εἰσόδον τοῦ ‘Ελλησπόντου, κρατῶν ἀποκεκλεισμένον τὸν τουρκικὸν, ἔδοκιμασεν οὗτος νὰ ἔξελθῃ, τῇ 3 Δεκεμβρίου μόλις ἐξῆλθεν ἐκ τῶν στεγῶν τοῦ ‘Ελλησπόντου, προσεβλήθη ἀπὸ τὸν Ἑλληνικὸν στόλον καὶ ἡναγκάσθη, ἣν καὶ ἐπροστατεύετο ἀπὸ τὰ κανόνια τῶν φρουρίων τοῦ ‘Ελλησπόντου, νὰ ἐπανέλθῃ ἀτάκτως ἐντὸς τῶν στεγῶν, ἀφ’ οὗ ἐπαθεῖ πλείστας βλάβας, ἰδίως ἀπὸ τὴν ναυαρχίδα ‘Αδρέωφ.

‘Αφ’ οὗ δὲ τουρκικὸς στόλος δύο φορᾶς ἔδοκιμασε νὰ ἔξελθῃ μετὰ ταῦτα ἀπὸ τὰ στενά, τέλος τῇ 6 Ιανουαρίου ἐξῆλθεν ἀπὸ τὸν ‘Ελλήσποντον καὶ διηγήθη πρὸς τὴν Λήμνον· δὲ Ἑλληνικὸς στόλος ἀντεπεξῆλθε κατ’ αὐτοῦ καὶ συνῆψε σφοδρὰν ναυμαχίαν· κατὰ ταύτην δὲ τουρκικὸς στόλος ἡναγκάσθη ἀπὸ τὸν εὕστοχον καὶ δυνατὸν κανονισοδοιλομὸν τοῦ Ἑλληνικοῦ νὰ ἐπανέλθῃ ἐντὸς τῶν στεγῶν εἰς ἔλεεινήν κατάστασιν.

**§ 65. Η εἰρήνη μεταξὺ τῆς Τουρκίας
καὶ τῶν συμμάχων.**

Ἐν τῷ μεταξύ οἱ Βούλγαροι εἶχον ἀπωθήσει τοὺς Τούρκους ἀπὸ τὰς Σαράντα Ἐκκλησίας καὶ νικήσει αὐτοὺς εἰς Δουλὲ Μπουργκάς· ἀλλὰ προχωρήσαντες εὗρον μεγάλην ἀντίστασιν εἰς τὴν γραμμὴν τῆς Τσατάλτζας, ἡ δοιαὶ ὑπερήσπικὲ τὴν Κωνσταντινούπολιν· τὴν γραμμὴν ταύτην οἱ Βούλγαροι δὲν ἤδυνήθησαν νὰ κυριεύσωσιν. Μετὰ μακρὰν δὲ πολιορκίαν κατώρθωσαν μὲ τὴν βοήθειαν τῶν Σέρβων νὰ κυριεύσωσι τὴν Ἀδριανούπολιν.

Καὶ οἱ Σέρβοι δὲ κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον ἐνίκησαν τοὺς Τούρκους εἰς τὸ Κουμάνοβον καὶ τὸν Περλεπέν καὶ κατέλαβον τὸ Μοναστήριον καὶ δλην τὴν βόρειον Μακεδονίαν. Ὁμοίως τὸ Μαυροβούνιον ἐνίκησε τὰ τουρκικὰ στρατεύματα, τὰ δποία ἥσαν πλησίον τῆς χώρας του καὶ μετὰ μακρὰν πολιορκίαν ἐκυρίευσε τὴν Σκόδραν.

Ἡ Τουρκία ἀφ' οὗ ἐνίκηθη ἀπὸ τοὺς συμμάχους, ἦναγκάσθη νὰ ζητήσῃ εἰρήνην. Διὰ τῆς μεσολαβήσεως δὲ τῶν Μεγάλων Δυνάμεων συνωμολογήθη ἐν Λονδίνῳ τῇ 17 Μαΐου 1913 προκαταρκτικὴ εἰρήνη, κατὰ τὴν δοιαὶ ἡ Τουρκία παρεχώρει εἰς τοὺς συμμάχους τὸ περισσότερον μέρος τῆς Θράκης, τὴν Μακεδονίαν, τὴν Ἡπειρον καὶ τὴν Κρήτην, ἀφῆκε δὲ εἰς τὰς Μεγάλας Δυνάμεις τὸ δικαίωμα νὰ κανόνισωσι τὸ ζήτημα τῶν νήσων τοῦ Αιγαίου, τὰς δποίας εἶχε καταλάβει ἡ Ἑλλάς. Συγχρόνως κατ' ἀπαίτησιν τῆς Ἰταλίας καὶ Αὐστρίας ὠρίσθη δτι θὰ γίνη καὶ ἀνεξάρτητος Ἀλβανικὴ ἡγεμονία· εἰς τὴν δοιαὶ περιελήφθη καὶ ἡ Σκόδρα.

II. Ο ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΟΥ 1913

§ 66. Αἴτια τοῦ πολέμου.

Μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου ἐπρόκειτο νὰ γίνη μεταξύ τῶν συμμάχων ἡ διανομὴ τῶν χωρῶν, τὰς δποίας ἀφῆκεν εἰς αὐτοὺς ἡ Τουρκία. Ἀλλὰ ἀπὸ πολλοῦ χρόνου εἶχε γίνει φανερὰ ἡ πλεονεξία τῆς Βουλγαρίας, ἡ δοιαὶ ἥθελε νὰ οἰκειοποιήθῃ τὰς περισσότερας χώρας. Ὁχι μόνον ἔζητει νὰ καταλάβῃ δολίως τὴν Θεσσαλονίκην, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλα μέρη τῆς Μακεδονίας, ὅπου ἦτο ἐλλην. στρατός, ἔστελλε καὶ ἰδικά τῆς στρατεύματα· οὕτω δὲ ἐπροκάλεσε διαφόρους αἰματηρὰς συμπλοκὰς μὲ τοὺς Ἑλληνας. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν Σερβίαν οἱ Βούλγαροι ἔζητον τὸ περισσότερον μέρος τῆς Μακεδονίας. Τότε ἡ Ἑλλάς, Σερβία καὶ Μαυροβούνιον συνεμάχησαν καὶ ἐπρότειναν εἰς τὴν

Βουλγαρίαν ν" ἀναθέσωσιν εἰς τὰς Εὐρωπαϊκὰς Δυνάμεις νὰ λύσωσι τὴν διαφοράν των. 'Αλλ' ή Βουλγαρία δὲν ἔδέχθη καὶ διέταξε τὰ στρατεύματά της νὰ ἐπιτεθῶσι κατὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Σέρβων τῇ 17 Ιουνίου 1912.

§ 67. Μάχας Κιλκίς καὶ Λαχανᾶ.

Εὔθυς ώς ἥρχισεν διόπλιμος, ἐπειδὴ διόβουλγαρικὸς στρατός, διόποιος ἡτο εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, δὲν ἤθελε νὰ φύγῃ, προσεβλήθη ἀπὸ τὸν ἑλληνικὸν στρατὸν καὶ ἡναγκάσθη νὰ παραδοθῇ. "Ἐπειτα διέλληνικὸς στρατός, δοτις εἶχε παραταχθῆ εἰς σχῆμα ἡμικυκλίου ἀπὸ τοῦ Ἀξιού ποταμοῦ μέχρι τοῦ Παγγαίου ὅρους, ἐπροχώρησε κατὰ τῶν Βουλγάρων. Κέντρον τῆς βουλγαρικῆς παρατάξεως ἦτο τὸ Κιλκίς, τοῦ διόποιου τὰ ὑψώματα εἰχον διχυρωθῆ μὲ ἀλλεπάλληλα χαρακώματα καὶ πυροβολεῖται καὶ ἀπετέλειται σχυρότατον ὁχυρωμένον στρατόπεδον διπερασπιζόμενον ἀπὸ 40 χιλιάδας Βουλγάρων. Κατ' αὐτοῦ ἐπετέθησαν οἱ Ἑλληνες καὶ μετὰ τριῶν ἡμερῶν σφοδρὸν ἀγῶνα καὶ λυσσώδεις ἐφόδους κατώρθωσαν νὰ νικήσωσι τὴν περιφανεστάτην νίκην τοῦ πολέμου καὶ νὰ τρέψωσι τοὺς Βουλγάρους εἰς φυγήν. Αἱ ἀπώλειαι τῶν Ἑλλήνων ἀνηλθον εἰς 6 χιλιάδας περίπου γενεροὺς καὶ τραυματίας· τῶν δὲ Βουλγάρων αἱ ἀπώλειαι ἦσαν πολὺ μεγαλύτεραι.

"Ἐνῷ ἐγίνετο ἡ γιγαντομαχία τοῦ Κιλκίς, ἐπροχώρησε πρὸς ἀνατολὰς αὐτοῦ ἄλλος ἑλληνικὸς στρατός κατὰ τῶν Βουλγάρων, οἱ διόποιοι ἡσαν ὁχυρωμένοι εἰς τοὺς ἀποτόμους λόφους τοῦ Δαχανᾶ, οἵτινες δεσπόζουν τῆς δύο Θεσσαλονίκης-Σερρῶν. Φοιδερὰ ἡτο ἡ συμπλοκή· οἱ Βούλγαροι ἀπὸ τὰς διχυράς των θέσεις ἐπολέμησαν ἐπὶ δύο ἡμέρας· ἀλλ' ἐπὶ τέλους μὴ δυνάμενοι νὰ ἀντισταθῶσιν εἰς τὴν ἀφάνταστον ὀρμήν, μὲ τὴν διόποιαν ἐπετέθησαν οἱ Κρήτες στρατιῶται ἀφ' ἐνὸς καὶ οἱ εὖζωνοι ἐξ ἄλλου, ἐτράπησαν εἰς φυγήν, ἀφήσαντες τηλεβόλα καὶ ἄλλα λάφυρα εἰς τοὺς ἴδιούς μας· Ἡ νίκη αὕτη τοῦ Δαχανᾶ μᾶς ἐστοίχισε 2500 ἀνδρας, ἐνῷ οἱ Βούλγαροι ἔχασαν ἄλλους τόσους· ἀλλὰ οἱ Ἑλληνες συνέλαβον καὶ αἰχμαλώτους 5 χιλιάδας Βουλγάρων.

§ 68. Προέλασις τῶν Ἑλλήνων μέχρι τῆς παλαιᾶς Βουλγαρέας.

Μετὰ τὰς μάχας ταύτας διέλληνικὸς στρατός ἐπροχώρησε πρὸς δύο διευθύνσεις· καὶ τὸ μὲν ἐν μέρος αὐτοῦ ἐπροχώρησεν ἀπὸ τὸ δυτικὸν

Π. Βαλάνη Ἐλλ. Ἰστορία. Ἐκδοσ. δευτέρα

μέρος τῆς παρατάξεως αὐτοῦ πρὸς βορρᾶν καὶ ἐνίκησε τοὺς Βουλγάρους εἰς τὴν Δοϊράνην, ἔπειτα εἰς τὸ ὅρος Μπέλες καὶ κατέλαβε τὴν Στρώμνιτσαν¹ τὸ δὲ ἄλλο μέρος αὐτοῦ ἐπετέθη κατὰ τῶν Βουλγάρων, οἱ δποῖοι ἡσαν ὠχυρωμένοι εἰς τὴν κλεισούραν τοῦ Δεμίρ-Ίσαρ, ἡ δποῖα ἔχει πλάτος 500 μέτρων· δι’ αὐτῆς δὲ ὁ Στρυμών ποταμὸς εἰσέρχεται εἰς τὴν πεδιάδα τῶν Σερρῶν. Εἰς τὰ πλάγια τῆς κλεισούρας ἐπὶ μετώπου 10 χιλιομέτρων είχον δχυρωθῆ σι Βούλγαροι μὲ ἐπτὰ σειρὰς χαρακωμάτων. Ἡ μάχη τοῦ Δεμίρ-Ίσαρ ἥρχισε τῇ 27 Ιουνίου καὶ διήρκεσε δύο ἡμέρας. Οἱ Ἐλληνες νικήσαντες κατέλαβον τὴν πόλιν καὶ ἀπέιρους πασότητας ζωτροφιῶν.

Μετὰ τὰς μάχας ταύτας οἱ Βούλγαροι καταδιωκόμενοι ἀπὸ τὸν ἑλληνικὸν στρατὸν ἤγκαταλείψωσιν ὅλην τὴν ἀνατολικὴν Μακεδονίαν· ἀλλὰ προτοῦ φύγωσι, προέβησαν εἰς παντὸς εἶδους καταστροφάς, εἰς ἀτιμώσεις, λεηλασίας, πυρκαϊδὸς καὶ ἀνηλεεῖς σφαγῶν γερόντων, γυναικῶν καὶ βρεφῶν ἀκόμη² αἱ καταστροφαὶ ἵδιως τῶν Σερρῶν, Νιγρίτης καὶ Δοξάτου διήγειραν τὴν φρίκην δλου τοῦ κόσμου.

Ἐνῷ δὲ βουλγαρικὸς στρατὸς ὑπεχώρει ἀπὸ τὴν ἀνατολικὴν Μακεδονίαν πρὸς βορρᾶ³, δποι εὑρίσκει κατάλληλον μέρος εἰς τὰ ὅρη ὠχυρώνετο καὶ ἐπολέμει πρὸς τοὺς Ἐλληνας, διὰ νὰ ἐμποδίσῃ αὐτοὺς νὰ προχωροῦν ταχέως πρὸς τὴν Βουλγαρίαν. Δι’ αὐτὸ καθ’ ἡμέραν ἐγίνοντο συμπλοκαὶ. Σπουδαιοτέρα ἀπὸ αὐτὰς ἦτο ἡ μάχη τοῦ Πετσόδου, εἰς τὴν δποίαν ἐνικήθησαν καὶ πάλιν οἱ Βούλγαροι καὶ ἤναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσιν εἰς τὰ στενά τῆς Κρέσνας.

Ταῦτα είναι στενωπὸς πολὺ δύσβατος καὶ μὲ πολλὰς καμπάς, ἔχουσα μῆκος 20 χιλιομέτρων, τὴν δποίαν διαρρέει ὁ ποταμὸς Στρυμών. Δι’ αὐτῆς δὲ ἐπρεπε νὰ διέλθῃ δ ἑλληνικὸς στρατός, διὰ νὰ εἰσέλθῃ ἀπὸ τὴν βορειοανατολικὴν Μακεδονίαν εἰς τὴν Βουλγαρίαν. Οἱ Βούλγαροι ἐφύλαττον τὰ πολὺ ὀχυρὰ αὐτὰ στενὰ καὶ τὰς πέριξ αὐτῶν ὑψηλὰς κορυφὰς τῶν βουνῶν μὲ μεγάλας δυνάμεις. Ἀλλ’ οἱ Ἐλληνες ἐπετέθησαν κατ’ αὐτῶν τῇ 8 Ιουλίου καὶ κατὰ μέτωπον καὶ διὰ δύο ἄλλων φαλάγγων ἀπὸ τὸ δεξιὸν καὶ ἀπὸ τὸ ἀριστερὸν μέρος⁴ μετὰ σφόδροὺς δὲ ἀγῶνας, οἱ δποῖοι διήρκεσαν τέσσαρας ἡμέρας, κατώρθωσαν νὰ ἐκδιάσωσι τὰ στενά.

Οἱ Βούλγαροι βλέποντες ἥδη, δτι οἱ Ἐλληνες ἐπληγίσαζον εἰς τὴν παλαιὰν Βουλγαρίαν, συνήθροισαν νέας δυνάμεις δι’ ἀπελπιστικὴν ἀντίστασιν. Ἀλλ’ οἱ Ἐλληνες ἐνίκησαν αὐτοὺς εἰς τὴν διήμε-

φον μάχην του Σιμετλή καὶ μετὰ ταῦτα εἰς Τζουμαγιάν τῇ 17 Ιουλίου, εἰς τὰ σύνορα τῆς Βουλγαρίας.

Ἐνῷ ἐγίνετο ἡ ἡρωϊκὴ αὐτὴ πορεία τοῦ στρατοῦ μας, δι στόλος ἡμῶν κατέλαβε τὴν Καδάλλαν καὶ τὸ Δεδεχγάτες, ἐνῷ ἀλλος ἑλληνικὸς στρατὸς κατέλαβε τὴν νοτιοδυτικὴν Θράκην.

§ 69. Τὸ τέλος τοῦ πολέμου.

Ἐν τῷ μεταξὺ καὶ οἱ Σέρβοι μαζὶ μὲ τοὺς δποίους ἐτολέμεον καὶ οἱ Μαυροβούνιοι, ἐνίκησαν τοὺς Βουλγάρους καὶ ἐξεδίωξαν αὐτοὺς ἀπὸ τὴν ἐπίλοιπον Μακεδονίαν. Ἀλλὰ καὶ ἡ Ρουμανία εἰσέβαλεν εἰς τὴν Βουλγαρίαν καὶ ἐπροχώρησε πρὸς τὴν Σόφιαν, ζητοῦσα μέρος τοῦ βουλγαρικοῦ ἔδαφους. Καὶ ἡ Τουρκία δὲ ἐπωφεληθεῖσα ἀπὸ τὴν ἀδυναμίαν τῶν Βουλγάρων, ἔστειλε στρατὸν καὶ κατέλαβεν ἀνευ ἀντιστάσεως τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ τὰς Σαράντα Ἐκκλησίας.

Ἡ Βουλγαρία νικηθεῖσα εἰς τὸν πόλεμον αὐτόν, δι δποίος διήρκεσεν ἀκριβῶς ἔνα μῆνα, ἐκήτησεν εἰρήνην. Πρὸς συναμολόγησιν αὐτῆς συνήλθον οἱ πρωθυπουργοὶ τῶν Βαλκανικῶν κρατῶν εἰς Βουκουρέστιον, διπού ὑπεγράψη ἡ εἰρήνη τοῦ Βουκουρεστίου.

Διὰ τῆς συνθήκης ταύτης ἡ Ἐλλάς, ἡ δποία εἶχε ν' ἀπελευθερώσῃ περισσότερα μέρη, κατώρθωσε ν' ἀποκτήσῃ μεγαλύτερα κέρδη ἀπὸ τοὺς ἄλλους συμμάχους¹ κατέλαβε τὴν Μακεδονίαν μέχρι τοῦ ὅρους Μπέλες καὶ μέρος τῆς Θράκης πλησίον τῆς Εάνθης. Προσέτι ὥρισθη ὅτι ἡ Κρήτη ἀνήκει πλέον εἰς τὴν Ἐλλάδα. Τὴν ἐλληνικὴν δὲ ἔξουσίαν ἐπὶ τῶν ἐλληνικῶν νήσων τοῦ Αἴγαλου, αἱ δποίαι ἡλευθερώθησαν ὑπὸ τῆς Ἐλλάδος, ἀνεγνώρισαν μετὰ ταῦτα καὶ αἱ εὐρωπαϊκαὶ Δυνάμεις.

III. Ο ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΟΥ 1914—1918

§ 70. Τὰ δύο πρῶτα ἔτη τοῦ πολέμου.

Ἐναρξεὶς τοῦ πολέμου. **Η μάχη τοῦ Μάργη.**—**Η** Τερμανία ἐπὶ 40 ἔτη προητοιμάζετο μυστικῶς, διὰ γὰ ἐπιτεθῆ ἐναντίον τῶν ἄλλων εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων καὶ γίνη κυρίαρχος τοῦ κόσμου. Πρὸς τοῦτο εἶχε κάμει συμμαχίαν μὲ τὴν Αδστρίαν καὶ μυστικὰς συμφωνίας μὲ τὴν Βουλγαρίαν καὶ Τουρκίαν.

Κατὰ τὸν Ιούλιον τοῦ 1914 ἡ Γερμανία καὶ ἡ Αδστρία ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ρωσίας, τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἀγγλίας καὶ κατὰ τῶν μικρῶν Δυνάμεων Σερβίας καὶ Βελγίου. Κατ' ἀρχὰς

οἱ Γερμανοὶ κατέλαθον τὸ Βέλγιον, τὸ δποῖον ἀντέστη ἡρωϊκῶς, ἀλλ' ἔπαθε μεγάλας καταστροφάς· ἐπειτα δὲ ἐπροχώρησαν εἰς τὴν βόρειον Γαλλίαν. Εἶχον πλέον πλησιάσει εἰς τοὺς Παρισίους, διε τὸ Γάλλος στρατάρχης Ζόφρ, κατὰ τὰ τέλη Αὐγούστου, συνήψε σφρδάν μάχην πρὸς αὐτοὺς εἰς τὴν γραμμήν τοῦ ποταμοῦ Μάρνη· ἡ μάχη διήρκεσε 10 ἡμέρας· ἐνίκηθησαν δὲ οἱ Γερμανοὶ καὶ ἤναγκάσθησαν νὰ δπισθοχωρήσουν διλγον.

Εἰσβολὴ τῶν Γερμανῶν εἰς Ῥώσιαν καὶ Σερβίαν.—Οἱ Γερμανοὶ, ἀφ' εὗ ἔκαμαν εἰς τὴν βόρειον Γαλλίαν ἰσχυρότατα χαρακώματα, διὰ νὰ ἐμποδίσουν τὴν πρόσοδον τῶν Γάλλων, ἐπειέθησαν μὲ ἵσχυρὰς δυνάμεις ἐναντίον τῶν Ῥώσων, οἱ δποῖοι εἴχον εἰσάλει εἰς τὴν ἀνατολικὴν Πρωσίαν καὶ τὴν Αὐστρίαν. Οἱ Γερμανοὶ καὶ Αὐστριακοὶ ἐνίκησαν τοὺς Ῥώσους. τοὺς ἡγάγκασαν νὰ δπισθοχωρήσουν καὶ κατέλαθον πολλοὺς τόπους εἰς τὴν δυτικὴν Ῥωσίαν.

Μετὰ ταῦτα οἱ Γερμανοὶ, κατὰ φθινόπωρον τοῦ 19·6 ἐπετέθησαν ἐναντίον τῶν Σέρβων, οἱ δποῖοι πρεσεβλήθησαν ἐκ τῶν διισθεν ἔξαφνης καὶ ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους· καὶ ἐπομέμησαν μὲν ἀνδρείως οἱ Σέρβοι, ἀλλ' ἐπὶ τέλους κατεβλήθησαν καὶ ἔπαθον μεγάλας καταστροφάς.

Τότε οἱ Γερμανοὶ ἤνωσαν τὰς δυνάμεις των μὲ τοὺς Τεύρκους· ἀλλ' εὗτοι ἀν καὶ εἴχον τόσην ὑποστήριξιν, ἐν τούτοις εὖτε εἰς τὴν Αἴγυπτον κατώρθωσαν νὰ εἰσέλθουν, εὕτε τοὺς Ῥώσους νὰ ἀποκρύσουν, οἱ δποῖοι ἐκυρίευσαν τὴν Ἐρζερούμ καὶ κατέλαθον τὴν Ἀρμενίαν, εὕτε τοὺς Ἀγγλους νὰ νικήσουν δλοτελές, οἱ δποῖοι ἐπροχώρουν ἀπὸ τὸν Περσικὸν κόλπον πρὸς τὸ Βαγδάτιον.

§ 21. Ἐπέκτασες τοῦ πολέμου.

Τὸ ποδρυχεακός πόλεμος.—Οἱ Γερμανοὶ καὶ οἱ σύμμαχοι τῶν, ἀν καὶ κατείχον δλην τὴν κεντρικὴν Εὐρώπην καὶ τὴν Ἀσιατικὴν Τουρκίαν, ἐν τούτοις μετὰ δύο ἔτη πολέμου εὑρίσκοντο εἰς δύσκολον θέσιγν. Διότι ὅχι μόνον ἐπροσβάλλοντο ἀπὸ δυσμῶν ἀπὸ τοὺς Γάλλους, τοὺς Ἀγγλους καὶ τοὺς Ἰταλοὺς καὶ ἀπὸ ἀνατολῶν ἀπὸ τοὺς Ῥώσους καὶ τοὺς Ρουμάνους, ἀλλὰ καὶ εἴχον ἀποκλεισθῆ κατὰ θάλασσαν ἐντελῶς. Διὰ ταῦτο ὑπέφεραν ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν τροφίμων καὶ ἀλλων πραγμάτων, τὰ δποῖα ἦσαν ἀπαραίτητα καὶ διὰ τὸν πόλεμον καὶ διὰ τὴν ζωὴν τῶν κατοίκων προσέπτι δὲ δὲν εἴχον πλέον ἐμπόριον.

Ἐβζλαν λοιπὸν εἰς ἐνέργειαν ἀπάνθρωπον μέτρον μὲ τὰ ὑπο-

Θρύχιά των ήρχισαν νὰ βυθίζωσι τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα σχι μόνον τῶν ἔχθρων των, ἀλλὰ καὶ τῶν κρατῶν, τὰ δποῖα δὲν είχον λάβει μέρος εἰς τὸν πόλεμον. Ἐπινιγον ἐπιβάτας ἀθόφους, ἐτορπίλλιζον πλοῖα χρησιμεύοντα ὡς νοσοκομεῖα, κατέστρεφον τρόφιμα καὶ ἐμπορεύματα παντὸς εἶδους.

Ἀνάμειξεῖς τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν. — Ἀλλὰ τότε αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι τῆς βορείου Ἀμερικῆς ἐξηγέρθησαν διὰ τὰς ἀπανθρωπίας αὐτὰς καὶ ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Γερμανίας; ἔθεσαν δὲ εἰς τὴν διάθεσιν τῶν συμμάχων τὸν μεγάλον αὐτῶν πλοῦτον, τὰ εἰσοδήματα, τὸν στόλον καὶ στρατὸν πολύν.

Τὸ παράδειγμα τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν ἡκολεύθησαν καὶ ἄλλα κράτη τῆς Ἀμερικῆς καὶ τῆς Ἀσίας¹⁹ ἐν δλῷ μικρᾷ καὶ μεγάλᾳ κράτῃ ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Γερμανίας καὶ τῶν συμμάχων τῆς.

Μπολσεβικεσμὸς εἰς τὴν Ῥωσίαν. — Ἐπειδὴ ἡ αὐτοκρατορικὴ οἰκογένεια τῆς Ῥωσίας ἔδλεπεν διι, ἀν νικήσουν αἱ δυτικαὶ Δυνάμεις ποῦ ὑπερήγειρον τὴν ἐλευθερίαν, θὰ παύσῃ καὶ ἡ τυραννία ἐπὶ τοῦ λαοῦ τῷ, διαφόρων αὐτοχριτόρων καὶ κυριάρχων, διὰ τοῦτο ἐπροσπάθησεν νὰ παύσῃ δ πόλεμος μεταξὺ Ῥώσων καὶ Γερμανῶν. Ἀλλὰ οἱ Ῥώσοι πολιται, οἱ δποῖοι πολλὰ ὑπέφερον καὶ ἀπὸ τὴν διοίκησιν τῶν, ἐξηγέρθησαν τότε καὶ ἐξεθρόνισαν τὸν αὐτοκράτορα. Μετ' ὅλιγον δμως οἱ ἀδιάλλαχτοι σοσιαλισταὶ (μπολσεβικοὶ) κατώρθωσαν νὰ καταλάβουν τὴν ἀρχήν²⁰ οὗτοι ἔπαινσαν τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Γερμανίας καὶ ἔκαμπαν εἰρήνην μὲ αὐτήν.

§ 72. Η τροπὴ καὶ τὸ τέλος τοῦ πολέμου.

Αἱ κρέσειμοι μάχαι τοῦ πολέμου. — Ἄφ' οὐ οἱ Γερμανοὶ ἀπηλλάχθησαν ἀπὸ τοὺς Ῥώσους, ἐπετέθησαν μὲ δλας τῶν τὰς δυνάμεις, κατὰ τὰς ἀρχὰς Μαρτίου τοῦ 1918, κατὰ τῆς Γαλλίας καὶ ἐνίκησαν εἰς τὰς πρώτας μάχας τοὺς Ἀγγλους καὶ Γάλλους. Ἀλλ' ὁ στρατὸς τῶν συμμάχων, δ δποῖος εἴχε συγκεντρωθῆ ἐκεῖ, ἐπολέμησε γενναίως ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἀρχιστρατήγου Φός καὶ ἀπὸ τῆς 1 Ἰουλίου, ἀφ' οὐ ἐσταμάτησε τοὺς Γερμανούς, ἥρχισε τὴν φοδεράν του ἀντεπίθεσιν²¹ αὐτῇ δὲν ἔπαινεν, ἀλλὰ ἐγίνετο ἄλλοτε εἰς τὸ δέν μέρος καὶ ἄλλοτε εἰς τὸ ἄλλο τῆς μακρᾶς παρατάξεως, ποῦ κατείχον οἱ ἀντίπαλοι στρατοί, ἀπὸ τῆς Ἀλσατίας μέχρι τῶν παραλίων τοῦ Βελγίου²² διήρκεσε δὲ ἡ θαυμασία αὕτη ἐπίθεσις τῶν

συμμάχων ἐπὶ 3 σχεδὸν μῆνας" κατὰ ταύτην κατασυνετρίβησαν ἐντελῶς οἱ Γερμανοί.

Η σύμπραξις τῆς Ἐλλάδος. — Εἰς τὸν παγκόσμιον αὐτὸν ἀγῶνα ἡ Ἐλλὰς κατ' ἄρχας ἔμεινεν οὐδετέρα. Ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1916 ἐγκαθιδρύθη κυβέρνησις εἰς τὴν Θεσσαλονίκην ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Βενιζέλου, ἡ ὥποια προητοίμασεν 60 χιλιάδας στρατοῦ. Αὐτὸς μὲν τὰ ἀποδιδούσα σθέντα ἔκει γαλλικὰ καὶ ἀγγλικὰ στρατεύματα ὑπερήσπισε τὴν Δυτικὴν Μακεδονίαν ἐναντίον τῶν Βουλγάρων. Ἀφ' οὗ δέ, κατὰ Ιούνιον τοῦ 1917, ἐγκαθιδρύθη ἡ κυβέρνησις Βενιζέλου εἰς Ἀθήνας καὶ ἀνεκηρύχθη βασιλεὺς τῆς Ἐλλάδος δ' Ἀλέξανδρος, δλόκληρος ἡ Ἐλλὰς ἐτάχθη μὲ τὰς δυτικὰς εὐρωπαϊκὰς Δυνάμεις εἰς τὸν μεγάλον αὐτὸν ἀγῶνα. Οὐ δὲ ἐλληνικὸς στρατὸς ἐπετέθη μὲ ἀφάνταστον δρμήν κατὰ τῶν Βουλγάρων, διε τε εἰς τὴν Μακεδονίαν διετάχθη ἡ ἐπίθεσις μαζὶ μὲ τοὺς συμμάχους ἐναντίον αὐτῶν, κατὰ τὸν Αὔγουστον τοῦ 1918. Ἡ δρμή τῶν συμμάχων πολεμιστῶν ἦτο τόσον μεγάλη, ὅστε ἐντὸς δλίγων ἡμερῶν αἱ βουλγαρικαὶ δυνάμεις ἐντελῶς διεσκορπίσθησαν. Τότε οἱ Βουλγάροι ἐζήτησαν ἀνακωχὴν καὶ μετ' αὐτοὺς οἱ Τούρκοι, οἱ ὥποιοι εἶχον νικηθῆ ἀπὸ τοὺς Ἀγγλούς εἰς τὴν Παλαιστίνην καὶ τὴν Συρίαν.

Κατάπαυσις τοῦ πολέμου. — Η κατάθεσις τῶν δπλων ἀπὸ τὴν Βουλγαρίαν καὶ τὴν Τουρκίαν ἦγάγκασε καὶ τὰς δύο ἄλλας Δυνάμεις, τὴν Γερμανίαν καὶ τὴν Αὐστρίαν, νὰ ζητήσουν εἰρήνην, ἀφ' οὗ μάλιστα οἱ μὲν Γερμανοί εἶχον νικηθῆ εἰς τὴν Γαλλίαν, οἱ δὲ Αὐστριακοὶ πολεμοῦντες μὲ σλας των τὰς δυνάμεις, δὲν εἶχον κατορθώσει νὰ ἀπωθήσουν τοὺς Ἰταλούς ἀπὸ τὰς ὅχθας τοῦ ποταμοῦ Πιάθε. Τότε ὑπεγράφη ἀνακωχὴ καὶ κατέπαυσεν δι φοβερὸς αὐτὸς παγκόσμιος ἀγών, δ ὥποιος διήρκεσε 4 ἔτη καὶ 52 ἡμέρας καὶ ἐπέφερε καταστροφὰς πλέον τῶν τριῶν καὶ ἡμίσεος τρισεκατομμυρίων δραχμῶν καὶ τὸν βίαιον θάνατον πλέον τῶν δέκα ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων (¹).

(¹) Διὰ τῶν συνθηκῶν τῆς εἰρήνης, αἱ ὥποιαι συνωμολογήθησαν μὲ τὰ διάφορα νικηθέντα κράτη, ὥρισθησαν κυρίως τὰ ἔξης :

Πρῶτον οἱ Γερμανοί ἀπέδωκαν εἰς τοὺς Γάλλους τὴν Ἀλσατίαν καὶ τὴν Δωρραίην, τὰς δύοις εἶχον λάβει διὰ τοῦ πολέμου τοῦ 1870.

Δεύτερον ἡ Αὐστροουγγρικὴ μοναρχία, ἡτοις εἶχε διάφορα ἔθνη ὑπὸ τὴν ἔξουσίαν τῆς, διελύθη. Καὶ οἱ μὲν εἰς τὰ νότια αὐτῆς μέρη

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'

ΑΙ ΣΗΜΕΡΙΝΑΙ ΠΡΟΟΔΟΙ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

§ 73. Αἱ ἐπιστῆμαι, ἡ βιομηχανία καὶ τὸ ἐμπόριον κατὰ τοὺς τελευταῖους χρόνους εἰς ὅλον τὸν κόσμον.

1. Καλυτέρευσες τοῦ βέου διὰ τῆς προαγωγῆς τῶν ἐπιστημῶν.—Ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς ἀναγεννήσεως τῶν γραμμάτων καὶ τῶν ἐπιστημῶν ἔχουσι γίνει μεγάλαι πρόοδοι εἰς τὸν κόσμον, ὃς τε διέσ τῶν ἀνθρώπων ἥλλαξεν ἀπὸ τότε. Πολλαὶ ἐπιστήμαι, ὡς ἡ φυσική, ἡ χημεία, ἡ γεωλογία, ἡ φυσικὴ ἴστορία καὶ ἡ λατρική, προώδευσαν πολύ.

Ἄνθρωποι δὲ σφοι χρησιμοποιοῦσι τὰς ἐφευρέσεις τῶν διαφόρων ἐπιστημῶν, διὰ νὰ παράγωσιν ἀντικείμενα ώρέλιμα, μηχανάς, χρώματα, λιπάσματα. Δηλαδὴ ἐφαρμόζουσι τὰς ἐπιστήμας εἰς τὴν βιομηχανίαν.

Οὕτως, ἐνῷ ἐφευρίσκοντο αἱ κλωστικαὶ καὶ ὑφαντικαὶ μηχαναὶ, δ "Αγγλος Watt ἐφεύρε τὴν ἀτμομηχανὴν τῷ 1776, μὲ τὴν δποίκην κινοῦνται δλων τῶν μηχανουργείων τὰ ἐργαλεῖα καὶ γίνονται τελειότερα καὶ ἐφθηνότερα πράγματα. Γάλλος μηχανικὸς ἐφεύρε τὴν μεταβλίσιαν εἰς μακρὰν ἀπόστασιν τῆς δυνάμεως τῆς πτώσεως τοῦ ὅδατος· οὕτως ἡ δύναμις τοῦ Νιαγάρα κινεῖ μηχανὰς εἰς ἀπόστασιν ἔως 40 χιλιομέτρων.

Ἄφ' εὐ ἐφευρέθησαν αἱ ἀτμομηχαναὶ, ἐσκέψθησαν νὰ χρησιμοποιήσουν αὐτὰς εἰς τὴν κίνησιν τῶν πλοίων καὶ ἀμαξῶν. Αμερικανός, δ Φούλτων, κατεσκεύασε τῷ 1807 τὸ πρῶτον ἀτμόπλοιον μὲ τρο-

κατοικοῦντες Σλαβοὶ ἡγώθησαν μὲ τοὺς Σέρβους καὶ ἀπετέλεσαν τὸ κράτος τῆς Νοτιοσλαβίας. Αἱ δὲ πλησίον τῆς Ἰταλίας χῶραι ἡγώθησαν μὲ τὴν Ἰταλίαν καὶ οἱ εἰς τὴν Τρανσυλβανίαν κατοικοῦντες Ρουμάνοι προστρέθησαν εἰς τὴν Ρουμανίαν. Ἰδρύθη τὸ κράτος τῆς Τσεχοσλοβακίας καὶ οἱ ἡρωῖκοι Πολωνοί, οἱ δποίοι τῷ 1795 εἶχον μοιρασθῆ μεταξὺ Ρωσίας, Αὐστρίας καὶ Γερμανίας, ἀπετέλεσαν ἰδίον κράτος. Οὕτως ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Ούγγαρία ἀπέμειναν δύο μικρὰ δημοκρατίαι.

Τρίτον ἀπὸ τὴν Τουρκίαν ἀπεσπάσθησαν ἡ Γεωργία καὶ ἡ Ἀραβία καὶ ἀπετέλεσαν ἰδιαῖτερα κράτη· ἡ Παλαιστίνη καὶ ἡ Μεσοποταμία ἐτέθησαν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ἀγγλίας καὶ ἡ Συρία ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Γαλλίας. Ἡ δέ Ἑλλάς κατέλαβε μέρος τῆς Θράκης.

χούς εις τὰ πλάγια. "Αγγλοι ἐσκέφθησαν νὰ τοποθετήσωσιν ἀτμομηχανὴν ἐπὶ σιδηρῶν ράβδων· κατεσκεύασαν ἀτμαμάξας καὶ οὕτως ἔκαμψαν τὸν πρῶτον σιδηρόδρομον τῷ 1828.

"Ἐπειτα ἔχρησιμοποίησαν ἄλλοι σοφοὶ τὸν ἡλεκτρισμὸν διὰ τὴν κίνησιν κατεσκεύασαν ἡλεκτρικοὺς τροχιοδρόμους καὶ σιδηροδρόμους. Ἐρεύρον αὐτοκίνητα καὶ ἐτοποθέτησαν μηχανὰς αὐτῶν εἰς λέμβους, αἵτινες οὗται κινοῦνται ταχύτατα. Κατεσκεύασαν δὲ καὶ ἀεροπλάνα, τὰ δποῖα εἰναι βρυτέρα τοῦ ἀέρος καὶ δύνανται νὰ διατρέψωσι περὶ τὰ 200 χιλιόμετρα εἰς μίαν ὥραν, καὶ ἀερόπλοια, τὰ δποῖα εἰναι ἑλαφρότερα τοῦ ἀέρος· αὐτὰ δὲ τελειοποιοῦνται καθ' ἡμέραν καὶ θά ωφελήσωσι πολὺ τὴν ἀνθρώποτητα.

"Ο ἡλεκτρισμὸς ἔχρησιμοποιήθη διὰ τὴν κατασκευὴν τηλεγράφων, μὲ τοὺς δποίους στέλλονται τηλεγραφήματα ἐντὸς δευτερολέπτου ἀπὸ τὴν μίαν ἀκραν τοῦ κόσμου εἰς τὴν ἄλλην. Ἀφ' οὗ δὲ κατώρθωσαν νὰ ᾤπιται καλώδια, τὰ δποῖα μένουν ἀδιλαθῆ ἐντὸς τῆς θαλάσσης, συνέδεσαν δλας τὰς πόλεις τοῦ κόσμου. Μὲ τὸ τηλέφωνον δὲ δμιλοῦν τώρα οἱ ἀνθρώποι ἀπὸ πολὺ μακρυνὰς ἀποστάσεις, καὶ μὲ τὸν δσύρματον τηλέγραφον τὰ πλοῖα, ποσι εὑρίσκονται εἰς τὰ πελάγη, συνεννοοῦνται μεταξὺ τῶν καὶ μὲ διαφόρους πόλεις.

"Αλλ' ἐν φί ἀλλοιει αἱ πόλεις δὲν ἐφωτίζοντο τὴν νύκτα ἡ ἐφωτίζοντο μὲ λυχνίας ἀπὸ ἔλαιον, τώρα μὲ τὴν εὔρεσιν πρῶτον τοῦ πετρελαίου εἰς τὴν Ἄρωσίαν καὶ τὴν Ἀμερικήν, ἐπειτα τοῦ φωταερίου δπὸ Γάλλου τινὸς τῷ 1785 καὶ μετὰ ταῦτα τοῦ ἡλεκτρικοῦ φωτός, δχι μόνον αἱ πόλεις φωτίζονται καλύτερον, ἀλλὰ καὶ ἕορται γίνονται θεαματικώτεραι καὶ τὸ σπουδαιότερον ἡ ἐργασία καὶ ἡ κίνησις κατὰ τὴν νύκτα ηγκολύνθησαν πολύ, ἰδίως εἰς τὰς μεγάλας πόλεις.

"Αλλὰ καὶ ἀλλαι ἐφευρέσεις διηγυκόλυναν τὸν βίον τῶν ἀνθρώπων· ἡ φωτογραφία, ἡ γυλβανοπλαστική, μὲ τὴν δποίαν γίνεται ἡ ἐπιχρύσωσις καὶ ἐπαργύρωσις, ἡ δυναμεῖτις, μὲ τὴν δποίαν ἐκτινάσσονται μεγάλαι πέτραι, ἡ δξαγωγὴ χρωμάτων ἀπὸ τοὺς γαιάνθρακας, ἡ κατασκευὴ χημικῶν λιπασμάτων, μὲ τὰ δποῖα λιπαίνονται αἱ γαλαί. Ἐτελειοποιήθησαν τὰ μέσα τῆς κατασκευῆς οἰνοπνευμάτων, χάρτου, δρασμάτων. Εἰσήχθησαν εἰς τὴν Εὐρώπην τὰ γεώμητρα καὶ ἀλλα φυτά. Πρὸς προσαγωγὴν δὲ τῆς βιομηχανίας καὶ τοῦ ἐμπορίου εἰσήχθησαν αἱ διάφοροι ἐκμέσεις, τοπικαὶ ἡ καὶ παγκόσμιοι.

"Ανεκαλύφθησαν νέα φάρμακα· προσέτι ἀνεκαλύφθησαν τὰ μέσα νὰ κοιμίζωνται οἱ ἀσθενεῖς κατὰ τὰς ἐγχειρίσεις· εὑρέθη πῶς δι' ἐμ-

σολιασμοῦ ἀποφεύγονται ἡ ιατρεύονται διάφοροι ἀσθένειαι, ὡς ἡ εὐ-
φλογία, ἡ λύσσα, ἡ χολέρα. Ἐδείχθη πῶς ἡ ἀκαθαρσία εἶναι αἰτία
πλείστων ἀσθενειῶν καὶ ἐκανονίσθησαν τὰ μέσα τῆς ἀποφυγῆς γόσων
μολυσματικῶν (μεταδιδομένων διὰ τῆς ἐπαφῆς) καὶ μιασματικῶν
(μεταδιδομένων καὶ διὰ ταῦ ἀέρος).

2. Μελιτεκὴ οἰκονομέα.—Οὕτως δύνομά εται ἡ ἐπιστήμη,
ἡ ὅποια ἔξετάζει, κατὰ πολὺ τρόπον γίνεται πλούσιος τόπος τις. Ἀλ-
λοτε ἐπίστευον δτι κράτος τι γίνεται πλουσιώτερον, δταν ἔχῃ περισ-
σότερα χρήματα. Ἀλλὰ παρετήρησαν δτι, μόνον δταν παράγγη πολλὰ
γεωργικὰ προϊόντα, σιτον, οίνον, πρόδατα κλπ. καὶ βιομηχανικά,
οίον μηχανήματα, κατειργασμένα δέρματα, ύφασματα, τότε καὶ πα-
ραπολλὰ χρήματα συνάγει καὶ τὰ χρήματα μένουν εἰς τὸν τόπον.

3. Βιομηχανικὴ ἐλευθερέα.—Συμφώνως πρὸς τὰς ὄπο-
δειξεις τῶν οἰκονομολόγων κατηργήθησαν οἱ περιορισμοί, τοὺς
ὅποιους ἀλλοτε εἶχον θέσει εἰς τὴν βιομηχανίαν. Ἡ κυβέρνησις ἀλ-
λοτε ὕριζε, πῶς ἔπειρε νὰ ἔργαζονται οἱ ἔργαται, ποῖα δλικὰ νὰ
μεταχειρίζωνται, πῶς νὰ κάμνουν τὰ προϊόντα τῶν· μετεχειρίζετο
τοὺς βιομηχάνους ὡς παιδία. Ἀλλ' ἀφ' ὅτου ὕρισθη ἡ βιομηχανικὴ
ἐλευθερία, προώδευεν ἡ βιομηχανία. Ὡρίσθησαν μόνον οἱ λεγό-
μενοι ἐργατικοὶ νόμοι, κατὰ τοὺς ὅποιους γίνονται τὰ σωματεῖα τῶν
ἐργατῶν, κανονίζονται αἱ ὕραι τῆς ἐργασίας, λαμβάνουν βοηθήματα
οἱ παθόντες εἰς τὴν ἐργασίαν ἡ γηράσαντες κτλ.

4. Ελευθερέα τοῦ ἐμπορείου.—Συγχρόνως ἔθεσπισθη καὶ
ἡ ἐλευθερία τοῦ ἐμπορίου ἀλλοτε ἐθεωρεῖτο δτι ἔκαστος τόπος ἔχει
συμφέρον νὰ μὴ ἐπιτρέπῃ νὰ ἔξαγωνται τὰ προϊόντα του εἰς ξένους
τόπους, μηδὲ νὰ ἐπιτρέπῃ νὰ εἰσάγωνται ἀπὸ τὸ ἔξωτερικὸν ἐμπο-
ρεύματα. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ 18ου αἰῶνος οἱ σοφοὶ ἔδειξαν, δτι ἡ ἐλευθερία
τοῦ ἐμπορίου συντελεῖ πολὺ εἰς τὴν πρόοδον τῶν λαῶν. Μόνον εἰς
τὰ εἰσαγόμενα ἐμπορεύματα ἐπεβλήθησαν τελωνειακοὶ δασμοί.

5. Τράπεζαι.—Ἀπὸ τοῦ 18ου αἰῶνος ὑπῆρχε μεγάλη τρά-
πεζα εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Ο Ναπολέων Α' ἵδρυσε τὴν γαλλικὴν Τρά-
πεζαν. Ο Γεώργιος Σταύρος ἵδρυσε τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν τῆς
Ἐλλάδος. Αἱ Τράπεζαι ἐκδίουσι χαρτονομίσματα, τὰ ὅποια ἀνα-
πληροῦσι τὰ χρήματα· δίδουσαι δὲ τὰ χαρτονομίσματα αὐτὰ λαμ-
βάνουν χρήματα, τὰ ὅποια δανείζουν εἰς τοὺς ἐμπόρους καὶ τοὺς βιο-
μηχάνους. Οἱ βιομήχανοι εὔτω καὶ οἱ ἐμπόροι δύνανται νὰ δανει-

σθῶσι χρήματα, προτού πωλήσωσι τὰ ἐμπορεύματά των καὶ ἀγοράζουσιν ἄλλα ἐμπορεύματα.

6. Μετοχαέ.—Διὰ τὰς μεγάλας ἐπιχειρήσεις, π. χ. σιδηροδρόμους, μεταλλεία, ἀτμοπλεϊκάς ἑταιρείας, δὲν εἶναι δυνατὸν νὺν εὑρεθῆ ἐις μόνος ἀνθρώπους νὰ τὰς ἀναλάβῃ, διότι χρειάζονται ἔκπτωμάρια. Τὸ ποσὸν αὐτό, τὸ δόποιον χρειάζονται, τὸ μοιράζουν εἰς λίσα μέρη καὶ ἐκδίδουν μετοχάς, δηλαδὴ ἐπίσημα γραμμάτια π. χ. ἐὰν σιδηροδρόμος τις καστίζῃ 10 ἑκατομμύρια, κάμνουν 10 χιλιάδας μετοχάς, ἑκάστη τῶν ὁποίων καστίζει χιλίας δραχμάς. Ἐκαστος δύστις ἀγοράζει μίαν μετοχήν δίδει χιλίας δραχμάς καὶ ἔπειτα κάθε ἑξαμηνὸν λαμβάνει τὸ ἐν δεκάκις χιλιοστὸν ἀπὸ τὸ κέρδος. Αἱ μετοχαὶ πωλοῦνται καὶ ἀγοράζονται εἰς τὰ χρηματιστήρια.

7. Μέσα τῆς συγκοινωνέας.—Αἱ κυβερνήσεις εἶδον ὅτι τὸ ἐμπόριον, ἡ βιομηχανία καὶ ἡ γεωργία. διὰ νὰ προσδεύσωσι, πρέπει νὰ εἶναι εὔκολα τὰ μέσα τῆς ἀποστολῆς τῶν προϊόντων ἀπὸ τὸ ἐν μέρος εἰς τὸ ἄλλο. Πρὸς τοῦτο προτίγαγον τὰ μέσα τῆς συγκοινωνίας καὶ πρώτον ἐτελειοποίησκεν τὰς ἀμαξιτοὺς δόσους, κατασκευάσσασκι αὐτὰς οὕτως, ὥστε νὰ διέρχωνται εὐκόλως ἀντιθέτως διευθυνόμεναι ἀμαξαι· δεύτερον διώρθωσαν λιμένας καταλήγοντας διὰ τὰ σημερινὰ μεγάλα ἀτμόπλοια, μὲ προκυματας ἐχούσας καὶ τὰ καταλληλα μέσα διὰ τὴν φόρτωσιν καὶ τὴν ἐκφόρτωσιν· τρίτον ἐπολλαπλασίασαν τοὺς σιδηροδρόμους καὶ τέταρτον ἔκαμψαν καὶ διεύρυγασ-

Πρὸς εὐκαλίπτων δὲ τῆς συνεννοήσεως τῶν ἀνθρώπων ἔκαμψαν τὰ ταχυδρομεῖα, τὰ δόποια τηὔκολύνθησαν πολὺ ἀπὸ τῆς ἐφευρέσεως τῶν γραμματοσήμων (1849). ἔγινε δὲ καὶ παγκόσμιος ταχυδρομικὴ ἔγωσις ἔδρεύουσα εἰς τὴν Ἑλβετίαν.

§ 24. Η σημερινὴ κατάστασις τῆς Ἑλλάδος.

Ἄπὸ τοῦ χρόνου κατὰ τὸν δόποιον ἐτελείωσεν ἡ μεγάλη ἐπανάστασις μέχρι σήμερον, ἡ Ἑλλὰς ὅχι μόνον ηὑδήθη καὶ ἔκτασιν, ἀλλὰ καὶ ἔκαμψε μεγάλας προόδους.

Ἐν φ. ἡ ἔκτασίς της τότε μόλις ἕφθανε τὰς 50,000 τετραγωνικὰ χιλιόμετρα, διὰ τῆς ἀποκτήσεως τῆς Θεσσαλίας καὶ τῶν Ιονίων νήσων ἔγινε 65,000, διὰ δὲ τῶν βαλκανικῶν πολέμων ἀνῆλθεν εἰς 120,000 τετρ. χιλ. καὶ τῷ 1920 εἰς 174,000 τετρ. χιλιόμετρα.

Ο πληθυσμὸς τῆς εἰς μὲν τὰς ἀπὸ ἀρχῆς ἐλευθερωθείσας χώρας

έτριπλασιάσθη, εἰς δλον δὲ τὸ κράτος ἀνῆλθεν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1913· εἰς 5 ἑκατομμύρια καὶ τελευταίον εἰς 7,156,000.

Αἱ καταστραφεῖσαι κατὰ τὴν ἐπανάστασιν πόλεις ἀνηγέρθησαν μεγαλύτεραι καὶ ώραιότεραι καὶ νέαι ἐκτίσθησαν· αἱ Ἀθῆναι ἔγιναν ἀπὸ τὰς ώραιιστέρας πόλεις τῆς Ἀνατολῆς.

Πλείστοι δύρροι ἐκαλλιεργήθησαν καὶ ἑκατομμύρια δένδρων ἐφυτεύθησαν· ἀλλὰ τὸ καλλιεργούμενον ἔδαφος μόλις εἶναι τὸ ἐν τρίτον τῆς δλης ἐπιφανείας. Εἰς τὸν τόπον μας ἰδίως πολλοὶ εἶναι οἱ ἀμπελῶνες, ή δὲ σταφίς εἶναι τὸ κυριώτερον προϊὸν πολλῶν μερῶν τῆς Πελοποννήσου· εἰς τὴν Μεσσηνίαν γίνονται πολλὰ σῦκα· εἰς τὴν Κρήτην, Λέσβον καὶ Κέρκυραν τὸ κυριώτερον προϊὸν εἶναι τὸ ἔλαιον καὶ εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν δὲ καπνός. Ἐλπίζεται δὲ ὅτι η καλλιέργεια ἰδίως τῶν δημητριακῶν καὶ η κτηνοτροφία θὰ αὐξήσουν ἀκόμη καὶ τοιουτορόπως θὰ καταστῇ εἰς αὐτὰ αὐτάρχης ἥχωρα μας.

Ἄλλα καὶ η βιομηχανία ἥρχισε νὰ προσδεύῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἀρκετά βιομηχανικὰ ἔργοστάσια νὰ γίνωνται. Δὲν ἔφθασε δὲ ἀκόμη η βιομηχανία μας εἰς τὸ σημείον ποθεν εὑρίσκεται εἰς ἄλλα κράτη τῆς Δυτικῆς Εδρώπης, διότι κυρίως δὲν ἔχομεν καλοὺς γαιάνθρωκας εἰς τὸν τόπον μας· ἀφ' οὐδεμιᾶς εἰς δλα προσδεύομεν, θὰ γίνωμεν καὶ εἰς τὴν βιομηχανίαν καλύτεροι.

Τὸ ἐμπόριον εἶναι ἔκεινο εἰς τὸ δρόον ἰδίως προκόπτουν οἱ Ἕλληνες· δὲ Πειραιεὺς καὶ η Θεσσαλονίκη εἶναι ἀπὸ τοὺς ἐμπορικωτέρους λιμένας τῆς Μεσσηνίου, δὲ δὲ Βέλος, αἱ Πάτραι καὶ ἄλλαι πόλεις ἔχουσιν ἀξίαν λόγου ἐμπορικὴν κίνησιν.

Ἡ συγκοινωνία πολυειδῶς ηγούμενη· δοῖοι ἀμαξῖτοι ἔγιναν πλεῖσται καὶ σιδηρόδρομοι καὶ λιμένες τεχνητοί κατεσκευάσθησαν καὶ οἱ ὑπάρχοντες φυσικοὶ ἥρχισαν νὰ διορθώνωνται μὲν ἀποδάθρας καὶ η διώρυξ τῆς Κορίνθου ἐκόπη. Πολυάριθμα ἀτμόπλοια διευκολύνουσι τὴν μεταξὺ τῶν παραλίων πόλεων συγκοινωνίαν. Ἰνα δὲ μηδὲ μέρη διεγοπληθῆ καὶ ἰδίως μικραὶ νῆσοι στερώνται τῶν ἀγαθῶν τῆς συγκοινωνίας, η κυδέργησις πληρώνει εἰς ἀτμοπλοῖκας ἐταιρείας ἀνάλογον ἀποζημίωσιν, διὰ νὰ προσεγγίζωσιν ἀνελλιπῶς τὰ ἀτμόπλοιά των εἰς αὐτὸς τὰ μέρη. Ἐντὸς τῶν διαφόρων πόλεων τὴν συγκοινωνίαν εύκολύνουν ἡλεκτρικοὶ σιδηρόδρομοι. Τηλέφωνα δέ, τηλέγραφοι καὶ ταχυδρομεῖκ διευκολύνουσι τὴν συνεννόήσιν.

Τὸ κράτος ἐφρόντισε καὶ διὰ τὴν παιδείαν. Ἐπειδὴ κατὰ τὸ πλίτευμά μας δὲ λαδὸς εἶναι κυρίαρχος, διότι αὐτὸς διὰ τῶν βουλευτῶν

ποῦ ἐκλέγει, κάμνει τοὺς νόμους μὲ τοὺς ὅποιους κυβερνᾶται, διὰ τοῦτο τὸ κράτος πρέπει γὰ μορφώσῃ τὸν λαόν, διὰ νὰ καταλαμβάνῃ οὗτος καλῶς, ποῖα εἶναι τὰ καθήκοντα τοῦ καλοῦ πολίτου καὶ ίδίως τοῦ Ἑλληνος καὶ ποίου εἶναι τὸ ἀληθινὸν συμφέρον τῆς πατρίδος. ‘Ω; ἐκ τούτου τὸ κράτος θέλει γὰ μὴ εἶναι κανεὶς πολίτης ἀγράμματος’ ὥρισεν διὰ νὴ δημοτικὴ παιδεῖα εἶναι ὑποχρεωτικὴ καὶ παρέχεται δωρεάν. ‘Ιδρυσε μέγαν ἀριθμὸν δημοτικῶν σχολείων ἀρρένων καὶ θηλέων, εἰς τὰ ὅποια φοιτῶσιν ἔκατοντάδες χιλιάδων μαθητῶν καὶ ἔξοδεύει διὰ τὴν δημοτικὴν ἐκπαίδευσιν κατ’ ἔτος πολλὰ ἔκατον μύρια. Εἰς πολλὰ δὲ μέρη ἐκτίσθησαν καὶ κατάλληλα οἰκήματα διὰ σχολεία.

‘Αλλὰ καὶ διὰ τὴν μέσην ἐκπαίδευσιν ἐφρόντισε τὸ κράτος’ ἤδρυσε πλειστα ἐλληνικὰ σχολεῖα καὶ γυμνάσια. Ἐκτὸς αὐτῶν ἐσύστησε καὶ ἱεροτικάς, ἐμπορικάς, γεωργικάς καὶ δασονομικάς σχολάς καὶ ἀνὰ μίαν μελισσοκομικήν, ναυτικήν καὶ στρατιωτικήν σχολήν. Εἰς μερικὰ μέρη ἔγιναν νυκτεριναὶ σχολαὶ ὅχι μόνον διὰ τοὺς μικροὺς ἀπόρους παῖδες, ἀλλὰ καὶ ἀνώτεραι δι’ ἐμπορεῦπαλλήλους, μικροδιοιμηχάνους, μηχανουργούς καὶ ἄλλους. Καὶ τὰς ἀνωτέρας σπουδὰς διηγούλυνε τὸ κράτος μας διὰ τοῦ ἐν ‘Ἀθήναις Πολυτεχνείου καὶ τῶν Πανεπιστημίων’ καὶ ἐπιστημονικὰ δὲ ἐργαστήρια ἡρχισαν νὰ γίνωνται (ἰδίως χημεῖα), τὰ ὅποια πολὺ θὰ εὐκολύνουν τὴν βιομηχανίαν καὶ τὰς ἐπιστημονικὰς ἀνακαλύψεις. ‘Αρκετοί δὲ λόγιοι καὶ ἄξιοι λόγου ἐπιστήμονες ἀνεφάνησαν μέχρι τοῦδε εἰς τὴν νεωτέραν Ἑλλάδα.

‘Ο ἐθνικὸς στρατός.’ — ‘Οτε ἡλευθερώθη ἐν μέρος τῆς πατρίδος μας, ἡ Ἑλλὰς ἐνόησεν διὰ ἔπρεπε νὰ συγκροτήσῃ στρατόν, διὰ νὰ ἐλευθερώσῃ καὶ τὰ λοιπὰ μέρη τοῦ ὑποδεύλου Ἑλληνισμοῦ. Δυστυχῶς αἱ πολλαὶ καὶ μεγάλαι οἰκονομικαὶ ἀνάγκαι τοῦ τόπου δὲν ἐπέτρεψαν ἐξ ἀρχῆς εἰς τὸ κράτος μας νὰ συγκροτήσῃ στρατὸν τοιούτον, δ ὅποιος νὰ δύναται νὰ ἀντεπέξειθη κατὰ τοῦ πολυπληθεστέρου τουρκικοῦ. Εν τούτοις μετὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1897, ἀναδιωργάνωσε τὸν στρατὸν καὶ τὸν ἔκαμεν ἵκανὸν νὰ νικήσῃ τοὺς ἐχθροὺς τῆς πατρίδος.

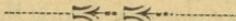
Τὸ καθηκόν μας πρὸς τὴν πατρίδα. — ‘Αφ’ οὖ λοιπὸν μὲ τόσους ἀγῶνας διετηρήθημεν ὡς ἔθνος καὶ ἀπηλευθερώθημεν, πρέπει νὰ ἀγωνισθῶμεν μὲ δλας μας τὰς δυνάμεις νὰ διατηρήσωμεν δσα ἔχομεν καὶ νὰ τὰ καταστήσωμεν εὐτυχέστερα, καὶ προσέτι ἵκανοι νὰ ὑπερασπίζωμεν τοὺς ἐκτὸς τοῦ κράτους μας μένοντας ὁμοεθνεῖς.

Προς τοῦτο πρῶτον πρέπει νὰ προσπαθήσωμεν νὰ μορφωθῶμεν καὶ

νὰ γίνωμεν ἵκανοι καὶ διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν καθηκόντων μας καὶ διὰ τὸν πολύπλοκον ἀγῶνα τῆς σημερινῆς ζωῆς. Ἐπειτα πρέπει νὰ καταβάλλωμεν προθύμως τοὺς φόρους, οἵτινες παρέχουν τὰ ἀπαραίτητα μέσα, διὰ τῶν ὁποίων ἡ πατρὶς θὰ κάμη δσα ἐπιβάλλονται ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ καλοῦ. Προσέτι πρέπει νὰ ἀπαρτίζωμεν προθύμως τὴν στρατιωτικὴν δύναμιν, κατατασσόμενοι εἰς τὸν στρατόν, δσάκις καλούμεθα, διὰ νὰ κατορθώσωμεν ἐν εἰρήνῃ τὴν διατήρησιν τῆς τάξεως, ἥτις εἶναι ἀπαραίτητος, διὰ νὰ εἰμεθα κράτος ἴσχυρόν, καὶ διὰ νὰ ὑπερασπίζωμεν τὴν πατρίδα ἐν πολέμῳ ἀπὸ ἔξωτερικῶν ἔχθρῶν.

Ὑπερασπίζοντες τὴν πατρίδα μας ἐκπληροῦμεν τὰ καθήκοντά μας πρὸς τοὺς προγόνους καὶ πατέρας μας, οἱ ὄποιοι ἐπὶ τόσους αἰῶνας ἡγωνίσθησαν διὰ νὰ ἐλευθερώσουν καὶ ὑπερασπίσουν τὴν πατρίδα μας. Ὑπερασπίζοντες τὴν Ἑλλάδα ἀγωνιζόμεθα ὑπὲρ δλῆς τῆς ἀνθρωπότητος, διότι ἡ Ἑλλάς ἐποιεῖται πρώτη καὶ ἀπὸ τὸν πολιτισμόν της δλη ἡ ἀνθρωπότης ἐδιδάχθη.

Τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος ὑπῆρξε τὸ ἐνδοξότερον ἔθνος τοῦ κόσμου. Ἡ ἴστορία τῶν ἀγώνων, τῶν παθημάτων καὶ κατορθωμάτων του εἶναι ἡ συγκινητικωτέρα καὶ ώραιοτέρα ἴστορία τοῦ κόσμου.

ΠΙΝΑΞ ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΤΩΝ ΚΥΡΙΩΤΑΤΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ

- 1204 "Αλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων.
1261 'Ανάκτησις Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ Ἑλλήνων.
1300 Κατασκευὴ χανονίων.
1389 'Η ἐν Κοσσυφοπεδίῳ μάχη.
16 Σεπτεμβρ. 1396 Μάχη Νικοπόλεως.
20 Ιουλίου 1402 Μάχη Ἀγκύρας.
1422 Πολιορκία Κων(πόλεως ὑπὸ Μουράτ τοῦ Β'.
1430 "Αλωσις τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῶν Τούρκων.
1436 'Ερεύρεσις τῆς τυπογραφίας.
1444 Μάχη τῆς Βάρνας.
29 Μαΐου 1453 "Αλωσις τῆς Κων(πόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων.
1461 Κατάλυσις τῆς αὐτοκρατορίας Τραπεζούντος.
1492 'Ανακάλυψις τῆς Ἀμερικῆς.
1517 'Εξέγερσις τοῦ Δουθήρου.
1570 Κατάκτησις τῆς Κύπρου ὑπὸ τῶν Τούρκων.
1 'Ιουλίου 1789 "Αλωσις τῆς Βεστίλλης,
1790 Ναυμαχία Λάμπρου Κατσώνη παρὰ τὴν Εὔβοιαν.
1761 Α' ἔκστρατεία 'Αλῆ Πασᾶ κατὰ τοῦ Σουλίου.
1792 Β' ἔκστρατεία 'Αλῆ Πασᾶ κατὰ τοῦ Σουλίου.
1796 'Εκστρατεία Ναπολέοντος εἰς Ἰταλίαν.
1798 Θάνατος τοῦ 'Ρήγα.
1800 Γ' ἔκστρατεία 'Αλῆ Πασᾶ κατὰ τοῦ Σουλίου.
1804 'Ανακήρυξις τοῦ Ναπολέοντος ὡς αὐτοκράτορος.
1814 Τίδυρος τῆς Φιλικῆς ἐταιρείας.
1815 Μάχη τοῦ Βατερλώ.
Φεβρουαρ. 1821 'Ανύψωσις τῆς σημαίας τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Ιασίῳ.
23 Μαρτίου 1821 Κατάληψις τῶν Καλαμῶν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων.
10 'Απριλίου 1821 'Απαγχόνισις τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε'.
23 'Απριλίου 1821 Θάνατος 'Αθανασίου Διάκου.
8 Μαΐου 1821 Μάχη τῆς Γραδιᾶς.
12 Μαΐου 1821 Μάχη Βελτετούου.
9 'Ιουνίου 1821 Μάχη Δραγατσαγίου.
23 Σεπτεμβρ. 1821 "Αλωσις τῆς Τριπόλεως.
Μάϊος 1822 'Απόδοσις τῶν Αίγυπτίων εἰς Κρήτην.

- 6 Ιουνίου 1822 Ἀνατίναξις τῆς τουρκικῆς ναυαρχίδος ἐν Χίῳ.
4 Ιουλίου 1822 Ἡ ἐν Πέτρᾳ μάχη.
26 Ιουλίου 1822 Ἡ ἐν Δερβέναχίοις καταστροφὴ τοῦ Δράμαλη.
9 Αύγουστου 1823 Θάνατος τοῦ Μάρκου Μπότσαρη.
7 Απριλίου 1824 Θάνατος τοῦ λόρδου Βύρωνος.
20 Ιουνίου 1824 Καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν.
28 Αύγουστου 1824 Ναυμαχία τοῦ Γέροντος.
20 Μαΐου 1825 Ἡ παρὰ τὸ Μανιάκι μάχη.
10 Απριλίου 1826 Πτώσις τοῦ Μεσολογγίου.
22 Νοεμβρίου 1826 Καταστροφὴ τῶν Τούρκων ἐν Ἀραχώβῃ.
23 Απριλίου 1827 Θάνατος τοῦ Γ. Καραϊσκάκη.
Ιούνιος 1827 Ἡ ἐν Δονδίνῳ συνθήκη μεταξὺ Ῥωσίας, Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας.
8 Οκτωβρ. 1827 Ἡ ἐν Ναυαρίνῳ ναυμαχία.
Ιανουάριος 1828 Ἀφιξίς Καποδιστρίου.
2 Σεπτεμβρ. 1829 Συνθήκη τῆς Ἀδριανούπολεως.
12 Σεπτεμβρ. 1829 Τελευταῖα μάχη Ἐλλήνων ἐν Πέτρᾳ Βοιωτίας.
1830 Ἄνεξαρτησία τοῦ Βελγίου.
27 Σεπτεμβρ. 1831 Θάνατος Καποδιστρίου.
Ιανουάριος 1833 Ἀφιξίς Ὁθωνος.
3 Σεπτεμβρ. 1843 Ἀνακήρυξις τοῦ Συντάγματος.
1854 Κριμαϊκὸς πόλεμος.
1862 Ἀπαλλαγὴ Σερβίας ἀπὸ τῶν Τούρκων.
Οκτώβριος 1862 Ἐξωσίς τοῦ Ὁθωνος.
1864 Ἐνωσίς τῶν Ἰονίων νήσων.
1666 Μάχη Σαδόνας.
1870 Γαλλογερμανικὸς πόλεμος.
1878 Συνθήκη τοῦ Βερολίνου.
1881 Ἀπελευθέρωσίς τῆς Θεσσαλίας.
9 Οκτωβρίου 1912 Μάχη Σαρανταπόρου.
26 Οκτωβρ. 1612 Κατάληψις Θεσσαλονίκης.
Ιανουάριος 1913 Ναυμαχία παρὰ τὴν Δῆμνον.
21 Φεβρουαρ. 1913 Ἀλωσίς τῶν Ἰωαννίνων.
5 Μαρτίου 1913 Δολοφονία τοῦ βασιλέως Γεωργίου Α'.
21 Ιουνίου 1913 Μάχη τοῦ Κιλκίς.
28 Ιουλίου 1813 Συνθήκη τοῦ Βευκουρεστίου.
Αύγουστος 1914 Μάχη τοῦ Μάρνη.
7 Μαρτίου 1918 Ἐναρξίς τῶν κρισίμων μαχῶν τοῦ παγκοσμίου πολέμου.

Σημ. Αἱ ἡμερομηνίαι ἔτεθησαν κατὰ τὸ Ἰουλιανὸν ἡμερολόγιον.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Κεφ. Α' —'Από τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων μέχρι τῆς ἀλώσεως αὐτῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων.	σελ.	3
Κεφ. Β' —'Η ἀναγέννησις ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ	»	31
Κεφ. Γ' —Οἱ "Ἐλληνες ὑπὸ τοὺς Τούρκους	»	42
Κεφ. Δ' —'Η γαλλικὴ ἐπανάστασις καὶ δὲ Ναπολέων.	»	67
I. Αἱ διὰ τὴν ἐπανάστασιν ἐνέργειαι	»	67
II. Πρῶτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως (1821).	»	71
III. Δεύτερον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως (1821)	»	89
IV. Τρίτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως (1823)	»	97
V. Τέταρτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως (1824)	»	99
VI. Πέμπτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως (1825)	»	105
VII. Ἐκτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως (1826)	»	110
VIII. Ἔδομον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως (1827).	»	115
IX. Ὁγδον καὶ ἔνατον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως (1828 καὶ 1829).	»	119
Κεφ. ΣΤ' —Τὸ Ἑλληνικὸν βασίλειον	»	126
Κεφ. Ζ' —'Η Εὐρώπη μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος	»	130
Κεφ. Η' —Οἱ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη πόλεμοι	»	137
I. Ὁ Βαλκανικὸς πόλεμος τοῦ 1912	»	137
II. Ὁ Βαλκανικὸς πόλεμος τοῦ 1913'.	»	144
III. Ὁ παγκόσμιος πόλεμος τοῦ 1914—1918	»	147
Κεφ. Θ' —Ἄἱ σημεριναὶ πρόθεσι τῆς κοινωνίας	»	151
Πίναξ χρονολογικὸς τῶν κυριωτάτων γεγονότων	»	158

ΠΑΥΛΟΥ Α. ΒΑΛΑΚΗ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΔΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΥΠΟ ΤΩΝ ΦΡΑΓΚΩΝ

ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΚΑΘ' ΗΜΑΣ ΧΡΟΝΩΝ

Διά τὴν Γ' τάξιν τῶν Ἐλληνικῶν σχολείων καὶ τὴν
ἀντίστοιχον τάξιν τῶν λοιπῶν Σχολείων
τῆς Μέσης Ἐκπαιδεύσεως.

ΕΚΔΟΣΙΣ ΔΕΥΤΕΡΑ

Τιμᾶται μετὰ τοῦ βιβλιοσήμου καὶ φόρου δρ. 15.50
(Άξια βιβλιοσήμου δρ. 6.—. Φόρος Ἀν. Δαν. 10 % δρ. 0.60)

Ἄριθμὸς ἐγκριτ. ἀποφάσεως 6310.

Άριθμὸς ἀδείας κυκλοφορίας 632. 8 Ὁκτωβρίου 1923

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚΔΟΤΗΣ : ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ «ΕΣΤΙΑΣ»

44—Ἐν ὁδῷ Σταδίου—44

1923

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ατι, γαλλούς, βόλι Τυρνιάς, τοπί αγγλώ.
εγα πελαγού πληρὶ τὸ καλύπται,
οἱ λίγο φεύγοντε τὰ λύκα στίδια πότι.

ατι, γαλλούς; βόλι Τυρνιάς, τοπί αγγλώ.
ούσις ιβριο τη μελλή και τη γλωσσα της σρα
εγα πελαγού πληρὶ το καλύπται.
ο μέγα τι από πληρὶ περιπολανι·
ο πλην ^{ανετα} αγραφτα τα λύκα στίδια πότι
λυκού απομέλη γυγνοτ την αισθητηραγνής

ατι, γαλλούς, βόλι Τυρνιάς, τοπί αγγλώ,
ατι, γαλλούς, βόλι Τυρνιάς. τοπί αγγλώ.
εγα πελαγού πληρὶ το καλύπται.
ούσι φεύγοντε να λύκα στίδια πότι.

60. La mette del Gallo. il piumo sul collo nera.
Nove, gran mani sulle braccia e capelli.
una muta. ^{μεττή} Φιλοποιηθήκε από το λογοτούρο Εκπαιδευτική Πολιτική
ατι, γαλλούς. βόλι Τυρνιάς, τοπί αγγλώ.